

HAYATINI SEÇEN KADIN

“hocaların hocası”

Nermin Abadan Unat

Söyleşi:
Sedef Kabaş

DK

Londra'da doğan Sedef Kabaş 1992 yılında Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Fulbright bursuyla okuduğu Boston Üniversitesi'nde "televizyon haberciliği" üzerine yüksek lisans yaptı. Marmara Üniversitesi Genel Gazetecilik Bölümü'nden "söyleşi, röportaj ve soru sorma" üzerine yazdığı tezle 2007 yılında doktora derecesi aldı. Bahçeşehir Üniversitesi ve Kadir Has Üniversitesi'nde diksiyon, beden dili ve topluluk önünde konuşma, röportaj teknikleri, medya ilişkileri ve haber yazım teknikleri dersleri vermektedir.

Power FM'de haber editörü ve spikeri olarak başladığı gazetecilik yaşamını 1995-1997 yılları arasında Atlanta'da, CNN International'ın haber merkezinde yapımcı olarak sürdürdü. "Almanya'da Türk Döneri" başlıklı haberiyle 1998 CNN World Report/En İyi Ekonomi Haberi Ödülü'nü kazandı.

NTV ve OLAY TV'de yayınlanan "Portreler" isimli söyleşi programını hazırlayıp sundu. Bu programıyla 1999 Diyalog/En Başarılı Sunucu Ödülü'ne layık bulundu (1997-2000).

ATV'de "Dönence" programının editörlüğünü ve sunuculuğunu üstlendi (2000).

TV 8'de farklı alanların önde gelen isimleriyle söyleşi yaptığı "Sesli Düşünenler" programını hazırlayıp sundu. Bu programıyla 2003 Türkiye Yazarlar Birliği/En İyi Kültür Programı Ödülü'ne layık bulundu (2001-2004).

SkyTürk'te ana haber bültenini ve Türkiye'nin sıcak gündemini canlı yayın konuklarıyla tartıştığı "Haberötesi" programını hazırlayıp sundu (2004-2006).

TRT 2'de medyayı farklı boyutlarıyla ele aldığı, "Medya Medya" adlı programı hazırlayıp sundu (2008-2010).

2007 yılında kurduğu Sedef Kabaş İletişim&Danışmanlık şirketi çatısı altında iş ve siyaset dünyasının önde gelen isimlerine iletişim danışmanlığı yapmakta, kişiye özel iletişim eğitimi hizmeti sunmaktadır.

Sedef Kabaş'ın, Doğan Kitap tarafından yayımlanan *Sesli Düşünenler*, *Zamanı Dize Getirenler*, *İpek Dokulu Başarılar* ve *Soru Sorma Sanatı* adlı dört kitabı bulunmaktadır

Hayatını Seçen Kadın

“Hocaların Hocası” Nermin Abadan Unat

HAYATINI SEÇEN KADIN

"Hocaların Hocası" Nermin Abadan Unat

Söyleni: Sedef Kabak

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / eylül 2010 / ISBN 978-605-111-769-0

Sertifika no: 11940

Kapak tasarımı: Geray Gençer

Kapak fotoğrafı: Ara Güler

Baskı: Mega Basım, Baha İş Merkezi. A Blok

Haramidere / Avcılar - İSTANBUL

Tel. (212) 422 44 45

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Hayatını Seçen Kadın

“Hocaların Hocası” Nermin Abadan Unat

Sedef Kabaş

İçindekiler

Önsöz	9
Küçük Nermin / Yapayalnız bir çocukluk... ..	11
Gençlik yılları / Büyük sıkıntılar içinde okuma ideali... ..	45
İzmir Kız Lisesi / Hayata bağlayan kız arkadaşlar... ..	61
Üniversite yılları / Savaşın kara bulutları altında... ..	73
Gazetecilik yılları / “Ulus” gazetesinde bir kadın... ..	101
Evlilik / Azimli aşkın zaferi... ..	119
Avukat Nermin / Doğru meslek seçimi... ..	135
İsveç / Çağdaş yaşam modeli... ..	143
1950 seçimleri / Türk siyasi tarihinin kırılma noktası... ..	149
Amerika / Fulbright bursu ile yeni dünyayı keşfetme... ..	157
Eğitim felsefesi / Sıradışı bir hoca... ..	169
Siyasal Bilgiler Fakültesi / Mülkiye’de ilk kadın... ..	181
Annelik / 3 Nobel ödülüne bedel... ..	199
İkinci evlilik / Hayatta yalnız yaşamıyor... ..	235
Kadın ve göç / Mağdurların savunucusu... ..	245
Senatör Nermin / Siyasetin mutfağında... ..	261
Siyasi analizler / Dünden bugüne kritik siyasi dönemeçler... ..	273
Boğaziçi Üniversitesi / İkinci bahar... ..	289
Dostlar / Hayatında iz bırakanlar... ..	297
Bir dünya vatandaşı / Günlük yaşama dair... ..	311
Dizin	331

Önsöz

Biz onu daha çok şöyle tanıyoruz...

Türkiye'nin ilk kadın siyaset bilimcisi.

Türkiye'nin ilk kadın gazetecilerinden biri.

Türkiye'nin ilk kadın senatörlerinden biri.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ilk kadın asistanı, ilk kadın doçenti, ilk kadın profesörü ve ilk kadın kürsü kurucusu.

Türkiye'nin ilk gazetecilik okulu, Basın Yayın Yüksek Okulu'nun kurucularından biri.

Basın Yayın Yüksek Okulu'nun ilk kadın müdürü.

Türkiye'nin "uluslararası göç" konusundaki en önemli ismi.

Türkiye'nin "kadın hakları" konusundaki en güçlü isimlerinden biri.

Türkiye'nin uluslararası alanda tanınan saygın akademisyeni.

Dilimize "kamuoyu", "halkla ilişkiler", "baskı grupları" gibi kavramları kazandıran bir öncü.

Makaleleri, kitapları yabancı dillere çevrilmiş, dünyanın dört bir yanında konferanslar, seminerler veren, 5 dil konuşan bir bilimkadını.

Hocaların hocası...

Ama belki de çoğumuz onun şu yanlarını bilmiyor...

Erken vefat eden bir baba, şefkat göstermeyen bir anne, kendisiyle konuşmayan bir amca, evinde istemeyen bir yenge, mesafeli bir hala gölgesinde yapayalnız bir çocukluk geçirdi.

Evsiz, barksız, sahipsiz bir gençlik yaşadı.

14 yaşında Türkçe bilmeksizin, tek başına Türkiye'ye geldi.

Dilini, milletini, yurdunu kendi seçti.

Kendi yaşamını kendi çabasıyla kurdu.

Almanca, İngilizce, Fransızca, Macarca dillerini konuştu ama sonradan öğrendiği Türkçe ile gazetecilik, avukatlık ve hocalık yaptı.

Bir adama çok âşık oldu.

Anneliği hayatının en büyük ödülü saydı.

Öğrencilerine dost bir hoca, dostlarına vefalı bir arkadaş oldu.

Konuksever bir ev sahibi.

İyi bir aşçı.

Meraklı bir gezgin.

Yardıms sever, cömert, mütevazı, çalışkan, zevkli ve zeki bir insan...

* * *

İşte elinizdeki bu kitap, Nermin Hoca'yı her yönüyle anlatma çabasının bir ürünüdür. Ben kendisini Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden emekli olup, Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde ders vermeye başladığında tanıdım. Ondan aldığım "Medya ve Siyaset" dersi zihin açıcı olduğu gibi hayatıma yeni bir ufuk da açtı. Benim bir televizyon habercisi olmama giden yoldaki ilk taşları o döşedi. Eh, zaten o hep ilklerin kadını değil miydi?

Bu kitap için yaptığımız ve her biri su gibi akıp giden görüşmeler sırasında bazen öğrenci-öğretmen, bazen haberci-haber kaynağı, bazen de anne-kız ilişkisi tonunda konuştuk. Ne mutlu bana ki bu nehir söyleşisi sayesinde onu daha da yakından tanıma fırsatı buldum ve daha da büyük hayranlık duydum. Siyaset biliminden sanata, sosyolojiden basına, hukuktan moda, psikolojiden tarihe geniş bir yelpazeye yayılan engin bilgisi, aydınlatıcı fikirleri ve eşsiz deneyimleriyle nadide bir Rönesans kadını anlama ve anlatma keyfini yaşadım.

Sizler de bu kitabı okudukça üst üste gelen zorlukların onu asla yıldırmadığını, tam tersine üstesinden geldiği her zorluğun onu daha da güçlü kıldığını göreceksiniz. Çetin bir yaşamın her merhalesinde onun çelik iradesinin nasıl galip geldiğine, küçük mutlulukların kıymetini bilmenin insanı yaşama nasıl bağladığına şahit olacaksınız.

Türkiye'nin yetiştirdiği ama kanımca kıymetini yeterince bilmediği bir idealistin, "Bugün ne olduysam, Atatürk sayesinde oldum" diyen bir Kemalist'in, yazılmaya ve okunmaya değer yaşamı sanırım çoğunuzun ilgisini çekecektir. 1990 yılında Ahmet Taner Kışlalı'nın Nermin Abadan Unat'ı konu alan bir yazısında dediği gibi "*Bazen küçük bir hayat hikâyesi, binlerce kitaptan çok daha fazla şey anlatır.*"

Küçük Nermin

Yapayalnız bir çocukluk...

Sedef Kabaş: Dilerseniz, çok küçük yaşta kaybettiğiniz babanızla başlayalım. Babanız Boşnak bir aileden geliyor.

Nermin Abadan Unat: Evet, babamın ailesi Bosna-Hersek'ten, Sarajevo'dan bugünkü adıyla Saraybosna'dan gelip, İzmir'de antik agoranın bulunduğu Tilkilik Mahallesi'ne yerleşmiş. Babam İzmir'de doğmuş. Büyükbabam üç defa evlenmiş. Birinci evliliğinden iki oğlu, ikinci evliliğinden tek oğlu oluyor. İkinci evliliğinden olan oğlu, Tahir Amca, Ayvalık'ta Kuvayı Milliye'ye katılıyor ve İstiklal Madalyası alıyor. Büyükbabam üçüncü evliliğini babaannemle yapıyor. Bu üçüncü evlilikten Raziye Halam ve üç erkek çocuk doğuyor. Bunlardan en büyüğü babam Mustafa, onu takip eden amcam Sabri, bir de Ali Amcam var, ama onu çok genç yaşta kalpten yitirmişler.

Babanız dönemin ileri gelen tüccarlarından biri.

Babam, Mustafa Süleymanoviç, Cumhuriyet kurulmadan önce Osmanlı İmparatorluğu'nda, Türk kökenli ihracatçı işadamlarının ileri gelenlerinden biri. Maalesef babamı çok küçükken kaybettiğim için hangi okullara devam ettiğini tam anlamıyla öğrenemedim, fakat çok iyi Almanca bildiğini biliyorum. Bu Almanca bilgisi sayesinde, Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra, kardeşi Sabri Süleymanoviç'le birlikte İzmir'de bir ihracat firması kuruyor, Hamburg'da da bir şube açıyor. Kendisi daha çok Alman iş çevreleriyle temasta bulunduğu için Hamburg'da çalışıyor, kardeşi Sabri Bey de Bornova'daki Amerikan Koleji'nde okuduğu için işin İngilizce kısmını yürütüyor. Elimde Hamburg'da, Türkiye ile iş yapan kişilerin toplu bir resmi var, tam ortada babam oturuyor. Demek ki bir hayli çevresi olan bir şahsiyet.

Babası Mustafa Süleymanoviç, Hamburg'daki Türk Konsoloslugu'nda işadamlarıyla birlikte (ikinci sırada oturanlardan ortadaki).

Babanız neyin ticaretini yapıyor?

Babam incir, üzüm ve fındık ihraç ediyor. Bu fındık meselesi son derece mühim, çünkü sonunda babamın ölümüne neden oluyor. O dönemde Türk fındığının dünyaya ihracatını, Alman-Yunan ortaklığı bir firma olan Rickertsen Pisani elinde bulunduruyor. Rickertsen Pisani, Türkiye'nin bütün fındık rekoltesini alıyor ve dünyaya satıyor. Tam bir tekel durumu var. Babam Türk bir tüccar olarak bu tekeli kırmak istiyor. Dolayısıyla çok çetin bir rekabet içine giriyor. Bu rekabet en sonunda dolaylı olarak ölümüne sebep oluyor.

Sizin hayatınızı altüst eden bu olaya geleceğiz, ama öncesinde sizin dünyaya gelmenize neden olan şehir Karlsbad'dan bahsedelim.

Tabii o dönemde seyahatler uçakla yapılmıyor, trenle yapılıyor ve Avrupa'ya meşhur Orient Express'le gidip geliniyor. Uzun bir yolculuk olduğu için babam genellikle Viyana'da mola veriyor. Yine o dönemde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalan, halen Çek Cumhuriyeti'nde bulunan Karlsbad'a da (bugünkü adı Karlovy Vary S.K.) uzanıyor. Çok rağbet gören bir yer olan Karlsbad'a gidenler, daha çok böbrek rahatsızlıklarına karşı, oranın şifalı suyunu içiyorlar. Şehrin ortasından akan derenin her iki tarafında barok mimarisini yansıtan göz alıcı oteller var. Bunlardan birinde,

Annese Barones Elfriede Karwinsky.

“Mozart burada kalmıştır”, diğereinde “Goethe burada gecelemiştir” tarzında küçük piriñç levhalara rastlamak mümkün.

Bir tanesinde de “Atatürk burada kalmıştır” diyor...

Doğru, o bina da hâlâ duruyor. Eşim İlhan Bey’le (Unat S.K.) beş sene önce Çek Cumhuriyeti’ne yaptığımız yolculukta, özellikle Karlsbad’ı görmek istedim. Annemle babamın karşılaştığı yer burası. Zannedersem onların karşılaştığı otel, Hotel Pupp olacak. Çok büyük bir otel. Aynı havayı solumak için biz de orada

kalmıştık. Karlsbad’a gelenler, günün belli saatlerinde dolaşıp şifalı sudan içiyorlar. Tabii bu gezintiler sırasında herkes birbirini süzüyor. Sanıyorum ki babam işte bu gezintilerin birinde, annem ile ablamı (üvey) görüyor.

Annemiz çok hoş bir kadın. Onun soyu nereden geliyor?

Annem, bugünkü Almanya’nın Polonya’ya terk etmiş olduğu bölgede bulunan Stettin adlı bir liman şehrinde, 1883’te dünyaya geliyor. Stettin, Alman İmparatoru Wilhelm zamanında, Baltık Denizi’nde önemli bir liman. Annemin annesi ile babasını hiç tanımadım, çünkü annemi de çok gençken kaybettim. Bir ablası varmuş, onu bir akrabalarının yanına Alman İmparatorluğu’nun başkenti olan Berlin’e göndermişler, belki orada birine rastlar da evlenir diye, çünkü o dönemin kadınları için ortaokul sonrası evlilikten başka olanak yok. Annem de Berlin’e ablasının yanına gittiğinde, aristokrat kökenli Karwinsky adlı Macar bir subayla karşılaşıyor. Evlenince, Barones Elfriede Karwinsky oluyor. Baron, annemi Viyana’ya getiriyor. Yıl 1907, ablam Martha da 1908’de dünyaya geliyor. Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcında annemin eşi savaşta ölüyor, annem dul kalıyor, fakat düzenini bozmuyor. Viyana’da kalmaya devam ediyor. Ablamı okula gönderiyor. İşte o yıllarda içmelerden yararlanmak üzere Karlsbad’a gidiyor, babamla da orada karşılaşıyor.

Anneleri ve babası Viyana'da.

İlk görüşte aşk mı?

Olabilir, çünkü annem son derece şık ve güzel bir kadındı. Kızıl saçlı, yeşil gözlü. Modaya çok düşkün, bakımlı, alımlı bir salon kadınydı. Herhalde babam o ilk karşılaşmada annemi çok beğenmiş olacak.

Anneniz hakkında başka neler hatırlıyorsunuz?

Tarihe meraklı bir insandı. Bu yüzden ben çok küçük yaşta bir sürü önemli tarihi şahsiyetin biyografisini okudum, çünkü annem Maria Stuart, Kraliçe Elizabeth, VIII. Henry, Talleyrand, Napoléon gibi tarihi şahsiyetlerin hayatlarını merakla okurdu. Sonra operaya fevkalade düşküdü. Müziğe, güzel sanatlara eğilimli bir insandı. Estetik duygusu çok gelişmişti. Hep söylerim, eğer annem bugün yaşasaydı herhalde dekoratör olurdu çünkü ev düzenlemesinde, mobilya seçiminde, renk ahengi yaratmada son derece başarılıydı.

Karlsbad sonrası evleniyorlar mı?

Hayır, babam annemi o ilk karşılaşmada çok beğeniyor, ama o sene bir karar vermiyorlar. Bu karşılaşmanın üzerinden bir kış

geçiyor. Yazın babam tekrar gidiyor Karlsbad'a. Bu kez Marienbad'a kadar uzanıyorlar. Elimde o günlerden kalan tek şey, babamın anneme armağan etmiş olduğu küçükçük bir bardak. Üstünde Marienbad yazıyor. Zannedersenem orada hayatlarını birleştirmeye karar veriyorlar, sonra da Viyana'da sefarette evleniyorlar. Ben 1921'de doğuyorum. Evlendikten sonra babam Viyana'nın bugün bile en seçkin ve en pahalı semti olan Birinci Beziik'te (bölge S.K.) bir apartman dairesi tutuyor. Evimiz parlamentonun tam arkasına düşüyor. Çok büyük, görkemli bir bina.

Babanız Viyana'nın en şık semtinde bir daire tutacak kadar zenginmiş.

Hem de büyük bir daire. Ben Viyana'dan 6 yaşındayken ayrıldım. Habsburg Hanedanı, Viyana'da üç yüz sene büyük bir saltanat sürmüş. Osmanlı devletine karşı koyması, onu Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri haline getirmiş. Avusturyalılar, bugün bile hâlâ Avrupa'nın karar vericileri olduklarını düşünüyorlar. Yani o imparatorluğun vermiş olduğu haşmet genlerine işlemiş. Viyana'nın merkezi baştan aşağıya görkemli taş binalardan oluşuyor, tıpkı Londra, Paris gibi büyük bir kent. Tekrar Viyana'ya gittiğimde aradan otuz sene geçmişti. Sonra başka vesilelerle birçok kez Viyana'yı ziyaret ettim. Her gittiğimde, en azından bir ke-re o civarda dolaşırım. Bir defasında "Acaba evin içini görebilir miyim?" dedim. Baktım, kapıda belediyeye ait resmi bir levha var. Meğer Viyana'nın imar dairelerinden biri olmuş. Kapıyı çaldım, kapıdaki görevli içeri adım atmama bile izin vermedi. "Burası resmi daire, giremezsiniz" dedi.

Yani doğduğunuz evi göremediniz mi?

2009 Avrupa Kültür Başkenti, Avusturya'nın ikinci en büyük kenti, Tuna kıyısındaki Linz seçilmişti. Linz'de düzenlenen bir sempozyumda, Avrupa Birliği'ne girme olasılığı olan üç devletin sorunları konuşuldu: Norveç, İsviçre ve Türkiye. Beni de bu sempozyuma "Avrupa bir erime potası mı?" konulu bir tebliğ vermek üzere davet etmişlerdi. Sempozyum bitiminde benimle uzun boylu bir mülakat yaptılar. Bu mülakatın sonunda "Sizin Avusturya'ya ait söylemek istediğiniz bir şey var mı?" diye sordular. Ben "Zarafet ve güzellik kenti olan Viyana'da doğmuş olmaktan çok mutluyum, yalnız içimde kalan bir ukde var, bir türlü şu doğduğum eve giremedim, kapıcının bürokrasiye olan aşırı bağlılığı nedeniyle doğduğum evi görme imkânı bulamadım"

dedim. Bu sözlerim radyoda duyulmuş, ondan sonra bir girişim başlamış; birtakım mektuplaşmalar ve telefonlar sonucu beni Viyana'da da bir konferans vermek üzere davet eden Bruno Kreisky Vakfı arabuluculuk işini üstlenmiş. Bruno Kreisky, Avusturya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük isim yapmış, geniş etki yaratmış, sosyal demokrat siyaset adamı. Sovyetler'le barış antlaşması imzalayan-tek Avrupalı devlet adamı. Artık hayatta değil, ancak çocukları onun villasını Sosyal Demokrasi Vakfı olarak bağışlamışlar. Burada sürekli konferanslar düzenleniyor. Ben de burada yapılacak bir konferansa davet edildim. Bruno Kreisky Vakfı'nın genel sekreteri olan Viyanalı zarif bir hanım ile Viyana Büyükşehir Belediyesi dışişleri müdiresi, benim ziyaret işini düzenlediler. Bu iki hanımla buluştuk, beraber binaya girdik, daireye çıktık.

Viyana, Birinci Bezirk, Bartenstein Str. 29'da bulunan binanın birinci katında dünyaya geldi.

Doğduğu evin girişi.

80 yıl aradan sonra doğduğunuz evi nasıl buldunuz? Hatırladığınız gibi miydi, yoksa gördükleriniz sizi şaşırttı mı?

Tabii hatırlamaya çalıştım, çocuk odası neresiydi, yemek odası nasıldı diye. Fakat çok iyi bildiğim bir şey var ki, annem o dönemin son derece snop birtakım değerlerini benimsemişti. Mesela, benim her istediğim zaman annemin yanına gitme iznim yoktu. Dadım ile ben başka bir odada kalırdık, annemin oturma odasına giremezdik. Ben küçük sade bir odada yatıp kalkardım, annemi de ancak akşamüstü saat 5.30-6.00'da oturma salonuna girip görebilirdim. Bu salonun açıldığı yemek odasının tavanı siyaha yakın abanoz ağacıyla kaplıydı. Son derece değerli ve çok güzel oymalarla bezenmişti. Bütün tavan, asma yaprakları ve üzüm gibi şekillerle süslenmişti. Bu ziyaretimde gördüm ki, tavan aynen korunmuş. Yani resmi daire olduğu halde bu tavanı bozmaya kıyamamışlar. Binanın panjurları da çok güzel ahşaptandı. Bunlar da aynen kalmış. Tabii mutfak değişmiş.

Genelde çocukluk evimize döndüğümüzde hayalimizden daha küçük buluruz...

Öyle tabii, daha küçük buldum. Ama hayalimdekiyle çok farklı değildi. Sadece bir şey farklıydı. Ben çocukken oranın atmosferi Noel zamanı çok farklı olurdu. Mesela Anglosakson tarzı Noel kutlamaları ile Kara Avrupası tarzı Noel kutlamaları çok farklıdır. Anglosakson tarzı kutlamada Noel Baba vardır, bizim Demre'den gelen Noel Baba. Halbuki Kara Avrupası'nda Noel gecesi İsa çocuk ola-

Doğduğu evin yemek salonunda.

rak gelir, yani *Christkindl* gelir. Yani bir bebek geliyor ve o dağıtıyor armağanları. Katolik inancına göre Noel Baba yok, kutlanan şey İsa'nın dünyaya gelişi. İşte dünyaya gelirken de beraberinde armağanlar getiriyor. Haftalarca onun heyecanı sürüyor. O yıllarda çam ağacı elektrikle süslenmiyor, gerçek mumlar konuyor ve o gerçek mumlar konduğu zaman, o ağaç bambaşka bir hal alıyor. Mumlardan yansıyan ışıklar titriyor ve insanı büyüleyen fevkalade bir hava oluşuyor. Düşün ki, 4-5 yaşında küçük bir çocuk olarak o günü heyecanla bekliyorum. Amerika'dan farklı olarak ağacın ışıklarını Noel gecesinde yakıyorlar yani 24 aralıkta, daha öncesinde değil. O zaman hole bakan kapılar aynalıydı; düşün, aynalı kapılar açılıyor ve koskoca bir ağaç, üstünde titreyen mumlar, altında hediyeler... Hiç unutamayacağım bir anıdır.

Eviniz nasıl döşenmişti?

Annem evi çok güzel döşemişti. Ama benim odam çok sadeydi, sarı ve beyaz renkteydi. Bugün düşünüyorum da, çocuklara ne kadar güzel şeyler yapıyorlar. O zamanlar çocuk odaları bir hasta odası kadar sadeydi. Annemin eşya düşkünlüğü vardı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağıldıktan sonra Schönbrunn Yazlık Sarayı'ndaki eşyaların bir kısmı mezat yoluyla satılıyor. Annem o eşyaların bir kısmını babama satın aldırtıyor. Bu eşyaları sonra Türkiye'ye taşıttı ve İstanbul'a iki furgon (yolcu katarlarına eklenen eşya vagonu S.K.) dolusu eşya geldi.

Annemiz Schönbrunn Sarayı'nda kral ve kraliçelerin kullandığı mobilyaları kullanmak istemiş.

Evet, öyle; zaten onların hayatlarını okuyan ve onlara özenen bir kadındı.

Demek ki, babanız bu eşyaları alacak kadar iyi para kazanıyordu...

Evet, o dönemde çok varlıklı bir adam olduğu muhakkak. Çünkü o sırada İstanbul'da parmakla sayılacak kadar otomobil var ve babam Lancia marka üstü açık bir otomobil kullanıyor. Bu arabayla İstanbul'da beni gezdirdiğini hatırlıyorum.

Annemizle ilişkiniz nasıldı?

Annem beni her gün görüyordu, ama belirli saatlerde. Müthiş kategorik emirleri vardı. Mesela, mutlaka her şey yenecek, tabakta hiçbir şey kalmayacak. Bu o kadar kesin bir kuraldı ki, bundan kaçmak mümkün değildi. Bazen manasız huysuzluklar yapıyor, yemek yemiyordum. O zaman annem geliyor, benim odamdaki masada karşıma oturup bekliyordu. Ispanak gelmiş mesela, ben yemiyorum. Beni kısaltılmış isimle çağırıyordu, "Nermerl" diye. Avusturyalılar her şeyi kısaltırlar, Nermin'i Nermerl yapmış, "küçük Nermin" demek. "Bitecek" diyor, o kadar. Fakat balo tuvaleti giyinmiş, operaya gidecek. Yalnız ben biliyorum abonmanı var, locada bir yeri var. Benim hesabıma göre operayı kaçırmamak için çıkıp gidecek. Ama o zaten çok gidiyor operaya. Onun için ısrarla oturuyor, karşı karşıya sessiz savaş halinde bekliyoruz. O bir şey söylemiyor, ben de söylemiyorum. Ben yemiyorum, o da oturmaya devam ediyor. Böyle birbirimize bakıyoruz.

Tam bir sinir harbi.

Evet, ama ben bu arada elbisesini tetkik ediyorum. Lacivert muare uzun bir elbise, üst dekolte kısmı inci ve mercanla işlenmiş. Büyük bir zevkle ona bakıyorum, ama o kıımdamıyor. Bu olay bir, iki, üç beş sürüyor. Her defasında aynı şey; en sonunda karar verdim ki, soğuk ıspanak, sıcak ıspanaktan daha beter. Nihayetinde ne olursa olsun yemeye karar verdim, çünkü annem asla vazgeçmiyordu.

Annemize dair hatırladığınız hoş şeyler yok mu?

Var, tabii. Mesela, benimle sokağa çıkmaktan hoşlanıyordu. Beraber Ring dedikleri bulvara çıkardık. Onu geçtikten sonra gelen

Anneleri şık giyinmeyi seven bir kadındı.

Volkspark'a giderdik. Parkta meşhur Strauss heykeli vardır. Parkı geçtikten sonra Herrengasse gelir, Türkçesi "Beyler Sokağı". Oradan geçtikten sonra İmparatorluk Sarayı'na gelinir. O bölgede güzel mağazalar ve güzel pastaneler vardır. Biliyorsun, Avusturyalılar pastaya çok düşkündür. Mesela, 1786'da kurulan bir pastane var, Fransız İhtilali'nden önce kurulmuş, adı "Demel". Bu pastanede halen aynı pastalar yapılıyor. Pastanenin avizeli üst katı aynı şekilde duruyor, aşağı katı biraz modernleştirdiler. (Bu pastaneyi yakın bir tarihte catering firması sahibi Türk işadamı Atilla Doğudan satın aldı. S.K.) İşte annem beni bu pastaneye götürüyordu, uslu durursam pasta yediriyordu.

Siz de gayet şık ve uyumlu giyinen birisiniz, zannederseniz bu konuda zevk sahibi olmanızı da annenize borçlusunuz.

Evet, doğru. Mesela, birlikte gezerken annem bir mağazanın önünde durur, ondan sonra bana, "Bu vitrinde en güzel bulduğun şeyi bana göster ve neden güzel bulduğunu anlat" derdi. Benimle

mutabık değilse niçin aynı fikirde olmadığını açıklar, hangi rengin hangi renkle uyumlu olduğunu anlatırdı. Mesela, lacivert ile kahverengi beraber gitmez de, bilmem lacivert ile mavi, kırmızı veya beyaz gider. Aynı şekilde bana "Vitrindeki en güzel eşyayı bul, niye beğendin, oymasını mı beğendin, çekmecesini mi beğendin?" diye sorardı. Yani böyle bir hocalığı vardı. Tüm bunlar zevkimin gelişmesine büyük katkı sağladı.

Öte yandan annenizi belli saatlerde görebildiğinizi söylüyorsunuz. Bugün bu bize çok tuhaf geliyor.

Doğru, ben de sonradan annemin en acımasız tenkitçisi oldum. Ama çocukken anneme müthiş bir hayranlık duyuyordum. Babamı o kadar az görüyordum ki, çünkü babam sürekli seyahat ediyor. Eve geldiğinde sadece birkaç gün kalıyor. Dolayısıyla Viyana'da babama dair neredeyse hiçbir anımı hatırlamıyorum. Ama tabii kendisi bir işadamı ve o dönemde çocuklara pek fazla önem verilmiyordu. İngilizlerin meşhur bir deyimini vardı, "*Children are to be seen, but not to be heard*" diye, yani çocukları uzaktan göreceksiniz ancak seslerini duyacak kadar yakın olmayacaksınız. Mesela, Fransız İhtilali'nden önceki çocuk yetiştirme tarzını düşünecek olursak, o zamanlar aristokratlar ve hatta burjuvazinin üst sınıf mensupları, çocuklarını doğduktan hemen sonra bir sütanneye veriyorlar, ondan sonra da taşrada sağlıklı bir aileye emanet ediyorlar ve 16-17 yaşına kadar orada bırakıyorlar. Sonra bir gün, bir delikanlı çıkıp geliyor ve "*bonjour madame ma mère*" yani "merhaba, anne" diyor.

Nermin 1 yaşında, Avusturya'da sayfiyede.

Bu şekilde büyüyen bir çocuk annesiyle ne kadar yakın olabilir ki?

Çocukla yakından meşgul olmak ve çocuğu annenin büyüütmesi 19. yüzyılda, Endüstri Devrimi'yle birlikte başlar. Kadınlar bu dönemde daha çok evde kalıyor, erkekler ise fabrikalarda çalışıyor. İşte bu durumda kadın çocuğuyla kendisi meşgul oluyor. An-

Nermin 3 yaşında.

cak üst sınıflarda çocukları yine dadılar büyütüyor. Tabii söylediğin gibi, bu sağlıklı bir şey değil. Benim annem herhalde biraz da yalnız kaldığı için beni arada bir yerlere götürüyordu, yoksa o dönemde bu pek yapılan bir şey değil.

Yine de annenize hayranlık duyuyorsunuz...

Evet, çünkü bir kere çok güzel bir kadındı. Her bakışta bir ke-re daha güzelliğini görüyordum. Ayrıca estetik değerleri çok gelişkindi, çok zevkli bir kadındı. Ablama da hayrandım. Aynı evde yaşamıyorduk, çünkü ablamı tahsili için bir manastıra yerleştirmişlerdi, ancak hafta sonları geliyordu. O dönemde hayatımı şekillendiren üç kişi vardı: Annem, ablam ve mürebbiyem.

Mürebbiyeniz kimdi?

Kuschi adında Avusturyalı bir kadındı. Çok iyi yürekli bir insandı. İstanbul'a bizimle geldi, ama sonra İstanbul'da pek kalamayaca-

Babaanneye gösterilen fotoğraf, 1926.

ğrı anladı. Ben de zaten artık büyümüştüm, 6 yaşına gelmiştim. O Viyana'ya geri döndü. Ben bir anlamda Viyana'da biraz şımarık bir burjuva çocukluğu geçirdim. O dönemler çocuk yuvası filan gibi şeyler yok. Hep evde geçen yalnız bir çocukluk yaşadım, benimle oynayacak bir arkadaşım da yoktu.

İstanbul'a neden geldiniz?

Bir gün babam İzmir'de annesine benim beyaz kürk mantolu bir fotoğrafımı gösteriyor ve "Şuna bak" diyor. Babaannem, "Ben gâvurun çocuğunu napayım?" diyor. Babam, "Bu senin torunun" deyince, halamın anlattığına göre, önce odada büyük bir sükûnet oluyor, sonra babaannem "O zaman Türkiye'ye gelsinler, göreyim" diyor. Babaannem o zamanlar Raziye Halamla beraber İzmir'de Tilkilik'te, eski tarz büyük bir Türk evinde oturuyor. Neyse, babam bir gün Viyana'ya geliyor ve "Sizi İstanbul'a götürüyorum" diyor. Bavullar yapıyor ve İstanbul'a geliyoruz.

Babaannem de halamla birlikte İzmir'den bizim Maçka'daki Ralli Apartmanı'na geldi. Daha çok küçüktüm, ama onu nefli renkte bir çarşaf giyinmiş, kısa boylu, yaşlı ve son derece sıcak bir insan olarak hatırlıyorum. Giydiği çarşafın kumaşı ağır ipektendi, ben hayatımda bir daha böyle bir kumaşı elime almadım. O ipeksi kumaşla uzun uzun oynadığımı çok iyi hatırlıyorum. O beni öpüyor, bana sarılıyor, bense hep o kumaşla oynuyorum. Bana "bogami" dedi. "Bogami" Boşnakça çocuğum demek. Çok sevdim, ama yani o da bir hayal gibi gitti.

İstanbul'a Orient Express'le geliyorsunuz. Yolculuk nasıldı?

Uzun bir yolculuktu. Yemekler beyaz eldivenli garsonlar tarafından servis ediliyordu. Çok şık bir trendi. Altı ay kadar Beyoğlu'ndaki meşhur Tokatlıyan Oteli'nde kaldık. Gerçekten çok güzel bir oteldi. Sonra Teşvikiye'deki Ralli Apartmanı'na taşındık. Babam bu apartmanın en üst katını tuttu. Benim odamın penceresinden, İtalyanların sefaret olarak tasarladıkları ve halen meslek okulu olarak kullanılan ihtişamlı bina görünüyordu. Annem apartman dairesinin salonunun bütün duvarlarını açık sarı muare kumaşla kaplatmıştı. Ama bu büyük bir hata oldu, çünkü en üst kat olduğu için yağmur suları aktı ve o muare kumaşların bir kısmı bozuldu.

Küçük Nermin.

Ablası Martha Karwinsky ile
Avusturya'da bir sayfiyede, 1926-1927.

Tokatlyan Oteli'nde ablanız bir Rum gencine âşık oluyor.

Evet, bir Rum gencine âşık oldu. Babam çok kıznuştı. Ablam 18 yaşından büyüktü. Gizlice evlenip Budapeşte'ye gitti. Ama bu evlilik sürmedi. Çok kısa bir süre sonra ayrıldılar.

Ablanız Martha'yla ilişkiniz nasıldı?

Ablamı çok seviyordum. Mesela, bana dünya kadar oyuncak gelirdi. O oyuncakları pek hatırlamıyorum, fakat ablamın bana verdiği küçük, kadifeden yapılmış mor bir oyuncak fil vardı, onu çok seviyordum. Yıllar sonra benim yanımda doktora yapmış olan, çok sevdiğim ve

takdir ettiğim Prof. Eser Köker bana bir paket verdi. "Hocam, çok aradım, bir türlü mor bir fil bulamadım, ama mavi renkte bir fil buldum" dedi. Ve bana mavi bir oyuncak fil hediye etti.

Ablanızla ilgili başka neler hatırlıyorsunuz?

Bir seferinde ablam ile beni Avusturya'daki göller bölgesine (Wolfgangsee) gönderdiler. Burada ablamla çekilmiş bir fotoğrafım var. Fotoğrafta görünmeyen bir yüzme öğretmeni vardı. Yaşlı şişman bir adamdı ve yüzmeyi tamamen ilkel bir şekilde öğretiyordu. Koca bir oltu, ucunda bir ip, çocuğun beline ipi bağlıyor ve o şekilde kendince yüzme öğretiyor. Çocuk su yutarsa, çekiyor oltayı, böyle komik bir şey. Ben bu adam yüzünden bugün hâlâ düzgün bir yüzme stiline sahip değilim.

Ablanızla aranızda 14 yaş fark var. Size yarı annelik yaptı diyebilir miyiz?

Yaptı tabii. Babam sağken yapmadı, ama sonradan yaptı. Budapeşte'deki okul yıllarımı tamamen ona borçluyum.

Aile içinde hangi dili kullanıyordunuz?

Babam muhakkak suretle Türkçe öğrenmemi istiyordu, fakat bu

arzusu yerine gelmedi. Kendisi benim Türkçe konuştuğumu hiç duymadı. Neden? Çünkü annemle Almanca, mürebbiyemle Fransızca konuşuyordum. Kuschi gittikten sonra yerine Matmazel Alis diye İsviçreli bir mürebbiye geldi ve o bana Fransızca öğretti. Uzun yıllar okula gönderilmedim. Arkadaşım da yoktu. Annemin acayip bir düşüncesi vardı; ona göre, cici kızlar okula gitmezdi. Bu benim için o kadar korkunç bir şeydi ki, ben her gün Maçka'daki apartmanın penceresinden önlüklü çocukların okula gidişine bakıyor ve hüngür hüngür ağlıyordum.

Sizi niye okula göndermediklerini sormuyor muydunuz?

Tabii, soruyordum. Ama bana hep "Sen başkasın, sen dil öğreneceksin, bilmem ne öğreneceksin" gibi şeyler söylüyorlardı.

Peki, babanız neden okula gitmeniz konusunda sizi desteklemedi?

Babam yok ki, yani var ama yok. Babamın İstanbul'da bürosu var, ama esas işi İzmir'de. Dolayısıyla neredeyse ömrü yollarda geçiyor, o zamanlar uçak yok tabii. Geldiğinde de annemi alıp gezmelere gidiyorlardı. Beni yanlarında götürmüyorlardı. Ben babamla ilgili İstanbul'da hatıra olarak şunu hatırlıyorum. Bebek'te Turkuaz diye bir lokal varmış. Bir gün öğleden evvel bizi oraya götürdü, ondan sonra bizi küçük bir kayığa bindirdi. Bebek koyunda biraz dolaşalım derken, bir vapur geldi kıyıya yanaştı. Kayık, gemi ile sahil arasında kaldı, büyük dalgalar kayığı savurdu. Ben çok korktum. Kayık devrilecek gibi oldu, gayet iyi hatırlıyorum. Bir de babam Büyükkada'da bir ev tutmuştu. 1930 yazını Büyükkada'da geçirdik. İşte o kiraladığımız evin bitişiğindeki evin bahçesinde, bir ağacın dalında sürekli oturan bir adam vardı. Bu adam Stalin'in huşnundan korkan Troçki'ydi. Orada oturup gelene gidene bakardı.

Dalda oturan adam, Troçki miydi?

Evet, Troçki. Dalın üstünde oturuyordu, alçak ve uzun bir dal. Çocuk olarak onu seyrediyordum. Ben düşünüyordum: “Bir adam bir dalda oturuyor ve aşağıya inmiyor, niye inmiyor?” Bir başka hatırladığım şey de şu: Bir akşam Atatürk Büyükkada’ya gelmiş. Güneş batmış, ufuk kızıl renge bürünmüş; Nizam Caddesi’nde bir fayton duruyor. Babamın beni elimden tutup “Paşam, işte kızım” dediğini hatırlıyorum. O faytonda biri oturuyor, ama tam göremiyorum, fakat bakışlarını hiç unutamıyorum. Böyle insanı delip geçen bir bakış. Ondan sonra beni tekrar eve götürdüler. O gece babam ve annem, kulüpte, Atatürk’ün de bulunduğu yemekte yer almışlar. Yani babamla çok az hatıram var. İşte o sene, Büyükkada’da kaldığımız o yazdan sonra Harbiye’deki Vali Konağı’na bitişik büyük bir konağa taşındık ve annem ile babam beni birkaç yüz metre ötedeki Dame de Sion’a göndermeye karar verdiler.

Kaç yaşındaydınız?

9 yaşındaydım.

9 yaşına kadar evde sadece Fransızca mı öğrettiler size? Yani okula gitmediğiniz için evde başka ders alıyor muydunuz?

Fransızca dersler var işte. Fransız çocuk dergileri geliyor, benim çok sevdiğim dergi *Le Point* diye bir çocuk dergisi var. Bu dergiyi çok seviyorum. Böyle garip bir yetiştirme tarzı. Derken Dame de Sion’a yazılıyorum. Şimdi ben hep çocuklarla beraber olmak iste-

dim ya, önce çok sevindim, sonra nefret ettim, ama nasıl bir nefret. Çünkü bir kere sœur’ler (rahibeler S.K.) böyle çok soğuk ve yaklaşılmaz varlıklar gibi geldi bana. Bir de beni gayet manasız şekilde yatılı verdiler.

Dame de Sion’da öğrenciyken, 1930.

Üç adım ötedeki okula niye yatılı veriyorlar sizi?

Bilmiyorum. Dame de Sion, Hilton’un karşısı. Vali Konağı ise dediğin gibi üç adım ötede. Sabahtan gidip öğlen pekâlâ dönebilirdim eve. Ama yapmadılar. Beni yatılı verdiler. Yatılı

olunca büyük ve sevimsiz bir koğuştta yatıyorsunuz. Koğuştta da çarşafarla küçük küçük kareler halinde ayırmışlar. Yani her çocuk çarşafı ayrılmış bir karenin içinde yatıyor. Yatak sert, soğuk ve sevimsiz. Yani böyle nefret edilecek bir şey.

Okul hevesiniz kursağınızda kaldı yani...

Evet, okula Eylülde başladım, ondan sonra Noel geldi. Noel'i de kutlamadılar. Annem babam seyahate gitmişler. Ben ise eski Noelleri düşünerek büsbütün içlendim. Hafta sonları eve geliyordum, ama hem seviniyorum hem kızılıyordum. "Beni niye bu sevimsiz yere bırakıyorlar?" diye kızılıyordum. Bir gün evimizdeki aşçı, yağmurlu, soğuk bir kış günü, dışarıda bir miyavlama duyuyor. Bakıyor, küçücük beyaz bir kedi yavrusu. Acıyor, içeriye alıyor ve benim için saklıyor. Ben hafta sonu geldiğimde, onu bana verdi. Çok mutlu olmuştum.

Annemiz sizinle pek meşgul değil, ama yeni eviyle yine epey meşgul oluyor...

Bir kere Valikonağı Caddesi'ndeki ev, Maçka'daki apartman katından iki misli büyük. Annem yine tabii evi dekore ediyor. Mesela, salonda annemin Viyana'daki bir müzayededen aldığı eşyalar var. Bunlardan biri, bir tahtirevan. Eskiden kibar insanlar, henüz sokaklar, caddeler yapılmamışken, tahtirevanın içine oturuyor, hamallar da onları taşıyorlarmış. Dolap gibi belden aşağısı kapalı, belden yukarısı cam ve iki tarafında da büyük sopalar var. Annem böyle bir tahtirevan bulmuş, bronz ve nefti renginde kalın bir deriyle kaplatmış, yandaki sopalarını çıkarttırmış. Böylece tahtirevanı bir vitrin gibi kullanmış.

Gayet yaratıcı bir dekorasyon objesi olmuş...

Evet, içine bir de cam koydurmuş, oraya çok pahalı porselen figürleri dizmişti. Meissen fabrikasından çıkma, pahalı porselen çoban, köpekli küçük kız, kibar hanım gibi bir sürü küçük obje. Ben de onları uzun uzun seyrederek, her bir porselen figür için kendi kafamda bir şeyler uydururdum.

Size oyuncak gibi gelmiş...

Evet, oyuncak gibi. Bir de annem resme çok meraklıydı. Babam evde dini motifli resim hiç istemedi. Onun için hep Flemenk okulundan resimler alındı. Flemenkler "Interieur" yani ev içi görüntüler ve manzara yaparlar, hiç dini motif kullanmazlar. Bir de

eski zamanlarda fotoğraf yok, insanlar birbirlerine resim göndermek için kendi yüzlerinin minyatürünü yaptırıyorlar. Annem böyle bir minyatür koleksiyonu yapmıştı, 48 tane vardı. Bir duvarda böyle büyük yaldızlı bir çerçeve, içi lacivert kadife, kadifenin üstüne iğnelenmiş küçük küçük 48 tane minyatür. Ben onları seyreder, kendime göre onları mesela evlendirirdim. Bazen de oyun için annemin odasına girerdim.

Anninizin odası ayrı mıydı?

Evet, karı koca ayrı odalarda, ayrı yataklarda yatıyorlardı.

Neden öyleydi?

Bilmiyorum, onların tercihi, ama Avrupa'da çok yaygın, bugün de çok bulursunuz. Mesela, benim bir akrabam var, Ankara'da doğmuş bir hanım, bir Alman'la evlendi. Kocasını müzik dinleyerek ve ışığı açık tutarak uyumayı seviyor. Kendisi de karanlık istiyor, onun için ayrı yatıyorlar. Annemin hem ayrı bir yatak odası hem de ayrı bir giyinme odası vardı. Salona girmeme izin vermiyordu, ama giyinme odasına girebiliyordum. Babamın yatak odasında ise yerde kocaman bir kaplan postu vardı. Siyah abanoz ağacından oymalı bir yatak vardı, duvarlar sarı muare kaplıydı. Annemin yatak odası ise pembeydi. Ben babamın odasındaki kaplanın kafasına oturmayı çok seviyordum. Kocaman bir kafası vardı. Bana iki oda ayırmışlardı, bir tanesine büyük bir dolap koymuşlardı. Ben o dolabın içine odalar yaptım, yani dolap küçük bir ev oldu, içine küçük oyuncak mobilyalar koydum. Çok keyifli bir şeydi, alt kat, orta kat, üst kat falan. Eve gelmekten çok memnundum. Kedi de vardı. Ama ben yine yalnızdım. Sadece iki çocukla tanıştırdım, onların anneleri babaları dosttu. Bir tanesi halen Coca Cola'nın en üst yöneticisi yani CEO'su olan Muhtar Kent'in annesiydi. Muhtar'ın annesi Ayvalık'taki büyük zeytinyağı fabrikalarının sahibi Sezai Ömer'in kızıydı. Sevim Kent, fevkalade güzel resim yapan, çok duyarlı bir kadındı. Diğeri de yine çok takdir ettiğim Zeynep Oral'ın annesiydi. Bu ikisi benim çocukluk arkadaşlarımdı. Ama maalesef, ikisi de bugün hayatta değiller.

Dame de Sion'a eylülde gitmeye başlıyorsunuz, peki sonra? Babam ölüyor ve ondan sonra hemen okuldan alınıyorum.

Babanızın ölümünden sorumlu tuttuğunuz kişiler vardı, değil mi?

Evet, daha önce bahsettiğim gibi, babam Türk fıncığının dünyaya ihracatında tekel konumunda bulunan Rickertsen Pisani şirketiyle kıyasıya rekabete girmiş. 1930'u 1931'e bağlayan yıl büyük bağlantılar yapmış. Ancak şunun farkında değil; Rickertsen Pisani, aracı adamlarıyla bütün Karadeniz'deki mahsulü önceden üreticiden satın almış. Babam piyasaya çıkıp da fıncığı satın almak istediğinde, müthiş bir fiyat fırlamasıyla karşı karşıya kalıyor. Taahhüdünü yerine getiremeyeceğinin bilinci, onurunu olağanüstü yaralıyor. Bu kötü haber sonrası babam eve geliyor; annem evde yok, oyunda. Annem İstanbul'a geldikten sonra sayılı birkaç kişiyle zamanını geçiriyordu. Genelde hep poker oynuyordu, hatta çok oynuyordu. Babam o kötü haberi aldığı akşam annem evde yok, ben de okuldayım. Babam bir mektup bile bırakmadan, uyku ilacı alıyor. Annem eve gelince, babamın rahatsızlığını fark ediyor, babam hemen Amerikan Hastanesi'ne kaldırılıyor. Ama üç gün sonra onu kaybediyoruz.

Babanızın vefatından sonra neler oldu?

Tahmin edileceği gibi, ailenin Türk tarafı annemi fazla benimsemişti. Babamın ölümünden sonra amcam, benim haklarımı korumak için mahkemeye müracaat etmiş ve annemin yerine bir Türk vasi tayin edilmesini istemiş. Ancak bu gerçekleşmedi, çünkü annem evlendikten sonra Türk vatandaşlığına geçtiği için kanun gereği zaten benim velimdi. Annem de karar verdi, "Ablanın yanına gideceğiz" dedi. Annem bana tek kelime etmiyor, "babam öldü" demiyor. Ben de evin içinde dolaşıyorum, bana hiç kimse hiçbir şey söylemiyor. Annem siyah bir elbise giymiş, insanlar eve geliyor gidiyor. Ben tabii anlıyorum, fakat bekliyorum ki bana bir şey söylensin; söylenmiyor. Ondan sonra bir iki kişiye sordum, "Baban seyahate çıktı, gelecek" dediler. Sonra en üst kata çıktım, baktım bütün valizler duruyor, o zaman anladım ki babam başka yere gitmiş, yani bir daha hiç gelmeyecek. Fakat işte çok garip bir şey, insan çocuk olarak inanmak istemiyor. Şimdi soracağım "öldü" derse gerçek olacak, sormazsam bir ümit kalıyor; o ümidi muhafaza etmek istedim ta ki İstanbul'dan ayrılırken bindiğimiz Orient Express yolculuğuna kadar. Annem babamın vefatından sonra büyük bir müzayedede bütün eşyaları sattı ve epeyce para topladı. Ardından Macaristan'a gitmek için Orient Express'e bindik; tren hareket etmemişti, halen Sirkeci'deydi, birden bana "Biliyor musun, babam öldü" dedi. Ben de "Biliyorum, ama sen bana söylemedin" dedim. Tabii anneme

Babası İzmir'in ünlü ihracatçılarındandı.

müthiş kızdım, ondan müthiş nefret ettim o an. Bu arada apar topar, bütün malı mülkü satıp, benim hakkım olan parayı da alarak yurtdışına çıkarması gayrikanuniydi. Zaten amcam ihbar etmiş, treni durdurma emri vermişler, fakat annem vagondaki adama bahşiş vermiş. Sınıra geldiğimizde, kondüktör, gümrük memuruna "Kalp hastası bir yolcu bu, kaldırmayın" demiş. Böylece annem her şeyi satıp, çok büyük bir parayla sınırı geçmeyi başardı.

İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Budapeşte'ye, ablanızın yanına döndünüz...

Evet. Budapeşte'ye ilk geldiğimizde yine bir otele gittik. Tuna Nehri kıyısında bir otelde kalıyorduk. Ablamın bir köpeği vardı ve o benim dert ortağım oldu. İsmi Toto, onu dolaştırıyordum, onunla konuşuyordum; yine arkadaşım yoktu. Bir rivayete göre, o sıralarda annem bütün o paraları Venedik'te oyunda kaybetmiş.

Annemiz o kadar parayı, bir anda mı kaybetmiş?

Evet, ablam öyle söyledi. Zaten bu kumar meselesi bende öyle bir tesir yaptı ki, sonrasında hayatım boyunca hiçbir oyunu öğrenmek istemedim. Hep "Acaba bu kumar tutkusu irsi midir?" diye bir korku taşıdım. İnsanda karşı konulmaz bir arzu mu uyandırıyor ki, evladının geleceğini bir kumar masasında hiçe sayabiliyor? O kadar taparcasına sevdiğim bir insandı, ama sonra onu çok acımasız buldum ve kötü bir anne olduğuna kanaat getirdim, çok kötü bir anneydi. Beni hiç düşünmeyen, sadece kendi zevkini düşünen bir insan. Tabii bu kumar tutkusu nedeniyle çok acı çekti, çünkü hayatının son zamanlarını büyük bir yoksulluk içinde geçirdi. Ablam o sıralarda senaryo yazarıydı, tercüme yapıyordu, Stephan Zweig'in kitaplarını tercüme ediyordu, tiyatro piyesleri tercüme ediyordu, tiyatro âlemiyle içli dışlıydı. Kazandığı bütün parayla annesine baktı, bir de benim

yatılı paramı ödedi. Öyle bir okula koydu ki beni, bu yine bir okul değildi, bir pansiyonu.

Bir pansiyonda mı okudunuz?

Evet. Förstner Pansiyonu'nda kalan öğrenciler değişik okullara gidiyorlardı, ama akşamüzeri dörtten sonra geliyorlardı. Bir tek ben orada "full time" kalıyordum. Alman bir öğretmenim vardı: Miss Hilde. İşte o benim rol modelim oldu. Miss Hilde bana İngilizce öğretti. Aslında Alman bir kadın ve çok sert, müthiş disiplinli. Yine yatılı olduğum için eve yani o otel odasına ancak haftada bir kere gidiyordum. Cumartesi günü yatmıyordum, genelde pazar sabahları gidiyordum.

Neden bu kadar az görüyordu anneniz sizi?

Zaten babam sağken de annem beni pek görmüyordu. Bunu anlamak için o dönemin insanların çocuklarına bakışını incelemek lazım.

Ama babaanneniz sizi sadece bir kere görüyor, yine de siz onu sıcacık bir kadın olarak hatırlıyorsunuz...

Gene söylüyorum, Türk usulü sarılmak bu. Yakınlık göstermek. Mesela, bir Amerikalı, çok yakını olsa da birini sarılıp öpmez.

Anladığım kadarıyla Alman disiplinde de sıcaklık yok.

Evet, hiç yok. Dahası var. Yalnız Batı'da aramamak lazım bunu. Mesela, İslam felsefesine göre de bir babanın karısına da, çocuğuna da aşırı sevgi göstermemesi lazım. En yüksek sevgi Allah'a gösterilir. Kula gösterilmez. Onun için birçok romanda ya da anı kitabında şöyle bir şey görürsün: "Babam beni kucağına alıp hiç öpmedi." Yani sevgiyi göstermemek bir gelenek.

Peki bu nasıl bir yaşam? Anne mesafeli, babanın yüzünü zaten zor görüyorsunuz, sonrasında ise kaybediyorsunuz. Arkadaş yok. Sürekli yatılı okutuluyorsunuz. Tüm bunlar sizi çocuk olarak mutsuz etmedi mi?

Tabii, çok mutsuz etti. O yüzden benim hayatımda arkadaş kutsal bir anlam taşır. Yani o kadar bağlanıyorum ki çevreme. Bugün bu yaşa geldim, hâlâ Boğaziçi Üniversitesi'nde yarı zamanlı öğretim üyeliği görevimi sürdürüyorum, çünkü oradaki tüm gençler benim için son derece değerli arkadaşlar. Başka insanlarla bir köprü kurabilmek benim için büyük ihtiyaç. Bu yaşa geldim, bu ihtiyacı

hâlâ tamamen doyumamadım. Hâlâ insanları sevmek istiyorum, çünkü seversen çok güzel şeyler oluyor. Yani hakikaten çok güzel şeyler oluyor. Geçen gün şöyle bir şey oldu. Bir öğrencim, mezun olmuş, gitmiş London School of Economics'te derece almış. Gayet parlak bir işi var. Benim de şu sıralar ayaklarım şiş. Ama bir tebliği sunmak için yurtdışına gideceğim. Bu tebliği basmam lazım, ama yazıcı bir türlü çalışmadı. Tam o sırada bu öğrencim bana telefon etti. Sıkıntımı anlattım. "Ben hallederim Hocam" dedi. Ertesi sabah 6'ya çeyrek kala Ataköy'den kalktı, evime geldi. Yazıcısını getirmiş. Tebliği bastı. Sonra beni aldı Yeşilköy'e, havaalanına kadar götürdü. Bir de bana tekerlekli sandalye sağlamak için çırpındı. Şimdi sorarım size, bundan daha büyük bir mutluluk olur mu?

Hocam, hayat hep sizden bir şeyler alacak değil ya, Alahtan böyle güzellikleri de yaşatıyor...

Bu büyük bir jesttir ve hiçbir şeyle ölçülemez. Sabah 6'ya çeyrek kala burada (Etiler S.K.) olabilmek için Ataköy'den 5'te çıkmıştır. Niye yaptı bunu? Demek ki hoca olarak ben kendimi sevdirmişim. Bu benim için büyük bir şey, unutulmaz bir şey. Benzer bir şey daha oldu. 1990'da Avustralya'ya gittim. Singapur'dan kalan uçağım Sydney'e sabahın dördünde indi. O zaman da yine eski bir öğrencim olan başkonsolos geldi alana. Ona da sonsuz bir şükran duydum. Hiçbir mecburiyeti yok, niye gelsin sabahın köründe? Ben işte insanları seviyorum. Tabii bunun temelinde küçükken yeteri kadar sevememek ya da sevilmemek yatıyor. Ama yine de hayat güzeldir her şeye rağmen...

"Benim küçükken rol modelimdi" dediğiniz, Alman hocanız Miss Hilde ile devam edelim...

Çok sert bir kadındı. En ufak bir cıvıklığa bile taharümül etmezdi. Kendisine karşı da çok disiplinliydi. Spora çok önem verirdi. Bisiklete biner, yürüyüş yapardı. Yürüyüşlerinde ben de onu takip ederdim, tıpkı bir fino köpeği gibi onun peşinden giderdim. Katiyen konuşmazdı benimle. Halbuki konuşsa ne güzel olacak. Sonra geliyoruz, yemek yiyoruz. Düzgün durmayı çok önemsiyordu. Yemekten sonra arkamıza sopalar alıyoruz, gayet dik şekilde masanın etrafında beş defa dönüyoruz, sonra beş defa da ters yönde dönüyoruz. Yani bugün hâlâ dik durabiliyorsam o sayededir. Bunu senelerce yaptırdı bize. Yani böyle bir kadındı. Kışın okulun çok yakınında bulunan Kahramanlar Meydanı'na giderdik. Macar tarihinde belli kahramanlıklar yapmış kişilerin heykelleri yarım daire şeklinde di-

zildir bu meydanda. Onun biraz ilerisinde Macaristan'ın ünlü bir şatosunun kopyasını yapmışlar. Önünde suni bir göl var. Kışın bu göl donuyor. Akşamüzeri oraya paten yapmak için gidiyorduk. Miss Hilde orada bana nasıl figürler yapacağını gösteriyordu. Sonra beni yalnız bırakıyor, ben de sekizler çizmeye çalışıyordum. Miss Hilde hiçbir zaman gülümsemezdi. Sert bir kadındı. Ama bana güçlü bir altyapı sağladı. Bu yüzden onu çok önemsiyorum.

Budapeşte'de müzelere gidiyorsunuz, sanat tarihi görüyorsunuz, buz pateni yapıyorsunuz, kapalı yüzme havuzuna gidiyorsunuz, hatta opera, bale izliyorsunuz. Bunların hepsi o dönem için çok büyük imkânlar.

Ama asıl mesele şu: Müzelere parasız gidiyorsunuz. Paten belediyenin tahsis ettiği bir paten yeri, oraya parasız gidiliyor. Yürüyüş parasız. Opera için talebe indirimini var. Yüzme havuzu da parasız. Yani belediye hizmetleri Batı'da çok farklı. Mesela, Viyana'daki belediye, 1918'den bugüne kadar sosyal demokrat partilerin elinde. Hiçbir zaman muhafazakâr olmadı. Ne hizmetler veriyor, anlatamam. Belediye kedi bakımına kadar her şeyi düşün-

"Rol modelimdi" dediği öğretmeni
Miss Hilde Wiblishauser.

yor. Bırak insanları, kedileri bile düşünüyorlar. Belediyecilik o kadar önemli bir şey ki. O yüzden iktidarda kim olursa olsun, Viyanalılar her zaman küçük adamdan yanadır.

Budapeşte’de de benzer bir belediyecilik anlayışı vardı demek ki...

Doğru, çünkü Avusturya ile Macaristan birbirini her zaman etkilemiştir. Her iki ülkede de mahalli idareler bağımsızdır. Mesela, Türkiye, mahalli idarenin aslında yaşamın kalitesini belirlediğini belki ilk defa şimdi anlıyor. Benim yaptığım bir araştırma var. 1962’de, küçük çaplı bir kamuoyu yoklaması yaptım. “Kim seçsin belediye başkanı?” diye soruyorum. Yüzde 42’si “hükümet” diyor. Yani kendilerinin seçebileceklerini düşünemiyorlar. Biliyorsun, 1978-1980 arasında kontenjan senatörüydüm. O sırada belediyelere vergi tahsil etme yetkisi veriliyor. O zaman kontenjan grubu içinde birtakım üyeler buna şiddetle karşı çıktılar. Bir tanesi şöyle bir örnek verdi: “Efendim, işte Türkiye Cumhuriyeti’nin donanması Sinop’a gelecek. Limana demir atacak. Ondan sonra Sinop Belediyesi gelip işgal rüsum (vergi S.K.) isteyecek. Türk donanması ödemeyecek. Ondan sonra acaba Sinop Belediyesi Türk donanmasını dava edebilir mi; edemeyeceğine göre bu yasa önerisi manasız bir şey.” Böyle mantıksız örneklerle belediyelere verilen vergi tahsil etme yetkisine karşı çıktılar. Kanun ancak 1979’da geçti.

Okul hayatınızla devam edelim...

Miss Hilde bana tek tek bütün dersleri öğretti. Ama bir bakıma benim için büyük şans, çünkü her dersi hazırlamam lazımdı. Kaytarma şansım sıfırdı. Düşün, sabah 9’da oturuyoruz, sanki kalabalık bir sınıf varmış gibi, o benim karşımda. Önce mesela matematik çalışıyoruz, beş dakika ara veriyoruz. Ondan sonra Almanca, edebiyat, sonra biyoloji falan. Ben akşamüzeri hazırlanmazsam, ertesi sabah ne anlatacağım? Anlayacağın, beni çok çalıştırdı. Belki normal bir öğrenciden çok daha fazla çalıştırdı. Ortaokulun ilk üç sınıfına kadar her şeyi bu kadın okuttu.

Bu eğitim şeklinin size müthiş bir disiplin verdiğini tahmin ediyorum.

Doğru. Miss Hilde, bir anlamda benim başarımla kendini ispatlamak istiyordu. İyi notlar alıyordum sınavlardan. Sonradan onun Macaristan’daki Nazi teşkilatının kadın kolunu kurduğunu öğren-

dim. Ama bana hiçbir zaman böyle bir şeyden bahsetmedi. Savaş bittikten sonra Macaristan'dan ayrıldı. Evli bir ablası vardı, Augsburg'a, onun yanına gitti. Yıllar sonra onu mektupla buldum. Çok sıkıntı çektiğini işitince uzun yıllar ona kuru üzüm yolladım, çünkü şeker yoktu o dönemin Almanyası'nda. Hem ablama hem Miss Hilde'ye kuru üzüm gönderiyordum, şeker yerine kullanıyorlardı kahvenin veya çayın yanına.

Hiç ziyaretine gittiniz mi?

Rahmetli Yavuz'la (Abadan S.K.) evlendikten sonra Almanya'ya seyahat etmiştik. O zaman Miss Hilde'nin ablasının evine de gittik, görüştük.

Kaç yılıydı?

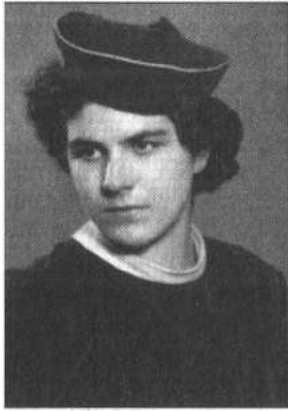
1953'tü. Ondan sonra Yavuz'u kaybettim. Daha sonra ben Münih Üniversitesi'ne konuk profesör oldum. Yine onu aradım, çünkü Münih ve Augsburg arası yakın. Bu kez oğlum Mustafa Kemal'i götürdüm. Onu çok sevdi. Sonra hastalanmış, kanser olmuştu. Yeğeni vardı, o aradı beni. Bana "Sizi sayıklıyor, muhakkak gelin" dedi. Ben otomobille Münih'ten Augsburg'a, gittim. Artık etrafı tanımıyordu, fakat elimi tuttu. Kısa bir süre sonra ölmüş. Sonra yeğeni beni aradı ve bana bir saat ve küçük bir inci kolye vasiyet etmiş olduğunu söyledi. İkisini de hâlâ saklıyorum. Bir de Mustafa Kemal için 3 000 mark verilmesini istemiş. Bunları ölüm döşeginde söylemiş, ben bunları söylerken yanında değildim, herhangi bir yazılı belge de yoktu. Ama yeğeni buna rağmen sözünü tutup beni aradı. Mesela, yeğeni bundan bahsetmese benim ruhum duymaz. Oysa adam bana "Banka numaranızı verirseniz, size bu parayı göndereceğim" dedi ve gönderdi. O para çok işime yaradı. Bu sayede Mustafa Kemal'i yatılı bir okula koydum. Böylece Almanya'da yatılı okudu.

Belli ki onun hayatında derin bir iz bırakmışsınız...

Evet, galiba öyle. Çok sert bir kadındı, ama bana hep "Mutlaka bir meslek sahibi olmalısın ve memleketine dönmelisin" diyordu. Bu sözleri beni çok etkilemiştir.

Sürekli yatılı okumak sizi nasıl etkiledi?

Pansiyonda kalıyordum. En mutsuz olduğum zamanlar ise hafta sonları. Hafta sonu bütün çocuklar evlerine gidiyor. Beni hiç kimse gelip almıyor. O zaman bir dolaba girip ağlıyordum. Yaralı hayvan inine çekilir ya, o misal; dışarıda değil de, bir dolabın içine girip ağlıyordum. Ve yıllar böyle devam etti.

Nermin 14 yaşında.

Yatılı okul yılları ne kadar devam etti?

Son sene annem ile ablam küçük bir daire tuttular, beni de yanlarına aldılar. Artık evden okula gidiyordum. Hayatımdan çok memnundum. Yani en memnun olduğum zaman orta sınıfın sonu, 14 yaşındayım. Son derece başarılı bir öğrenciydim. İyi notlar alıyordum. Jimnastik yapıyordum. Ve nihayet arkadaşlarım oldu.

Başarılı bir öğrenci olmanıza rağmen liseye göndermiyorlar...

Evet, gayet başarılı şekilde bitirdim okulu. Mesela, Miss Hilde bana çok iyi İngilizce öğretmişti. Okulda da arkadaşlarla konuşarak Macarca öğrendim. O kadar iyi öğrenmişim ki Macarcayı, bir kompozisyon ödevinde birinci oldum. O sıralarda Kraliyet Sarayı'nın bulunduğu tepenin toprak kayması tehlikesiyle karşı karşıya olup olmadığı tartışılıyordu. O büyük tepenin üstünde de Gül Baba Türbesi var. Ben yaya olarak, bütün oraları dolaştım. Ondan sonra oturdum gazete üslubunda bir şey yazdım. Hoca bu yazıyı çok beğenmiş. Bana bir kitap hediye etti. Kitabın adını hâlâ hatırlıyorum: *Buğdaylar Olgunlaşırken*. Yani Macarcayı da öğrendim.

14 yaşında Almanca, Fransızca, İngilizce ve Macarca biliyordunuz. Ama Türkçeniz yoktu.

İşte onun için Türkçeyi öğrendikten sonra dedim ki: "Varsa başka bir dünya, babam çok mutlu olmuştur. Kızı sonunda Türkçeyi kullanarak hayatını kazandı." Önce gazetecilik yaptım, sonra hocalık.

Budapeşte'de size nereli olduğunuzu sorduklarında "Türk'üm" mü, "Alman'ım" mı, "Macar'ım" mı diyordunuz?

Hep "Türk'üm" diyordum.

Ama Türkçe bile konuşamıyordunuz?

Onu zaten sormuyorlar ki, bana soranlar da zaten Türkçe bilmiyor.

Peki, Türkiye hakkında bir şeyler biliyor muydunuz?

Avusturya ve Macaristan'da kahve, evdeki salonun bir uzantısıdır. Yani insanlar evde kalmazlar. Zaten genelde evleri çok küçük. Dolayısıyla çoğu ömrünü kahvede geçirir. Sabah bir kahve, öğleden sonra bir kahve. Okuldan izinli çıktığım kimi günlerde biz de gidip bir kahvede otururduk. Ben hep dergilere bakardım. Dergilerde Türkiye hakkındaki haberleri okurdum. O dergilerde sürekli Türkiye'yle ilgili haberler çıkardı, "Türkiye yenileniyor", "Türkiye yeniden doğuyor" gibi.

Kaç yıllarından bahsediyoruz?

1935-1936. O yıllarda Türkiye için "küllerinden doğan ülke" deniyordu ve bu Avrupa'da müthiş etki yapıyordu. Çünkü Almanya hâlâ yerini bulmuş değil; Hitler iktidara gelmiş, boyuna taleplerde bulunuyor, ama hiçbir talebi yerine gelmiyor. Atatürk Lozan'da çatır çatır şartlarını kabul ettirmiş. Öyle bir görünüşü var ki Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra mağlup çıkan bir sürü devlet var, hepsi yok oldu, infisah etti (dağıldı S.K.) veya devrim oldu. Sadece Türkiye, Kerkük dışında, istediğini aldı. Hudut sınırlarını kabul ettirdi. Meşhur resimler var ya, İsmet Paşa ortada, bütün büyük devletlerin temsilcileri etrafında duruyor. Bu Avrupalının gözünde çok büyük bir şey. Bir de kadın-erkek eşitliği meselesi var. O tarihte Türkiye'den başka kimse bunun sözünü etmiyor. Bugün mesela, bazı genç arkadaşlar, "Sadece gösteriş için Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verildi" diyorlar. Bir kere bu gençler katiben objektif düşünmüyorlar. O zaman Cumhuriyet Türkiye'si 14 milyon nüfuslu bir ülke, erkek kuşağı yok olmuş. Avrupa'da demokrasi ya da kadın-erkek eşitliği gibi kavramların adı bile geçmiyor. Her yerde otoriter, faşist rejimler veya tutucu monarşiler var. Bu ortamda Atatürk'ün yaptıkları çok mühim ve Avrupalıların gözüne olumlu şekilde çarpıyor. Haberlerde, Türkiye'de kız olsun erkek olsun, çocukların parasız okula gittikleri yazıyor. Bu ciddi bir eğitim reformu. Bana zaten annem diyor ki: "Bizim paramız bitti, ablanın kaynakları kurudu, sen git steno öğren, bir yerde sekreter ol." Sekreterlik gayet güzel bir meslek, ama ben okumak istiyorum. Benim için okumak öyle büyük bir aşk ki, muhakkak okumak istiyorum. Bunun Budapeşte'de mümkün olamayacağına kanaat getirdim.

Bizim bugünkü Türkiye'ye bakışımızla, 1935-1936 yıllarında, Avrupa basınında çıkan Türkiye tablosunu anlamamız zor olabilir. Avrupalıların nezdinde önemli ve değerli bir ülke ol-

duğumuza inanmak güç geliyor...

Evet, ama şunu unutmamak lazım. “Türkiye, Avrupalı değildir” imajı tamamen göçle ilgili olarak doğmuştur. Göç öncesi Türkiye her zaman Avrupalı sayılmıştır. Ben geçenlerde Amerika’da sosyal bilimler alanında çok önemli bir kongreye gittim. 4 000 tebliğin sunulduğu bir kongre. Bir otelin elli beşinci katını tutmuşlardı, her odada bir panel gerçekleştirildi. Oradaki bir panele başkanlık ettim. Peter O’Brien adında genç bir siyaset bilimcisi *Avrupa’da İslam* adında bir kitap yayımlanmış. Bu kitapta, benmerkezci Avrupa’nın bütün dünyadan kendini nasıl üstün saydığını o kadar güzel anlatıyor ki. Mesela 1555’te, tanınmış bir Fransız yazar şöyle diyor: “Bu Osmanlılar o kadar yaman, o kadar karşı konulmaz, o kadar disiplinli ve güçlüler ki, biz bunlarla başa çıkamıyoruz. En iyisi biz Fransa’yı da, Avrupa’yı da terk edelim, yeni bir dünyada yeni bir Fransa yaratalım.” Kırım Savaşı’nda Osmanlı Avrupalı bir devlet olarak sayılmış. Birinci Dünya Savaşı’nda Türkiye, Almanya ve Avusturya ile müttefik. Yani yine Avrupalı bir devlet sayılıyor.

“Ben Türk’üm” dediğinizde ne diyorlardı?

Gayet normal karşılıyorlardı. Yani herhangi bir küçümseme, aşağı görme söz konusu değildi. “Türkiye, İslam devleti olduğu için bizden farklı bir kültüre sahip” lafları hep göç sonucu ortaya çıkmıştır. Tabii İslam deyince, Avrupa’ya İslam’ı getiren Osmanlı.

Aslında Avrupa tarihi, Avrupa kültürü İslam’dan, Osmanlı’dan bağımsız anlatılamaz.

Çok doğru. Dolayısıyla “Ben Türk’üm” dediğim zaman hiç gariplenmiyordu. Mesela, rahmetli Yavuz, beş parasız gitmiş Almanya’ya. Heidelberg Üniversitesi’nde doktorasını yapmış. Yaşça biraz daha büyük olduğu için yeni gelen Türk öğrenciler ona Yavuz Abi diye hitap ediyor. Almanlar “ağabeyi” sözünü anlayamıyorlar, “bey” diye anılıyorlar. Bey deyince Türk aristokratı. Herkes Yavuz’a itibar ediyor. Her yere davet ediyorlar. Babacan bir adam, herkesle konuşuyor. Hal böyle olunca Almanlar da onu benimsiyor, onlar da Yavuz’u gördükleri her yerde “Heil Hitler” diye selam veriyor. Komünistler de “*Rot Front*” (kırmızı cephe S.K.) yani “merhaba yoldaş” diye selam veriyor. Yani Yavuz hem Türk hem Alman, hem sağcısı hem solcusu tarafından saygı duyulan bir adam. Yavuz henüz doktora talebesiyken Heidelberg Belediyesi kendisine bir berat veriyor. Yani kendini bu derece sevdirmiş. Yavuz öldükten iki gün sonra bana Heidelberg şehrinin resmi telgra-

fı geldi. Ölümünden sonra onu şehrin hemşerisi ilan ettiler. Batılıyı iyi anlamak lazım. Batılının yaptığı münasebetsizlikleri, haksızlıkları, çifte standartları günlerce konuşabiliriz. Fakat öbür taraftan üstünlüklerini de günlerce konuşabiliriz. Batılı, bir insanda olağanüstü bir yetenek görüyorsa onu takdir etmesini biliyor. Atatürk'ü olağanüstü bir insan olarak gördüler. Nâzım Hikmet'i dünyaya çapında bir şair olarak kabul ettiler.

Peki, eğitim hayatınızla devam edelim. Ortaokul bitti, liseyi okumak istiyorsunuz ama anneniz “Paramız yok, seni daha fazla okutamayız” diyor. Amcanız okumanız için para göndermedi mi?

Amcam para göndermedi. Annem mütemadiyen kafamı dolduruyor; “Senin amcan babanın ortağı. Fırmamızın üstüne oturdu, geliri topluyor, sana bir şey vermiyor” diye. Ben çocuğum tabii, anneme “Sen niye benim paramı harcadın?” diyemiyorum. Türkiye'ye geldikten sonra annem beni bombardımana tutmaya devam etti. Sürekli mektuplar yazıp “Amcandan para iste, para vermezse, ben oraya geleceğim” diyordu. O zaman amcam beni karşısına aldı ve “Annene bir mektup yazıp ‘Beni rahat bırak’ diyeceksin ve annenle her türlü ilişkiyi keseceksin” dedi. O mektubu yazdım ve “Beni artık arama, çünkü ben artık okula gitmeye başladım. Ben okumak istiyorum” dedim. O mektuptan sonra mektupları kesildi. Bir daha mektup gelmedi, zaten bir daha da annemi görmedim.

Bugün pişman mısınız?

1995 yılında yazdığım *Kum Saatini İzlerken* adlı kitabımda bir prensibi uyguladım. “Hiçbir şekilde bir kaynağa bakmayacağım” dedim. Yani ne bir ansiklopediye, ne kişisel notlarıma, ne de mektuplarıma baktım. Hafızamda ne kaldıysa onu yazdım. Olabildiğince otantik olsun istedim. Dolayısıyla annemin yıllardır sakladığım mektuplarını açıp bakmadım. Bu mektupları ilk defa bir ay önce açtım. Hatta ürkerek açtım, “Acaba anneme haksızlık mı yaptım?” diye düşündüm. Fakat baktım ki sadece ve sadece para istemiş. “Seni çok özledim” falan demiş ama o çok tali kalıyor. Ondan sonra artık içim rahat etti.

Pek sıcak bir anne değilmiş...

Beni sevdiğini zannediyordum, ama sevmiş olsaydı benim geleceğimi düşünürdü. Kendisini değil de, beni düşünürdü. Mesela, oğlum Mustafa Kemal de tıpkı benim gibi 9 yaşında yetim kaldı. Ben onun en iyi şekilde okuması için gereken her şeyi yapmaya ça-

lıştım. Üniversiteyi bitirir bitirmez, Ankara'da babasından kalan bir daire vardı; kanun gereği o dairenin dörtte üçü çocuğun, dörtte biri annenin; ben daireyi satın paranın hepsini çocuğumun eğitimi için harcadım. Kendim için kullanmak istemedim. Bugün de hâlâ üzerimde hiçbir malvarlığı yok. Şu anda oğlumun aldığı evde oturuyorum ve son derece memnunum. Hep ona dua ediyorum.

Geçenlerde Budapeşte'ye de gittiniz, nasıl buldunuz?

Viyana'yı pek çok kez ziyaret etmiştim. Daha önce Prag'ı da dolaşmıştım. Son olarak Budapeşte'ye de gittim. Bu üç başkent Orta Avrupa'nın üç incisi diye anılır. Üçünün de ortasından nehir akar. Bunlardan Viyana ve Budapeşte'nin karakterini belirleyen Tuna, Prag'da ise Vlatva'dır. Budapeşte'de kentin tarihi kısmı yani Buda yüksek tepelere kurulmuş, diğer tarafı Peşte ise düzlükte yayılıyor. Görkemli saraylar tepeli kıyıda yükseliyor, diğer tarafta ise çağdaş şehir genişliyor. Ortada ise gayet süslü ve heykellerle bezenmiş köprüler uzanıyor. Apartmanlar, kamusal binalar, bankalar bakımından Budapeşte çok zengin. Mesela, Macaristan'ın parlamento binası, nehir kıyısında bir inci gibi süslü ve güzel bir görüntüye sahiptir. Şehrin mimari açıdan bu kadar zengin olmasının sebebi tarihsel. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 1876'da birleşiyor, iki devlet ortak bir imparatorluk olarak Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam ediyor. Bu süreçte Budapeşte'de, Viyana ile yoğun bir yarış başlıyor. Bu sayede kent çok görkemli binalar kazanmış. Mesela, Ulusal Müze binasının önünde Sándor Petöfi heykeli vardır. Bu büyük şair, Macarları özgürlüğe davet eder. Ancak özgürlük isteyen ve onun için çaba sarf eden yazarlar, şairler çok tutucu ve otoriter bir hükümdar olan II. Franz Joseph tarafından hiç iyi karşılanmamış ve bunların bir kısmı sonra Türkiye'ye gelip iltica etmiş. Aynı şekilde biliyorsun, Macar Ferenc Rákóczi de Osmanlı İmparatorluğu'na iltica etmiştir. Tekirdağ'da oturduğu ev bugün müzedir. Şimdi bugün küreselleşmenin etkisiyle Budapeşte'de çok lüks mağazalar, çok lüks oteller açıldı. Diğer taraftan da geçmişin izleri silinmemiş, çok sayıda antika dükkânı var. Bu antika dükkânları aslında çok hüznü, çünkü orta sınıfa mensup kişiler, komünistler zamanında geçinemeyince veya iş bulaamayınca, ellerindeki kıymetli şeyleri götürüp satmışlar. Bu antika dükkânlarında böyle düzineler dolusu gümüş çatal, bıçak, tepsi vesaire bulursun. Öte yandan yepyeni bir otelin yanı başında fevkalade ihmal edilmiş apartman binaları görüyorsun.

Ancak tarihi kalıntılara çok önem veriliyor. Özellikle Buda'da, Türklerin üç yüz senelik hâkimiyetinin eserleri bulunuyor. Buda sırtları yemyeşil, çünkü trafiğe kapatılmış. Özel bir ücretle ancak belirli park yerlerine giriliyor ve böylece o tarihi doku olduğu gibi muhafaza ediliyor. Budapeşte'nin bir başka özelliği ise çok fazla sayıda kaplıcaya sahip olması. Bu kaplıcalar tıbbi tedaviye elverişli. Bu gölencği şehre getiren Türkler. Bu kaplıcaların bir kısmı tamamen Türklerin geleneksel kubbeli hamam tarzında yapılmış. Budapeşte neşeli bir şehir. Macarlar müziğe çok değer veriyorlar; Çingene müziği dünyada en güzel şekilde Macaristan'da icra ediliyor.

Viyana, Prag ve Budapeşte'yi kısaca nasıl mukayese edersiniz?

Tabii bu üç şehri mukayese etmek gerekirse, Prag biblo gibi çünkü bir kere çok küçük, çok kolay dolaşılıyor. Budapeşte ise daha yayılmış, endüstrileşmiş bir şehir. Viyana ise çok zengin bir tarihe sahip, bir zamanlar neredeyse Avrupa'nın başkentiydi. Ancak opera bakımından Budapeşte, Viyana ile yarışabiliyor. İşte son gittiğimde de şansına *Salome* operasını izledim. Rus asıllı Natalia Ulanova başrolü oynuyordu. Hakikaten müthiş bir temsilci. Richard Strauss'un bestelediği, Oscar Wilde'ın kaleme aldığı tartışmalı bir operadır bu. *Salome*'nin yedi peçeli dansı vardır, bir taraftan arya söyler, diğer taraftan da peçeleri birer birer atar. *Salome* bu raksı üvey babasının karşısında yapar. Bu dans ahlaka çok aykırı bulunduğu için eser uzun süre yasaklandı. Tabii şimdi her yerde temsil ediliyor.

Budapeşte'ye gittiğinizde çocukluğunuza dair neler hatırladınız?

Kahramanlar Meydanı'na paralel iki güzel bina vardır. Soldaki Güzel Sanatlar Müzesi, sağdaki ise şimdi sinematek görevini ifa ediyor. Macarlar, tiyatroya ve sinemaya çok meraklıdır. Dolayısıyla burada hem eski hem yeni filmler gösteriliyor. Güzel Sanatlar Müzesi ise benim için çok önemli bir yer. Ortaokul öğrencisi olduğumuz zaman, bizi alıp oraya götürüyorlardı. Zamanında sanata düşkün bir Macar kralı, yetenekli kişileri Avrupa'nın büyük müzelerine göndermiş. Bu yetenekli kişiler, Leonardo da Vinci, Rafael, El Greco gibi büyük ressamların müzelerde gördükleri tablolarının kopyalarını yapmışlar. Dolayısıyla meydandaki bu müzenin içinde pek çok ünlü tablonun kopyası var. *Mona Lisa* bile var. O zamanlarda böyle renkli fotoğraf, dia ve benzeri tek-

noloji yok. Gençlik, dışarıya seyahat edemese bile, sanatın hangi aşamada olduğunu bu şekilde görüp öğrenebiliyormuş. Belli saatlerde bize bu müzede sanat dersi verirlerdi. Mesela hatırlıyorum bana, “Rembrandt’ın resimlerini Rubens’in resimlerinden nasıl ayırt edersin?” diye sormuşlardı. İşte Rembrandt’ın tablolarında gölge ışık oyunu çok önemlidir, bu yüzden çok karanlık portreler çizer. Yüzlerin bir kısmı gölgede kalır. Rubens ise tamamen ışığa âşıktır. Onun yaptığı kişiler genellikle giyinmemiştir, ten renkleri çok baskındır. Bunları ben 11 yaşındayken öğreniyordum. Bu kez gittiğimde ise Çek sanatçı Mucho’nun bir retrospektif sergisi vardı. Mucho biliyorsun, sadece sanat eserleri yapmamış, pek çok reklam tasarımı, afiş filan da yapmış. Mesela, kadınları mevsimler şeklinde ele alıyor; bahar, yaz, sonbahar, kış diye. Zamanı gece gündüz diye çiziyor. Meyveleri, hayvanları farklı biçimlerde ele alıyor, yani hayal gücü fevkalade zengin biri. Avusturya’da ise onun paralelinde resim yapan Klimt var.

Başka nerelere gittiniz?

Ablamın oturduğu binayı buldum. Pek iyi durumda değildi. Tabii içeri giremedim, yine de bir nostalji dalgası yaşadım. Ben o eve sadece evlendikten sonra kısa süreli bir ziyaret sırasında gitmiştim. Ablam ise bütün ömrünü orada geçirdi, yani 1982’ye kadar. Ne yazık ki, ablamın mezarını ziyaret edemedim.

Budapeşte’yi ziyaret bir anlamda sizin için çocukluk yıllarınıza da dönüş olmuş.

Evet, öyle oldu.

Vaktiyle Türkiye’ye gitmek için başvurduğunuz büyükelçiliği de ziyaret ettiniz mi?

Evet, şehrin büyük bir bulvarı var, eski adıyla Andrásy Bulvarı (bugün Népköztársaság S.K.). Bunun ilerisinde daha önce bahsettiğim Kahramanlar Meydanı var. Bizim büyükelçiliğimiz hemen oraya bakıyor. Beni Türkiye’ye ulaştıran ve hakikaten özel bir çaba sarf eden Büyükelçi Behiç Erkin’in resmini büyükelçiliğimizde görebildim. Şimdiki büyükelçimiz de Atatürk’ün kadın devrimini simgeleyen, seçkin bir temsilci: Oya Tuzcuoğlu.

Elçiliğe yaptığınız bu ziyaret, hayatınızda ciddi bir dönüm noktası oldu. Dilerseniz, şimdi bu ziyareti ve sonrasını konuşalım...

Gençlik yılları

Büyük sıkıntılar içinde okuma ideali...

Sedef Kabaş: 14 yaşında Türkçe bilmeyen bir kız olarak Türk Büyükelçiliği'ne gidiyor ve Türkiye'de okumak istediğinizi söylüyorsunuz...

Nermin Abadan Unat: Aslında Türk Büyükelçiliği'ne gitme cesaretini amcamdan dolayı buldum. Babamın ortağı olan Sabri Amcam zaman zaman Budapeşte'ye geliyor, annem ile ablamı da ziyaret ediyor, beni de soruyordu. İncir üzüm ticareti yaptığı için geliyor, çünkü Macaristan'dan potasyum ithal ediyor, o tarihte Türkiye'de potasyum bulunmuyor. Yani biliyorum ki Sabri Amcam geldiği zaman büyükelçiğe uğruyor. Benim kaldığım Förstner Pansiyonu, Türk Büyükelçiliği'nin de bulunduğu Budapeşte'nin en ünlü yeri olan Andrassy Bulvarı'nın bir yan sokağında, yani yerini de biliyordum. Büyükelçi de Behiç Erkin. Özel bir büyükelçi, çünkü Atatürk'ün yakın arkadaşı, Cumhuriyet'in kuruluşunda katkısı olmuş, Devlet Demir Yolları genel müdürlüğü, daha sonra Bayındırlık bakanlığı yapmış, dolayısıyla diğer diplomatlara göre kendini daha bağımsız sayıyor ve rahatça kararlar alabiliyor. O sıralar şehrin Burada bölümünde, Fö Utca Caddesi'nde, iki numarada oturuyorduk. Mobilyalı bir daireydi, ancak artık buranın da kirasını veremez olmuştuk. Önce ablam başka bir yere taşındı. Annem ile ben de, küçük bir pansiyonda tek odaya girdik. Eşyamız zaten yoktu, yani Viyana'dan iki furgon eşyayla Türkiye'ye giden kadın, onların hepsini satıp savıp toz ettikten sonra yani beş sene içinde hiçbir eşyası olmayan bir hale gelmişti. Ben fevkalade mutsuzum, okuyamayacağım diye o kadar kötüyüm ki, başka bir şey düşünemiyorum.

Nereden geliyor bu okuma sevdası?

Bir kere şuradan geliyor; ben öyle çocuk kitapları falan oku-

madım. Hep büyüklerle beraber olduğum için onlar mesela beni bir kahveye götürüyorlar, orada gazeteleri, dergileri okuyordum. Haberleri, dünya politikasını, sanat hareketlerini takip ediyordum. Bir de annemin sevdiği biyografileri, yani Napoléon, Maria Stuart, Maria Antoinette, Josephine gibi tarihteki büyük şahısları okuyordum. Hatta hiç unutmuyorum, bir gün bir aşk romanı gözüme çarptı, adı *Öğleden Sonra Aşk*, kim yazdı bilmiyorum.

Filmi çevrildi o romanın, Gary Cooper, Audrey Hepburn oynamıştı.

Evet, annem bunu benim elimde gördü ve “Sen ne yapacaksın böyle aşk romanlarını? Okuyacaksın ya tarih oku ya biyografi oku, bunlar edebiyat yani bunlar önemli değil” dedi. Ondan sonra da ekledi: “Edebiyat okuyacaksın da ciddi yazarları oku” dedi. Tuttu bana 14 yaşında Dostoyevski’nin *Suç ve Ceza* romanını verdi. Fö Utca’da evde bir ara fazla jimnastik yaptığım için okul doktorum bana kalp adale stresi teşhisi koymuştu. Kalbim çarpıntı yapıyordu. “Birkaç gün istirahat edeceksin” dedi. Evde istirahat ederken Dostoyevski’yi okudum. Annemden fazla bir şefkat görmediğimi de unutmuyorum. Fakat hasta olduğum o günlerde bana sahandaki tereyağlı yumurta yaptığını hatırlıyorum. Çok büyük bir zevkle yemiştim. Annemden bu jestler çok nadir olduğu için böyle aklımda kaldı. Yani demek istediğim, benim okumalarım bir dünya açtı bana. Viyana usulü bir kahveye gittiğinizde saatlerce oturursunuz. Orada ben sürekli gazete ve dergi bakıyordum.

O dergilerden mi öğreniyordunuz Türkiye hakkındaki haberleri?

Evet. Kahvelerin şöhreti dergilerin kalitesiyle orantılıdır. Annem özellikle tüm dünya ülkelerinden yani İngiltere’den, Fransa’dan, Almanya’dan gelen dergilerin bulunduğu kafeleri seçerdi. Ben hemen dergilerin olduğu kısma gider, alıp okurdum. Dergilerde Türkiye kelimesini bulduğum zaman hemen okuyordum. Atatürk hakkında çıkan kitaplar, makaleler, 30’lu yıllarda Avrupa’nın bir numaralı tartışma konusuydu. Düşünün, o dönemde diktatörler var; Hitler yükselen yıldız, Mussolini yükselen yıldız, Franko yükselen yıldız. Hepsi savaş isteyen liderler, barıştan bahsedemeyen bir tek Atatürk. Bir de Batılları dize getirmiş yani istediği barış anlaşmasını yapmış, ondan sonra da hedef olarak “Yurtta sulh cihanda sulh” diye bir ilke koymuş. Batılının kafasında “Az gelişmiş bir ülke bunu nasıl başarabiliyor?” diye bir düşünce hâ-

kim. Tabii tüm bunlar basına aksediyor, ben de bunları su gibi okuyordum. Zaten pansiyondan yani okuldan alınmışım, bir senedir zamanımı annemin yanında geçiyorum, dolayısıyla beslediğim tek şey gazeteler, dergiler ve kitaplar.

Dünyayı tanıma konusunda ablanızın da etkisi olmuş galiba...

Tabii, ablamın da etkisi oldu. Ablam fevkalade güzel film senaryoları yazıyordu. Mesela Stephan Zweig'in romanlarını senaryoya dönüştürüyordu. Biliyorsun, bu meşhur Avusturyalı romancı, Naziler Avusturya'yı işgal edince Brezilya'ya sürgüne gitti. Avrupa'nın kurtulacağına dair tüm ümidini yitirince de karısıyla beraber intihar etti. Stephan Zweig'in son derece güzel kitapları, biyografileri var, mesela Fransız İhtilali sırasında Paris'teki bir polis müdürünü anlatıyor, Maria Antoniette'i anlatıyor. *Dünyayı* diye bir kitabı var, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki dünyayı ve savaşın onu nasıl çökerttiğini anlatıyor. Türkiye açısından en güzel kitabı da *İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar*. Bu kitapta İstanbul'un fethini anlatıyor ve tabii Bizans açısından yazıyor. Bizans tarafında din adamlarının nasıl hâlâ meleklerin cinslerini tartıştığını anlatıyor. İşte ablama Stephan Zweig'in bir romanını getiriyorlar ve "Bunu senaryoya dönüştür" diyorlar. Annem ile ablam sürekli bunları konuşuyordu, yani bu konular benim önümde tartışılıyor, ben de dinliyordum. Yani diyeceğim, ben böyle bir ortamda büyüdüm; dolayısıyla siyaset her zaman benim için çok önemli olmuştur. Hitler'in yükselişinin çok tehdit edici olduğunu, ablam ile annem her zaman endişeyle söylüyorlardı. Ben ise pek anlamıyordum, "Adam Almanya'yı kalkındırmak istiyor" diyordum; gençlik işte.

Bu arada amcanızdan hiç haber var mı?

Hayır, amcamdan hiç haber gelmiyor. Şöyle anlatayım. Çocukken annem ve ablam bana hiçbir zaman dini telkinde bulunmadılar. Ablam bir manastırda okudu, çok iyi Latince biliyordu. O Latince bilgisi ona sonra çok yardımcı oldu, çünkü komünistler zamanında doktorlar için tıp kitaplarını tercüme etti. Budapeşte'de kiliseler var, işte görüyorum insanlar giriyor çıkıyor. "Bir gün ben de gideyim de, Meryem Ana'ya dua edeyim, belki o bana yardım eder" dedim. Eylül ayı, bir öğleden sonra bir kiliseye gittim. Tesadüfen güneş Meryem Ana'nın yüzüne şua gibi yansıyor. Yüzündeki ifade sanki "Sen merak etme, bir şey olacak" der gibi, yani böyle birtakım saf hayaller içinde dua ettim. Oysa sonra ne amcamdan mek-

tup geldi, ne de maddi durumunuz iyileşti, yani hiçbir şey değişmedi. Anlayacağın bana Meryem Ana da yardım edemedi. Bu arada annem de bana sürekli "Seni sekreter kursuna göndereceğim" diyor. Oraya gitmemek için ne yapacağımı düşündüm, taşındım ve sonunda Türk Büyükelçiliği'ne gitmeye karar verdim. Ne anneme ne ablama söyledim. Gittim kapıcıya dedim ki: "Ben büyükelçiymi görmek istiyorum." Şimdi o kapıcının insafını düşün; nasıl bir adammuş ki, beni içeri aldı, yukarı elçinin karşısına çıkardı. O sırada Büyükelçimiz Behiç Erkin. Türkçe bilmediğim için "Almanca mı, Fransızca mı konuşayım?" diye sordum. "Fransızca konuş" dedi. Ben de önce kendimi tanıttım, sonra mektebe girmek istediğimi ve bana destek olmalarını istediğimi söyledim. "Ben Türkiye'ye gideyim, orada okullar var, okumayı bırakmak istemiyorum" dedim.

Büyükelçi ne yaptı, şaşır mı, kızdı mı, ilgilendi mi?

Gayet anlayışlı ve çok soğukkanlı şekilde dinledi. Sonra "Peki, seni Türkiye'ye yollayalım" dedi. Zile bastı, birisi geldi, ona bir şey söyledi. Sonra "Salı günü gel" dedi. Hâlâ ablam ile anneme hiçbir şey söylemiyorum. Salı günü gittim. Tekrar kabul edildim, bana gidiş için bir kimlik vesikası, üçüncü mevki tren bileti ve trende aç kalmayayım diye restoranda yemek yiyeyim diye kuponlar verdi. "İstanbul'a vardığınız zaman İstanbul polis müdürüne bir mektup yazdım, onu da verirsiniz" dedi. İstanbul'a trenle vardıktan sonra beni bir vapura bindirip İzmir'e göndereceklerini söyledi. Sonra da iyi yolculuklar diledi. Aldım biletimi, çıktım. Biletimin üzerindeki tarih 5 kasım 1936. Bugüne kadar muhafaza ettim bu bileti. Oradan çıktım, annemin, ablamın karşısına dikildim ve dedim ki: "Ben cumartesi günü Türkiye'ye gidiyorum."

Anneniz ve ablanız ne dedi?

Önce olmaz falan dediler, sonra da "Niye olmasın, gidersin amcanı ikna edersin, para getirirsin, yine burada bizim yanımızda okursun" dediler. Bana öyle büyük bir yolluk falan da hazırlamadılar. Biraz bisküvi verdiler yanıma, bir de bir şapka aldılar. Ondan sonra beni istasyona götürdüler, trene bindim, el salladım ve bir daha da annemi görmedim. Abları da o günden tam yirmi sene sonra yani 1956'da, Macaristan'da büyük isyan çıktığı zaman gördüm.

Yirmi yıl sonra?

1956 yılında Macaristan'da bir isyan oldu, biliyorsun. O zaman rahmetli Yavuz'la evliydim. Ankara'daki Macar sefirinden, ablam

1959 yılında Budapeşte'de ablasını ziyaret ettiği sırada.

için bir vize almasını rica ettik. Ablamı görmeyeli yirmi sene olmuş. Vizesini aldı ve geldi. Yirmi yıl sonra karşılaşınca sarıldık, öpüştük, çok mutlu olduk, fevkalade güzel bir şeydi. Bizim yarımızda üç hafta kaldı. Yavuz'u kaybettikten bir sene sonra ben Münih Üniversitesi'nde misafir hocalık yaptım. O zaman ablam da geldi. Bana hep, "Sen çok iyi bir annesin" diyordu. Onun ise hiç çocuğu olmadı.

Arada haberleşiyor muydunuz?

Savaştan sonra onu çok aradım ve buldum. Savaş 1945'te bitti. Ben 1946'da evlendim. 1948'den sonra ablamla irtibat kurabildim. Senelerce ona Ankara'dan tahta kutunun içinde kuru üzüm gönderdim. Çünkü savaştan sonra kıtlık vardı, şeker yoktu. Şeker yerine kuru üzüm yiyordu insanlar.

14 yaşında tek başınıza Türkiye'ye geldiniz. Nasıl bir yolculuk geçirdiniz?

Trene bindim, kompartıman dolu. İçerdekilerden biri ihtiyar Bulgar bir bahçıvan. Bahçıvan olduğuna ben karar verdim, böyle elleri toprak işlemiş gibiydi. Aslında Bulgar olduğunu da bilmiyorum. Adam bana şefkat gösterdi. Mesela, akşam oldu, uyku bastı, o kompartımandan bir kişiyi dışarı attı, bana yer açtı ve ben başımı onun kucağına koyarak uyuyabildim. Seyahat iki gün, iki gece sürüyor. Bu arada üçüncü mevkiden çıkıp trenin restoranına gidiyorum, sabah, öğle, akşam orada mükemmel surette, o kuponlarla yemeğimi yiyorum. Hayatımdan gayet memnunum. Önce Sofya'ya geldik, bir süre mola verdik. O bahsettiğim bahçıvan Sofya'da indi. Benim yarımda sadece küçük bir valiz var. Ben de

indim trenden, şehri dolaşmaya başladım. Kral Sarayı'na kadar yürüdüm, oradaki askerleri seyrettim. Sonra aklıma geldi ki ben treni unuttum. Hemen koşa koşa geri döndüm. Türk hududuna, sabaha karşı 4.00 civarında geldik. Gümrük memuru ve pasaport görevlisi, kimlikleri kontrol ediyor. Benim elimdeki vesikada Türk olduğum yazıyor, dolayısıyla adamlar bana Türkçe hitap ediyor. Tabii ben hiçbir şey söyleyemiyorum. "Kim bu küçük kız?" falan derken, ortalığı bir telaş aldı. Tren sınırda durdu, kalkmıyor. Millet de fevkalade sinirleniyor. Bir saat geçti, bir buçuk saat geçti. Bütün yolcular aşağıya inmeye başladı. Kıyamet kopuyor, bağırıp çağırıyorlar, trenin neden durduğunu anlamaya çalışıyorlar. Gümrük memurları, polisler 14 yaşında bir kız bomba mı taşıyor, ne taşıyor diye düşündüler herhalde. Sonunda tamam dediler ve tren bir buçuk saatlik rötardan sonra hareket etti.

Hiç konuşmadan, iyi atlatmışsınız...

Ben sadece sessiz oturuyordum, çünkü Türkçe hiçbir şey anlamıyordum. Neyse nihayet Sirkeci Tren İstasyonu'na geldik. Sirkeci Garı benim için çok önemli. Maalesef bu binanın dış tarafını çok çirkin bir hale getirdiler, ama içi hâlâ çok güzel. Trenden indim, hayatımdan gayet memnun haldeyim, elimdeki mektubu polise verdim. Polis valizimi aldı ve beni Sirkeci İstasyonu'ndaki polis müdürüne götürdü. Müdür açtı mektubu, okudu ve sonra çok az bir Fransızca ile "Şimdi sizi bir vapura bindirip İzmir'e göndereceğim" dedi. "Peki" dedim ve tin tin memurun arkasından gittim. Çevremi mutlulukla seyrediyorum. Martılar uçuşuyor, camiler karşımda, güneş pırl pırl, Galata Köprüsü'nün üzerinden gidiyoruz. "İstanbul çok güzel bir şehir" diye içimden geçiriyorum. Eski Kadıköy İskelesi'nin orada İzmir vapuruna girdik, beni kaptana götürdü. Kaptan dil biliyordu, bana "Size kamara veremem, salonda geceleyeceksiniz ama akşam yemeğini, yemek salonunda yiyebilirsiniz" dedi. Ben yine mutlu şekilde güverteye çıktım, etrafımı seyretmeye devam ettim. Boğaz vapurları geliyor, gidiyor, harika bir manzara. Vapur yavaş yavaş kalktı. Nereye gideceğimi bilmiyorum, çünkü İzmir'e daha önce gitmiş değilim.

Hiçbir aksilik yaşamamışsınız, vapuru da kaçırmamışsınız.

Evet, gayet güzel bir şekilde İstanbul'a geldim. Kasım ayı olduğundan hava erken karardı, ben de içeri girdim. Bir yere kıvrılıp biraz uyudum. Akşam saati gelince, salonda yemek yedim. Ye-

İzmir'de çektiirdiği ilk fotoğraf, 1937.

mek yediğim masada geñ bir adamla biraz Fransızca konuşma fırsatı buldum. Ertesi günün sabahı vapur İzmir Körfezi'ne giriş yaptı. İzmir, dünyanın en güzel Őehirlerinden biri. Vapur körfeze girerken ben yine hayran hayran etrafıma baktım. Yanıma geñ bir adam geldi, "Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu. "Amcamın evine gidiyorum" dedim. "Amcanız kim?" diye sordu, "Sabri Süleymanoviç" deyince, "İzmir'de çok tanınmış biridir" cevabını verdi. "Onun evine gitmek gayet kolaydır, vapurdan inince ath arabalara binersiniz, onlar götürür" dedi.

Amcanızın evini söylendiği gibi rahat bulabildiniz mi, peki?

Vapurdan indikten sonra bir arabacı buldum. "Sabri Süleymanoviç" dedim. Adam hemen çekti arabayı. Birinci Kordon'dan gidiyoruz. Ben yine etrafıma bakıyorum, palmiye ağaçları, deniz, kuşlar, gayet güzel bir yer. Sonra bir evin önünde durdu. Birinci Kordon No: 256. Atatürk'ün kaldığı evin iki ev tesi. Yanımda büyükelçinin verdiği küçük bir miktar, yani arabacıya verecek kadar Türk parası da vardı. Allah o bykelçiden razı olsun, her Şeyi düşünmüştü. İndim, kapıyı çaldım. Bir geñ kız çıktı karşıma. Amcamın üç çocuğu olduğunu biliyorum. En büyüğü Perizat, ikincisi

Süleymanoviç kardeşler, solda Sabri sağda Mustafa.

Hale ve üçüncüsü oğlan, İsfendiyar. “Ben Nermin” dedim, o da “Ben Perizat” dedi. Benden bir yaş büyük ve biraz Fransızca biliyor. Sonra “Dur” dedi, ben kapıda bekliyorum, o yukarı çıktı. Sonra gelip beni içeriye aldı. Kordon evlerinde, girişte “hayat” dedikleri büyük bir antre var. Sonra merdivenle üst kata çıkılıyor. Yukarıda yine büyük bir ortak salon var, salona açılan odalar var ve bir de üstü kapalı balkon. İmbat olduğu için İzmir evlerinde açık balkon bulunmuyor. Yukarı çıktık, amcamın karısı yani yengem beni gördü ve derhal telefona sarıldı. Çok kısa bir süre sonra amcam geldi. Perizat’a, “Sen al Nermin’i, odana götür” dedi. Ondan sonra yukarıda kıyamet kopmaya başladı. Ama nasıl kıyamet, bütün camlar iniyor, aynalar iniyor, yengem çılgına dönmüş, “Bana emrivaki yaptın” diyor. Oysa amcamın gelişimden hiç haberi yok, ama yengemi inandıramıyor. Yani öyle bir kavga ettiler ki, evde sağlam bir şey kalmadı. Yengem eline geçirdiği her şeyi amcama fırlattı. Biz önce sadece sesleri duyduk, ama sonradan yukarı çıkınca harabeyi de gördük. Neyse beni o akşam evde yatırdılar, ama ertesi gün amcam beni Raziye Halamın evine gönderdi.

Belli ki yengeniz sizi istememiş.

İstemedi ve amcam hemen halama haber verdi. Benim büyük-babam ile büyükannem 19. yüzyılın başında Bosna-Hersek'ten gelmişler. Sonra İzmir'de, Basmane'nin üst kısmı olan Tilkilik'teki Müslüman mahallesinden bir ev almışlar. Bu ev son derece ilginç, çünkü İzmir'deki agoranın hemen bitişiği. Evin bulunduğu Namazgâh Sokağı sizi agoraya götürür. Kocaman, bir sürü odası ve büyük bir avlusu olan bir ev. Raziye Halam bu evde oturuyordu. Hayatımda bir kere gördüğüm babaannem artık hayatta değildi. Evde halam, halamın kızı Cavide Abla, oğlu İbrahim Abi ve üvey oğlu Cevat Abi vardı.

Alafranga bir evden, alaturka bir eve geçtiniz.

Doğru. Birinci Kordon'daki ev, benim Avrupa'daki döşeme ölçülerime göre gayet zevksizdi. Fakat ne de olsa Avrupa eşyası vardı yani salon takımı, yemek odası filan ama uyumlu değildi. Tilkilik'teki evde ise eşya yok, bir sürü sedir var. Büyük odalar boş, yerlerde halılar var; halam çökmüş bir kadın, çok mutsuz. Genelde sigara içerdi, çok kahve içerdi ve daima önünde bir mangal olurdu. Mangalda kendi kahvesini pişirirdi. Cavide Ablam ise çok güzel bir genç kadın. Benden büyük, ben o zaman 14-15 yaşındayım, o en az 18-19 yaşında. Fransızca biliyor, onunla Fransızca konuşuyorum. Cevat Abi, halamın kocasının ilk evliliğinden olan oğlu, onu halam büyütmüş. Halam evlendiğinden beri sürekli kahır elem yaşamış bir kadındır. İlk doğan Raziye Halam, ondan sonra üç erkek dünyaya gelmiş. Halam tek kız olduğu için ailede çok iyi muamele görüyor, evleninceye kadar üç erkek kardeşine bakıyor, onları çok seviyor. Fakat nasıl oluyorsa büyükbabam ve babaannem kendisine talip olan birine veriyorlar halamı. Verdikleri adam zengin bir tütün tüccarı. Halam bu adama ikinci kadın olarak gidiyor, yani kurna. Herhalde servetine bakıyorlar. Bu adamdan ikizleri oluyor, ama ölüyor. Ondandır sonra Yunanlılar İzmir'i işgal ediyor, halamın kocası zengin bir adam olduğu için hemen yakalıyorlar, tütün deposunun karşısındaki bir sokak lambasının önüne iplerle bağlıyorlar, sonra da depoyu ateşe veriyorlar. Adam bütün servetinin yangına kurban gittiğini seyrediyor ve orada kalp sektesinden ölüyor. Geride iki küçük çocuk Cavide ve İbrahim, bir de bir üvey oğlan Cevat kalıyor.

Dul bir kadın olarak üç çocuğa nasıl bakmış?

Tabii çok zorlanmış, çünkü o zaman çalışmak falan diye bir şey de yok. İki erkek kardeş bakmış ablalarına.

Raziye Hala size yakınlık gösterdi mi?

Neticede halam babamın ablası; akrabalık açısından çok yakındı, fakat bana hiçbir zaman gerçek bir sevgi göstermedi. Zaten çocuklarına da fazla şefkat göstermezdi yani yüzü pek gülmezdi, çok sert bir kadındı. Babaannem verem olunca, ona da yirmi-yirmi beş sene bakmış. Üvey oğlu ayak işleriyle uğraşıyor, okumuyor. Kendi oğlu da okumuyor, bir de afra tafra yapıyor. Cavide Abla biraz okumuş, ama ondan sonra evde kısmet bekliyor. Halam en yakın kardeşi Sabri Amcamın karısı Münevver Yengemle hiç anlaşamıyor. Münevver Yengemin annesi sarayda ebelik yapmış. Yani görmüş geçirmiş bir kadın olarak kızını biraz şımartarak büyütmüş. Münevver Yengem son moda giyinen, Batılı olmak isteyen bir insan. Dış görünümüne çok önem veren, albenisi olan bir kişi. Tabii halamla yüz seksen derece zıt. Halam bütün bunlara rağmen Atatürk'ün açtığı halk okullarına gidip yeni harfleri öğreniyor, diploma da alıyor, ondan sonra yemek pişirme kursuna da gidiyor. Zaten halamın yemekleri böyle dillere destan. Bilhassa Boşnak böreği çok meşhurdu. Yufkayı kendi açar, onu aç aça büyütür, içine bol sebze koyardı. Erişte de yapardı; amcam para verir, halam ona bir çuval dolusu erişte hazırlardı. Daima başı bağlı ama çarşafly değildi, siyah bir eşarby çenesinin altında bağlardı. Saçı görünürdü, solmuş bir manto giyerdi. Çarşaf giydiğini hiç görmedim, ama başı açık da dolaşmıyor sokakta. Çakı gibi yürürdü, ben kız halimle ona zor yetişirdim.

Halanızın evine uyum sağlayabildiniz mi?

Önce "Ben bu evde ne yapacağım?" diye düşünmeye başladım. Kendimi aydan gelmiş gibi hissettim. Önce biraz ağladım, sonra bir yere kıvrılıp uyudum. Sabah kalktım, beni kahvaltıya çağırdılar. Alaturka kahvaltının keyfini sürdürdüm. Halam ekmekleri mangalda kızartıyor, zeytin var ki ben zeytini hiç bilmiyorum, ama yince çok hoşuma gitti, peynir var, çay demlenmiş. Çok keyif aldım. Tabii Budapeşte'de asla bu tarzda bir kahvaltı yok.

Budapeşte'de kahvaltı nasıl oluyor?

Sütlü kahve, reçelli ekmek. Genelde hazır ekmekler. Türkler Viyana kapılarına dayandıktan sonra fırıncılar iki şey çıkartıyor. Biri hilal biçiminde bir ekmek onun adı "Kipfel", öbürü de "Semmel" yani yuvarlak. Yani ay ve yıldız. Bunu aynen Macarlar da taklit ediyor. Sabahleyin bunu yiyorsun.

Ne kadar kaldınız halanızın evinde?

İşte biz kahvaltı ederken atlı bir arabanın zilini duyduk. Bir araba gelmiş, kapının önünde duruyor. Kapı çaldı, arabadan Münevver Yengem çıktı. Halamla bir şeyler konuştular, sonra yengem bana döndü ve "Sen benimle geliyorsun" dedi. Anlaşılan, ben gittikten sonra düşünüp taşınmışlar, beni tekrar eve almaya karar vermişler.

Sizin geldiğinizi görünce cam çerçeve kıran yengeniz, bir gün sonra neden dönmenizi istedi?

Dediğim gibi, yengemin Avrupa özentisi vardı. Galiba benim onun deyişiyle "Evropa'dan" gelmiş olmam ona ilginç geldi. Ona pek çok şeyi göstereceğimi düşündü herhalde. Ben tabii o zaman Kordon ve Tilkilik arasındaki büyük sınıfsal farkı anlamış değildim. Tilkilik'te oturanlar Türk eşrafı, Kordon'da oturanlar, yabancı tüccarlarla ilişkisi olan zenginler. Zaten bunun yarısı Levanten, yarısı Türk. Amcamın evine dönünce Perizat'la arkadaş olduk. O da annesi gibi modern olmak istiyor, süsleniyor püsleniyor. Akşamüzeri piyasa yapıyor. Tabii o zamanlar Kordon'da kız erkek dolaşmak yok, kızlar kendi aralarında, erkekler kendi aralarında ama tabii bakılıyor. İlk gün Perizat beni Kordon'a çıkardı, biraz yürüdük, ileride Fransız Konsolosluğu, yanında da bir sinema vardı. Sinemada baktım *Mayerling* filmi oynuyor. Bu film, Avusturya İmparatoru Franz Joseph'in oğlu Veliht Rudolf ve sevgili Barones Maria Vetsera'nın intiharıyla bitiyor. Acıklı bir aşk hikâyesi. Mayerling, Viyana'nın dışında bir yer ve burada veliaht ile sevgilisi birlikte intihar ediyorlar. Gazeteler, Rudolf'un kalp sektesinden öldüğünü yazıyor, ama aslında intihar ediyor. Bunu konu alan bir film ve ben bütün bunları biliyorum. Mesela Habsburg Hanedanı'nı da çok iyi biliyorum. Habsburg İmparatoriçesi Maria Teresa'nın on altı çocuğu oluyor. Oğlu II. Joseph, Mozart'ın hamisi. Mozart, II. Joseph'in teşviki üzerine *Sihirli Flüt*'ü besteliyor ve masonların hikâyesini anlatıyor.

***Sihirli Flüt* masonların hikâyesini mi anlatıyor?**

Sihirli Flüt'ün senaryosu çok basit bir hikâye. Fakat senaryodaki her kişi aslında başka bir şeyi temsil ediyor. Ama bunu bilmek için mason felsefesini bilmek lazım. II. Joseph, Mozart'ı teşvik ediyor çünkü çok liberal, oysa Maria Theresa çok muhafazakâr ve otoriter bir imparatoriçe. On altı çocuğundan biri de sonradan Fransız kraliçesi olacak Maria Antoniette.

Siz henüz 14-15 yaşlarında bir kız olarak bunları biliyorsunuz. Herhalde Perizat buna epey şaşmıştır.

Evet, şaşırıyor. Perizat da okula gidiyor, ama tam olarak hangi okula gittiğini hatırlamıyorum. Neyse o akşam Sabri Amcam bana İzmir'e nasıl geldiğimi sordu. Ben de anlattım. Amcam sabahleyin yazıhanesine gidiyor, gündüz eve gelmiyor, akşamüzeri Alliance Française diye bir kulüp var, iş çıkışı orada oyun oynuyor. Ancak kulüpten sonra eve geliyor. Yengem her akşam amcam gelecek diye süsleniyor püsleniyor. Geldiğinde bizim amcamla sofraya oturmanız yasak. Yengem kendisi kocasıyla oturuyor. Çocuklara mutfakta yemek veriliyor. Bazen amcam çocukları masaya kabul ediyor, ama o zaman da hiçbir şekilde söz almak yok, yani mutlak surette sessiz kalacaksın. Bunlar işte eski Osmanlı usulü yani yarı modern, yarı eski usul aile modeli.

Bu arada okul işi ne oldu?

O günlerde ben hâlâ annemle mektuplaşıyorum. Annem de her mektupta "Amcan para verecek mi, gelecek misin?" diye soruyor. İşte o mektupları sonra hep sakladım. Açıp yeniden okuma cesaretini yıllarca bulamadım. Bundan sadece birkaç ay önce açtım ve okudum. Gördüm ki, kız çocuğunun istikbalini hiç düşünmeyen bir anne var. Tabii "Seni çok özledim, inşallah iyisindir, üşütmemişindir" filan diyor, ama hemen arkasından "Para işini konuştu mu, amcan para gönderecek mi, ne zaman gönderecek?" diye soruyor. Oysa ben amcamla hiç konuşamıyorum, yengem herhangi bir temas kurmanıza izin vermiyor.

Amcanız sizinle niye hiç konuşmuyor?

İşte bu da Osmanlı sistemi. Avrupa sisteminde annem beni akşamüzeri saat beşte kabul ediyordu, Osmanlı usulünde ise çocuklar annelerini ve babalarını neredeyse hiç görmüyor. Tabii sizler, genç kuşaklar olarak bunu anlamakta zorluk çekebilirsiniz. Mesela, ben amcamla konuşamıyorum, ama kendi kızı Perizat da babasıyla konuşmuyor. Ancak ortam uygun olacak ya da bayram olacak da o zaman babayla konuşulacak, o da münasipse, yani öyle istediğin zaman konuşamazsın. Ramazan Bayramı geldi. Bu arada Ramazan ayında amcamların evinde oruç tutulmadı. Bayram öncesi büyük bir telaş yaşandı, bayramda ne giyilecek diye. Yengem çocuklarla beraber beni bir mağazaya götürdü. İzmir'in meşhur İkbâl Mağazası. Orada herkes kendine bir şey seçti, ben de kendime kahverengi yünlü bir kumaş seçtim. Böyle düz etek

ceket bir şey istedim. Öğrendim ki, gündelikçi diye bir tür terzi var, eve geliyor ve elbisenizi bir günde bitiyor. Karşılığında iyi para alıyorlar. O tarihte konfeksiyon olmadığından bu gündelikçiler pek revaçta. Ben elbisemi kendim çizdim, böyle yakasız ceket, balon kollar, düz bir etek, önünde uzun iki tane kurdele yapılmış, fiyonk bağlanabiliyor, ucuna da bir şeyler diktik, böyle ince uzun düğme gibi, yani kendime göre çok şık oldum. Tabii yengem kendine birkaç çeşit diktirdi. Bayram sabahı oldu. Amcamın bayram namazına da gittiğini sanmıyorum. Hepimiz giyindik, şık olduk, ondan sonra ziyaretçiler gelmeye başladı. Amcam ailenin en varlıklı olduğundan âdet gereği ailenin reisi sayılıyor. Ben ömrümdede böyle bir şey görmemişim. Geliniyor, el öpülüyor. Tabii biz de el öptük, bize harçlık verildi; ondan sonra misafirler geldi; herkeşe şeker tutuldu, kahveler pişirildi. Sürekli birileri gelip birileri gidiyor. Ben de böylece akrabaları tanımaya başladım ve ne kadar büyük bir aileymiş gördüm. Ben onlara şaşkın şaşkın bakıyorum, onlar da şaşkın şaşkın bana bakıyorlar. Bu bayram havası epey hoşuma gitti. Sonra Karşıyaka'ya da gittim ve Tahir Amcamın da elini öptüm. Bir de asıl sonradan hayatımda çok büyük rol oynayacak Şefika Halamı ziyaret ettik.

Şefika Hala kim?

Büyükbabam ile Şefika Halamın büyükbabası kardeş. Şefika Hala babamın uzaktan kuzeni oluyor. Şefika Halam bana sahip çıkıp okula yerleştiren insan. Çok güçlü bir kadın. Tipik bir Osmanlı kadını, unutamayacağım kadar muhterem bir kadın, çok mütevazı bir evi var. O da kocasını kaybetmiş, bir kızı var Cavidan Abla. Cavidan Abla gençliğinde tifo geçirmiş; bu yüzden saçını kaybetmiş, peruk takıyor. Daha da vahim olanı, bir şekilde düşmüş ve dizini sakatlamış, dolayısıyla koltuk değneğiyle ancak yürüyebiliyor evin içinde. Cavidan Abla'yı Osman Ağabey dedikleri biriyle evlendirmişler, içgüvey almışlar. Mefhar adında bir çocukları olmuş. Şefika Halamın bir de oğlu var, Cevat Ağabey. Yani ailede iki Cevat Ağabey var, biri Raziye Halamın üvey oğlu, diğeri Şefika Halamın öz oğlu. İşte ben o bayram ziyaretlerinde, ailenin bir sürü ferdi tanıdım. Mesela, birbirinden güzel, birbirinden şık üç kız kardeş geldiler.

Kim bu üç kız kardeş?

Güzelyalı'dan gelen akrabalar. İzmir'de ün yapmış bir gazeteci Mehmed Emin Edis'in kızları: Nüveyre, Mesude ve Müstecap. Nü-

veyre (Sökmen) 94 yaşına kadar yaşadı. Çok güzel bir kadındı. Mesude (Tesar) kalpten erken öldü. Müstecap (Arın) hayatta, aynı yaştayız ve liseyi de aynı sınıflarda okuduk. İşte bunlar çok şık giyineñ tipik İzmirli güzel kadınlar. Mesela Mesude o kadar güzel ki, sokakta erkekler durup durup ona bakarlardı. Aynı zamanda bilgililer. Anneleri Samiye Teyze son derece dindar, beş vakit namaz kılıyor, ama katiyen kızlarına karışmıyor.

Bayram da geçti. Sizin okul işi ne oldu?

Ben hâlâ nasıl okula gideceğimi düşünüyorum. Annemden mektuplar geliyor, ama ben bir türlü amcamla konuşamıyorum. Sadece Şefika Halam benim derdimi anlıyor, ailenin dil bilen erkekleri Baha ve Kemal'e danışıyor. Bunlardan Baha Akel ileride İstanbul'un tanınmış avukatlarından, Kemal Edis ise büyük bir operatör oldu. Raziye Halam ne kadar soğuksa, Şefika Halam tam tersine o kadar sevgi dolu. Bu arada Şefika Hala gibi Karşıyaka'da oturan Tahir Amcama da gittim. Tahir Amcam "Gel, benim yanımda kal" diyor. Düşündüm; gidersem aynı yerde oturan Şefika Halamı da daha sık görürüm.

Yani üçüncü kez adres değiştirdiniz.

Evet, Tahir Amcamın evinde bana bir oda verdiler. Ama amcam karısını kaybetmiş. Sonra hasta karısına bakan, basit bir kadınla evlenmiş. İşte bu kadın bana fazla ilgi göstermedi, doğru dürüst yemek vermedi. Bu evde çok sıkıldığım için bütün günümü yakında oturan Şefika Halamda geçiriyordum. Şefika Hala bana "Madem okula gitmek istiyorsun, Türkçe öğrenmelisin" dedi ve şöyle bir formül buldu: "Sen Almanca dersi ver, sonra da bir Türk öğrenciden Türkçe dersi al."

Uyguladınız mı bu formülü?

Evet, saati bir liraya, ki 1936 yılında bir lira büyük para, Almanca dersi vermeye başladım. Günde bir iki kişi geliyor. Ben de akşam gidip bir Türk öğrenciden Türkçe dersi alıyorum. Bir de Cevdet Enişte diye biri var, bir başka amca kızı olan Adile'nin kocası. Bu adam, İzmir Kız Lisesi matematik öğretmeni. O da meşgul olmuş, sormuş okula. Benim için denklik belgesi istemişler. Ayrıca bir imtihana girmem gerektiğini söylemişler. Ben bunun üzerine Türkçe öğrenmenin yanı sıra tarih, coğrafya, edebiyat da çalışmaya başladım. Şefika Halam o kadar düşünceli bir kadın ki, dışarıdan gelmiş bir kız olarak, benim psikolojimi dikkate alarak,

Karşıyaka'da bir Macar kadın olduğunu işitiyor ve ona haber yoluyor. "Burada Macarca bilen bir kız var, siz isterseniz onunla biraz ilgilenin" diyor. Madam Ziffer diye bir kadın, arada sırada beni evine çağırıyor, bana Macar yemekleri tattırıyor. Ben de böylece özlemimi gidermiş oluyorum. Şefika Halamın inceliğini düşün.

Yani günleriniz dolu dolu geçiyor.

Evet, en azından ben son derece optimist olmaya başladım. Anneme de yazıyorum ben burada "Okula hazırlanıyorum" diye, ama bu annemin pek hoşuna gitmiyor. O yaz yaşadığım bir şeyi anlatmazsam olmaz. Şefika Halam bir gün şehre çok iyi bir çıkırcının geldiği haberini alıyor. Kızı Cavidan için adamı eve çağırıyor. Adam bakmış ki, Cavidan Ablamın dizi bir çocuk başı kadar şiş. "Ben bunu hallederim, ama benim dediklerimi yapacaksınız" demiş. İki kilo mu, üç kilomu çiğ balık tokmakla ezilecek ve ezilmiş balık eti bacağına etrafına sarılacak. Böylece yirmi dört saat beklenecek. Neyse balıklar alınıp ezildi, Cavidan Abla'nın bacağına sürüldü. Tabii yaz olduğu için pencereler, kepenkler açık. İnandır nusun, mahallede kaç tane kedi varsa pencerenin önünde üst üste dizildi. Yani bir fotoğraf makinem olsa bu sahneyi çekmek isterdim. Yani herhalde yirmi beş-otuz kedi kapının önünde miyavlıyor. Neyse kapılar kapatıldı, kediler kovuldu. Yirmi dört saat sonra çıkırcı geldi ve bir hareketle kemiği oturttu. Ondan sonra Cavidan Ablam yürüyebildi.

Eski usuller işe yarıyor demek ki...

Evet, bu eski usuller yabana atılacak şeyler değil. Benim de mesela bir keresinde Ankara'da bileğim kırılmıştı. Gittiğim ortopedi uzmanı bir profesör, "Hoş geldiniz Nermin Hanım" derken, tokalaşma sırasında şak diye bileğimi oturttu. Zannettim ki ölüyorum, ama işe yaradı.

Okul için sınava girmeniz gerekiyordu, ne oldu?

Evet, eylül başında mektep başlayacak. Şefika Halam ile Cevdet Bey gitmişler, beni liseye yazdırmışlar. Bana siyah saten bir lise kıyafeti aldılar. Şimdi nefretle bakılıyor siyah önlüğe, ama benim için o bir cennet üniformasıydı. Ben de kendi harçlıklarımın terzi parasını ödedim. Neyse günü geldi ve beni alıp İzmir Kız Lisesi'ne götürdüler.

İzmir Kız Lisesi

Hayata bağlayan kız arkadaşlar...

Sedef Kabaş: İzmir Kız Lisesi'ndeki ilk gününüzü hatırlıyor musunuz?

Nermin Abadan Unat: Evet. Okul son derece güzel bir yerde, bir tepenin üstündeydi. Sonra yandı, ama yeniden inşa edildi. Manzarası harika, bütün körfezi görüyor. Merdivenleri çıkıyorum, kalbim küt küt, "İnşallah başarılı olacağım" diye. Beni müdüre çıkardılar. Müdür de Necmettin Halil Onan, meşhur şair yazar. Bana "Ankara'dan cevap geldi, kabul edildin, imtihana lüzum yok" dedi. Ben biraz üzüldüm, "Bu kadar hazırlandım, şimdi beni sınamayacaklar" diye. Ama tabii belli etmedim, "Çok teşekkür ederim" dedim. Necmettin Bey zile bastı, dokuzuncu sınıf C şubesinden yani Almanca okuyan şubeden Nerime Elbe'yi çağırdı. "Yeni arkadaşınızı alın, sınıfa götürün" dedi. Nerime elimden tuttu, beni sınıfa götürdü ve herkese "İşte yeni arkadaşımız Nermin Suley" diye tanıttı. (Soyadı Kanunu sonrası Süleymanoviç soyadı Suley olarak değişiyor. S.K.)

Nihayet okula başlayacaksınız...

O gün başladım. Öğretmen olarak, Esat Çınar, eşi Mediha Çınar gibi kalburüstü, iyi hocalar geliyor. Ben de büyük bir hevesle dersleri dinliyorum. Tahir Amca'dan da kitaplarımı almak için biraz para kopardım. Hemen gidip kitaplarımı da aldım. Keyfim yerinde, Şefika Halam da çok memnun.

Peki, tüm bunlar olurken Sabri Amcanız ne yapıyor?

Sabri Amcamdan fazla bir ses çıkmıyor, yani onlar benimle pek ilgilenmiyorlar. Derken Ramazan geldi. Tabii Şefika Halamda herkes oruç tutuyor. Ben de hayatımda ilk ve son olarak oruç tuttum. İftar için hep Şefika Halamın evine gidiyorum. Tahir Amcamın

Liseli Nermin.

evindeki yaşam, eşi nedeniyle pek parlak değil. Hafta sonları artık ders çalışıyorum, dolayısıyla ders verecek zamanım kalmıyor. Sonra birdenbire Şefika Halam zatürree oldu ve aniden öldü. Duyunca koşa koşa gittim, misafir odasında yatıyordu. Şoke oldum. Dünyam tekrar yıkıldı. O olmayınca ne yapacağımı düşünmeye başladım. Bu olaydan sonra artık Tahir Amcamın yanında da barınamaz hale geldim. Ve ben tekrar Raziye Halamın yanına gittim.

Yani yine tam bir ev hayatınız olmadı.

Evet, olmadı. Mesela oruç tuttuğum için yetersiz beslendim ve yüzümde çıbanlar çıktı. Halam bana "Sen bizimle aynı sofraya oturma, hiçbir şeyi elleme, elini iyi yıka" gibi laflar etti. Sanki çıbanlar bulaşıcıymış gibi. Yani bana böyle muamele ediyor. Oğlu İbrahim de bana böyle çok hakaretimiz muamele ediyor, emirler veriyor. Bu arada Raziye Halamın kızı Cavide de İstanbul'da aniden ölüyor. Sözde bir hastalık sebebiyle ölüyor, fakat sonradan işitiyoruz ki, daha önceden onu ameliyat eden çok ünlü bir profesöre âşık olmuş. Profesör ise ona hiç yüz vermemiş. Cavide onun için İstanbul'a gitmiş. Karşılık göremeyince doktorun muayenehanesinde uyku ilacı içmiş ve orada intihar etmiş. Ama halam bunu hiçbir zaman kabul etmedi. Bu olay halam için ölümcül bir darbe oldu, hayatı iyice karardı, iki erkekle kaldı. Benim varlığım da ona iyice batmaya başladı, niye onun kızı öldü de ben hâlâ hayattayım diye. Yani benim yerim yok orada, okula gidiyorum ama her gün ağlıyorum. Çok mutsuzum. Darbe üstüne darbe geliyor. Sonunda amcam mı teklif etti, yoksa yengem mi acıdı, bilmiyorum, "Hadi yine bizim yanımıza gel" dediler. Bana asma katında bir hizmetçi odası var, orayı verdiler. Bitişikteki odada güzel pamuk yatakları var, ama beni içi saman dolu bir çuvalın üstünde yatırdılar. Bir de yengem "Uykum kaçtı, gel bana masaj yap" diyor. Ben de her gece değilse bile iki gecede bir ona saatlerce masaj yapıyorum. Düşün, ders çalışmışım, yorgunum, ertesi sabah uykusuz okula gidiyorum.

Bu arada okul nasıl gidiyor?

Onuncu sınıfa geçmişim. Türkçeyi zaten yeni öğreniyorum, lisede şöhretim çıkmış, "Yarım yamalak Türkçesiyle derslerde parmak kaldırıyor, epey atılgan" diye. Ama hocalar beni teşvik ediyor, susturmuyorlar. Budapeşte'yi anlatıyorum, bilmem neyi anlatıyorum, yani kendimi göstermeye, ispatlamaya çalışıyorum. Nasıl olduysa ondan sonra bir grup kızla arkadaş oldum. O meşhur yedili "çete"yle.

Kimler vardı bu meşhur "çete"nin içinde?

Mübeccel Kıray, tabii o zaman Mübeccel Belik'ti, Günseli Tamkoç, evlendikten sonra Tilev oldu. Perihan Perçin, Nerime Elbe, maalesef bu dördü öldü. Hayatta kalan ben, Güner İçseven, bir doktor kızıdır ve Türkan Erkin, CUMOK'u (*Cumhuriyet Gazetesi Okurları S.K.*) yaratan kadın. Günseli, Arnavutköy Koleji orta sınıftan mezun, dolayısıyla çok iyi İngilizce biliyor. Mübeccel, derslerdeki performansı ve zekâsıyla sivriliyor, çok iyi notları var. Türkan fevkalade alımlı bir kız. Ona "Kızıl Yapıncak" diyoruz, çok hoş kızıl saçları var, gözleri de yeşil. Ayrıca çok sevecen, insancıl. Ben bu gruba girebilmek için şube değiştirdim, çünkü bunların hepsi İngilizce şubesinde. Ben de İngilizce şubesine geçtim. Çok iyi notlar alıyorum. Yani son derece iyi öğrenci oldum, ama evdeki muamele dolayısıyla, her sabah okula geldiğimde bir fasıl ağlıyorum. Kız arkadaşlarımla deyimiyle sıraları gözyaşlarımla yıkıyormu-

"Çete", İzmir'de bir bahar gezisinde. Soldan sağa; Nermin, Türkan Erkin, Günseli Tamkoç, Perihan Perçin, Nerime Elbe, Mübeccel Belik (Kıray). ("Çete"nin yedinci üyesi Güner İçseven bu fotoğrafta yok.)

Dostluğun anlamlı simgesi
"Çete" üyeleri bir arada.

sen üstleneceksin." Adama beni gönderdi. Ben de adama ağlaya ağlaya anlattım. "Size yemin ederim bunu ben yapmadım, beni zaten sesimden de, şivemden de tanırırsınız, lütfen vazgeçin bu şikâyetten, benim hayatımı kurtarabilirsiniz" dedim. Adam anlayış gösterdi ve bu iş böyle kapandı.

Herhalde hiçbir zaman affetmemişsinizdir amcanızı?

Zamanla her şey unutuluyor. Ben olanları unutmaya çalıştım.

Çok zor bir çocukluk geçirmişsiniz...

Doğru, çok kötü günler geçirdim. Ama en azından okuldaki performansım çok iyiydi, okuldan büyük tatmin aldım. Hiç unutmuyorum, o sene Atatürk öldü. Bunu ne kadar söylesem, ne kadar yazsam anlatamam. İşte 10 Kasım günü okula yaklaşırken, baktım bütün insanlar ağlıyor. Ben de merdivenleri koşarak çıktım, öğrencilerin hepsi katıla katıla ağlıyor, tarif edilecek gibi değil. Bir insanın babası ölürse nasıl üzülür, öylesine üzüldük, sanki dünya bizim için kayboldu. Radyo sürekli yayın yaptı, işte Behçet Kemal Çağlar'ın şiirleri okundu. Ama "Atam sen kalk da, ben yatam" gibi şiirler sinirime dokundu. Böyle abartılı şiirler o içten

şum. Bana üvey evlat muamelesi yapıyorlar, ne yapсам kendimi beğendiremiyorum. Bu arada şöyle bir olay oluyor ki, affedilecek şey değil. Amcamın büyük kızı Perizat, son derece seksi bir kız, seksi olmak da istiyor. Mesela telefonu alıyor, birtakım numaraları açıyor, karşısına erkekler çıkarsa böyle olur olmaz konuşmalar yapıyor. Adamın biri, bu konuda telefon müdürlüğüne şikâyette bulunuyor. Bunun üzerine telefonun amcamın evinden edildiği ortaya çıkıyor. Bunun üzerine amcam beni çağırdı ve dedi ki: "Bu adam gerekirse dava da açacak ve benim itibarım zedelenecek, dolayısıyla adama sen gideceksin ve 'Bunu ben yaptım' diyeceksin, olayı

duyulan üzüntüyü yansıtmıyor. Atatürk bu topluma güven vermişti. O varken Türkiye ilerler, biz hep buna inanıyorduk. Mesele okuldan mezun olanlar ne yapıyor, üniversiteye gidiyor. Macaristan'da bir kızın üniversiteye gitmesinin o dönemde lafı bile edilmiyor. Halbuki Türkiye'de, daha okuyacaksın, daha yükseleceksin diye bakılıyor. Önümüzdeki imaj, bir manken ya da bir sinema artisti olmak değildi. Üniversiteye giden kız, doktor olacak, avukat olacak, mühendis olacak diye bakılırdı. İşte bu vizyonu bize Atatürk kazandırmıştı. Yani Atatürk sevgisini bugünkü kuşaklara anlatmak zor, bunu bir türlü kavrayanıyorlar. Bize kimlik edinme şansı verdi. Ben küçük bir kız olarak, bu büyük adamdan güç aldım. Atatürk, bu toplumun kızlarının önüne idealler koydu.

Belki de idealleriniz sizi hayata bağladı ve böylece mutsuzluklarınızın üstesinden gelebildiniz...

Doğru. 1938'de dokuzuncu sınıftaydım. Onuncu sınıfa geçtiğimde, artık yengemin tavırlarından, evdeki atmosferden, hizmetçi muamelesi görmekten bıkmıştım. Bir de onuncu sınıfa geçtiğimde amcam beni bir gün yanına çağdı. Bana bir mektup uzattı. Annemin gönderdiği bir mektup. Annem, amcama "Bana para göndermezseniz, Türkiye'ye gelip rezalet çıkarırım. Kocamın hissesinin üstüne oturduunuz, firmanın yarısını aldınız, gelip hakkımı arayacağım" filan diyor. Aslında ben amcamdan hiçbir zaman hesap sormadım, öldü gitti. Ama eminim ki benim de çok hakkımı yedi. Tabii amcamın annemin taleplerine cevap vermesi mümkün değildi, çünkü hukuken babamın servetinin dörtte üçü benimdi. Ama tabii amcam bana hiçbir şey vermedi. Yani annem babamı kaybettikten sonra bütün menkul değerleri sattı savdı, amcam da firmada olan haklarını alıp kullandı. Yani ben bunlarla ilgili hiç hesap sormadım.

Amcanız varlık içinde yaşarken, sizin bu derece mağdur bırakılmanız son derece üzücü. İnsan biraz vicdan azabı çeker...

Amcamın yaptığı tek şey şu oldu. Babaannem öldükten sonra Tilkilik'teki ev satılmış. O zaman tapuya göre bir hisse de babama düşmüş. O hisseden dolayı amcam bana 35 lira ve bir küçük inci kolye verdi. O 35 lirayı anneme yolladım, ilk ve son yolladığım para. İnci kolyeyi de sonra bir şekilde ihtiyacım oldu, sattım.

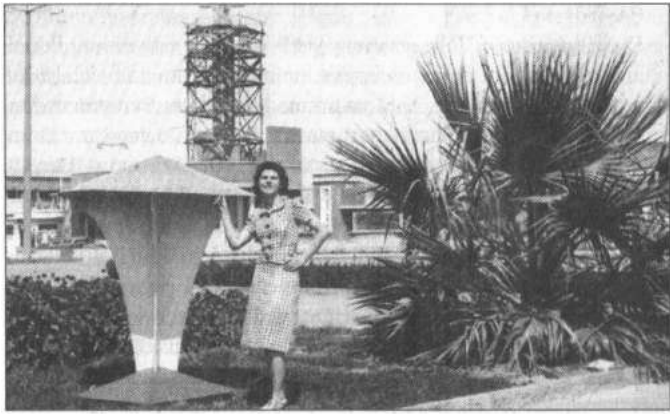
Mektuba dönersek, annenizden gelen mektubu size gösterdikten sonra ne dedi?

"Şimdi oturacaksın ve bir mektup yazacaksın. Annene 'Bir da-

ha amcama ve bana mektup gönderme' diyeceksin" dedi. Ayrıca "Posta müdürü benim ahbabım, senin annenden mektup alıp almadığını kontrol ederim ve seni atarım bu evden, ortada kalırsın, okuyamazsın da" dedi. Benim tabii gidecek başka yerim yok. Şefika Halâm ölmüş, Tahir Amcam da bu arada öldü, Raziye Halam beni dışladı, bir de amcamın evinden kovulursam, gidecek yer yok. Ben çok üzülerək oturdum anneme bu mektubu yazdım, "Bir daha bana hiçbir şekilde mektup yollama, benim okumamı engelleme" dedim. Bir daha da annemden mektup gelmedi. Sene-ler sonra bana bir zarf geldi. İçinden siyah çerçevesi annemin ölüm haberi çıktı. Benim orada ismim yok, ablam bir duyuru bastırmuş ve annemin kızı olarak sadece kendisi gözükmüyor, ben yokum. Aradan yirmi sene geçtikten sonra ablamı gördüğümde bu konuyu hiç açmadım, fakat tabii çok üzüldüm. Yani işte amcam beni böyle bir mektup yazmam için zorladı ve böylece tamamen tek başıma kaldım.

Annemiz ve ablanızla irtibatınız da kesildi...

Evet. Ondan sonra yazın ben kafama koydum ki bir iş bulmam lazım. Günseli ile Mübeccel yatılı, şimdi benim gözümde ideal olan yatılı olmak. Ama nasıl olacağım, kim ödeyecek o parayı, para kazanmam lazım. Düşündüm, taşındım, her zaman olduğu gibi parlak bir fikir geldi aklıma. İzmir belediye başkanına gideceğim; biliyorum ki fuar hazırlıkları var, fuarda belki bana bir iş bulunur. Behçet Uz'a gittim, beni kabul etti. Kızı Mübeccel, merhum eski büyükelçi Veysel Versa'nın eşi, Behçet Bey'e ne kadar borçlu olduğumu bilir. Belediye Başkanı Behçet Uz'un karşısına çıktım ve "Ben Mustafa Süleymanoviç'in kızıyım, şu dilleri biliyorum, bir işe ihtiyacım var, bana bir iş verir misiniz?" dedim. Biraz düşündü ve sonra "Fuarda yabancı mimarlar var, fuar hazırlıklarında onlara yardım edeceksin, onların tercümanı olacaksın" dedi. Sonra zile bastı, biri geldi ve onunla beni fuara gönderdi. Ben tabii kaç para vereceklerini filan sormadım hiç. Eve gittim, cesaretimi topladım ve amcama "Ben bir iş buldum" dedim. Amcam, "Sabri Süleymanoviç'in yeğeni çalışamaz" filan dedi. Ben de, "Ben çalışacağım, bana lütfen engel olmayın" dedim. Sonunda "Peki" dedi. Ona iş bulduğumu söylemeye mecburum, çünkü yatıp kalkacak başka yerim yok, gizlesem haber alacak. Neyse başladım işe gitmeye. O sene niyetleri meşhur Fransız mimar Le Corbusier'i getirtmekte. Ama Le Corbusier gelemedi, onun yerine arkadaşları geldi. Yani bu Fransız mimarlarla gayet güzel ilgilendim, ne gerekirse yaptım.

İzmir Kültür Parkı'nda fuar için çalıştığı günlerde, 1938.

Gayet memnunum hayatımdan. Amcam bana haftada 1 lira harçlık veriyor. Bu 1 liranın 35 kuruşuyla gazete alıyorum. O dönemin solcu gazetesi, *Tan* gazetesini okuyorum. Hatta hiç unutmam, bir gün amcam bir haberi daha iyi öğrenmek için “Ver bakayım, şu gazeteye” dedi. Ben gururla gazetemi okuması için amcama verdim. Tabii o zaman solculuk nedir bilmiyorum, ama *Tan* gazetesi bana daha çok hitap ettiği için onu alıyorum. Neyse geriye 65 kuruş kalıyor. Bu artan kuruşları biriktirmiştım. Gittim kendime metresi 1 liraya basma aldım, terziye de 3 lira verip bir elbise yaptırдыm. Lacivert, küçük beyaz puantiyeli, şık bir elbise ve sadece 4 liraya mal oldu. Fuara bu elbiseyle gittim. Aşağı yukarı bütün temmuz, ağustos çalıştım. Para diye de hiç sormadım. “Herhalde sonunda bir para verecekler” diyorum. Bu arada paraşütle, paraşüt kulesinden atıyorum, enerjimi başka türlü atamıyorum. Kuleye çıkıp kendimi paraşütle boşluğa atıyorum. Böyle yedi sekiz kere atlayıp bir anlamda içimdeki hıncı boşaltıyorum. Sağlık Müzesi var, içinde İbni Sina'nın yaptıkları anlatılıyor, önemli tıp adamlarının heykellerini koymuşlar, sıtma, frengi, trahom gibi hastalıkları gösteriyor, yani başka bir şey olmazsa oraya girip çıkıyorum. Yani bir şekilde kendimi meşgul ediyorum. Neyse fuarın açılışı, 20 ağustos geldi, hesap kesilecek. Gittim, bana 110 mu, 120 mi öyle bir para verdiler. Bu para bir sönestr yatılı okumaya yetecek kadar. Akşam eve geldim, tabii kendimle çok iftihar ediyorum. Gittim amcama “Ben yatılı okumak istiyorum ve ilk sönestr için gereken parayı da kazandım” dedim.

Şaşırdı mı?

Biraz şaşırdı ve “Peki, madem yatılı okumak istiyorsun, ikinci s0mestrin parasını da ben vereyim, ama bir şartım var, Hale’yi de alıp g0t0recekisin” dedi. Yani yediremedi kendine. Ben gideceğim yatılı olacağım, kendi kızı nehari olacak. İlginçtir, o gece amcamın 0demesi gereken bir borcu çıktı, evde para yok. Amcama, “Ben size borç vereyim” dedim ve o kadar iftihar ettim ki kendimle. Katiyen “Ya bana bu parayı geri vermezse?” diye düşünmedim. 0yle bir durum geldi ki, amcam da benden borç aldığı için nasıl koltuklarını kabardı, anlatamam. İki g0n sonra amcam beni çağrdı, hem Hale’nin parasını hem de benim paramı verdi. B0ylece son sınıfı yatılı okudum. T0rkan hariç, b0t0n çete 0yeleri yatılı olmuştuk. Her akşam0st0 bir banka oturup g0neşin k0rfeze batışını kutluyorduk, şarkılar s0yluyorduk. Beco’nun (M0beccel) ağabeyi bize kitap gönderiyor, mesela Andr0 Gide’in kitaplarını gönderiyor. Bir tanesi *D0nya Nimetleri*. Bu kitabın kahramanı Nathanael’in sevgilisi bir erkek, ama biz tabii bunun bir erkek olduğunu katiyen fark etmiyoruz. Bağra çağra bu kitabı okuyoruz, ama kesinlikle eşcinsellik 0zerine bir edebiyat parçası okuduğumuzun farkında değiliz. Ayrıca son sınıf olduğumuz için terfi ettik. M0d0r yemekhanenin anahhtarlarını Beco’ya emanet etmişti, biz akşam0st0 yemekhaneye gidip çay yapıyoruz, sobanın 0st0nde ekmeği kızartıyoruz ve kaşarla beraber afiyetle yiyoruz. Fevkalade mesuduz. Bu arada bir de radyo keyfimiz var. Bir g0n Hollanda’dan yayın yapan “Happy Hour” programının y0neticisi Uncle Eddie’ye mektup yazıp istek parçamızı gönderdik. Mektupta “İşte biz yedi kızız, birlikte çay içiyoruz, sizi dinliyoruz sizden şu parçayı istiyoruz” diye yazdık. Mektubu g0nderdikten sonra b0y0k bir heyecanla beklemeye başladık. Hakikaten iki 0ç hafta sonra “*seven girls of İzmir*” diye bizden bahsederek, bizim parçayı çaldılar. Nasıl mutlu olduk, yani g0rsen sanki d0nyalar bizim oldu. D0ş0n0yorum da, ne kadar masum şeylerle tatmın oluyormuşuz. şimdi bug0n sen bunu genç bir insana anlat, ona hiçbir şey ifade etmez. Oysa biz g0nlerce bizi Happy Station aradı, isimlerimizi okudu, şarkımızı çaldı diye mutlu olduk. Bir de sinema fasıllarımız vardı. Sinema bizim b0y0k hocamızdı, çünkü hakiki hayatta ne yapılır, mesela nasıl 0p0ş0l0r, bunu nereden 0ğrenirsin, ancak filmlerden g0r0nce 0ğrenirsin. Aramızda para toplayıp diğer yatılı 0ğrencilerle beraber kafile halinde, Beco’nun liderliğinde, Elhamra Sineması’na giderdik. *Tarzan, Samba Dansları, Yaz Gecesi R0yası, Titania Periler Kraliçesi* hatırladığım filmler. Biz filmleri o zamanlar sadece izlemezdik, âdeta yaşardık.

Bugünün insanları ne kadar küçük şeylerle mutlu olunabileceğini anlamıyorlar. Ben hâlâ küçük şeylerle mutlu olmasını biliyorum. Mesela, kedinin sevimli bir hali yahut bir kuşun bir yerde su bulup içmesi, beni mutlu edebiliyor. Yaşam bize bunları öğretti; halbuki şimdi mutlu olabilmek için bilmem ne satın alacaksın, bilmem hangi arabaya bineceksin, bilmem hangi elbiseyi giyeceksin. Yani biz o büyük sıkıntılar arasında büyük sevinçler de yaşadık.

İzmir Kız Lisesi'nde okumuş olmak büyük bir şans olsa gerek?

Evet, İzmir Kız Lisesi'nin kalitesi fevkalade iyiydi. Necmettin Halil, tarihçi Esat Çınar, büyük bir edebiyatçı olan karısı Mediha Çınar. Bu hocalar Cumhuriyet'i kuran neslin hocalarıydı. Bize sadece Atatürk'ü anlatmıyorlardı, bu memleketin nereden gelip nereye gittiğini de anlatıyorlardı. Benim şu anda hayatta kalan en yakın arkadaşım Türkan'la da bir konuşmanı isterim. Biliyorsun, benim anadilim Türkçe değil, ama Türkan'ın Türkçesi çok kuvvetli-

Mübeccel ile birlikte.

dir. Benim Türkçemden muhakkak ki çok daha iyidir. Mesela, İngiliz filolojisi okudu, sonra bir süre değişik kurumlarda tercüman olarak görev aldı, ondan sonra evlendi, iki çocuğu oldu, kocasını kaybettikten sonra katiyen kendini bırakmadı ve CUMOK'u kurdu. Kimi sabahlar sohbet kahvaltılarında buluşuyorlar, seyahatler tertip ediyorlar, kitap fuarlarına gidiyorlar, yazarları konuşmaya davet ediyorlar, eğitilmek veriyorlar. Bunu yaratan Türkan oldu.

Yani kadınlar iyi bir eğitim aldıklarında bu toplumda çok şeyi değiştirebiliyorlar.

Değiştirebiliyorlar. Neyse son sınıfa geldik, son sınıfta fen ve edebiyat diye ayrılacağız. Beco ve ben fen, ötekiler edebiyat şubesine geçti. Fen şubesinde felsefe, mantık gibi dersler de okuduk. Edebiyat şubesindekiler de felsefe, mantık gibi dersler okudular. Ben matematikte zorlandım ve kapasitemi aşan bir tercih yaptığımı sonradan anladım. Matematikim çok kuvvetli değildi, Mübeccel biraz yardım etti falan, ama yine de matematikten iyi notlar alamadım. Sene sonu geldi, bir de baktım ki, hem matematikten hem coğrafyadan kalmışım. Benim gibi çalışkan bir öğrenci için bu tam bir darbe oldu. Coğrafyadan kalmamın sebebi, yine akrabaların akrabaya yaptığını akrep yapmaz misali Cevdet Bey. Kendisi beni matematikten ikmale bıraktı, "Tek ders olmasın, coğrafyayı da ekleyin" diye ısrar etmiş. Halbuki coğrafyayı bülbüller gibi biliyorum. Yani böylece iki dersten beni ikmale bıraktılar.

İkmale kalınca dünyanın yıkılmıştır...

Evet, dünyam bir günde karardı. Korkunç bir bunalıma girdim. Fen şubesinin diğer öğrencileri mezuniyetlerini kutlarken ben yoktum. Kimseyle vedalaşamadım. 1940 yazında, yengem ve çocuklar İstanbul Suadiye'de bir otele gittiler. Ben İzmir'de amcamla yalnız kaldım. Arada bir halam geliyor, bir şeyler pişiriyor. Temizlik için bir kadın geliyor, ama o da akşamları gidiyor. Amcama ben hizmet ediyorum, ama yine benimle hiç konuşmuyor. Meşhur bir roman vardır, İkinci Dünya Savaşı sırasında bir Alman, bir Fransız'a esir düşüyor ya da bir Fransız, bir Alman'ı evinde saklıyor. Neyse tam hatırlanıyorum, ama esir olan kişi mütemadiyen anlatıyor, öbür taraf ise sadece dinliyor, ama hiç cevap vermiyor. Yani öyle bir kitap ki, oradaki müthiş direnişi anlatıyor. Hiçbir şiddet yok, fakat çok büyük bir duvar var. Aynı odada kalıyorlar, biri sürekli anlatıyor, öteki ise hiç cevap vermiyor; ne düşünüyor, ne hissediyor, hiçbir şey söylemiyor. Sabri Amcam da aynı öyleydi.

Yaz sonunda verebildiniz mi dersleri?

Evet, yaz boyunca evde yalnız başıma çalıştım ve imtihanları verdim.

Gençlikte yaşadığınız tüm zorluklara rağmen geleceğe ümitle bakabilmişsiniz...

Evet, o ümit hep vardı. Hepimiz hayaller kuruyorduk, üniversiteye gitmeyi hayal ediyorduk. Grubun çoğu üniversite için Ankara'ya gitti. Bir tek ben ve Nerime İstanbul'a geldik. Önce kimyager olmak istedim, çünkü kimya dersim çok iyiydi ve çok iyi bir hocamız vardı. Bizi laboratuvara götürüyordu ve deneyler yaptırıyordu. Bugün çocuklar laboratuvara da gitmiyor. Ben kimyager olmak istedim, ama amcam "Ne yapacaksın kimyagerliği, senin paran yok, laboratuvar yok, eczane yok, bir yere varamazsın" dedi. Tabii o zamanlar kimyagerlerin çalışabileceği yeterince fabrika da yok. Ondan sonra ekonomist olmak istedim, amcam onun için de "Ekonomi çok yeni bir şey, sen iyisi mi hukuk oku" dedi. Ali Amcam da hukukçuymuş, avukatmış. Amcam "Hukuk bütün anahtarları açar" derdi.

O zamanlar üniversiteye gitmek, kızlar için bir ideal miydi?

Evet, büyük bir idealdi. Bizim grubun içinde sadece Perihan üniversiteye gitmedi. O zaten bir çocukla görüşüyordu ve onunla evlenmek istiyordu. Onun dışında hepimiz üniversiteye gittik. Bizim yirmi beş kişilik fen şubesi içinden dört profesör çıktı. Birincisi, İzmir valisinin kızı Altıntaş Güleç, İstanbul Üniversitesi'nde matematik profesörü oldu. Ben Altıntaş'la çok ders çalıştım, fakat daha sonra hiç karşılaşmadım; zannedersen hâlâ hayatta. Şimdiki soyadı nedir bilmiyorum, ama kendisini gerçekten çok bulmak istiyorum. Mübeccel Belik sonraki Kıray ise sosyoloji okudu, Ankara'da Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Behice Boran'ın öğrencisi olarak doktora yaptı, sonra Amerika'da Northwestern Üniversitesi'nde antropoloji alanında bir doktora daha yaptı. Türkiye'ye döndükten sonra Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde sosyoloji kürsüsünü kurdu. Bir de Zeynep Dengi vardı, daha sonraki soyadı Korkmaz oldu, Türk edebiyat ve filolojisi profesörü çıktı. Çok sağcı, muhafazakâr bir insan oldu. O da zannedersen hâlâ hayatta. Dördüncü olarak da ben Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne giren ilk kadın asistan, ilk kadın doçent, ilk kadın profesör, ilk kadın kürsü sahibi, Basın Yayın Yüksek Okulu kurucusu ve yine bu okulun ilk kadın müdürü oldum.

İzmirli kızlar için “Çok gezerler, süse püse pek düşkündürler” derler, ama anlaşılan aynı zamanda çok da çalışkanlar.

İzmir'in kızları hem çalışkan hem iddialı. Yani üste başa çok önem veriyorlar, modayı çok yakından takip ediyorlar, ama aynı zamandâ çalışkanlar. Bir de İzmir'in kızlarının özgüvenleri vardır. Kendilerini göstermekten çekinmezler.

Maalesef İzmir, Türkiye genelini yansıtmıyor...

Şöyle düşünmek lazım; İzmir kozmopolit bir yer. Atatürk, Batı yaşamının değerlerini niye benimsedi; çocukluğu, gençliği Selanik'te geçmiş. Yıldız Serter bunu çok daha derinlemesine inceledi. Mustafa Kemal, Selanik'te Müslüman olmayan insanların da yaşam tarzını gördü. İki yaşam tarzı yan yanaydı. Mübeccel'in bir İzmir araştırması var, *Örgütlenmeyen Kent İzmir* adında bir kitap olarak yayımlandı. O araştırmada şu sonuç çıkıyor: İzmir'de toprak çok bereketli, dolayısıyla Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde işlenmemiş hammadde ihracatı söz konusu yani tütün, incir, üzüm, fındık, fıstık. Ayrıca kaliteli sigaranın can damarı olan tütün de yetişiyor. Pek çok temsilcilik var ve bu adamlar İzmir'de çok farklı bir yaşam sürüyorlar. Levantenler genelde Bornova'yı seçiyorlar. Burada çok güzel köşkler yapıyorlar. Fevkalade güzel bahçeler oluşturuyorlar ve kendilerine göre küçük bir demiryolu inşa ettiriyorlar. Yani Birinci Kordon zenginlerin yeri ise Bornova süper zenginlerin yeri. Mübeccel, bunların hepsini çok güzel bir şekilde ortaya koydu.

İzmir, tarih boyunca medeniyetin ve çok kültürlülüğün beşiği olmuş.

Evet, şimdi benzer bir dönüşümü Antalya yaşıyor. Bugün Antalya'yı görmemiş bir Rus, adam yerine konmuyor. Sahil boyunca, kilometrelerce gidiyorsun, bir sürü apartman var, ama çoğunun panjurları kapalı. Soruyorsun “Bu apartmanlarda oturulmuyor mu?” diye. “Tabii oturuluyor, ama çoğunun sahibi Rus, onlar da şehre yılın belli aylarında geliyorlar” diyorlar. İstanbul'da bile bulamadığın şeyleri Antalya'da buluyorsun. Yani Antalya süper bir şehir haline geldi.

Üniversite yılları

Savaşın kara bulutları altında...

Sedef Kabaş: Amcanızın tavsiyesi üzerine İstanbul'a hukuk okumaya geliyorsunuz.

Nermin Abadan Unat: Evet, İstanbul'a geldim. O sırada Münevver Yengemin kız kardeşi İstanbul'da, Şişhane civarında bir apartmanda oturuyordu. Onlara misafir geldim. Oradan gidip kaydımı yaptırdım. Beni en çok etkileyen şey, İstanbul Üniversitesi'nin binasıydı. Beyazıt'ta bulunan eski Harbiye Nezareti'ydi, yani üniversite olarak inşa edilmemiş. Haşmetli Osmanlı İmparatorluğu'nun, artık her ne kadar çöküşe doğru gitmişse de, yine eski haşmetini yaşatmak için çok özenerek yaptırdığı bir Harbiye Nezareti. Bu bina sonradan üniversite olmuş. O zamanki Beyazıt Meydanı da çok güzeldi. Maalesef bu meydanı inanılmaz derecede bozdular. O zamanki meydanın ortasında çok güzel, büyük bir havuz vardı. Beyazıt Camii'nin minaresinin silueti bu havuzun sularına yansırı. Tramvay, havuzun etrafında dolaşırdı. Fevkalade güzel bir manzaraydı. Bu güzelliği trafik gerekçesiyle alttan üstten oydular, merdivenler yaptılar. O zamanlar üniversiteye tramvayla gelirdim. Tramvaydan inince, karşınıza üç kemerli o güzel kapı çıkardı. Kapının orta kemerinden girdikten sonra iki tarafı uzun ağaçlarla süslenmiş bir yoldan binaya yaklaşırsınız. İlk gün gittim, kayıt yaptırdım, kalabalık yoktu. "Hukuka yazılmak istiyorum" diyorsunuz, "Buyurun" diyorlar. O zamanlar para pul yok, imtihan yok. Kayıt olduktan sonra bir kimlik verdiler. Bu kimlik çok mühim. Bu kimliğin o zamanki adı "şebeke". Neden böyle bir isim vermişler, bilmiyorum. Tramvayda paso yerine geçiyor. Tramvayda bu şebekeyi mağrur şekilde gösteriyorsunuz, çünkü sadece üniversite öğrencilerine veriliyor.

Nerede kalıyordunuz?

İzmir'den eşyalarımı alıp İstanbul Laleli'de bulunan Güneş Kız Talebe Yurdu'nda kalmaya başladım. Gayet iyi hatırlıyorum, aylık ücreti 20 liraydı. Küçük ama sempatik bir yurttu. Bu yurttan hatırladığım iki kişi var. Biri Naime Hanım, bizden yaşça büyük bir ebe. O bir kurs için gelmiş. Bize ablalık yaptı, yol gösterdi. İstanbul'u da biliyor. Bir de Nezahat isminde bir tıp talebesi vardı. Bir köy öğretmenininin en büyük kızı. Bir köy öğretmeni ki, o zamanki parayla ayda 28 lira alıyor. 28 lirayla kızının tıp tahsilini finanse ediyor, kalan parayla da diğer çocuklarına bakıyor. Nezahat bir şekilde yardımcı hemşirelik gibi şeyler de yapıyordu. Benden iki sene ileriydi. Altı sene süren tıp eğitimi için kütüphanede nasıl ders çalıştığını anlatırdı, çünkü tıp tahsilinin bir güçlüğü de kitapların çok pahalı oluşu. Böyle fakir bir talebe, ancak kütüphaneye gidip oradaki kitaplara bakarak ders çalışabiliyor. Şimdi Nezahat'ın ne yaptığını bilmiyorum, hatta hayatta olup olmadığını da bilmiyorum. Ama ben yıllar sonra onu ziyarete gittim. "Kız Doktor" lakabıyla, Ege'de büyük şöhret kazandı. Mezun olduktan sonra mali sebeplerden dolayı ihtisas yapamadı. Pratisyen hekim oldu. Ege'de fazla para almayan ve konuş-

ması köylüye yakın bir doktor olarak büyük şöhret kazandı. Sonradan çok para da kazandı, ailesine yardım etti. Erkek kardeşini okuttu. Geride kalan kardeşlerine sahip çıktı. Daha sonraki yıllarda Ödemiş belediye başkanıyla evlendi. Onu ziyaret ettiğimde kızı büyümüştü. Bana kızıyla ilgili, "Benim kızım kolej bitirdi, sosyete kızı oldu, çocuklarına da ben bakıyorum" diyerek bir bakıma gençliğinde yapamadıklarını, kızının yapmış olmasından memnun görünüyordu. Ama öte yandan kendisi memleketine çok bağlı bir insan, çok Atatürkçü, çok özverili bir kadın. Bugünün insanları, dünkü meslek sahibi kadınların ne kadar büyük fedakârlıklarla okuduklarının bilincinde değil. İşte Nezahat, benim ilk senemde, adaptasyon sürecimde büyük rol oynadı. Bir de "Bızdık" diye çağırduğumuz, son derece güzel gözleri olan bir kız vardı. Ama unutulamayacak kadar güzel gözler, tıpkı Elizabeth Taylor'ınki gibi. Elizabeth Taylor'ın da o sırada *Lassie* diye hani bir köpekle çekilmiş bir filmi gündemde. Bu genç kız, hepimizden yaşça küçük fakat çok zeki. Onun için "Bızdık" lakabını koyduk. Sonra kim oldu biliyor musun? Prof. Üstün Ergüder'in kayınvalidesi oldu. Matematik bölümünde okuyordu, ama galiba bitirmedi. Zannederseniz okurken çok ünlü ve çok zengin bir profesörün dikkatini çekmiş, onunla evlenmişti.

Güzel bir kız olunca, okumak zorlaşıyor galiba...

Galiba. İşte kendisi Üstün Bey'in eşi Rukiye Hanım'ın annesi. Onu da yıllar sonra gördüm tabii. Üstün Bey beni evine davet et-

Hukuk Fakültesi'nin koridorlarında arkadaşlarıyla.
Nermin'in sağında Halit Kemal Elbir.

ti ve orada karşılaştık. Ancak o erken ayrıldı aramızdan, hayatta değil şimdi.

Hep bu yurttan mı kaldınız?

Birinci sene Güneş Kız Talebe Yurdu'nda kaldım. İkinci sene savaş nedeniyle yurt kapatılınca, en yakın arkadaşım Leyla'nın kocası Fuat Süren'in hılası İzidor Teyze'nin evindeki bir odayı kirledim. İzidor Teyze, bir Ermeni, Beyoğlu'nda İmam Sokak'ta otuyordu. Çok tatlı bir kadındı. Yataktan hiç çıkmazdı. Filmlerde görürüz ya, 19. yüzyıldan kalma böyle dantelli güzel gecelikler giyerdi, başına da küçük dantelli bir şapka takardı. Gün boyunca yatakta otururdu. Ben onu hep yatakta gördüm. Bir de aşçısı vardı. Küçük iki katlı bir evdi, o yukarıda, ben aşağıda kalırdım. "Git, bana *Jamanak* gazetesi al" derdi. *Jamanak*, bugün bile hâlâ çıkan bir Ermeni gazetesi. Çok politik bir kadındı. Türkçesi biraz bozuktu. Benimle sürekli politika konuşuyordu. Neyse birinci se-

Üniversiteli Nermin.

nenin sonunda, yaz gelince İzmir'e gitmiştim. İzmir'de yine birtakım anlaşmazlıklar yaşadım. Ondan sonra artık kendi başıma yaşamaya karar verdim.

Hukuk ağır bir bölüm, okurken zorlandınız mı?

Katiyen güçlük çekmedim. Birinci senenin her anını yeniden yaşayabiliyorum. Bir kere o senelerde Avrupa'daki Nazizm ve ırkçılık dolayısıyla Türkiye'ye davet edilen yabancı profesörler vardı. Mesela, Hukuk Fakültesi'nde Profesör Andreas Schwartz vardı. Andreas Schwartz derslerini Fransızca okutuyordu. Asistanı Türkan Rado idi. Gazeteci-yazar Şevket Rado'nun sonradan eşi olan Türkan Rado, Türkiye'nin ilk kadın hukuk profesörü ve ilk kadın Roma hukuku profesörü oldu. Benim de rol modelimdi. Gayet vakur ve güzeldi. Türkan Hanım'ı yakınlarda kaybettik. Üç kız kardeştiler. Diğer kardeşleri hayatta. Biri, Şevket ile Orhan Pamuk'un anneleri Şevkiye Hanım. Yani Türkan Rado, Orhan Pamuk'un teyzesi oluyordu.

Hocalarınızdan bahsediyordunuz...

Schwartz, Roma hukuku okutuyor. Roma hukuku, tamamen mantık üzerine bina edilmiş bir hukuk sistemi. Yani bir kuraldan diğer kurallar indirgeniyor. Dolayısıyla biraz felsefeyle, mantıkla ilişkin varsa çok zevkli.

Roma hukuku, kadın düşmanlığını pekiştiren öğelerin olduğu bir hukuk. Bunu okuyorsunuz, diğer yandan kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği bir ülkede yaşıyorsunuz. Bu biraz çelişkili bir durum değil mi?

Atatürk'ün kadınlara kademeli olarak, önce belediye, sonra da genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkını tanıdığı zamanlarda, bugünkü feminist teoriler mevcut değildi. Feminist yaklaşımlar çok sonradan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır. Roma hukuku dediğin gibi tamamen erkek egemenliğini pekiştiren bir hukuk. Mesela, koca, tüm aile bireyleri üzerinde *Patria Potestas* denilen mutlak bir yetkiye sahip. Her şey onun otoritesine dayanıyor. Roma hukukunda, köle olduğunu da unutmamak lazım. Kölelere nasıl muamele edilir, nasıl dayak atılabilir anlatılıyor, "İşkence etmeyeceksin" deniyor.

Bunları okurken mevcut hayatla olan çelişkileri tartışıyor muydunuz?

Hayır, sadece okuyoruz. Tartışmaya dayalı bir eğitim sistemi değil ki.

Peki, niye okuyordunuz bunları? Tartışamadıktan sonra ne işe yarıyor?

Belli bir ilkeye dayanan kurallar üretmek açısından Roma hukuku son derece önemlidir. Ancak bu kuralların sonradan nasıl değiştiği üzerinde duramıyoruz ki. "Bunu öğreneceksin" deniyor. Özellikle birinci sınıfta tartışma yoktu. Sonra ben Hukuk Fakültesi'ndeki bazı seminerlere gittim, bu seminerlerde tartışma oluyordu. Birinci sınıfta kur-pratik vardı, anayasa dersinin kur-pratiğine Mehmet Ali Aybar gelirdi. Mehmet Ali Aybar aynı zamanda bir sporcu, koşucu. Müthiş atletik bir vücudu var. Kızlar ondan gözünü alamazdı. Şık giyinirdi. Hiç unutmam, beş cepli çok şık bir spor ceketi vardı. İstanbul'un kalburüstü, akıllı ve sosyetik kızlarıyla gezerdi.

Bu derste tartışma imkânı buluyor muydunuz?

Evet, ama yalnız anayasa hukukunu tartışıyorduk. Bir başka dersimiz ise hukuka girişti. Bu dersimize Yavuz Abadan geldi. Yavuz Abadan o sırada İstanbul'da isim yapmış, çok popüler hocalardan birisi. O popüleritesinin bir sebebi de, hem Hukuk Fakültesi'nde doçent olması, hem de Eminönü Halkevi'nin başkanı olması. Eminönü Halkevi o zamanki üniversite gençlerinin her türlü faaliyeti yapabildikleri, kendi programlarını gerçekleştirebildikleri bir yer. Ankara Caddesi (Babiâli) üzerinde, *Cumhuriyet* gazetesine giden sokağın başında, karşısında İran Başkonsolosluğu var. Başta Tarık Zafer Tunaya olmak üzere bir grup genç, bu halkevini oluşturuyordu. Yavuz'un halkevine en büyük katkısı ise demokratik yaklaşımı. Gençliğe fırsat tanıyor. Unutmamak lazım, bize bu açılım, savaşın ortasında tanınıyor.

İlk gördüğünüzde mi etkilenmiştiniz, Yavuz Abadan'dan?

Enteresan olan şu, hiç unutamıyorum, İstanbul'a geleceğim gün trene bindim. Balıkesir'de tren durdu. Çocuklar gazete satıyor. Ben de bir tane *Akbaba* dergisi aldım, dönemin meşhur karikatür dergisi. Neden aldım, onu da bilmiyorum, öyle her zaman aldığım bir şey değil. Açtım baktım, bir karikatür, çok şişman bir adamı küçük insanlar bir kapıdan içeriye itiyorlar. Altında "Doçent Yavuz Abadan Eminönü Halkevi başkanı oldu" yazıyor. İlk defa o zaman Yavuz Abadan diye bir insanın var olduğunu öğrendim. Yani onun sonradan benim için çok büyük bir aşk olacağını, hayat arkadaşım olacağını, oğlumun babası olacağını filan hiç tahmin edebilir miydim?

Ama aklınızda yer etmiş o karikatür. Enteresan, değil mi?

Evet, o karikatür çok yer etti, niye bilmiyorum. Dönem tek parti sistemi. Dönemin gazetesi de *Tan* gazetesi. Muhalefetin sesi çok az duyuluyor. Bu nedenle özellikle gençler karikatür dergilerini okuyorlar. Siyasete zaten oldum olası ilgim vardı. Herhalde biraz da o yüzden aldım *Akbaba* dergisini. Yavuz izinli olan hocaların derslerine de giriyordu. Arka arkaya üç hafta derslere çok sık geldi, yani çok sık gördük.

Yavuz Abadan nasıl bir hocaydı?

Yavuz çok şakacı, çok güler yüzlüydü. Zaten fiziksel olarak toplu insanlar genelde daha optimist olurlar, hayata daha pozitif bakarlar. Yavuz ölünceye kadar o iyimserliğini muhafaza etti. Herkesi her zaman teselli eden bir insandı. Bir de kendine güvenen bir adamdı. Fiziki bakımdan hantal, şişman, zor yürüyen ama özgüveni müthiş yüksek bir insandı. Bize derse geldiğinde 40 yaşında, Almanya'dan gelmiş, doktorasını bitirmiş, hukuk felsefesi profesörü Richard Honig'in kitabını tercüme etmiş biriydi. Yavuz çok güzel ders anlatırdı. Anlatırken ellerini çok güzel kullanırdı. Sanki bir anahtar sokup dolabı açardı. Hususi hukuk nedir, amme hukuk nedir, yani hem fertler arasındaki, hem fert ile devlet arasındaki ilişkiye dair hukukun felsefesini çizdi bize. Hâlâ bu-

Yavuz Abadan ders anlatırken.

gün onun giriş dersinde okuttuğu kitabın Türkçeye çevrilip öğrencilere verilmesinden yanayım.

“Yavuz Abadan’ın Ulpianus’tan zikrettiği adalet tanımı zihinimde hâlâ taptaze duruyor” demişsiniz. Merak ettim bu adalet tanımını...

Meşhur Roma hukukçusu Ulpianus’un *Corpus Juris Civilis*’in *Digesta*’sında yer alan, şu açık veciz tarifinde toplanmıştır: “*Justitia est honeste vivere, neminem ledere, suum cuique tribuere*”, yani “adalet dürüst ve şerefli yaşamak, kimseyi incitmemek, herkese kendisine düşeni vermektir”. Yavuz bize bir ufuk açtı. Sadece benim için değil, hepimiz için zihin açıcı bir hoca oldu. Ben bugün hâlâ ısrar ediyorum, hukuka giriş dersinin verilmesi için illa hukuk fakültesi olması gerekmez. Hukuka giriş dersi Fransızların dediği gibi “*tour d’horizon*” yani ufuk turu dersidir. Bir insana yaşadığı toplumun içinde hukukun yerini, gerek özel hayatta, gerekse kamusal hayatta hukukun önemini gösterir. Bu dersin okutulması lazım.

Kaç kişilik sınıflarda okuyordunuz?

Kota sistemi olmadığı için Hukuk Fakültesi’ne önüne gelen yazılıyor. Benim girdiğim zaman herhalde iki bin kişi filan yazılmıştı, çünkü devam zorunluluğu yok. Birçok insan yazılıyor, ama her gün derse gelen çekirdek bir öğrenci grubu var. Bunların sayısı yüzü aşıyor. Yani sınıf çok kalabalık. Bir de meşhur bir hoca gelecekse, o gün millet piyasa yapacağına gelip derse giriyor. Dolayısıyla amfiler bazen beş yüz kişiyle doluyor. Hukuk Fakültesi Beyazıt’taki binanın en üst katı, onun alt katı İktisat Fakültesi, onun alt katı ise giriş. Binanın mermerden yapılmış kolonları ve çok görkemli güzel ahşap merdivenleri vardı. Yukarıdaki koridorlar çok geniş. Sınıflar dağılınca tam manasıyla Beyoğlu’na dönüyor. Yani öyle bir kalabalık ki, dirsek dirseğe zor geçiyorsunuz. Bu kalabalığa bakılıp şöyle laflar ediliyormuş: “Bu seneki konjunktür iyi ya da kötü.” Yani yeni gelen kız öğrenciler güzel mi, değil mi? Benim okuduğum sene iki meşhur güzel geldi. Biri Madonna Leyla. Çok güzel bir sarışın. Önce Prof. Ratip Berker’le evlendi. İkinci evliliğini ise Dr. Tevfik Yaybulak ile yaptı. Oğlu, Sabancı Üniversitesi Rektörü Prof. Nihat Berker. Leyla’nın bir de ablası vardı: Selma. Bu kızlar ASALA terör örgütünün öldürdüğü eski Paris Büyükelçisi İsmail Erez’in kuzenleri. Yani İstanbul’un köklü ailelerinden. Leyla’nın yüz hatları o kadar güzeldi ki, onu Meryem Ana’ya benzetirdik. O yüzden kendisine Madonna der-

dik. İkinci meşhur güzel kız ise esmer, yeşil gözlü ve son derece şık giyinen Leyla Molvan'dı. Faruk ve Reha Süren'in annesi. Ona da o dönemin film yıldızlarından Hedy Lamar adını takmışlardı.

Bu güzel kızlar arkadaşınız mıydı?

Esmer Leyla'yla sonra çok iyi arkadaş olduk. Hâlâ da görüşürüz. Benim amcam ile onun babası yani Naim Molvan da yakın arkadaşlarımız. Naim Bey, Atatürk'ün İzmir'e geldiği zaman kaldığı Naim Palas Otelinin sahibi. Madonna Leyla da arkadaşımızdır, ancak şimdi çok hasta olduğu için çok az görüşebiliyoruz.

Kalabalık sınıflarda dersleri takip etmek zor oluyor muydu?

Sınıfa girmek ve hocayı dinlemek büyük problemdi, çünkü belli sayıda askeri öğrenci Hukuk Fakültesi'ne devam ediyordu. Bu askeri öğrenciler üniversite bahçesinin dışında bir binada kalıyorlar. Askeri bir disiplin içinde bu binada yatıp kalkıyorlar, sabahleyin de erkenden derslere giriyor ve en ön sıralara oturuyorlar. Ön sıralar en cazip yerler, çünkü her hoca yüksek sesle konuşmuyor. Ama şöyle bir durum var. Bu askeri öğrencilerin oturduğu sıraların önünde strapontenler var, yani açılıp kapanan sandalyeler. Biz de bir grup olduk, özellikle yabancı dil bilen ve not almak isteyen öğrenciler olarak buralara oturmaya başladık. Bu grubun içinde Halit Kemal Elbir vardı, sonra profesör oldu. Babası da profesördü. Fransızca'yı çok iyi biliyordu. Bekir Amca (Aşkın) ve Atif Yonsel vardı. Bunlar olgun yaşta erkeklerdi, fakat sonradan hukuka

Nermin (ayakta, beyaz elbiseli) sağında Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu.

girmişler. Atıf, sonradan romancı Peride Celal ile evlendi. Dame de Sion mezunu Leyla ve Selma Erez kardeşler vardı. Hepimiz iyi Fransızca bildiğimiz için iyi not tutuyorduk. Ama strapontenlerde yer bulmak da meseleydi. Dolayısıyla askeri öğrencilerle bir anlaşma yaptık. Onlar bize yer tutacak, biz de yabancı dilde aldığımız notları onlarla paylaşacağız. Yani sırtımızda ordu, önümüzde hocalar!

Anladığım kadarıyla üniversiteye çabuk adapte oldunuz...

Evet, kendime “Üniversiteye gelmem iyi olmuş” dedim. Şunu da söylemem lazım. Derslere başlamadan evvel bir duyuru yapıldı. “Bütün birinci sınıf öğrencileri gelecek, hocalarıyla tanışacak” diye. Olağanüstü demokratik bir usul. O tek parti döneminde bunu yaptılar. O zaman İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Cemil Birs-el’di. Tabii o zamanki rektör neredeyse yarı tanrı gibi bir şey, yanına kolay kolay gidilmez. Üniversitenin şeref salonunda başta kendisi olmak üzere bütün Türk ve yabancı hocaları dizdi. Biz öğrenciler de sıra olduk. Sonra hocalar tek tek elimizi sıkıp hayırlı uğurlu olsun dediler. Şöyle düşünün, henüz 18 yaşında ve hayata dair derinlemesine bilgisi olmayan biri için üniversite âdeta bir mabet, bir bilgi tapınağı. Ve o tapınağın bekçileri, yani hocalar bize hoş geldin diyor. Bu olayı asla unutamıyorum, bu açılış töreni ben de büyük iz bıraktı. Bir başka olay da şudur. Her sene *Hukuk Birincileri* diye sene sonunda bir kitapçık çıkıyordu. Yüz sayfalık bir kitap. Hocalar bütün öğrencilerin kâğıtlarını okuyup kimin hangi soruya en iyi cevabı verdiğini değerlendiren yazılar yazıyorlardı. Yazılı sınavların cevaplarını hocalar didik didik edip o küçük kitapçıkta yayınlıyorlardı. Bir sene önceki cevaplar, ertesi sonbaharda çıkıyordu. Bu öğrenciler için hem müthiş bir bilgi aktarımı hem de motivasyondur. Benim de birinci sınıf sınav kâğıdımdan ertesi yıl alıntı yapıldı. Öğrenci olarak yazının çıkması için daha çok çalışıyordunuz. Oysa bugün maalesef bunlar küçümsenen şeyler.

Bu aynı zamanda hocaların öğrencilere ne kadar değer verdiğini de gösteriyor...

Bizim hocalarımızın çoğu yaşını başını almış kişilerdi, belki bugün beğenmeyeceğimiz birçok isim de vardır içlerinde, ama pedagoji bakımından sorumluluk sahibi insanlardı. Bir de tabii şu var. Eğitim parasız olduğundan, çok iyi olması lazım. Yani herke-se diploma verilmiyordu. Diplomayı alacak adam onu hak etmeli. Bu titizlik onun gereğidir.

Hatırladığınız başka hangi hocalar var?

Ebulullah Mardin Hoca var. Kendisi büyük bir ailenin mümtaz bir üyesi. İstanbul'un en güzel suyunun, Taşdelen Memba'nın sahibinin damadı. Medresede hocalık yapmış. Darülfünun tasfiye edildikten sonra üniversite kuruluyor ve bir kısım Darülfünun hocalarıyla birlikte o da üniversiteye geçiyor. Darülfünun, medrese anlamına gelmiyor. Darülfünun da üniversite düzenine sahip, fakat bir reorganizasyon ihtiyacı duyuluyor. Bugün o reorganizasyon ihtiyacının gereksiz olduğuna dair birtakım görüşler var. Başta Mete Tunçay gibi tarihçiler bunu çok eleştirdiler. Ben bu görüşe katılmıyorum. Bana göre çok isabetli bir karar. Bu sayede Batı'daki üniversitelerden kovulan hocalara da Türkiye'nin kapıları açıldı. Atatürk'ün Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin girişinde meşhur cümlesi var, "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" diye. İşte o zamanki Türkiye, en hakiki mürşidi yani aydınlığı getirecek olan bilimi ayağına getirmek için çaba sarf etti. "Kovulan Yahudilere biz niye kapımızı açalım?" denmedi. Tam tersine, İslam felsefesinde olduğu gibi "Bilgiye ulaşmak için gerekirse Fizan'a da gidilir" anlayışı içinde hareket edildi. Gelen hocalar sadece sosyal bilimci değildi, çok değerli tıp hocaları da vardı. O zamana kadar Türkiye'de ele alınmayan konuları işlediler. Mesela, Türkiye'nin kuş dünyasının yani ornitolojinin temelini atan, böyle dışarıdan gelen yabancı bir hoca ile eşidir. Balıkesir'in Manyas Gölü'ndeki bütün kuşların türünü tespit edip bunları etüt ettiler. Batı demek, bilinmeyi

araştırmak demektir. İhsan Doğramacı da kariyerine, Prof. Albert Eckstein adlı bir çocuk uzmanının asistanlığıyla başladı. Eckstein, kimsenin düşünmediği bir şey yapmıştır. Çocukları muayene ederken anne babaların da fotoğraflarını çekti. Böylece Anadolu'dan gelen ne kadar değişik sima, ne kadar değişik tip olduğunu fotoğraflarıyla ortaya koydu. Bir tıp profesörü, ama aynı zamanda bir antropolog gibi çalıştı.

Mezuniyete doğru.

Ebulullah Mardin Hoca'da kalmıştık...

Evet, çok değerli bir hocamızdı. Yıllar sonra Yavuz'la evlendikten sonra, bayramını tebrik etmek istedik, Saryer'deki yalısına gittik. Ebulullah Bey o zamanlarda 60 yaşını geçmişti. Yalıda kayınpedeşi de vardı. Bu iki yaşlı zatın karşılıklı nezaketine şahit olmak ayrı bir zevkti. Ebulullah Mardin yaşlı bir beyefendi, ancak kayınpederi odaya girdiği zaman hürmetkâr bir şekilde derhal ayağa kalkıyor, "Buyurun efendim" diyor. O ayaktayken asla oturmuyor. Bu insanlarda eski Osmanlı nezaketini görüyorsunuz. O nezaketi zaten derste de gösteriyordu. Güzel adamdı, çok tipik bir yüzü vardı. Sakalı vardı, bazı kısımları ağarmış. Son derece bakımlı, her şeyi ütülü, zarif bir adamdı. Anlattıklarıyla, hali tavıyla kürsüyü doldururdu. Bize medeni hukuk dersini verirdi. İsviçre Medeni Hukuku'nu gayet güzel şekilde incelemiş, medresedeki hükümlerle mukayese etmiş. Biliyorsun, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna doğru Türk toplumunda Mecelle adı altında, yeni bir aile hukuku kabul edildi. Ebulullah Bey Mecelle'yi de çok iyi biliyordu. İsviçre hukuku ile Mecelle'deki hükümleri mukayeseli anlatıyordu. Mesela, bir nişan yapıldığında, nişandaki niyet, hediyeler, nişanın bozulması halinde hediyeler konusunda kimin ne talep etme hakkı olduğunu falan uzun boylu anlatıyor ve sonra da bize doğru eğilip "Zevkine vardınız mı nur-u aynım?" diye soruyordu. Bize "nur-u aynım" yani gözümün nuru diyordu. Bizi öyle görüyordu. Son derece kibar bir adamdı.

Yani öğrencisine değer veriyordu.

Elbette, öğrencine değer vereceksin. Ben de bunca yıldır ders veriyorum, öğrencilerimle her zaman göz teması kurmaya özen gösteririm. Beni anlayıp anlamadıklarını gözlerinden anlarım. Ben üniversitede hocalığa 1953'te başladım. Yani 55 sene olmuş. Göz teması kuramazsam, iyi ders okutamam. En son Viyana'ya gittim, çok kalabalık, yüz kişilik bir salon. Ayaklarım da rahatsız, ayakta durmama imkân yok. Fakat baktım olacak gibi değil, iki tane koltuğu yan yana çektim. İki koltuğun kolçaklarının bittiği tahtanın üstüne iliştim, iki buçuk saat öyle konuştum. Beni bir hayli yordu, ama böylece dinleyicilerimle göz teması kurabildim. Bakıyorsun, bazen öğrenci yanındakiyle konuşuyor. Senin lafın hiçbir şey söylemiyor ona. O zaman bir şey yapmak lazım, ya yeniden özetlemek lazım ya da bir örnek vermek, bir hikâyeye anlatmak lazım.

Ama genelde sınıflarda "hoca anlatır, öğrenci de dinler"

klişesi hâkim. Öğretmen, “Anlattıklarımı acaba öğrenciler gerçekten anlıyor mu, takip ediyor mu?” diye pek düşünmez.

Ama bu sistem değişiyor. *Cours magistral* yani büyük ders devri bitti. Bu modelde sen tek taraflı ders anlatıyordun. Oysa bugün artık yirmi beş kişilik sınıflarda tartışmalar yaptırıyorsun. Yani Ebulullah Mardin daha o zamanlar biz öğrencileri dikkate alan bir hocaydı. Ancak ben kendisini anlamakta çok zorlanıyordum, çünkü Osmanlıca çok terim kullanıyordu. O zaman tüm kitabeveleri Babîâlî Caddesi'ndeydi, yani İstanbul Vilayet binasına çıkan caddede. Oradan Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı, portakal renkli, kâğıt kapaklı, Osmanlıca-Türkçe küçük bir sözlük almıştım. Delip, kalın bir ip geçirip, bileğime taktım. Hoca, anlamadığım Osmanlıca bir söz söylediğinde hemen açıp bakıyordum. O zamanki hukuk dili çok daha ağıdalydı.

Bugün de hâlâ ağıdalı bir hukuk dili var.

Doğru, bugün biri bana “Hukuk okumak istiyorum” diye geldiğinde ona “Osmanlıca biliyor musun?” diye soruyorum.

Sizde iz bırakan başka hangi hocalar oldu?

Borçlar hukukuna Samim Gönensay geldi. Kendisi fiziki bakımdan Ebulullah Bey'in tam tersiydi. Ebulullah Bey son derece yavaş yürüyen, her adımını hesaplayarak atan biriydi. Samim Bey ise aksine gayet hızlı yürüyen, dersi heyecanlı heyecanlı anlatan biriydi. Çok yüksek kolalı yakalar giyerdi. Çok hareketli olduğundan terler, terler kolaya sızardı. Bizim sarışın Leyla karikatürcüydü. Samim Bey'i yakaları erimiş şekilde çizmişti. Bir de Hıfzı Timur Hocamız vardı. Cemiyetler, dernekler hukukunu anlatırdı. Sınavda bu üç hocanın soruları gelirdi. Hiç unutmuyorum, sınavda Ebulullah Bey'in sorusu bir örnek olaydı. Bu olayı anlatabilmeniz için de “müruru-zaman” yani zamanaşımı kavramını bilmeniz lazım. Cevap olarak “Hak zamanaşımına uğrarsa, talep edilemez” diye yazmanız lazım. Ama ben bu kavramı bilmiyorum, yanımda sözlük de yok. Yanıtı yazamadım. Bilemediğim ikinci deyim de “kaziyei-muhkeme” idi yani karara bağlanmış hüküm. Neyse ki diğer cevaplarımla iyi bir not alabildim.

Anayasa hukukuna kim gelmişti?

Anayasa hukuku dersine Ali Fuat Başgil geldi. Darülfünun'dan gelen, muhafazakâr bir hocaydı. Ama hakkını da vermek lazım, bize bütün anayasal rejimleri okuttu, federal sistem, üniter sis-

Soldan sağa; Hikmet Bil, Halit Kemal Elbir, üniversiteden bir arkadaşları, Ragıp Sarıca ve Nermin.

tem nedir, hepsini öğretti. Gayet saygıdeğer, bembeyaz saçlı, iyi bir hocaydı.

Ekonomi de okudunuz mu?

Evet, Şükrü Baban okuttu. Yaşar Kemal'in şimdiki eşinin ailesinden geliyor. Kürtlerin en geniş, en güçlü ailelerinden. Şükrü Bey'in muhteşem bir zekâsı vardı. Ekonomiyi muazzam esprilerle süsleyerek anlatırdı. Hani yanardağ infilak eder de, böyle etrafa lavlar saçılır, öyle konuşurdu. Onu dinlemek çok zevkliydi, bol bol örnek verirdi. Her zaman mutlaka bir kırmızı karanfil takardı. Biz onu hiç karanfilsiz görmedik. Hiç evlenmemiş, yalnız ölmüş galiba. Hiç unutmuyorum, son sınıfa geldiğimizde bir çay partisi düzenledik. Hocalarımızı da çağırdık. Erkek arkadaşlarımızdan biri Şükrü Bey'e, "Hocam hayatta muvaffak olmak için ne yapmak lazım?" diye sordu. Hoca önce şöyle bir baktı, sonra "Efendim, zataâliniz şanslıymışsınız ki dünyaya gelmişsiniz. Dünyaya geldikten sonra yaşamını sürdüremeyen bir sürü bebek varken, siz altı yaşına gelmişsiniz. Ondan sonra ilkokulu da bitirmişsiniz. İlkokuldan sonra üst okullara devam etmişsiniz, üniversiteye kadar gelmişsiniz. Bu baştan aşağı sizin ne kadar şanslı olduğunuzu gösteriyor. Geri kalan da artık sizin maharetinize kalıyor" filan diye son derece esprili şekilde cevap vermişti.

Bu çay partilerinden biraz bahseder misiniz?

O zamanki tek eğlence çay partileri. Bir dernek veya bir öğren-

ci grubu, bir gazino yahut otelle anlaşıyor. Cumartesi veya pazar günü saat üç ila yedi arasında çay partisi organize ediliyor, dans ediliyor. Ben dansa çok meraklıydım. Çok seviyordum dans etmeyi, oldukça da iyi dans ediyordum. Bir gün yine bir çay partisi olacak, kaptım bir mikrofonu ve kız arkadaşlarıma hitaben "Ey kızlar, erkeklerin size bilet almasını beklemeyin, siz kendiniz bilet alın, çaya gelin" dedim. Yani gayet feminist bir şey. Bu konuşma üzerine kıyametler koptu. Beni tefe koydular, müthiş alay ettiler. İlla seni çaya götürecek bir erkek arkadaşının olması gerekiyor. Ama erkek arkadaş bugünkü anlamda değil, seni çaya davet edebilecek bir arkadaş anlamında kullanılıyor. Ben çaya gitmek istiyorum, ama benim hiç erkek arkadaşım yok. O yüzden bu çağrıyı yaptım. Neyse ki sonra biz grup olarak çaylara gitmeye başladık. İşte o çaylara hocalar da geliyordu. Yavuz'la ilk tanışmam orada oldu. İlk defa bir çay partisinde dans ettim onunla.

Kim, kimi dansa kaldırdı?

Ben kaldırdım, çünkü öğrenciler, hocaları dansa kaldırırdı.

Tanışıklığınız nasıl ilerledi?

Dersler başladıktan bir ay sonra İktisat Fakültesi son sınıf öğrencilerinden Muammer Baykan ve arkadaşı bizi Eminönü Halkevi'ne davet etti. Biz de gittik. Baktık ki, Eminönü Halkevi'nde değişik sınıflardan pek çok genç var. Yavuz Bey herkese hitaben, burada gençlerin toplanabileceğini, istedikleri programı yapabileceğini söyledi. Bize, "Sizin fikirlerinizden istifade etmek istiyoy-

Eminönü Halkevi Başkanı Yavuz Abadan yönetim kurulu ile.
Solunda Tarık Zafer Tunaya.

ruz, aranızda gruplar yapın, nasıl program yapmak istiyorsanız, bize iletin” dedi. İşte o zaman öğrendim ki, Yavuz’un idaresi altında Tarık Zafer Tunaya, meşhur kardeşler Şevket ve Necdet Evliyagil halkevinde çok etkinler. Şevket Evliyagil ile hâlâ çok iyi bir irtibatım vardır. Sonraki yıllarda Ankara’ya gittiler ve Türkiye’nin en güzel matbaasını, Ajans Türk’ü kurdular. Türkiye’nin bütün büyük pulları Ajans Türk Matbaası’nda basılıyor. Şevket Bey’i yakın kardeş sayarım. Çok nadiren görürüm, ama bana sık sık mektup yazar, çıkan yayınları gönderir. Necdet Bey de milletvekili oldu. Milletvekili olarak kendine göre önemli işler yaptı. Başta Halk Partisi’ne sempati duyuyordu, ama sonra Demokrat Parti’ye girdi. Ne yazık ki, 1992 yılında aramızdan ayrıldı.

Eminönü Halkevi’nde ne gibi programlar yapıldı?

Her türlü program yapıldı. Hastalığa karşı halkı aydınlatma programı, müzik programı, dans programı. Mesela ben Beethoven’ın senfonilerini anlattım. Yani aklınıza ne geliyorsa ve parasız ne yapılabilirse, o şartlar altında yaptık. Yavuz’un yönetimi bize kendimizi ifade imkânı verdi. Cüneyt Gökçer, *Kral Oidipus*’u ilk defa Eminönü Halkevi’nin sahnesinde oynadı. Klasik müzik konserleri düzenlenirdi. Halk dansları teşvik edildi. Yavuz her iki haftada bir, İstanbul’un değişik yerlerinden folklor ekiplerini getiriyor, orada gösteri yaptırıyordu. Çok yoğun bir kültür programı vardı, savaşa rağmen...

Üniversitedeki öğrencilik yıllarınız, İkinci Dünya Savaşı’na rastlıyor. 1940 yılında birinci sınıfa başlıyorsunuz, aynı yıl savaş başlıyor. Nasıl etkilendiniz?

Ufuklarda kararan bulutları hissediyorduk. Savaş ilan edilmişti. Fransa, Alman ordusunu Majino Hattı’nın arkasında bekliyordu. Fransızlar, Almanların bu savunma hattını aşamayacaklarına inanıyorlardı. Almanlar o kışı beklediler, basın da savaşı “*drôle de guerre*” yani acayip bir savaş olarak niteledi. Yıl 1940-41, bahar gelince, Almanların yıldırım savaşı başladı. Almanlar üç saatte Hollanda’yı, iki saatte Belçika’yı işgal ettiler. Fransa’nun da bir kısmını ele geçirdiler. O bahar karar verildi ve hepimizi memlekette yolladılar, okulu erken tatil ettiler. Türkiye savaşın dışında kaldı. İsmet Paşa sürekli şekilde Türkiye’yi savaşa sokmamanın yollarını aradı. Savaş başlamadan evvel İngiltere ve Fransa ile Nion Antlaşması’nu yaptı. Nion Antlaşması’na göre, eğer İngiltere ve Fransa savaşa girerse, belli şartlara bağlı olarak Türkiye de sava-

Yavuz Abadan: Özgürlükçü bir aydın.

şa girecekti. Onlar savaşa girdi, ama biz girmedik. Almanya, 1940 yılında, Sovyetler'le bir senelik bir dostluk anlaşması yaptı. Stalin ile Hitler anlaştı, tabii bir sene sonra bu anlaşmayı bozdular. Bu ortamda casuslar da durmuyordu. İstanbul, bütün büyük devletlerin ajanlarının kaynadığı bir yer oldu. Tüm bunlar bize de yansıdı. Mesela, İstanbul'da kültür ataşelikleri var, İngiliz Kültür, Alman Kültür gibi. Yavuz'a gelip, "Bizim şöyle çok meşhur bir ses sanatkârımız var, İstanbul'a geliyor, siz de bir resital vermesini ister misiniz?" diye soruyorlar. Bir defasında Erika Sachs diye Alman bir soprano geldi, İstanbul'da bir resital verecek, bana "Orient Express'le geliyor, sen git karşıla, çiçek al götür, Eminönü Halkevi'ne getir" dediler. Meğer Almanların asıl amacı, halkevine kimlerin geldiğini öğrenmekmiş. Halkevi herkese açık, sadece öğrenciler gelmiyor. Ayrıca o dönemde sinemalar çok sınırlı, dolayısıyla insanlar kültür sanat olaylarını daha çok halkevlerine gelip takip ediyorlar. Oysa bugünkü kitaplar halkevleri için "resmi ideolojiyi aşılama merkezleri" tarifini yapıyor. Oysa o zamanlar halkevlerinde biz gençlere nasıl demokratik özgürlükler verildiğini göz ardı ediyorlar. Tabii burada Yavuz'un kişiliği de büyük

rol oynadı. Mesela, Yavuz milletvekili olduktan sonra onun yerine gelen yönetici o kadar liberal değildi.

Yavuz Abadan aslında kendine son derece güvenen biri olduğu için gençlere de güvenip özgürlük tanıyor, sanırım...

Evet, Yavuz'un en temel özelliklerden biri kendine olan güveniydi. Bir insan düşün ki, yetim olarak dünyaya gelmiş, bir köyde büyümüş. Tahsilini bin bir güçlükle yapmış. Zannedersin ki, eziklik duyacak. Tam tersine hiçbir zaman ezik olmadı, her zaman kendine güveni vardı. O güven etrafa da yansıyor.

Üniversiteyi dört senede, başarıyla bitirdiniz, değil mi?

Evet, hiç ikmale kalmadım.

Bakacak olursak, Türkçeyi 14-15 yaşında öğrenmiş, yani sadece dört beş senedir Türkçe konuşan bir insan olarak, hukuk gibi bir bölümü başarıyla bitirmişsiniz. Zoru başarmışsınız...

Hiçbir zaman zorluk diye düşünmedim. Bana hep, "Bunu nasıl yapıyorsun, şunu nasıl başarıyorsun?" filan diyorlar. Mesela bana "Bu yaşta bu kadar kişiye evinde nasıl davet veriyorsun?" diye soruyorlar. Başkaları galiba bunları göze alamıyor. Ama ne olacak ki, gelecek insanlar, illa belli bir şey yemek, belli bir şey içmek için gelmiyor ki. Benim mütevazı bir öğretim üyesi olduğumu biliyorlar. Ne piyangodan para çıktı, ne miras kaldı, ne de bir milyardirim. Gelmelerinin nedeni, dostluk. Ne ikram ediyorsam odur. Rahmetli Müşerref Hekimoğlu'nu da bu konuda çok takdir ederdim. Çok önemli bir insandı, ama maalesef Türk basını onun mirasını yeterince yaşatmıyor. Kendi kendine bir haber ajansını çalıştıran bir başka kadın gazeteci örneğini dünyada bile bulamazsınız. ANKA Ajansı'nı Altan Öymen kurdu, ama sonra Müşerref'e devretti. Müşerref, bu ajansa hayatını verdi. Dolayısıyla onun anısını yaşatmak lazım. O mesela Ankara'daki evinde davet verirdi. Ne yapardı biliyor musun, pastırnalı kuru fasulye, pilav ve hoşaf. Ama herkes gelirdi. Amaç bir araya gelmekti, havyar yemek değil. Mesela, bir ulusal sosyal bilimler kongresi olsun istiyordum. Değişik dernekler bu konuda destek versin diyordum. Bana sürekli "Böyle bir girişim para ister" diyorlardı. Oysa hiç para istemez. Sonunda ne oldu? Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden rica ettim, salon temin ettiler. Bir duyuru yaptım, büyük ilgi topladık. 2009 aralık ayında 11. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi yapıldı. Yani bir işe başlamak için ilaki büyük bir para, şık bir otel salonu gerekmiyor...

Türkçeyi kısa zamanda öğrendikten sonra Almanca konuşmayı tümüyle bırakıyorsunuz...

Doğru. Bak, Almanca başladığım bir hatıra defterim var. 19 şubat 1939'da Türkçeye geçiyorum ve şöyle yazıyorum: "*Bundan sonra Almanca yazmayacağım, çünkü bir Türk kızının ecnebi bir dilde, en samimi hislerini ifade etmesini doğru bulmuyorum. Şimdiye kadar yazdığım şeyler, sadece şahsımla alakadardı ve daha ziyade kozmopolitan bir ferdin düşüncesini aksettiriyordu. Tabii zaman geçtikçe bu fikirler değişmişlerdir. Mamaşih; bugün ruhumu işgal eden ecnebi düşüncelerinin son askerini de hudut haricine çıkardım, gayem bundan sonra ancak milletime layık olmaktır. Gerçi lisanımızı daha kâfi miktarda benimsemedim fakat zararı yok. Bir gün bu kusurum da düzelmiş bulunacaktır.."*

Ne kadar güzel yazmışsınız ve Türkçeye ne kadar vâkıfsınız?

1936 kasımında geldim Türkiye'ye. Türkçe bilmiyordum. 1937'de liseye girdim. İşte iki sene sonra bunları yazmışım.

Üniversitede okuduğunuz yıllarda, bir yandan da çalışıyorsunuz. Nerelerde çalıştınız?

Çalıştığım yerler son derece enteresandı. Bir tanesi Dabco-vich adında Hamburg kaynaklı bir gemi nakliyat şirketi idi. Bu şirket, Karaköy'deki Deniz Yolları binasının yakınındaki bir hanın içindeydi. Şirketin bir müdürü vardı: Schwieckerat. İnsancıl tarafı yüksek, anlayışlı bir insandı. Ben oraya Almanca iletişim, daktilo ve yazı işleriyle ilgili kişi olarak girdim. Anlaşılan o tarihte İstanbul'da Almanca bilen kişi sayısı azdı. Aslında benim on parmak daktilo becerim de yok, ancak üç dört parmakla yazıyorum. Okuduğum için haftada üç gün işe gidiyordum. Benim hayat felsefeme göre esas olan okumaktı. Çalışmak ikinci planda kalıyordu. Bazen vapur geliyor, yük getiriyor, o zaman konşimento (taşıma senedi S.K.) hazırlamak lazım. Bu durumlarda gece gündüz çalışılıyordu. Gece han karanlık, bir tek bizim büronun ışığı yanıyor. Bir odacı var. Odacı gidiyor dışarıda ne bulursa yemek için onu getiriyor. O zaman meşrubat diye bir tip gazoz var, Fruko veya Uludağ Gazoz. Simit bile yok, un karneyle satılıyor. Müdür bir şekilde yiyecek bir şeyler bulduruyor. Bu şekilde sabahı ediyoruz. Yine de orada çalıştığım hiç pişman değilim.

Savaş başlayınca ne oldu?

Savaş Akdeniz'e kayınca bu şube kapandı, çünkü Amerikalılar İtalya'ya çıkartma yaptılar. Afrika'da Alman kuvvetlerin başkomutanı Rommel ile Müttefiklerin başkomutanı Montgomery arasında Çöl Savaşı oldu. "Lili Marleen" şarkıları çalıyordu her akşam. O şarkıyı duyar duymaz, gözümün önüne hep İkinci Dünya Savaşı geliyor. Gece saat 10'da radyoyu açtığımda Belgrad Radyosu'nu bulurdum, Belgrad Radyosu Alman askerine hitaben "Lili Marleen" şarkısını çalardı. Şarkı bir sokak lambasının altında duran Lili Marleen'in uzaklara bakarak askerdeki sevgilisini beklemesini anlatır. "Sen beni merak etme, seni bekleyeceğim, sen döneceksin" der. Çok romantik bir şarkıdır. İngilizler de aynı şarkıyı, başka bir güfteyle hazırladılar. Şarkının metninde "Biz geleceğiz, yeneceğiz" gibi sözler yazdılar. Çöldeki savaş sırasında, askerler hendeklerin içinde bekliyorlar. Hendekler birbirine uzak, ama çölün net ve temiz havası dolayısıyla ses çok kolay yayılıyor. Almanlar saat 10'da "Lili Marleen" şarkısını dinlerken, karşı tarafta da İngilizler bir başka "Lili Marleen" şarkısı çalıyorlar. Sonuçta aynı şarkıyı iki taraf da kendi dilinde söylüyor. Tabii savaş İstanbul'da da hissediliyordu. Çok ucuz siyah perdeler takılıyordu pencerelere. Alarm tatbikatı yapılıyordu, sokak lambaları söndürülüyordu. Ekmek karneyle veriliyordu.

İşsiz kalınca ne yaptınız?

Bizim sınıfta daha önce bahsettiğim, yaşça bizden büyük Bekir Aşkın Amca ve Atıf Yonsel adlı iki bey vardı. Ben işsiz kalınca Bekir Amca'ya dert yandım. O "Dur bakalım, benim bir eniştem var, Telefonken'de çalışan, ben ona bir sorayım" dedi. Sonra eniştesi Servet Bey, "Peki, gelsin" demiş. Ben aynı şartlarda yeniden çalışmaya başladım. Telefonken yine Karaköy'de, Domuz Sokağı'ndaydı. Ofis bir hanun içinde değil, son derece salaş bir binadaydı. Ben orada daktilo başında ne lazımsa yazıyordum. Odacı yok, lokanta yok, yemek için bir şey bulmak zor. Küçücük bir şarküteri dükkânından Rus salatası falan gibi şeyler alıyordum.

O zaman Rus salatası deniyordu, değil mi?

Evet, o zaman Rus salatası diyorduk. Amerikalılar o sırada Stalin'e Uncle Joe dediler, Ruslar onlara sempatik görünüyordu. Ancak Stalin'in hunharlıkları ortaya çıkınca, Uncle Joe olmaktan çıktı. İnsan geriye baktığı zaman, büyük ittifakların, büyük anlaşmaların, ne kadar sabun köpüğü olduğunu anlıyor. Düşün ki Hit-

ler ile Stalin önce saldırmazlık paktı yaptılar, bir sene sonra Hitler bu paktı tek taraflı olarak bozdu. Bu noktada bir şey anlatmak istiyorum. Ben on altı Türk siyaset bilimcisiyle beraber, 1979 yılında Moskova'da toplanan siyaset bilimi kongresine gittim. İler Turan, Üstün Ergüder, Bahri Savcı, Suna Kili gibi arkadaşlarla beraber gittik. Brejnev zamanında Politbüro'yu ziyaret ettik. Kremlin'e ilk kez bu şekilde girdim. Çarlık Rusyası'nın bütün ihtişamını yansıtan müthiş geniş merdivenlerden çıkıyorsunuz. Çok büyük bir salona giriyorsunuz. Türklerden başka delegeler de vardı. Konuşulanlar simültane olarak tercüme ediliyor, ama nasıl mitralyöz gibi. Ben böyle simültane tercüme görmedim. Politbüro üyelerinin bizi davet etmelerinin nedeni, bize yeni Sovyet Anayasası'nı anlatmak. Bir buçuk saat Politbüro başkanını dinledik. Ondan sonra "Şimdi soru sorabilirsiniz" dediler. İlk soruyu Suna Kili sordu. "Hitler Almanyası ile ittifak yaptınız, sonra bu ittifak Hitler tarafından bozuldu, pişman mısınız?" dedi. Yanıt olarak şöyle dediler: "Bize sadece zaman lazımdı. Biz Almanların harp hazırlıklarını biliyorduk, sadece zaman kazanmak için ittifak yaptık." Ben bunları hiç unutamıyorum. Tarih kitapları "Almanya ile Rusya saldırmazlık paktı imzaladılar" diye yazar, ne var ki bir sene sonra tüm yazılanlar hava oluyor. Bu savaşın maliyetine bir bak, elli milyon insan öldü. Başka bir vesileyle St. Petersburg'a gittim. Eski adıyla Leningrad. Alman ordusu Leningrad'a dayanıyor. Ruslar açlıktan ölmek için deri kemerleri kaynatıp suyunu içmişler. Yani inanılmaz şekilde açlık çekilmiş. Leningrad, bir buçuk sene dayanabilmiş. Almanlardan da yüksek sayıda kayıplar olmuş. Nasıl oluyor da Napoléon'un düştüğü hataya aşağı yukarı yüz yıl sonra Almanlar da düşüyor? Biliyorsun, Napoléon'un orduları, Rusya'nın soğuşunda o fantezi kılıklarla, rengârenk üniformalarıyla öldüler. Almanlar bunu bildikleri halde askerlerini yine de yeteri kadar donanmış şekilde göndermediler. Tabii Türkiye de benzer bir hatayı Sarıkamış'ta yaptı, doksan bin kişi öldü. Savaşa karar verme yetkisinin bir kişide olması beni oldum olası fevkalade rahatsız ediyor.

Ama savaşlar hep kutsanıyor...

Bak şunu anlatayım. 1944 yazının başında, ben Cumhuriyet Halk Partisi Talebe Yurdu'nda kalıyordum. Bir gün müdüriyetten çağırıldılar ve "Tevfik Sağlam Paşa bir yemek verecek, değişik yurtlardan birer temsilci isteniyor" dediler. Yemeğe ben de gittim. Konuşmalardan sonra söz alıp, İsmet Paşa'ya bizi savaşa sokmadığı için ne

kadar müteşekkir olduğumuzu, savaşın ne kadar kötü olduğunu uzun uzadıya anlattım. Artık nasıl cümleler kurmuşum ki, Tevfik Sağlam Paşa, beni epey azarladı. "İcap ederse savaş yapılır, insanlar ölür, savaş kutsaldır" gibi laflar etti. Beni fazla pasif, fazla barış-sever buldu ve oturttu. Ben azarlanmuş olmaktan katiyen üzülmedim. Uzun yaşamanın getirdiği bazı şeyler var. Hani uçağa binip de yukardan baktığında dağların nasıl küçüldüğünü, dünyanın aslında ne kadar korunmasız küçük bir top olduğunu görürsün ya, uzun yaşadığında da aslında sorunların ne kadar küçük olduğunu anlıyorsun. Düne kadar asla barışmayacak olanlar barışıyorlar, asla bir araya gelmeyecek olanlar bir araya geliyorlar.

Berlin Duvarı buna çok güzel bir örnek olsa gerek...

Çok doğru. Ben duvar öncesi ve duvar sonrası Berlin'i biliyorum. Düşünsene; bir gecede yaptılar. İki ayrı dünya yarattılar. Duvarı aşmak isteyen onca insan öldürüldü. Mezarları bile yok, sadece isimlerinin yazıldığı levhalar var. Bir zamanlar aşılmaz dediğin bu sınır, bir telefon konuşmasıyla nasıl çözüldü? Aklıma bir başka seyahatim geldi. Daha duvar çökmeden önce bir konferans için Berlin'e çağılmıştım. Senin de Boğaziçi Üniversitesi'nden hocan olan Ayşe Öncü ile birlikte gittik. Konferans sonrası zaman yaratıp, Doğu Berlin'e geçtik, bizim Bergama kalıntılarının bulunduğu o meşhur Bergama Müzesi'ni görmek için. Malum, Almanlar bu kalıntıları, Abdülhamid'in izniyle yurtdışına çıkarmışlar.

Berlin Duvarı yıkılmadan önce Ayşe Öncü ile birlikte, pasaport çilesine rağmen ziyaret ettiği Doğu Berlin'deki Bergama Müzesi'nin önünde.

Para karşılığında bizim tarihi hazinemizi götürmüşler. Bu padişah imzalı izin, müzenin bir yerinde küçük bir levha olarak asılıdır. Tapınağın tüm kalıntıları Alman savaş gemileriyle taşınmış Avrupa'ya. Neyse bu müzeye gitmek için o zaman tek geçiş yeri olan Check Point Charlie'den geçmemiz lazım. Polise pasaportlarımızı uzattık. Adam Ayşe'nin pasaportunun her sayfasını uzun uzun inceledi. Yüzünde hiçbir ifade yok. Arkadan gelenler bizi itiyor. Adam ısrarla bizim sabrınızı denemek istiyor. Yani herhalde Ayşe'nin pasaportuna 10-15 dakika baktı. Tam bir sinir harbi. Neyse biz geçer geçmez bir koşu müzeye gittik, çünkü sadece altı saatlik bir ziyaret izni veriyorlardı. Şimdi bu Check Point Charlie müze oldu. Gayet rahat geçiyorsunuz. Peki, bizim yaşadıklarımız bir rüya mıydı? İşte her şey değişiyor. Yaşadıkça her şeyin ne kadar rölatif olduğunu anlıyorsun. Büyük sözler karşısında, bir soru işareti görüyorsun.

Ama insanlar çok seviyor vatan, millet, kutsal devlet gibi büyük sözleri. Kahramanlık hikâyelerine, efsanelere bayılıyorlar.

Can alacak noktalar bunlar. İnsanların bir şeylere tutunma ihtiyacı var. Dediğin gibi, böyle büyük lafları çok seviyorlar, bu biraz da psikolojik bir ihtiyaç. Ama bu kadar uzun yaşayınca aslında hiçbir şeyin kalıcı olmadığını gördüm, çünkü toplumlar hep değişiyor. Bu değişime paralel söylemler de değişiyor.

Sizin üniversitede okuduğunuz yıllardaki öğrenci profili ile bugünkü öğrencileri mukayese ettiğinizde, tespit ettiğiniz değişim nedir?

Bizim zamanımızla bugün arasında üç dört kuşak var. Bu zaman içindeki en büyük değişim, yurtseverlik anlayışında oldu. Yurtseverlik milliyetçilikten farklıdır. Bireyin yaşamında ülke çıkarları uğruna fedakârlık yapması demektir. Mesela, benim kuşağımın doktoru, doğu illerine seve seve gidiyordu. Amaç, genç Cumhuriyet'in yaşaması için katkıda bulunmaktı. Bunu Weimar Anayasası'na benzetiyorum. Biliyorsun, bu anayasa Almanya'nın imparatorluktan sonraki ilk anayasası. Orada başlangıç kısmında bir madde var, "Mülkiyet mükellef kılar" diyor. Sosyal demokrasinin felsefesini yansıtan bir madde. Eğer zenginliğin varsa, herhangi bir mülkiyetin varsa, bunun gereğini yapman lazım. Ben bu maddeyi şöyle de yorumluyorum. Eğer sosyal sermayen varsa ki bu kişinin bilgi düzeyidir, deneyimleridir, o zaman yaşadığı topluma katkıda bulunmak durumundadır. Bu duygu kuşkusuz ki Ata-

türk ideolojisinin bir ürünüdür. Biz Kemalist olarak yetiştirildik. Bir kere eskiden Kemalist kelimesini hiç kimse kullanmıyordu. Bu kavramı sonradan yabancı kaynaklar yaygınlaştırdılar. Kendim için “Kemalistim” dedim, hâlâ da diyorum. Oysa bugün bu kavram katı bir ideoloji anlamına geliyor. Oysa ben Kemalizm’i modernleşme, çağdaşlaşma olarak yorumluyorum. Zaten bana göre Atatürkçülüğün tümü bir toplumu eğitmenin türlü biçimlerinden ibarettir. Daha öteye falan gitmedi. Atatürk köklü bir toprak reformu yapamadı, ekonomi alanında da büyük reformlar yapmadı. Ama bizler parasız okuyabildik. Bugün ise hiç parası olmayan insana, kala kala bir tek açık öğretim kalıyor.

Sizin zamanınızdan farklı başka neler gözlemliyorsunuz bugünün gençlerinde?

Aşırı tüketim gözlemliyorum. Bizler küçük şeylerle mutlu olabiliyorduk. Mesela, benim aldığım ilk frigideri (buzdolabını S.K.) size göstermek isterdim, keşke fotoğrafını çekseydim. O kadar komikti ki, üstten açılan bir komodinin gibiydi. İçinden bir şey almak için üsttekileri boşaltman gerekiyordu. “Tel dolaptan iyidir” deyip seviniyordun. Oysa bugünün gençleri maddi imkânların sağladığı rahatlığın kıymetini anlayamıyorlar. Reklam öldürdü onları. Reklam ve televizyon her şeyin erişilebilir olduğu algısını yaratıyor. Dolayısıyla elini bilmem ne marka sabunla yıkayacak. Oysa ben Amerika’ya, oğluma gittiğimde yanımda Hacı Şakir lavanta sabunu götürüyorum, çünkü halis zeytinyağdan yapılmış. Amerika’da en kıymetli sabun odur. Ama burada bize yabancı markaları satıyorlar. Değerler çok değişti. Benim için çok önemli bir şey başkası için hiçbir şey ifade etmiyor.

Mesela?

Mesela, el işi bir cep telefonu kılıfı Hindistan’dan geliyor ve gayet ucuza satılıyor. Bunu birine hediye vereceğim, çünkü çok sempatik bir şey. Ama alanın pek hoşuna gitmiyor, hemen bir kenara koyuyor. Yani doyum ve takdir etme anlayışı çok değişti. Belki biz hâlâ eskinin açlığını duyuyoruz.

“Savaş görmüş kuşaklar daha çok kıymet bilir” derler.

Kıymet bilmek hakikaten önemli bir şey. Mesela, hiçbir şeyi kolay atamam. Gelen hediye paket kutusunu, kâğıdını saklarım. Dolabımda giymediğim elbiseleri, kimin işine yarayacağını düşünüp ona göre veririm.

1944 Hukuk Fakültesi mezunları.

Ortada gözlüklü Prof. Dr. C. Crozat, solunda Tarık Zafer Tunaya.

Tabii o zamanın ilişkileri de daha farklı, insanlar daha sabırlı, daha fedakâr. Siz de Yavuz Abadan'la ilişkinizde gayet sabırlı ve fedakârca davranmışsınız. Onu önce hocanız olarak tanıdınız. Sonra nasıl bir muhabbet geliştirdiniz?

Eminönü Halkevi'ndeki çalışmalar, faaliyetler dolayısıyla toplu olarak çok sık bir araya geliniyordu. Ama hiçbir zaman Yavuz Bey'le tek başıma buluşmadım. Zaten o dönemde şimdikine benzer kadın-erkek arkadaşlığı yoktu. Bir kere Yavuz Bey benim yaşıtım değil. Kızlar, yaşıtı olan erkeklerle bile ancak çaydan çaya bir araya gelebiliyorlardı. Yoksa pastaneye gitsin otursun, uzun boylu konuşsun yahut gezsin, böyle bir şey yoktu. Oysa hatırlıyorum, Budapeşte'deki ortaokulumda kız-erkek arkadaşlığı gayet normaldi. Masum ve eşitlikçi bir arkadaşlık vardı. Bunda yadırganacak bir şey olduğunu hiç düşünmüyorum. Oysa Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde hoca olduğum 1960'lı yıllarda bile, benden genç kimi hocaların koridorlarda çift olarak oturan öğrencileri yadırgadıklarını biliyorum. Aradaki farkı düşün. Neyse ki bugün gençler sarmaş dolaş oluyor ve her şey gayet doğal karşılanıyor. Yavuz Bey'e dönecek olursak, ben kendisiyle bir öğle ya da bir akşam yemeğine çıkmış değildim. Ancak Eminönü Halkevi'nde bize tanıdığı imkânlar ve hali tavrı yüzünden beni kendisine hayran bırakmıştı. Biraz da gençliğin verdiği heyecanla, Yavuz Bey'e çok hayran olduğumu herkese söylemeye başladım, yani biraz boşboğazlık yaptım. O da buna kızdı.

Ne dedi size?

Çaylara gidiyorduk, dans ediyorduk, iltifat da ediyordu. Ama bana “Siz bunu ciddi bir şey zannediyorsanız, bunun daha ileri bir anlamı var zannediyorsanız, öyle bir şey yok. Sizin duygularınızı talebe hıvesi olarak yorumluyorum. Sizinle ciddi şekilde görüşmek niyetinde değilim” dedi.

Ne hissettiniz?

Fevkalade üzüldüm, ama “Ben vazgeçmeyeceğim” dedim. Ondan sonra, üç dört ayda bir halini hatırını sormak için ona telefon ettim. Bir pastanede buluşuyorduk, yarım saat konuşuyorduk. Benim duygularımda hiçbir değişiklik olmadı. Ben üçüncü sınıftayken milletvekili oldu, Ankara’ya gitti. Arada bir İstanbul’a geliyordu.

Geldiğinde sizi arıyor muydu?

O aramıyor, hep ben arıyordum.

Peşini bırakmadınız yani?

Hayır, bırakmadım.

Peki, okulunuzla devam edelim. 1944 yılında mezun oldunuz. Mezuniyet sonrası ne yapacağınız konusunda bir kararsızlık yaşadınız mı?

Evet, yaşadım. Hatta son imtihanı verdikten sonra ben, Halit Kemal Elbir, İffet Aslan ve galiba bir kişi daha Karaköy’deki Liman Lokantası’na gittik. Balkonda bir masa bulduk ve mezuniyetimizi öyle kutladık. Yemekte “Hukuk mezunu olduk, peki şimdi ne yapacağız?” diye konuştuk. Halit Kemal için bir problem yoktu, çünkü abisinin çok iyi bir avukatlık bürosu vardı yani işi hazırdı. İffet, İstanbul Hukuk Fakültesi’ne “*debate*” yani münazara usulünü getiren kızdır. Arnavutköy Koleji’nden gelmiş, sınıfa çok farklı bir hava getirmiş olan çok akıllı bir kızdı. Sonra Adnan Menderes’in yakın bir çalışma arkadaşıyla evlendi ve eşini o meşhur uçak kazasında kaybetti. Kızı da yanılmıyorsa sonra Fahri Korutürk’ün oğluyla evlendi. İffet’in ne yapmak istediğini şimdi hatırlamıyorum. Benim bütün derdim ise Ankara’ya gidebilmek, çünkü Yavuz’un yanında olmak istiyordum. Bu arada herkes mezun olduğu için kaldığım Cumhuriyet Halk Partisi Talebe Yurdu’nda da çok az kişi var. Bunlardan biri hâlâ hayatta olan değerli arkeologumuz Nimet Özgüç. Benim sevdiğim adam Ankara’da,

Nimet'in nişanlısı Tahir (Özgüç) ise Trakya'da askerde. Ben mezun olduğumda henüz savaş bitmemişti. Savaşın bu son zamanlarında Tahsin Bey bilerek mi, bilmeyerek mi uçaksavarla bir Alman uçağını Türk topraklarına indirtmiş. Bunun karşılığında mükâfat olarak Tahsin Bey'i İstanbul'a göndermişler. Böylece Nimet de nişanlısına kavuşmuş oldu. Sonra da zaten evlendiler. Tahsin Bey, Ankara Üniversitesi'nin rektörü oldu. Nimet Hanım da bilhassa Kültepe kazılarıyla arkeolojide büyük başarı kazandı. Uzun zamandır kendisiyle görüşmedim, bir bulsam da görüşsek diye düşünüyorum.

Gazetecilik yılları

“Ulus” gazetesinde bir kadın...

Sedef Kabaş: Mezun olduktan sonra ne yaptınız? Ankara'ya mı gittiniz, İstanbul'da mı kaldınız?

Nermin Abadan Unat: O sırada Sebahattin Selek'in çıkardığı, şimdi adını hatırlayamadığım ve tirajı fazla olmayan bir gazetede yazı yazmaya başladım. İlk yazdığım yazı “Amerika'da İnfıratçılık” yani Amerika'nın savaşa girmeme eğilimiyle ilgiliydi. “Acaba Amerika savaşa girecek mi?” sorusunu soruyordum. Ondan sonra o gazeteye tercüme yapmaya başladım. Falih Rıfka Atay ise o zaman Ankara'daki *Ulus* gazetesinin başyazarıydı. Ağabeyi Halil Atay, *Ulus*'un İstanbul temsilcisiydi. Bir gün benim çevirilerimi görünce bana “Siz Ankara'ya gider misiniz?” diye sordu. Ben zaten dünden razıyım. Ondan sonra ağabeyine benim hakkımda yazmış, Falih Rıfka Bey de beni görmek istemiş.

Falih Rıfka Atay aynı zamanda *Ulus* gazetesinin genel yayın yönetmeniydi, değil mi?

Evet, aynı zamanda Atatürk'ün yakın arkadaşı. 1945 eylül başında kalktım Ankara'ya gittim, hem de uçakla. Falih Bey benimle uzun boylu konuştu. Tesadüfen Birinci Dünya Savaşı sırasında, Cemal Paşa'nın karargâhında benim Sabri Amcamla beraber bulunmuş. Bana 250 lira maaş teklif etti. Tabii o zaman için bu muazzam bir paraydı. Sonradan öğrendim ki, aldığım bu maaşı öğrenen erkek gazeteciler, beni bir kaşık suda boğmak istemişler. Neyse hemen İstanbul'a gelip eşyalarımı topladım ve yeniden Ankara'ya gittim. *Ulus* gazetesinde Naşit Uluğ Bey vardı, müessese müdürü. O, “Kızım gel bakayım, bir ailenin yanında kiralık bir oda var. Bu ilanı gazeteye koymuyorum, sen önce git bir bak, beğenirsen tutarsın” dedi. Kalktım gittim. Yenişehir'de Sağlık Sokağı'nda, Bulgar köken-

li bir aile. Öğretmen bir karı koca. Hanımın ismi Fikriye, sonra Ankara Maarif Koleji'nin meşhur Fikriye Hocası oldu. Uzun süre bu okulda müdürlük yaptı. Onun evindeki bir odayı kiraladım. Penceresi yeşillığe bakıyordu, çok beğendim ve ayda 50 liraya tuttum. Kendime gittim bir yatak, bir sandalye, bir masa, bir dolap aldım.

Amacınıza ulaştınız. Ankara'da hem iş buldunuz hem evinizi ayarladınız...

Evet. O sırada *Ulus* gazetesinin yazı işleri yoktu, beni evvela yazı işleri müdürüne ait olan bir odaya oturtular, tabii sonra çok geride, tuvalete yakın bir odaya naklettiler. Benden istenilen şey bir taraftan röportaj yapmak, bir taraftan da radyodaki savaş haberlerini takip etmektir. Savaşın çok hararetli zamanlarıydı. Bazı geceler eve bile gidemiyordum. Savaş terimleri konusunda biraz sıkıntı çekiyordum. Mesela tümen, alay gibi terimleri tercüme etmem gerekiyordu. Yaşadığım bir başka sıkıntı da, punto meselesiydi. Manşetler gazetede hangi puntoyla dizilecek, öteki yazarlar gayet iyi biliyorlardı. Dolayısıyla dizgicilerle ahbap oldum, aşağı onların yanına iniyordum. O zaman rotatif yok, harfler tek tek kurşun kabına dökülüyor. Bir başlık değiştiği zaman neredeyse tüm sayfa değişiyordu. Ama öyle zamanlar oldu ki, mesela 1945'in mart ve nisan aylarında olaylar inanılmaz hızla geliyordu. Marttan itibaren Kızıl Ordu süratle Orta Avrupa'ya doğru ilerledi. Şehirler bir bir düştü. Tam şu şehir düşüyor diye aşağıya haber salıyordum, manşet koysunlar diye, ondan sonra bir haber daha geliyordu bir başka şehir daha düştü diye. Hadi manşetler, sayfalar bir daha hazırlanıyordu. Tabii dizgiciler son derece kızgın, çünkü her defasında bütün kalıplar değişiyor. Ben yine de onlarla ahbaplık ettim. Çünkü çok zor bir meslek. Bir taraftan kurşun dökülüyor, atılan harfler bir potada eritiliyor, bir taraftan harfler diziliyor. Sürekli fıkır fıkır kurşun yanıyor, kurşun kokusu elbiselere siniyor, yani sağlıklı bir iş de değil. 8 mayısta, savaşın bitimine kadar böyle yoğun bir dönem geçirdim.

Biraz *Ulus* gazetesindeki ortamı tasvir edebilir misiniz? Mesela sizin dışınızda kadın gazeteci var mıydı?

Ulus gazetesinde bir kadın olarak çalışmaya başlamanın aslında ne kadar sıradışı bir şey olduğunun hiç farkına varmadım, çünkü bana göre Atatürk'ün ülkesinde kadın-erkek eşittir. Mademki Mustafa Kemal Atatürk kadınlara eşit imkânlar tanımıştı, bundan yararlanmak da kadınlara düşen bir görevdi. İşte bana Falih Rıfkı Atay teklifte bulununca, işi kabul ettim. Bana çok normal bir şey gibi gel-

di! Meğerse çok sıradışı bir şeymiş. O kadar sıradışıymiş ki, Adalet Aġaoġlu Şimdi söylüyor, o zamanlar beni gıptayla izliyorlarmıŐ. Adalet benden altı yaş küçük, 1927 doġumlu. İlerici bir genç kadın olarak, benim bir gazetede çalışıyor olmama imrenerek bakmış. Ben bu olayı çok normal saydım, ancak hakikaten senin de sorduġun gibi, o zaman herhangi bir gazetede benim dzeyimde çalışan kadın yok. Mümtaz Faik Fenik'in eşi Adviye Fenik vardı. Adviye Fenik Hanım, Demokrat Parti'nin gazetesi olan *Zafer* gazetesinde, "Sarıizmeli" imzasıyla her gün yazı yazardı. Ama bu 1950'den sonra oluyor. Benden önce basında Sabiha Sertel vardı, dolayısıyla benim alıŐtıġım yıllarda, ben ayarında çalışan bir başka kadın gazeteci yoktu.

Ulus gazetesinde çalıŐırken.

Yani 1944'te Türk basınında kadının adı yoktu...

Bir de Nimet Arzık vardı. O dönemde düzenli olmamakla beraber *Ulus* gazetesine birtakım röportajlar getiriyor ve başka yerlerde de yazıyordu. Nâzım Hikmet'le de bir akrabalıġı vardı, galiba annesi Polonyalıydı. Fevkalade iyi Fransızca biliyordu, hem edebiyatla hem güncel politikayla ilgiliydi. Son derece sivri bir kalemi vardı, yani tam böyle polemik yapmak için yaratılmıŐ bir insandı, isterse karŐısındakini sıfıra indirebilir veya yceltebilirdi. Ben daima Nimet Hanım'dan ekinmiŐimdir. Sonra evlendi. Kocas Anadolu Ajansı genel müdürüydü ve Adnan Menderes'in kurtulduġu o meşhur uçak kazasında öldü. Çocuklarını tek başına yetiştirdi.

Müşerref Hekimoġlu sizden sonra mı başladı gazeteciliġe?
Evet, Müşerref benden sonra başladı, benden dört yaş küçüktür.

Peki, Vasfiye zkoak?

Vasfiye zkoak ile hiç tanışmadım. Bildiġim kadarıyla daha sonraki yıllarda *Cumhuriyet* gazetesinde çalışmaya başlıyor.

ANKA Ajansı sahibi gazeteci Müşerref Hekimoğlu ile.

Kendisi çok saygın bir isim, ama benim kendisiyle bir ilişkim olmadı. Ben diyebilirim ki gerçekten o sırada yalnızdım, yani tek başınaydım. Hakkımda yabancı bir basın organında büyük bir fotoğrafımla birlikte, bir haber çıktı. Adımın altında, “*Ulus* gazetesinin monitörü” yazıyor.

Monitör ne demek?

Monitör, basın izleyicisi demek. Ben o sırada sürekli yabancı basın ataşeleriyle temas halindeydim. Yabancı basını takip ediyordum. Bu yabancı basın ataşelerinden biri de Amerikalı Profesör Moore idi. Robert Kolej’de uzun süre hocalık yaptıktan sonra, 1945’te Amerikan basın ataşesi olmuş. 60 yaşlarında, beyaz saçlı, babacan bir tip. Beni çok sevdi ve bana her türlü haber, fotoğraf vb malzemeyi temin etti.

***Ulus* gazetesindeki ilk gününüzü hatırlıyor musunuz?**

Gazeteye girdiğimde yazı işleri müdürünün odası boşalmıştı. Önce beni bu odaya oturtular. Hatta o sırada İzmir’den amcam geldi. Beni gazetede, böyle bir odada çalışıyor görünce, benimle çok iftihar ettiğini söyledi. Hayatı boyunca benimle konuşmayan Sabri Amcam, birdenbire bana “Sen kariyer yaptın, başardın” filan demeye başladı. Tabii ben çok memnun oldum. Kısa bir süre sonra ise ölüm haberi geldi maalesef. Birkaç hafta sonra Münir Berik sorumlu yazı işleri müdürü, Mümtaz Faik Fenik de genel yayın müdürü oldu. Benim oturduğum o şaşaalı odaya da Mümtaz Faik Fenik geçti.

O dönemin *Ulus* gazetesinden kimleri hatırlıyorsunuz?

Bu dönemde gazeteye pek çok önemli insan girip çıkıyor, bun-

lardan biri Nurettin Artan. Her akşam radyoda günün resmi yorumunu yapan, bir hayli yaşını almış, esmer bir zat, üstelik gayet ciddi. Gazeteye gelip haber almak için birtakım temaslarda bulunuyor. Diğer önemli bir yazar, Türk dili üzerine çok titizlenen Nurullah Ataç'tı. Fransızların "*misogyny*" dedikleri türden yani kadından hoşlanmayan bir tip. Hele benim kaleme aldığım yazıları fevkalade kötü bulan ve eleştiren biriydi. Ama etki alanı çok genişti, etrafındaki insanlar onu hep dinlerdi, Fransızcası da fevkalade mükemmeldi. Fransız edebiyatına hâkim, arif bir kişiydi. Hatırladığım bir başka kişi ise genç bir muhabir. İki de bir Anadolu'dan röportajlar getiriyordu. Bu kişi Yaşar Kemal'di. Güler yüzlü, açık sözlü, Anadolu şivesini çok güzel konuşan, günlük dili zengin kullanan başarılı bir muhabirdi. Tabii sonradan Yaşar Kemal oldu. Kendisiyle olan dostluğumuz hâlâ devam eder, çünkü benim ölünceye kadar, en yakın arkadaşım olan Mübeccel ve kocası Doktor İbrahim'le onun içtiği su ayrı gitmiyordu. Ancak sonra bir nedenden ötürü küstüler birbirleriyle. Bir de Sabahattin Sönmez vardı, o da saygın bir gazeteciydi. Yavuz'un da galiba okul arkadaşydı. Benim hakkımda en çok dedikodu yapan kişiydi. "Kim bu Türkçesi bu kadar bozuk kız, nasıl ona 250 lira veriliyor? Tercüme ettiği yazıları benim sürekli düzeltmem gerekiyor" diyormuş. Bana bu şekilde içerliyormuş, ama şahsıma karşı gayet kibardı. Aslında yaptığı tenkitler yersiz değildi, çünkü kabul etmek lazım ki benim Türkçem her zaman düzeltilmeye muhtaç.

Hacı Bayram Türbesi'ne Ogüst Mabedi'nde.

Ben öldüğümde mezar taşıma şu yazılabilir: “Türkçeyi öğrendi, ama ara sıra yine de hata yapardı.”

O kadar da değil hocam, kendinize bu kadar haksızlık etmeyin... -

Maalesef bizim dönemimizde, lisede gramer (dilbilgisi S.K.) okutulmadı. Oysa gramerin ne kadar önemli bir şey olduğunu, ben sonradan anladım. İnsan anadilini küçüklüğünde öğreniyor. Fakat sonra o dilin kurallarını gramer yardımıyla olgunlaştırıyor. Miss Hilde denen hocam sayesinde ben bütün orta öğretimim boyunca Almanca gramer öğrendim. Son zamanlarda Viyana’da verdiğim bir konferansta üç saatlik bir konuşma yaptım, ardından sorulara cevap verdim. Fark ettim ki, Almancayı çok rahat konuşuyorum. Bunun nedeni Almancanın gramerine çok hâkim olmam. Gramer âdeta zihnimize atılmış bir çapa gibi. Nasıl konuşmanız gerektiğine dair size ikazda bulunuyor. Bu çapaya sahip değilseniz, dile tam hâkim olamıyorsunuz. Dolayısıyla benim Türkçem o çapadan eksik, yani Türkçe gramerim çok güçlü değil. Mesela okulda edebiyat dersini çok ayrıntılı okuduk: Fuzuli, Nedim, Ahmed Midhat, Şemsettin Sami, Reşat Nuri Güntekin... Ama gramer okumadık. İlginçtir, çağdaş Türk edebiyatı da okumadık. Yani kısacası Sabahattin Bey haklıydı. İnşallah hayattadır, benim ona hiçbir kızgınlığım yok. Üstelik bana o kadar para vermelerinin sebebi, ellerinin altında üç dil bilen, iyi kötü tercüme yapabilen bir eleman olmamdı. Savaşla ilgili haberler saniyesi saniyesine değişiyordu. Üstelik o dönemde hükümet *Ulus* gazetesinin istihbaratıru kullanıyordu. Yani ben de o büyük çarkın içinde bir küçük diştim.

***Ulus* gazetesinden hatırladığınız başka isimler var mı?**

Ahmet Muhip Dranas’ı hatırlıyorum. Ahmet Muhip Dranas, sık sık gazeteye gelir Mümtaz Faik Fenik’in kahvesini içerdi. Ben onu Mümtaz Bey’in bir arkadaşı olarak tanıdım, halbuki Ahmet Muhip Dranas, sonradan çok önemli bir edebiyatçı oldu. Sorumlu yazı işleri müdürümüz Münir Berik, çok titiz, fazla konuşmayan bir adamdı. Kızı Amerika’ya gitti, orada doktorasını yaptı ve halen orada öğretim üyesi olarak çalışıyor. Çok önemli bir tez yazdı. Kayseri civarında, ekmeğini halıcılıkla kazanan kadınların tasarruf ve tüketim kalıpları üzerine bir tez yazdı. Münir Bey iyi bir yazı işleri müdürüydü. Ölçülü, kimsenin hakkını yemeyen biriydi. Yabancılar geldiğinde beni röportaja yollardı. Röportaj yaptığım insanlardan

1950'lerde *Ulus*'un jürisi. Ayaktakiler soldan; Nihat Erim, Ahmet Şükrü Esmer, Nurullah Ataç, Muvaffak Akbay, Yavuz Abadan, Nurettin Artan, H. Raşit Öymen. Oturanlar soldan; Süheyl Derbil, Emin Erişirgil, Hüseyin Cahit Yalçın ve bir jüri üyesi daha.

biri de Senatör Fulbright oldu. Sen de Fulbright bursuyla Amerika'da okudun. Senatör Fulbright, o zamanlar bu burs programını daha yeni anlatıyor. Tabii o programın sonradan benim hayatımda ne kadar yaşamsal bir değer teşkil edeceğini bilmiyordum. Fulbright programı benim hayatımı değiştirdi.

Açıkçası, benim de hayatımı değiştirdi.

Doğru, senin de hayatını değiştirdi hatta birçok insanın hayatını değiştirdi. Eğitimin ne kadar hayati olduğunu ancak o zaman anlıyorsun. Küresel olarak baktığımızda şunu söylemek icap ediyor: Amerikan üniversiteleri, elit sınıfı yetiştirmenin yanı sıra halkı da eğiten kurumlardır. Halbuki Avrupa'daki üniversitelerin temelini ilahiyatçılar atmıştır ve tamamen ruhban sınıfını geliştirmek için kurulmuştur. Avrupa üniversiteleri zamanla sekülerleşti, ama sonuna dek elitin elinde kaldı.

Nasıl bir insandı Senatör Fulbright?

Yaşını başını almış, sakin tabiatlı bir kişiydi. Sonra ben doktora öğrencisi olarak Washington'a gittim. Biliyorsun, herhangi bir vatandaş olarak Amerikan Kongre binasına gider, hüviyetini gösterir ve eğer kabul ederse bir senatörü ziyaret edebilirsin. Ben de Kongre'ye gidip Senatör Fulbright'ı ziyaret ettim, ona teşekkür ettim. Ona "Sizinle vaktiyle Türkiye'de röportaj yaptım, şimdi burada bir Fulbright bursiyeri olarak bulunuyorum. Arada evlen-

dim, doktora başladım ve sizin sayenizde buraya doktora öğrencisi olarak geldim” dedim. Masasında dikkatimi çeken küçük bir levha vardı, üstünde “*Everything passes*” – “Her şey geçer” yazıyordu. Yani başarı da geçicidir, sıkıntı da geçicidir. Bana sadece gülümsedi ve teşekkür etti, fazla bir şey söylemedi.

Ne hoş tesadüf, ben de yıllar önce şu anda vakfın başında bulunan eşiyile tanışmıştım. Türkiye’ye gelmişti ve kendisiyle bir röportaj yapmıştım. Bu vesileyle ben de ona teşekkür etmiştim.

Fulbright programı gelişmiş bir üniversite sistemini anlamak, toplumu anlamak ve demokratik bir ortamda bulunmak açılarından çok önemlidir.

Başka kimlerle röportaj yaptınız?

Bir başka röportajı İdil Biret’le yaptım. Şimdi öncesinde şunları söylemem lazım. İsmet Paşa ilginç bir adamdır. 1950’den sonra onu daha yakından tanıma imkânım oldu. Milli Şef olduğu süre zarfında yaklaşılmaması güç bir insandı. Ne zaman seçimi kaybetti, ondan sonra normal bir insan oldu; Zeus gibi Olimpos Dağı’ndan indi, insan oldu. Ancak takdir ettiğim şöyle bir yönü vardır. Milli Şef ya da cumhurbaşkanı olduğunda yaşı ileriye, 70 yaş civarındaydı, üstelik kulağı da iyi duymuyordu. Buna rağmen müzik dersleri alıyordu. Müziğe çok meraklıydı ve Ankara’da Mevhibe Hanım’la birlikte şaşmaz şekilde her cumartesi günü Devlet Konservatuvarı’nda konserleri en ön sıradan izlerdi. Tabii o gidince, bakanlar da gidiyor ya da gitmek zorunda kalıyordu. Bazı bakanlar için bu konserlere gitmek dünyanın en büyük eziyetiydi. Ama bu şekilde İsmet Paşa, çağdaşlaşmayı ne kadar ciddiye aldığını gösteriyordu ve örnek oluyordu. İşte bundan dolayı “harika çocuklar” yasasının çıkartılmasında önayak olmuştu. Bu yasa ile İdil Biret, Suna Kan gibi yetenekler yurtdışında eğitim alma imkânı bulmuştur. Ben de o sırada İdil Biret ile röportaj yapmaya gönderildim. İdil Biret’in ailesi şimdiki Selanik Caddesi’nde oturuyordu. Önce telefon ettim, annesi çıktı, bir iki kere “olmaz” dedi. Israr edince, kabul etti. Annesi çok zarif bir hanımdı. Bana “Zaten gazeteciler kapıdan giremezse, bacadan giren kişilerdir” dedi. Sonra henüz 3 yaşında, dünya şekeri bir kız geldi. Fevkalade tatlı bir şey. Tabii röportajı annesiyle yapıyorum. Sonra ona dönüp, “Bana bir şey çalar mısın?” diye sordum. Piyano sandalyesine gitti, oturdu. Sandalyeye oturduğu zaman elleri yetişmiyor, dolayısıyla hemen altına bir iki yastık daha kondu. “Ne çalacaksın?” de-

dim, "Biah" dedi, yani Bach. Fevkalade güzel küçücük parmaklarıyla çaldı. Ondan sonra "Şimdi gidip bebeğimi alacağım" dedi ve ortadan kayboldu. Ben de bunları yazdım. Bu röportaj harika çocuk yasasının çıkmasına katkı oldu, Meclis'te bu kanun kabul edildi ve bu sayede İdil, annesi ve babasıyla beraber yurtdışına, Paris'e gitti. Madam Nadia Boulanger'in yanında, yedi sekiz sene eğitim gördü. Babası Champs-Elisée'de küçük bir dükkân açtı. İdil uzun yıllar konserlere anne ve babasıyla gitti. Sonra evlendi, Brüksel'e yerleşti. Annesi, babası Türkiye'ye döndü. Kendisi gerçekten çok hoş ve çok olgun bir insan oldu. Çok takdir ediyorum.

Siz Suna Kan'ı da tanıyorsunuz...

Suna biraz daha büyüktü. Dolayısıyla yurtdışına yalnız başına gönderildi. Tahsilini dışarıda yaptı, Ankara'ya döndükten sonra Müşerref Hekimoğlu dolayısıyla yakın dostluğumuz oldu. Müzik eleştirmeni Faruk Güvenç'le evlendi. Çok büyük bir aşk ve çok güzel bir evlilikti, ama maalesef Faruk Bey zamansız öldü. Tabii Suna çok üzüldü, sonra bir büyükelçi dostumuz, öğrencimiz olan kıymetli diplomat Halit Güvener'le evlendi, bir süre Bangladeş'e gitti. Sonra tekrar Türkiye'ye döndü ve eşinden ayrıldı. Bugün hâlâ güzel sanatını icra ediyor, yazılarıyla da çağdaşlaşmanın gereği olarak klasik müziğin ne kadar önemli olduğunu savunuyor. Çok cesur bir kadın. İdil kendini tamamen müziğe verdi, Chopin'in icrasında dünya çapında bir yıldız oldu. Suna ise daha Türkiye'ye dönük, Anadolu'da gitmediği yer kalmadı. Anadolu'da klasik müziği sevdiren bir misyoner gibi rol oynadı. Yani her ikisi de özel yetenekli çocuk yasasından alabildiğine yararlanmış kişiler. Daha sonra Bedri Baykam da resim alanında bu kanundan yararlandı. O da hem yazıları hem resimleriyle demokratik bir toplumda, sanatın ve sanatçının yerini savunuyor. Yine Gülsin Onay var. O da bir büyük yıldız, eşi bulunmaz bir piyanist, dünyaca alkış alan bir sanatkâr. Türk milletinin çarık giydiği bir zamanda parayla sağladığı bu imkânı, bu sanatkârlar inkâr etmediler. Yaptıklarıyla kendilerinden beklenerni verdiler. Ancak ne yazık ki sonra bu kanun kaldırıldı. Artık bugün böyle özendirici bir imkân yok. Oysa kim bilir Anadolu'da o imkâna sahip olması gereken ne yetenekler var...

Ulus gazetesiyle devam edelim. Bir gün istifa etmeye kalkışıyorsunuz. Bunu biraz açar mısınız?

1945'in mart sonu veya nisan başıydı, Amerikan orduları General Eisenhower yönetiminde, batıdan Almanya'ya giriyorlar. Rusya'dan

da Kızıl Ordu geliyor, bir yerde buluşacaklar. O sırada Amerikalılar General Patton yönetiminde, Orta Avrupa'da bulunan Auschwitz'e, Bergen Belsen'e yani ölüm kamplarına giriyorlar. Bu ölüm kamplarında çektikleri fotoğrafları yayınlıyorlar. İşte Amerikan Basın Ataşesi olan Mr. Moore bunları bana da getirdi, "Alın yayınlayın" dedi. Bu fotoğraflar, tamamen kemik kalmış, açlıktan ölmek üzere olan insanları ve dünya kadar da ceset tepelerini gösteriyordu. Fotoğrafları görünce genç bir gazeteci olarak çok heyecanlandım. Hemen genel yayın yönetmenimiz Mümtaz Faik Fenik'in odasına koştum, fotoğrafları masasına yaydım. Heyecanlı şekilde, "Bakın Mümtaz Bey neler geldi" dedim. O sırada odada Ahmet Muhip Dranas da vardı. Mümtaz Bey bana şöyle bir ters baktı ve "Derhal defolun" dedi. Ben böyle donakaldım. "Alın bunları, hemen çıkın" dedi. Ben de fotoğrafları aldığım gibi çıktım odadan. Masama döndüm, zile bastım, hademe geldi, "Git bana, 16 kuruşluk pul al" dedim. O zaman istifa etmek için dilekçene 16 kuruşluk pul yapıştıyorsun. Birdenbire kapı açıldı, odama Ahmet Muhip Dranas geldi. "Aman Nermin Harun ne yapıyorsunuz?" dedi. "İstifa ediyorum" dedim. "Siz ne yaptığının farkında değilsiniz. Mümtaz Bey böyle şeyleri görmeye dayanamaz. O fotoğrafları görünce fenalık geçirip bayılmak üzereydi. Bir kadının karşısında bunu göstermek istemediği için sizi böyle dışarı çıkarttı" dedi. Bunun üzerine istifa dilekçemi yırttım.

Peki, daha sonra bu haberi kullandılar mı?

Hayır, bu fotoğrafları yayınlanmadılar, yani Yahudi katliamı *Ulus* gazetesinde haber olmadı.

Peki, diğer gazeteler yayınladı mı?

Onlar yayınladı tabii.

Aslında siz müthiş bir atlatma habere imza atacaktınız!

Evet. Ama maalesef Mümtaz Faik Fenik'in tamamıyla şahsi zafından kaynaklanan bir sonuç bu. Bak yine Mümtaz Bey'in tabiatının bir başka olayda daha beni nasıl bir duruma düşürdüğünü anlatayım. Ben her gün bir de magazin haberleri toplamakla mükellefim. Bir yandan röportaj yapıyor, bir yandan siyasi haberleri tercüme ediyor, bir yandan da küçük magazin haberlerini takip ediyorum. *Ulus* gazetesinin bir magazin sütunu var. Bir gazetede Amerikalıların, ağır işitenlere yaptıkları bir ameliyatla orta kulakta pencere açarak, daha iyi işitmelerini sağladıkları haberine ulaştım. O zaman tabii işitme aleti yok ve malum İsmet Paşa ağır

işitiyor. Ben bu haberi tercüme ettikten sonra yazı işlerine sundum. Mümtaz Bey çağırdı beni ve “Siz benim ocağıma incir mi dikmek istiyorsunuz? Bir daha böyle haberler istemiyorum” dedi. “Ne demek istediniz, anlayamadım” dedim. “Orası ne der?” dedi, el hareketiyle Çankaya’yı işaret etti. Yani böyle bir haberi yayınlamakla gazete İsmet Paşa’nın ağır işittiğini ima etmiş olacak, bundan dolayı da Mümtaz Bey’e ihtar gelecek ve işinden olacak...

Kraldan çok kralcı olmak böyle bir şey herhalde!

Bunların hepsi yaşanmış şeyler. Abdülhamid zamanında da “yıldız”, “burun” gibi kelimeler yasaklanmıştı; padişah Yıldız Saray’ında oturuyordu ve burnu epeyce iriydi. Bugün de böyle insanlar var, bugün de basında böyle olaylar oluyor. Aslında bunu yapanlar o kişiye büyük zarar veriyor. Mesela, İsmet Paşa savaşın bitimine yakın, o eski keskin ve buyrukçu halinden vazgeçmişti. Demokrasiyi getirmek için kendince bazı düzenlemeler yaptı.

Biraz da Falih Rıfık Atay’dan bahseder misiniz?

Ulus gazetesinde en önemli iki şahıs, Falih Rıfık Atay ve Naşit Hakkı Uluğ idi. Esas gazeteyi götüren onlar. Önce biraz Naşit Bey’den bahsedeyim. Kendisi müessese müdürü. Daha evvel yazıkarlık da yapmış, çeşitli politik görevlerde bulunmuş, ama Falih Rıfık Bey’le çok iyi anlaşmış için bu müessese müdürlüğü işini kabul etmiş. Tabii *Ulus* gazetesinin müessese müdürlüğü de başka müessese müdürlüklerine benzemiyor, daha ayrıcalıklı bir konumu vardı. Naşit Bey’in haruru Mübeccel Hanım da Ankara sosyetesinin aranan ve çok şık bir kadınydı. Bir de baldızı var; baldız da Dışişleri Bakanlığı’nda mütercim olarak çalışıyor. Bunlar Ankara’daki bütün kokteyllerde boy gösteriyor. Mesela ben Naşit Bey’in evinde verdiği bir davette Nâzım Hikmet’in akrabası olan ve artık aramızda bulunmayan, sivri dilli kadın gazetecimiz Nimet Arzık ile tanıştım. Yani Ankara’nın politik ve sosyal havasını sadece gazetede değil, akşamları katıldığın kokteyllerde de tenefüs ediyorsun. Bu kokteyllere harurlar mümkün olduğu kadar moda-ya uygun şekilde giyinerek katılıyorlardı. Günün olayları buralarda yorumlanıyor. Ben de genç bir gazeteci olarak bu kokteyllere davet ediliyorum. Evli değilim, Nermin Suley olarak da bir isim yapmışım, birçok kişiyi tanıyorum.

Sarı basın kartınız var mıydı?

Naşit Bey biliyorsun, bana kiralık oda ilanını verip oturacak

yer bulmama yardımcı olan kişi. Koruyucu amca rolünü benimsemişti. Bir avans gerekirse ondan isteyebiliyordum. Bir gün beni çağırır ve dedi ki: "Sen sarı basın kartı sahibi olabilirsin." Onun sayesinde sarı basın kartı sahibi oldum ve bu kartı 1950'lerin ortasına kadar taşıdım.

Falih Rıfıkı Atay ile devam edelim...

Falih Rıfıkı Bey bir şey yazacağı zaman ki çoğu başmakaleydi, yüksek sesle konuşarak fikir oluştururdu. Onun için genç gazetecileri odasına çağırır, "Şimdi ben size bir şey anlatacağım" der ve kendi kendine konuşmaya başlardı. Belli ki konuştuğu şey bir başmakale olacak. Bizden herhangi bir yorum filan istemiyor, sadece dinlememizi istiyordu. Duvara konuşmamak için bizi çağırıyordu. Kendisi gayet hoş, alımlı bir adamdı. Yıllar sonra Mîna Urgan yazdığı kitabında onun ne kadar sevecen bir üvey baba olduğunu yazdı. Bir zaman Mîna'nın üvey babasıydı. Tabii ben onu patron olarak tanıdım. Falih Bey yarı tanrı konumundaydı. Gazetede istediği değişikliği yapardı. Atatürk'ün yakın arkadaşı olduğu için İsmet Paşa'nın nezdinde de çok makbul kişiydi. Öyle hött diye odasına katiyen girilmez, ancak o çağırırsa girilirdi. Ayrıca müthiş çevreci biriydi. Bazı yazılarında ağaçların, doğanın korunmasından bahsedirdi. Mesela, hükümet orman kanunu çıkarıyor, ama Demokrat Partiler köylüye zulüm yapıyor diye muhalefet ediyor. Hükümet, köylü ağaç kesmesini istiyor, keseni cezalandırıyor. Demokrat Parti ise "Köylü ne yapsın, tabii ki ağacı kesecek, yakacak ya da satacak" diyor. Falih Bey yeşili korumak isteyen biri olarak, ormanların rant için yakıldığını, ağaçların boş yere kesildiğini yazıyordu.

Siz Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu yıllarda da gazeteciliğinizi sürdürdünüz mü?

Amerika'ya gidene kadar yani 1952'ye kadar sürdürdüm. Amerika'da bulunduğum sırada da düzenli olarak yazılar yolladım.

O zamanki basın ile bugünü mukayese ettiğinizde nasıl bir fark görüyorsunuz?

Şunu söylemek gerekir ki, o dönemin gazeteciliği çok kişisel bir gazetecilik. Herkes gazeteye kendi damgasını vuruyordu. Yani gazeteler imza sahibine sütun açtıkları zaman, aynı zamanda şahsi bir görüşe yer veriyorlardı. Oysa şimdi çok fazla sütun sahibi var. Mesela *Ulus* gazetesinde son söz Falih Rıfıkı Bey'indi.

Daha sonra başyazarlık Nihat Erim'e geçti. Arada Yavuz da yazdı. Diğer gazetelerde patronlar aynı zamanda başyazardı ve gazete-nin çizgisini belirleyen kişiydi.

Cumhuriyet'te Nadir Nadi gibi...

Nadir Nadi gayet güçlü bir başyazardı. Yani o dönemin bütün bu gazetelerinde patron yazarların gücü yüksekti. Ama bugün basındaki sermaye yapısı tümüyle değişti, gazeteci patronlar devri bitti. Öte yandan bugün basında daha iyi yetişmiş insanlarımız var. Ama yine de ülkemizde gereğinden fazla iletişim fakültesi olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu iletişim fakültesi mezunlarını istihdam edecek bir yer yok. Eğer Türkiye'de, Almanya veya Fransa'da olduğu gibi taşra basını gelişmiş olsa belki bu genç ve yetişmiş elemanlar iş bulabilirler. Tabii iletişim fakültesi kurmak da çok cazip. Bir kere çok büyük bir yatırım gerektirmiyor. Halbuki yurtdışında iletişim fakültesi demek, muhakkak surette bir yayın organı olacak yani gazetesi, radyo istasyonu ya da televizyon kanalı olacak demektir. Ben Basın Yayın Yüksek Okulu müdürlüğünü üstlendiğim sırada kapalı devre bir radyo stüdyosu kurdurdum. Metin Toket ve Hıfzı Topuz, bu konuda önyak oldular.

Bugünkü gazetecileri daha mı kaliteli buluyorsunuz?

Evet, bugün daha iyi yetişmiş insanlar, daha geniş bir dünya görüşü var. Unutmamak gerekir, 1940'lı, 1950'li yıllarda Türk basınındaki gazetecilerin önemli bir bölümü hiç yurtdışına çıkmamıştı. Gidenler de bazen yeni bilgiler edinmek yerine alışveriş yapıyordu. Türkiye'de o zaman hiçbir şey yok, dolayısıyla adam haberin yarısını yapıp doğru çarşıya koşturuyor. Türkiye o dönemde tamamen dış dünyaya kapalı bir ülke.

Peki, bugünkü polemikleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Eskiden yapılan polemikler çok daha seviyeliydi, yani daha inceydi. Osmanlı döneminde de fevkalade ince esprili polemikler yapılmış, yani bu âdeta bir sanattı. Polemik yapmak zaten öyle herkesin harcı değildir. Oturup da ağız dolusu küfretmek, o küfürleri de nokta nokta işaretleriyle belirtmek bir maharet değildir. Mesela şunu hatırlıyorum. Daha önce söylediğim gibi İkinci Dünya Savaşı sırasında bazı Yahudi profesörler Türkiye'ye gelmişlerdi. Bunlardan biri de son derece meşhur bir operatör, Prof. Dr. Ferdinand Sauerbruch'tu. Cerrahpaşa'da hocalık yaptı, sonra tekrar Almanya'ya döndü. Burada çalıştığı yıllarda dönemin Dışişleri Ba-

kanı Numan Menemencioğlu'nu da ameliyat etmişti. Fevkalade mahir bir cerrah. Yalnız ameliyat ederken, herhalde stresi gidermek için ya da Alman kültüründen gelen bir şey mi bilmiyorum, küfredermiş. Asistanları buna müthiş içerlermiş. Kendilerine "Hayvan, ver şu bisturiyi" falan deyince çok bozulurlarmış. Bundan dolayı profesörü şikâyet etmişler. Hoca bunun üzerine "Siz beni yakışksız kelimeler kullanıyorum diye şikâyet etmişsiniz. Bundan sonra eşek olanlara eşek filan demeyeceğim, beyefendi diyeceğim" demiş. Bu laftan iki dakika sonra "Beyefendi bana şu-nu verir misiniz?" demiş. İşte hiciv, ince polemik böyle yapılır.

O dönemde insanlar gazete okur muydu?

Gazete okumak tabii yine okumuş elite mahsus bir şeydi. Bir ke-re dağıtım meselesi çok mühim. Doğru dürüst dağıtım şebekesi yoktu. 27 Mayıs'ın getirdiği yeniliklerden biri de, Basın Yayın İlan Kurumu'ydu. Milli Birlikçilerden Yarbay Ahmet Yıldız, basın yayı-nla görevlendirilmişti. Basın Yayın İlan Kurumu'nu kuran oydu. Böylece resmi ilanların hakkaniyet dahilinde dağıtılması sağlandı, çünkü Adnan Menderes'in en büyük şantaj aleti resmi ilanları kesmek-ti. Senelerce *Cumhuriyet* gazetesi hiç ilan almamıştır. Bir başka şantaj aleti ise gazete kâğıdı ithaline izin vermemek yahut ithal edi-len kâğıdı tahsis etmemektir. Bunların hepsi basın üzerindeki baskı unsurlarıydı. Ayrıca Milli Birlikçilerin önyak olmasıyla gazete sa-hipleri bir araya gelerek bir dağıtım şirketi kurdular. 1960'tan önce kimin kamyonu o şehre önce varıyorsa, o gazete okunuyordu.

O zaman tirajlar neydi?

Son derece düşüktü tirajlar. En yüksek tiraj 30 ila 50 bin ara-sındaydı.

Bugün de toplam üç milyon civarında olduğu söyleniyor. 70 milyonluk bir nüfusa göre çok düşük tabii.

Bir başka büyük fark ise gazetelerin sayfa azlığı. O zamanlar en fazla sayfa sayısı sekiz. *Hürriyet* daima en kalın gazete olma-yı başarmıştır. Kısacası ilan da olsa kâğıt yok. İlan olunca bu se-fer haberden kısıyor. *Cumhuriyet* gazetesi belki bu son yirmi seneye kadar en çok altı sayfa olarak basılmıştır. Yani o zamanın gazeteleri incecikti. Bir de yurtdışındaki gazeteleri göz önüne getir, pazar günü sadece bir *New York Times* taşımak için bile bayağı kol kuvveti lazım. 1 dolar 25 kuruş ama aşağı yukarı 120 sayfa.

Vallahi, bir *New York Times* okumak saatler alıyor...

Doğru, ama herkes kendi ilgi alanına dair bir şeyler buluyor.

Bugünün gazeteciliği için ne düşünüyorsunuz?

Doğrusu, bu konuda bir şey söylemek çok zor, çünkü önümüzde elektronik gazetecilik var. Elektronik gazetecilik Türkiye’de ne kadar yaygınlaşacak? Yoksa basılı gazete hâlâ varlığını sürdürecektir mi? Mesela, basılı gazetede okuduğın bir haberi yeniden okuyabiliyorsun, oysa internet ortamında gördüğün bir haberi bulmak için epey uğraşıyorsun, çünkü haberler sürekli değişiyor. Aslında başka ülkelerin başına ne geliyorsa, bizim başımıza da aşağı yukarı aynı şeyler gelecek. Türkiye’de bir uçurum da söz konusu. Bir taraftan çok sofistike gazete basma teknolojisine sahibiz, ama öte yandan içerik bakımından gazetelerimiz çok zayıf. Örneğin, Avrupa’da iyi bir gazetenin bir günde sunduğu haberlerin toplamı ve sunuş biçimi, Türkiye’deki iyi bir gazetenin bir ay içinde sunduğu haberlerin toplamından üstündür. Yani yurtdışında haberler daha çığnemiş, daha düşülmüş, daha eleştirel, daha özgün şekilde ele alınır ve yazılır. Türkiye’de ise gazeteler daha çok sansasyon, dedikodu ve magazin peşinde.

Bu tür bir basın Türkiye’yi nereye götürür?

Türkiye bu şekilde irtifa kaybediyor. Gittikçe cahilleşen bir okuyucu ve izleyici kitlesi olacak. Tabii çok pesimist olmamak lazım. Her şeye rağmen düne nazaran bugün daha uyanık bir kamuoyu var.

Gazetede kaç yıl çalıştınız?

Gazeteye 1944’te girdim, 1946’da evlendim. Demek ki aralıksız iki sene çalıştım.

Evlenince neden gazeteden ayrıldınız?

Mehmet Barlas’ın babası Cemil Sait Barlas, Yavuz’un en yakın arkadaşığıydı. Parti adına *Ulus* gazetesinin denetçisi olarak seçildi. Cemil, Yavuz’un başmakale yazmasını istedi. Ancak “Bir aileden iki kişi, aynı yerden para alamaz” diye düşünmüş. Dolayısıyla beni kadrodan çıkardılar, sadece parça başına para vermeye başladılar.

Üzülmediniz mi buna?

Yavuz’u çok sevdiğim için onun yazmasına çok sevindim, ama tabii kendim için üzüldüm, fakat anlayış gösterdim. Bunu şahsıma karşı yapılmış bir haksızlık olarak görmedim. Batı’da aynı

Avrupa Türk Gazeteciler Birliği onur üyeliği belgesini eski bir gazeteci olarak Başkan Gürsel Köksal'ın elinden alırken.

müessesede karı koca istihdam edilmiyor. Bugün böyle bir hassasiyet gösterilmiyor. Mesela, Cemil Sait Barlas, daha sonra Recep Peker'in kabinesinde ticaret bakanı oldu. Bir gün bakanlık otomobiliyle eve limon alınmış, bunu muhalefet tespit etmiş, önerge vermiş, Meclis'te kıyamet koptu. Makam arabası limon almak için çarşıya nasıl gönderilir diye. Bugün makam arabasıyla, hatta makam uçağıyla bilmem nerelere, hangi ülkelere gidiliyor. Yani hassasiyetler çok farklıydı. Recep Peker de bir konuşmasında "psikopat" deyince yine kıyametler kopmuştu, böyle bir kelimeyi bir başbakan nasıl kullanır diye. Oysa sonraki başbakanlar ne kelimeler kullandılar. Siyasal söylemlerde kullanılan kelimelerin uyandırdığı reaksiyon döneme göre çok değişiyor. Bir zaman bir limon, siyasi krize sebep olabiliyordu. Bir de ağır eleştirileri hazmetme kapasitesi var. Bu bakımdan en başarılı kişi Süleyman Demirel'dir. Basına hakaret dolayısıyla herhangi bir tazminat davası açtığını ben bilmiyorum.

Karikatürlerine de çok müsamaha gösteren biridir.

Evet. Dolayısıyla siyasi üslup çok değişti.

Siz başka bir gazetede çalışmayı niçin düşünmediniz?

Benim için Yavuz çok önemliydi.

Kariyer mi, eş mi? Eş...

Ben şöyle düşünüyordum. Yavuz siyasette önemli bir şahsiyet. Milletvekilliği yapmış, hem gazeteci, hem politikacı, hem akademisyen kimliği var. Böyle bir adamın karısının gazetecilik yapmasını ben şahsen çok doğru bulmadım, çünkü çıkar çatışması olacaktı.

Aynı gazetede çalışsaydınız çıkar çatışması olabilirdi. Ancak başka gazetelerde de çalışmak istememişsiniz...

Oldum olası gazetecilik beni tatmin etmiyordu. Savaş ortamı geçince, bana öyle önemli konular vermemeye başladılar. Önemli haberlere erkekler gidiyordu. Kadın olmanın dezavantajını yaşadım.

Peki, ciddi haberlere giden adamlar sizden daha kültürlü, daha çalışkan insanlar mıydı?

Hayır, değildi. Ama öyle anlamak lazım. Ben çok büyük bir aşk ve uzun yıllar süren bir beklenti sonunda evlendim. Bu evliliği de güzel yürütmek istiyordum. Ama tabii şunu da belirtiyim, ben akademik kariyeri başka bir çare olmadığı için seçmiş değilim. Ben oldum olası bilimsel kariyer yapmak istiyordum. Ama bunu yapabilmek için de hiç olmazsa geçim derdimin olmaması lazımdı. Bu geçim derdi evlendikten sonra son buldu.

Şimdi evliliği konuşacağız, ama biraz ara verelim.

Bu kitap hakikaten senin sayende çok ilginç olacak ve iyi olacak. Çok iyi yönlendiriyorsun insanı. Kayıkta kürekçi başısın. Amiral öğrencim.

Hocam, siz de her şeyi çok güzel hatırlıyor ve anlatıyorsunuz.

Yüzüne karşı söylemek için değil. İyi bir insan sarrafıymışım ben. Sadece iyi bir hoca değil, bir insan sarrafı. Sende diğer çocuklarda olmayan bir şeyi gördüm. Çok iyi bir öğrenciydin, ama bunun da ötesinde hafta sonları gidip rehberlik yapıyordun. Bu yanını da çok takdir ediyordum. Ekmeğini taştan çıkaran kadınlara çok hayranım. Nerede olurlarsa olsunlar, başarılı oluyorlar.

Sağolun hocam...

Evlilik

Azimli aşkın zaferi...

Sedef Kabaş: Bugün 8 Mayıs 2009, sizin için özel bir gün...

Nermin Abadan Unat: Evet, bugün rahmetli Yavuz yaşasaydı evliliğimizin 63. yıldönümü olacaktı. Onu yitireli 42 yıl oldu, hayatımda en sevdiğim erkekti. Unutulmaz bir beraberlik yaşadım onunla.

Yavuz Abadan milletvekili seçilince Ankara'ya gitti. Siz de onun yanında olmak için Ankara'ya gidip *Ulus* gazetesinde çalışmaya başladınız. Gittiğinizde size yardımcı oldu mu?

Hayır, her şeyi ben kendim yaptım.

Niye yardımcı olmadı?

Benim için Yavuz, her zaman hem saygı duyduğum bir hoca, hem yaşça büyük bir kişi. Ayrıca fiziksel olarak benim kadar hareketli olması mümkün değil, yani şişmanlığı nedeniyle öyle çok hareketli değil. Benim çok sevdiğim, çok âşık olduğum ve aynı zamanda çok da beğendiğim bir erkek.

Ankara'ya gelmeniz onu memnun etti mi?

Memnun oldu, ama gelmemde onun herhangi bir katkısı olmadı.

Şaşırdı mı?

Yok, şaşırmadı.

Biliyor muydu geleceğinizi Ankara'ya?

Hayır, bilmiyordu ama benim çok inatçı olduğumu biliyordu.

Kararlı diyelim isterseniz.

Hem kararlılık hem de inat. Ben aramızdaki önemli yaş farkına

rağmen geçici bir heves değil, derin bir bağlılığa sahip olduğumu ispat etmek istedim. Buna istersen inat da diyebilirsin. Ankara'ya gelince ona telefon açtım ve "Benim duygularımda hiçbir değişiklik yok" dedim. Bana "Madem duygularında bir değişiklik yok, bir düşüneyim. Ama üç şartım var: Bir savaş bitecek, iki ailem seni kabul edecek ve üç ben kendime bir ev bulacağım" dedi. Tahmin edebileceğin gibi bu üç şartın gerçekleşmesi son derece zor, çünkü savaş bitiremezsin. Savaş başkaları bitirir. Ev bulma imkânı yok. Savaş süresince bir çivi çakılmadı Türkiye'de. Hiçbir şey yapılmadı. Bir daire için müthiş hava paraları isteniyordu. Bir milletvekili ev istediği takdirde, ev sahibi hemen evin tutulduğunu söylüyordu, çünkü milletvekilinden hava parası istemesi mümkün değildi. Dolayısıyla bir milletvekilinin ev bulması neredeyse imkânsızdı. Ailenin beni kabul etmesi meselesi ise biraz farklı.

Bu şartlar karşısında siz ne yaptınız?

Tek başıma Eskişehir'e gittim ve ailesinin evinde bir gece misafir oldum. Ailenin büyük kızı olan Vasfiye Hanım'la sohbet ettim. Yavuz Bey'in okumasına yardımcı olan fakat hiçbir tahsili olmayan Abdullah Efendi'nin, benim Ağababa dediğim kişinin elini öptüm. Benden sonra Abdullah Bey, Yavuz'a mektup yazmış, "Prensibimize uygundur" diye. Yani şartlardan birini çözdüm. İkinci şartı Churchill çözdü ve savaşı bitirdi. Geriye sadece ev meselesi kaldı. Ev şartını da Emin Sazak diye bir Eskişehir milletvekili vardı, o çözdü. Emin Bey büyük bir toprak ağasıydı. İsmet Paşa'nın toprak reformunu başlatmasına sebep olan adam Emin Bey'dir. Ankara'dan İstanbul istikametine, trenle gittiğin zaman Polatlı'dan sonra, Alpu diye bir yer gelir. Alpu İstasyonu'ndan başlayıp Eskişehir Garı'na gelinceye kadar geçen 15-20 dakikalık yol boyunca gördüğün bütün topraklar sadece Emin Bey'e aittir. İşte İsmet İnönü bunu öğrenince zamanın Ziraat Bakanı Şevket Hatipoğlu'na emir vermiş, "Hemen bir toprak reformu hazırlayın" diye. Toprak reformu Meclis'e kanun olarak sunuldu ve Demokrat Parti bunun üzerine doğdu. Adnan Menderes, Aydın'daki büyük çiftlikleri elinden gidecek diye muhalefet etti.

Emin Sazak da Eskişehir milletvekiliydi, değil mi?

Evet, ama İsmet Paşa şöyle demokratik bir yaklaşım sergiledi, bugün bunu hiç kimse konuşmuyor. CHP seçime tek listeyle giriyordu. İsmet İnönü, "İki misli aday gösterelim, seçmenler kimi istediklerini belirlesin" dedi. Emin Bey çok nüfuzlu bir insan, bütün

sandıklara haber gönderiyor, Yavuz için “Bu çulsuz Tatar’ı seçmeyin” diyor. Yavuz ise gidip oradaki adamlarla konuşuyor, onları ikna ediyor. 1943 yerel seçimlerinde Emin Sazak yeniden milletvekili seçildi, ama Yavuz da seçildi. Ondan sonra Emin Bey, Yavuz’u elde etmek istedi. Ona bir gün “Bakıyorum sen akşamları eve gitmiyorsun, galiba evli değilsin, gel hemşerim baş göz edelim seni. Elimin altında fevkalade iyi yemek pişiren, çok iyi yetişmiş, fevkalade söz dinleyen, yüzü gözü düzgün hanım bir kız var, gel seni onunla tanıştırayım” diyor. Yavuz, “Sağolun, istemem” deyince, “Bak kendisi bugünkü gençler gibi ayak ayak üstüne atıp sigara içmeyen, hanım bir kız” diye devam ediyor. Yavuz da “Emin Ağa ben tam da böyle ayak ayak üstüne atıp sigara içen, gözlüklü bir kıza söz verdim” diye yanıt veriyor. Bunun üzerine Emin Bey, Yavuz’un ev bulamadığı için evlenemediğini öğrenince, “Ben bu işi hallederim” diyor.

Peki, halletti mi?

Halletti. Bir gün beni Ankara’da Kızılay Meydanı’nda küçük köşk gibi bir yere çağırdılar. İçeride bağdaş kurmuş yaşlı bir adamla tanıştım, elini öptüm. Bu adam Emin Bey’in arkadaşı olan Kayseri milletvekiliydi. Bana “Al kızım şu anahtar, burada bir daire var, git gör, uygunsuz sonra düğününüze de gelirim” dedi. Hakikaten sonra düğüne de geldi. Emin Sazak da ilk yemek odamızı hediye etmiştir.

Nasıl bir evdi?

Bir giriş kat, “nohut oda bakla sofrası” misali, küçücük bir yer. Bir yatak odası, küçücük bir salon ve küçücük bir yemek odası. Hepsi o kadar. Ama bizim için harika bir yerdi. Bu evin ilginç bir yapılaş hikâyesi de var. İngilizler savaş sırasında Türkiye’de bir demir çelik fabrikası kurmak istiyorlar. Yer olarak da Karabük’ü seçiyorlar. Bu inşaat için kum taşımak lazım. Tesislerin yapıldığı yer ile kumun bulunduğu yer arasında epey bir mesafe var. Bir ihale açıyorlar. Kayserili milletvekillerinden biri Kayseri’ye haber gönderiyor, “Şehirde ne kadar eşek sahibi varsa, falanca gün şuraya gelsin” diye. Gelen eşek sahiplerine, “Hayvanlarınıza iki kasalı bir yüklük yaptıracaksınız, bunlara kum doldurulacak sonra da Karabük’e yola çıkacaksınız” diyor. Eşekler kum dolu yüklükleriyle Karabük’e dizi dizi gidiyorlar. Sonra da belledikleri yolu geri dönüyorlar. Böyle gide gele kumları taşıyorlar. İngilizler buna “*donkey express*” adını koymuşlar. Bu adam, Kayserili kafasını kullanarak, beş kuruş harcamadan, bir servet ediniyor. Karabük’teki inşaat bitince, ar-

takalan malzemelere de talip oluyor. Bu malzemeyle Ankara'da, Maltepe'de iki bina inşa ediyor. O zamanlar Maltepe'de başka bina da yok. İşte ben bu binaların birinin giriş katına taşındım.

Bu şekilde Emin Bey, Yavuz Abadan'ı tavlamis mı oldu?

Yavuz toprak reformunu savunmaya devam etti. Yavuz bir de üniversite özerkliğini savunmuştur. Onunla ilgili hazırladığım kitapta, tüm bunlardan detaylı şekilde bahsedeceğim.

O zor şartlarda nasıl dekore ettiniz evi?

İzmir'den halamı çağırdım, o zaman daha hayattaydı. "Bu evi birlikte döşeyeceğiz" dedim. O zaman dediğin gibi o kadar az para ve az imkân vardı ki. Bugün gibi hatırlıyorum, Sümerbank'tan metresi bir buçuk lira olan kreton (çiçekli kalın pamuklu kumaş S.K.) vardı, böyle üzerinde güzel pembe güller ve yeşil yapraklar olan. Çok hoşuma gitti, aldım. Perdelik satan mağaza yok, aslında hiçbir şey yok. Bir Ankara düşünün ki, fiilen hiçbir şey yok. Mesela, ev için bir şey lazım olduğunda bir gece biniyordum trene ve İstanbul'a gidiyordum. Ertesi sabah Beyoğlu'na çıkıyor, ne lazımsa alıyor, akşama tekrar dönüyordum. Kretonu alıp perdeler yaptık. Yatak örtüsü de aynı kumaştan. Bir de kapitone tutturdum, filmlerde mi gördüm nedir. Yatağın arkasına böyle başımız duvara değmesin diye kapitone bir şey yaptırdım. O da sanki dünyanın en şık şeyiymiş gibi çok iftihar ettim onu yapmakla. Marangoza son derece basit küçük masalar yaptırdım. Pahalı ahşap kereste alacak halim yok, üzerine gene böyle kretondan bir örtü yaptı halam. Üzerine de bir cam kestirdim. Ondan sonra üzerine eski şişelerden abajur yaptım. Yani böyle döşedik evi. Bu sırada Emin Sazak, haber yollamış, "Gelin hanım ne istiyorsa ben alayım" diye. Ben de "Yemek masamız yok" dedim. O da son derece basit bir yemek masası, dört sandalye ve bir vitrin aldı. Bir de halamın üvey oğlu Cevat Ağabey, bize son derece basit dört küçük koltuk ve bir sehpa hediye etti. Böylece o nohut oda, bakla sofa döşendi. Mesela bir gün Yavuz eve vali arkadaşlarını davet etti. 10 kişi geldi. Yeteri kadar sandalyemiz yok, karşı komşudan sandalye ödünç aldık. Eve zor sığdılar, bir vali neredeyse kapının dışında oturuyor. Yani o kadar küçük bir daireydi ama son derece neşeliydi, mühim olan da oydu.

Evi döşeyip hazır ettikten sonra mı evlendiniz?

Evet. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden tam bir yıl sonra 8 Mayıs 1946'da evlendik.

Kim kime evlenme teklifinde bulundu?

Ben istedim Yavuz'la evlenmeyi.

Şöyle bir baktığımda bu ilişkide ısrarcı ve karar verici taraf siz olmuşsunuz sanki...

Evet, ama haklı. Arada büyük yaş farkı vardı.

Kaç yaş fark vardı?

Yavuz 1905 doğumlu, ben 1921 doğumluyum. Yani 16 yaş.

Ne zaman evlenme teklifinde bulundunuz?

1944'te ben Ankara'ya gittim. 1944 ila 1946 arasında arkadaşlığımız ilerlemişti. Ama yine o dönemin Ankarası'nda ancak nişanlı veya evli çiftler beraber çıkabiliyordu. Biz evli değildik, Yavuz nişanlanmak da istememişti. Yani çok seyrek ve zor görüşüyorduk. Ben aldığım maaşın karşılığını vermek için çok çalışıyordum, Yavuz da Meclis'te yoğun çalışıyordu, dolayısıyla birbirimizi az görüyorduk. Daha çok öğlenleri görüşüyorduk. Sonunda ben teklif ettim ona.

Diyorsunuz ki, ben doğru insanı buldum mu peşini bırakmam.

Evet. Hiç de pişman değilim. Ben zaten bu kadın-erkek rollerini hiç benimsemiyorum.

Nerede evlendiniz?

Nikâhımız Çocuk Esirgeme Kurumu'nda öğleden sonra saat 16.30'da yapıldı. Tarih olarak İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da bitişinin yıldönümünü, 8 Mayıs 1946'yı seçtik özellikle.

Kimleri davet ettiniz?

Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ve Başbakan Şükrü Saracoğlu şahitlerimizdi. Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir vardı. İsmet İnönü'nün çok önem verdiği milletvekillerinden biri olan Saffet Arıkan vardı. Daha bir sürü bakan ve milletvekili gelmişti nikâhımıza. Amerikan Ataşesi Prof. Moore da geldi.

Nikâhınızda gelinlik giymemiştiniz, neden?

O zamanlar bir gazinonun kapatılıp herkesin sofrada ağırlandığı düğünlerde gelinlik giyiliyordu. Yani zengin düğünlerinde. Bizim öyle bir düğün yapacak paramız yok. O zaman bir milletvekilinin maaşı 220 lira. Ben de gazeteden 250 lira alıyorum. İkisini

Nikâh fotoğrafı. Solda Başbakan Şükrü Saracoğlu.

bir araya getirsen bile böyle bir ziyafet veremeyiz. Ama nikâh sonrasında Anadolu Kulübü'nde bir kokteyl verdik. O zamanlar Anadolu Kulübü bugünkü yerinde değildi, Merkez Bankası'nın en üst katındaydı. Orada ordövr ve içki ikram edildi. Zaten savaş sonrası olduğu için hiçbir şey yok. Viski filan yok. Fakat Amerikan büyükelçisi bana iki üç şişe göndermişti. Ben de nikâhta giydiğim siyah bir elbise ve pembe tüllü bir şapka ve pembe eldivenlerle misafirlerimizi kokteylde karşıladım.

Kısıtlı imkânlarla rağmen yine gayet şık olmuşsunuz. Peki, davetliler hep devlet erkânı mıydı?

Herkes davet edildi. Yavuz'un Eskişehir'deki akrabaları, taru-dıkları geldi. Köyü sayılan Şerefiye'den, Mesudiye'den, kasketli masketli köylü akrabaları geldi. Bir yanda onlar, diğer yanda milletvekilleri, bakanlar. Ankara'daki kız talebe yurdundaki arkadaşlarım. Tam bir curcuna ama son derece sempatik. Bir taraftan Yavuz'un bir köylü akrabası saz çalıyor, diğer taraftan salona başbakan giriyor.

Gerçek Türkiye'yi yansıtan bir davetli topluluğu olmuş...

Ulus gazetçisi erkânı da geldi. Yavuz'un lisedeyken hocası olan Maarif Bakanı Hasan Âli Yücel de geldi. Bana seslenip "Kızım bana da bir viski getir" dedi. Sonra biri ikaz etmiş, "O kızım dediğiniz gelin" diye. Tabii sonra çok güldük. Fevkalade güçlü bir sesi vardı. Yani opera sanatçısı olsaydı, muhakkak bas bariton olurdu. Bir gün

beni yolun diğeri tarafında görünce, tüm trafiğı bastırarak gür bir sesle, "Gelin hanım, nasılsın?" diye bağırdı. Öyle neşeli bir insandı.

Kaç kişilik bir davetti?

Herhalde 150 kişi vardı.

Yine her şeyi siz mi organize ettiniz?

Evet, ama müthiş bir telaş içindeydim, çünkü fazla tecrübem yoktu. Kokteyllere gidiyorum gazeteci olarak, ama daha önce herhangi bir kokteyl vermiş değilim. Yine de her şeyi düşündüm, ama bir şeyi unutmuşum. Fotoğrafçı! Dolayısıyla nikâh öncesi birisine rica ettim, "Ne olur gidin bir fotoğrafçı bulun" diye. Neyse bir fotoğrafçı bulundu, fakat o bulununcaya kadar garsonlar gelen çiçekleri çoktan kopartmışlardı. Garsonlar bahşiş koparmak için gelen sepet sepet çiçekleri koparıp koparıp giden misafirle-

Anadolu Kulübü'nde nikâh sonrası verdikleri kokteylde.

re veriyorlar. Bu yüzden fotoğraflarımızda hep yolunmuş çiçekler var! Ertesi gün Yavuz'la birlikte Ankara'nın meşhur Karpiç Lokantası'nda CHP Yönetim Kurulu üyeleri olan milletvekili arkadaşlarını bir akşam yemeğinde ağırladık. Lokantanın sahibi vaktiyle Beyaz Ruslarla birlikte Türkiye'ye gelmiş babacan, esprili, çok nazik bir kişiydi. Siyasal havayı koklar, müşterilerini ona göre masalara oturturdu. Türk parti hayatının değişiminin şaşmaz sahnelerinden biriydi Karpiç. O akşam Saffet Arıkan bana, "Bir politikacıyla evlendin, politika sabah akşam günün 24 saati yapılır, yani bazen eve gelmeyebilir, birkaç gün başka yere gidebilir, dolayısıyla sen ona hiç hesap sormayacaksın" dedi. Gerçekten de Yavuz, her salı akşamı erkek arkadaşlarıyla buluştu. Bunların hepsi bana gayet normal geldi.

Sizin ailenizden nikâha gelen oldu mu?

Ancam ölmüştü. Yengem de gelmedi. Sadece Raziye Halam geldi. Ama asıl önem verdiğim yakın arkadaşlarım Mübeccel Kıray ile Günseli Tamkoç'un gelmesiydi.

Artık evli bir kadın olarak kendinizi nasıl hissettiniz? "Nihayet istediğime kavuştum" mu dediniz?

Mutluydum kısacası. Fikirlerine, dünya görüşüne, kişiliğine, mizacına hayran olduğum, büyük bir aşkla sevdiğim erkekle artık el ele hayata devam edecektim. Onunla bilmediğim görmediğim yerleri keşfedecek, güzellikleri birlikte paylaşacaktık...

En yakın arkadaşlarından Günseli Tamkoç solda, Mübeccel Belik (Kıray) ise sağda.

Soldan sağa ve önde; Ferit Alnar, Nermin, Yavuz, Cemil Sait Barlas.

Nasıl bir hayatınız oldu evlendikten sonra?

Önce Eskişehir'deki akrabaları ziyarete gittik. Anadolu'daki köylülerin içtenliğini, sevecenliğini ve sadeliğini keşfettim. Sonra küçücük evimizde dostlarımızı davet ettik. Yavuz'un en yakın arkadaşlarından biri Mehmet Barlas'ın babası Cemil Sait Barlas'tı. Cemil Bey, esprili eşi Emine Harum ve onların grubu bize sık sık geliyordu. Yavuz ile Cemil Bey lisedeyken içtikleri su ayrı gitmezmiş. İstanbul Erkek Lisesi'nden beri arkadaşlardı. Köklü bir aile, Gaziantep'in en meşhur ailelerden biri Barlaslar. Cemil Sait Bey'in babası Temyiz mahkemesinin başkanı. Temyiz mahkemesi bir zamanlar Eskişehir'deydi. Öyle tanışmışlar. Sonra İstanbul Erkek Lisesi, sonra da Avrupa. Yavuz, önce Viyana'ya gitmiş bakmış, "Çok Türk var, burada Almanca öğrenemem" demiş ve Cemil'in yanına Heidelberg'e gitmiş. Cemil Bey bir gün Yavuz'a, "Bıktım bu doktordan, annemin yemeklerini özledim" demiş, neredeyse ağlayacak. Yavuz da bunun üzerine "Ben sana yemek yaparım" demiş. Gitmiş bir kilo et doğratmış, bir kilo kuru fasulye almış, bir de soğan. Bunların hepsini bir tencereye koymuş. Tabii daha önce hiç pişirmediği için fasulyeyi ıslatmamış. Yemeği yenebilir hale getirmek için boyna suyu dayamış ve neredeyse 30 saat pişirmiş. Sonra aklına salça koymak gelmiş, onu da bir yerden bulmuş. Sonra Cemil'i çağırmış ve "Gel, bak sana Türk yemeği yaptım" demiş. Cemil gelmiş, yemiş ve çok memnun olmuş. Ev sahibi önce bu fa-

Yavuz Abadan, Cemal Sait Barlas (gözlüklü) önde Nermin Abadan. Kucağında çocuklar Mehmet ve Fatma Barlas.

sulyeye barbar mutfağı diye bakmış, ama yedikten sonra “Şahane bir şey” demiş. Yavuz her zaman yemeği, yedirmeyi severdi. Eve hep arkadaşlarını çağırır, rakı sofrası kurulurdu.

Siz rakı sofrası kurar mıydınız?

Bir kere Ekrem Muhittin Yeğen'in yemek kitabı, benim evimden hiçbir zaman eksik olmaz. Türkiye'de çıkmış en iyi yemek kitabıdır. Galiba yazarı artık hayatta değil. Bende iki kitabı var, biri et ve sebze yemekleri, diğeri tatlılar. Kör total yapıyorum. Ben talimata çok uyanm. Ayrıca beğendiğim yemek tariflerini keser, saklarım. Ayrıca mutfakta özel yemek kitapları kitaplığım var. Fransızca, İngilizce yemek kitaplarım, çorba kitabım, krep kitabım var.

Gelen giden çok, o küçük evde nasıl misafir ağırladınız?

O minicik evden tabii bir an evvel çikalım istedim. Bir yıl sonra Maltepe'de başka bir eve taşındık. Biraz daha geniş ve balkonlu bir evdi. Hiç olmazsa Yavuz'un yazı masasını koyabileceğimiz kadar büyük bir salonu vardı. Balkondan Hüseyin Gazi Dağı görünüyordu. Güneş battığı zaman müthiş bir manzara ortaya çıkıyordu. Bir gün Japonya Büyükelçimiz Seyfullah Esin bize geldi. Eşi ressam bir kadın. Balkonumuzdan görünen Ankara manzarasına vuruldu. “Size gelip bu manzaranın resmini yapabilir miyim?” dedi. Sonra birkaç kez gelip gitti ve o manzarayı resmetti.

Yani misafir trafiğiniz devam etti...

Evet. Yavuz'la 8 mayıs 1946'da evlendik. 20 temmuzda seçim

oldu ve Yavuz seçimi kaybetti. Ondan sonra bir daha Meclis'e girmedi, fakat Meclis'teki arkadaşları bize gelip gitmeye devam ettiler. İktisat Bakanı Tahsin Bekir Balta, çok sık geliyordu. Sonra benim hocam oldu, Karadenizli, bekâr, çok kendine özgü bir insandı. Almanca, Fransızca, Türkçe konuşurdu ama hepsini Lazca konuşurdu! Mesela devlet için "duvlet" diyordu. Daha o zamanlar devlet iktisadi teşekküllerinin kâr etmediği için kapatılmasını istiyordu. Tabii herkes alışmış mevcut sisteme, dolayısıyla herkes Tahsin Bey'e muhalefet ediyordu.

Evlilik hayatına dair neler söylemek istersiniz?

Evliliğin değişik tarımları var. Benim için çok sevdiğim, düşüncelerine çok değer verdiğim, özgüveni çok yüksek olan bir insanla yirmi dört saat beraber olmak, gerektiğinde ona çeviriler

Ankara Palas'ta bir baloda.

hazırlamak, yaşanı paylaşmaktır. Ev işinde Yavuz yardım etmezdi, buna karşın hiç kesilmeyen bir fikir alışverişimiz olurdu, ülke ve dünya olaylarını hep birlikte değerlendirirdik. Evlilik bana aradığım mutluluğu ve huzuru getirdi. Ben babamı kaybettikten sonra oradan oraya bir kedi yavrusu gibi boyuna yer değiştirdim. Hiçbir zaman tam anlamıyla bir evim olmadı. Evlendikten sonra bir yuvam oldu.

Azimli bir aşkın sonucu kendi yuvanızı kendiniz kurdunuz. Çok mu âşık oldunuz Yavuz Abadan'a?

Çok âşık oldum, çok sevdim, hayatımda en çok sevdiğim insandır.

Kendinizi sonradan mı âşık ettiniz?

Evet. Bak sana Yavuz'un bana yazmış olduğu bir yazıyı göstereceğim: *"İkinci yılın eşiğinde yirmi üç aylık evliliğin saadetini, bu bahar gecesinde katre katre içiyorum, arkaya baktığım zaman hadiselerle dolu 23 ay, senin avutucu latif arkadaşılığınla 23 saniye kadar kısa görünüyor, ileriye de o ümitle bakıyor ve çok uzun olmasını dilediğim müşterek ömrümüzün sonuna kadar, ahenk ve saadet içinde sürmesi ümidiyle kalbim çarpıyor. Bu sadece bir ümit değil önsezi, bugünden idrak ettiğim bir gerçektir."*

Ne kadar güzel bir yazı...

Bak, başka bir yazıda da şöyle yazmış: *"Nermin görüyor musun? Senin beklediğinden de, umduğundan da kısa bir süre içinde evliliğimizin ikinci yılını doldurmuş bulunuyoruz. Sana göre bu zamanın ifade ettiği mana, belki sadece bir sürü sosyete mükellefiyetleri ile karışık, kocanın yoklama ve imtihan ve şaşırtma devresidir, ben kendime göre bir denemeye tabi tuttum. Netice senin değil, benim ihtiyatımı yıktı. Tereddütsüz sen dünyanın en iyi, en samimi, aynı zamanda anlayanın indinde ve elinde en güzel kadınsın. Buna karşılık ben senden de şüphe eden, dünyanın en kuşkulu, en kaba, en objektif adamıyım. Seninle hayatımı birleştirirken, senin bana bağladığın ümitler ile benim hiçbir işe yaramayan kabiliyetsizliğim bizi birbirimizi düşman eder diye korkuyordum. Şimdi anlıyorum ki ben tereddütlerimle ayağıma gelen bir nimeti az kalsın tepiyordum. Sen hüsn-i muammamı (bilmece gibi olan kişiliğimi S.K.) her surette çözebildinse, bu da bir kârdır. Seni gerçekten seviyor ve sana inanıyorum. Benim yavrum, canım... Kocan..."*

Bir yılbaşı gecesi.

Nasıl tanımlıyorsunuz aşkı?

Aşkı tanımlamak çok zor. Ama birisiyle hayatı paylaşmayı istemek çok önemli. Mesela, hayatıma dönüp baktığımda en mesut olduğum anı hatırlıyorum. Yavuz'la bir İspanya seyahati yapmıştık. Sevilla'da sıcak bir öğleden sonra Kral Sarayı'nın bitişiğindeki Giralda Kulesi'nin bahçesindeyiz, labirent şeklinde, küçük küçük yeşil alanlar var ve her birini bir fiskeye süslüyor. Havada yasemin kokusu. Biz Yavuz'la bir bankta oturuyoruz. Müthiş bir huzur içindeyiz ve beraberiz. Bana göre cennet budur. En çok sevdiğin insanla, çok güzel bir ortamda bir arada olmak. Aşk tenseldir, ama fikirler de çok önemlidir. İkisi bir arada olmayınca aşk hevesten ileri gitmez. Bir de tabii ben hiçbir zaman bir baba görmedim. Yani psikolojik olarak güçlü bir adama yaslanabilme ihtiyacı da vardı. Yavuz çok güçlü bir adamdı. Etrafındaki bütün insanları koruyan, kollayan, moral veren bir insandı.

Yavuz'la Anadolu'yu gezerken. Iskenderun, 1955.

Hiç mi kızmaz, sinirlemez, morali bozulmazdı?

Hayır. Mesela 147'liler Olayı buna örnektir. 27 Mayıs hareketini, Ankara'da Kızılay'da konuşlandırılan tankların ezici havasını kaldıracak ümidiyle büyük bir ferahlamayla karşıladık. Darbe çok kötü bir şey, ama 27 Mayıs sonrası getirilen anayasa, Türkiye'nin en özgürlükçü anayasasıdır. Bugün de hâlâ bu anayasayı savunurum. Ancak 27 Mayıs sonrası üniversitede kıdemli hocaların tasfiyesi kararı alındı. Yaşlı hocaların gençlerin yükselmesini engellediğine inandılar. Birçok yaşlı hocayı kürsüden uzaklaştırmak için 147'liler hadisesini başlattılar. Genç subaylar ile genç doçentlerin tavsiyesiyle hem İstanbul hem Ankara'daki 147 hocayı üniversiteden uzaklaştırdılar. Yavuz da uzaklaştırılanlardan biri oldu. Kendisi Hukuk Fakültesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi olmak üzere iki fakültede de hocalık yapıyor, iş yoğunluğu nedeniyle odasına hiç uğramıyordu. Ayrıca Yavuz'un odası üst kattaydı ve varisleri olduğu için odasına çıkmakta da çok zorlanıyordu. Hantal bir vücudu vardı, fizik olarak çok güzel olmayan bir erkekti. Fakat gözleri ve elleri benim için son derece cazipti. Ben onu o haliyle sevdim. İşte Yavuz'un odasına hiç uğramıyor olmasını bahane ettiler. Üniversiteden uzaklaştırmak istedikleri hocalar hakkında türlü iftiralar attılar. Bu bizim için büyük bir darbe oldu. Hiç unutmuyorum, bir akşam evimizde CHP'li bir çifti misafir ediyorduk. Saat 10 civarında, telefon çaldı. Ben açtım, bir gazeteci, bana pat diye "Milli Birlik Komitesi'nin kararı gereği ko-

canız tasfiyeye uğradı” dedi. Bunu duyunca ben çılgına döndüm. Misafirimiz, ki o da Halk Partisi’nin önemli bir milletvekiliydi, hemen telefonu aldı. Ne söyleyeceğimizi bilemedik. Tamamen aptal olduk. Ama olayı Yavuz gayet soğukkanlılıkla karşıladı. Ertesi gün gazeteciler bizim eve akın ettiler. “Nasıl olur?” diye sorup durdular. Bir tanesi Yavuz’un eski Türkçe kullandığını yani soldan yazdığını ihsas etti.

Soldan yazmasıyla, solculuğu mu bağdaştırdılar, anlayamadım...

Soldan yazıyordu lafı solcu anlamına geliyor. Yani kapalı şekilde neden tasfiye edildiğini söylüyor. Sonra duyduk ki, İsmet Paşa’nın kendi özel doktorunu da 147’liler arasına almışlar. Bir sürü başka tanıdık isim de var, herkes çok üzülüyor. Yavuz ise böyle heykel gibi, gayet sakin, “Bu ihtilaldir, her şey olabilir” diyor. Bense “Dünya çapında Yavuz Abadan’ı üniversiteden aldılar, beni niye tasfiye etmediler?” diye düşünüyorum. Bu olaydan sonra üniversitede devam etmek istemedim. Asistanı olduğum Tahsin Bekir Balta’ya belki on, belki yirmi defa istifa dilekçemi götürdüm. Her defasında yırtıp attı. Her seferinde “Hadi git kızım git, işinin başına geç” diye beni kovdu. 1960 sonbaharında Cumhuriyet Bayramı’na iki gün kala çıktı bu 147’liler kararı ve ancak bir buçuk sene sonra 1962’de düzeltildi. Yavuz bu süre zarfında Eskişehir’deki İktisadi Ticari Bilimler Yüksek Okulu’nda ders verdi. Hiç gocunmadı, moralini hiç bozmadı. Ama bazıları aklını kaçırdı, bazıları ise hayata küstü. Mesela Hikmet Belbez vardı, Hukuk Fakültesi’nde çok değerli bir hoca. Kanun düzeltildikten sonra gitti üniversiteye ve ertesi gün istifasını verdi. Bir daha da hocalık yapmadı. Bu kanunla çok büyük haksızlıklar yapıldı. Pek çok değerli hoca, kuşak çekişmesinin kurbanı oldu.

Kanun düzeltilince, eski hayatınıza dönebildiniz mi?

Bu kanunun konuşulduğu Meclis toplantısına bizzat gittim. Tarih 18 nisan 1962’ydi ve kanun nihayet düzeltildi. Biz ondan sonra Berlin’e gittik. Hitler’in Yahudi olduğu için memleketten kovduğu hocalardan biri olan Ernst Hirsch Türkiye’ye gelmişti. Burada Türkçe öğrenmiş ve bizim ticaret hukukunun yazılmasında büyük katkıları olmuştu. Savaş sonrası Almanya’ya döndü ve Berlin Üniversitesi’nin rektörü oldu. Hirsch, Türkiye’nin Yahudi bilim adamlarına gösterdiği kadirşinaslığın bir mukabelesi olarak 27 Mayıs sonrası askerin attığı bilim adamlarını Almanya’ya da-

vet etti. Fakat Yavuz bu teklifi kabul etmedi. "Ben kovulmuş bir Türk bilim adamı olarak, sürgüne gitmem" dedi. Ne zaman kanun çıktı, o zaman daveti kabul etti. Biz böylece 1962 mayısında, 4 yaşında olan oğlumuz ve bakıcısıyla birlikte Berlin'e gittik.

Onurlu, gururlu, güçlü bir adammış. Sevmekte haksız değilmişsiniz...

Evet, çok sevdim...

Avukat Nermin

Doğru meslek seçimi...

Sedef Kabaş: Meslek hayatınızla devam edelim. Hukuk okudunuz ama avukatlık yapmak istemediniz, neden?

Nermin Abadan Unat: Ben her zaman alnımın akıyla para kazanmaya çalışmışımdır. Fakat biraz da diğerkâm olduğum için sahip olduğum bilgiyi, karşılık beklemeden kullanmışımdır. Mesela, avukatlık sıfatını kazanmak istedim, çünkü o sırada henüz akademik kariyer yapıp yapmayacağım belli değildi. Gazetecilik mesleğini ise Yavuz'la evli olduğum için hakkıyla yapamayacağıma kanaat getirdim. Sen bana daha evvel de sordun, "Cemil Barlas sizi kadrodan çıkardı, üzülmediniz mi?" diye. Ben bugün de aynı şeye inanıyorum, eğer eşiniz politikanın içindeyse iyi bir gazeteci olamazsınız. Çünkü iyi bir gazeteci her şeyin peşinden gider. Her şeyin peşinden giderken, icabında kocasının konumunu zora sokabilir. Dolayısıyla gazeteciliği bırakmam bilinçli bir tercihti. Benim için Yavuz'un başarısı çok daha önemliydi. Bu yüzden kendim için başka alanlar aradım. "Madem Hukuk Fakültesi mezunuyum, öyleyse gidip avukatlık ehliyetini de alayım" dedim.

Yani avukatlık yapmayı hiç planlamadınız mı?

Hiç planlamadım. Avukatlık seçeneklerden biriydi, ancak ben o zamanlar avukatlığın alanlarını sınırlı görüyordum, oysa bugün aynı düşüncede değilim. Mesela, bugün insan hakları ihlalinde bir davaya girmeyi ve inançlanımın doğrultusunda birisine yardım etmeyi severek benimserim. Ama o zamanlar bu görüş bende yoktu. Yine de avukatlığı namusumla para kazanabileceğim bir meslek olarak gördüm. Ben hem Yavuz'la evliliğimde, hem ikinci evliliğimde parasal meselelerde daima eşime destek olmuşumdur, kazancımı paylaşmışımdır. Yani "Madem evlendim, eşim bana

Avukatlık günlerinde.

baksın” diye düşünmemişimdir. Bir eş olarak katkıda bulunmayı kendime prensip edinmişimdir.

Eşiniz, Yavuz Bey Anadolu kökenli bir erkek, onun kültüründe kadınlar ailesine maddi katkıda bulunmaz. Bu tavrınızı yadırgamadı mı?

Yavuz, Almanya’da doktorasını yaptığı için Batılı toplum yaşamının yabancısı değildi. Benim Batı düşünceli bir insan olduğumu biliyor ve bunu da takdir ediyordu. Dolayısıyla bu prensibimi hiç yadırgamadı.

Bildiğim kadarıyla Yavuz Bey’in ailesine de destek oldunuz.

Yavuz’u okutmuş olan, Ağababa dediğimiz Abdullah Efendi’nin çocuklarını, okumaları için Ankara’ya getirdim. Önce göz veremi olduğu için özel bakım isteyen rahmetli Sabahat Abadan’ı getirdim. 12 yaşında bir çocuktü. Doktorlar buna “Tedavi ederiz, ama hiç okumasın” demişler, halbuki pekâlâ okudu. Liseyi bitirdi tıp fakültesine girdi, göz ihtisası yaptı. İngiltere’den burs kazandı. İngiltere’de kornea nakil ameliyat yöntemini öğrendi. Türkiye’de ilk uygulayanlardan biridir. Türkiye’nin aranan bir tıp profesörü oldu. Aşağı yukarı 800 kör insana yeniden görme imkânı kazandırdı. Sabahat

21 sene benim evimde yaşadı. Ne yazık ki, girdiği bir baypas ameliyatında yaşanan bir problem nedeniyle çok genç yaşta, 64 yaşında öldü. Daha önce size Kamile'den de bahsettim. O da benim evimde 22 sene kaldı. Oğlumun yetişmesinde çok büyük yardımı oldu. Onun, kız sanat okulunun ne kadar branşı varsa, dikiş, nakış, biçki, eldiven yapımı, abajur yapımı, akla gelebilecek ne kadar el işi alan varsa, her birinden birer sertifika almasını da sağladım. Bir sene sonra Sabahat'ın bir kardeşi Necmi vardı, o geldi. Eskişehir'de liseyi bitirdikten sonra Ankara Hukuk Fakültesi'ne yazıldı. O da dört sene bizim evde yaşadı. Son olarak da en küçük kardeş, Türkan'ı aldım. İçlerinde en alımlı, en güzel olanı, yumuşak huylu olanı oydu.

Neden yaptınız tüm bunları?

Ben hep şöyle düşündüm. Mademki Ağababa dediğim ve hayatında altı aydan daha fazla okula gitmemiş bir adam, eğitimin önemine inanıp kabiliyetli yeğenini yani Yavuz'u Avrupa'ya yollamış, bu kadar büyük fedakârlık yapabilmiş, o zaman ben haydi haydi yaparım. Abdullah Efendi'nin kız kardeşi önce kocasını kaybediyor, sonra kendisi ölüyor ve geride beş çocuk kalıyor. Abdullah Efendi bu beş çocuğu da evine alıyor. Zaten kendisinin de beş çocuğu var. Dolayısıyla evde on çocuk oluyor. Ben de hiç olmazsa "Madem büyük olanların eğitim alma imkânı geçmiş, bari küçükleri yanıma alıp okutayım" dedim.

O küçücük eve nasıl sığdınız?

Evlendiğim zaman girdiğimiz o küçücük evden Sabahat yanıma gelince önce Maltepe'de bulunan biraz daha geniş bir eve çıktık. Fakat o ev de yetersiz kaldı. Ondan sonra Sabahat ile Necmi'nin okuluna daha yakın diye, Ankara'da Sıhhiye'de, Cihan Sokak 16 numarada bir daire tuttuk ve bu dairede 1948 ila 1958 yılları arasında, 10 sene kadar oturduk. Oğlum Mustafa Kemal dünyaya gelince bu ev de yetersiz kaldı. Oradan da Selanik Caddesi'ne çıktık. Sıhhiye'deki ev de çok büyük değildi, ama kullanışlıydı. Biz bu evde karı koca ikimiz, Kamile, Sabahat, Necmi ve Türkan olmak üzere altı kişi yaşadık. İki kişi bir odada karı koca, iki kişi yandaki odada, iki kişi de camla kapattığımız holde, karşı karşıya iki somyada. Yani yeter ki gönüller ferah olsun. Biz o evde böyle on seneye yakın bu sıkışıklıkta yaşadık. Çocuklar tatillerde Eskişehir'e gidiyorlardı, ancak ben onları İstanbul'a davet edip Büyükdada'da, İstanbul Boğazı'nda gezdirdiğimi hatırlıyorum. Ayrıca inandığım ikinci bir prensibi de uygulamaya koydum.

Bu çocukları Türkiye’de var olmayan mesleklere yönlendirdim. Sabahat tıp istedi, çünkü o göz hastalığından dolayı çok çekti. Bir de çok cesur bir kızdı. Ameliyattan, bıçaktan korkmazdı. Necmi, ona göre daha yumuşak, daha az iradeli bir çocuktü. Nitekim sonra kendini oyuna kaptırmuş. En küçük kardeş Türkan ise güzel bir kızdı. Güzelliğinin farkında, öyle pek çalışkan da değil. Ona ortaokulu bitirttik. Ondan sonra “Türkiye’de hangi meslek de eksiklik var?” diye düşünmeye başladım: hemşirelik. Onu hemşire okuluna gönderdim. Ankara’dan İstanbul’a geldim, Florence Nightingale Hemşire Okulu’na yazdırdım.

Hemşire mi oldu Türkan?

Evet, hemşire oldu, fakat pek çalışmadı çünkü bir doktora âşık oldu ve hemen onunla evlendi. Bu evlilik çok ani oldu, emrivaki oldu. Eşi şöhretli bir göz profesörüydü. Ama bu adam beni sorumsuz bir yenge olarak suçladı.

Neden sorumsuzmuşsunuz, anlayamadım.

Efendim, ben kalkıp bu kızı hemşire okuluna yazdırmışım. Bu hemşireler er geç genç doktorlarla flört ederlermiş. Bu da bizim muhafazakâr değerlerimizle bağdaşmazmış.

Hemşireler olmasın mı o zaman?

Onun algılayışına göre hemşireler kolay avlanabilecek kadınlardır.

Dolayısıyla karısını çalıştırmadı...

Evet, çalıştırmadı. İşte maçoluk bu.

Üstelik bu okumuş, profesör bir adam.

Evet, ama biliyorsun ne profesör adamlar var. Biz Selanik Cadesi’nden sonra Kavaklıdere’ye kendi evimize taşındık. Aynı apartmanda bir doktor çift oturuyordu. Boşandılar. Çünkü adam karısına dayak atıyormuş. Yani kadına karşı şiddet, kadını cinsel bir obje olarak görme, tahsil derecesiyle ilgili bir durum değil. Serpil Sancar’ın yeni kitabı *Erkeklik: İmkânsız İktidar* bu bakımdan son derece önemli bir kitap. Bu düşünce tarzının ne kadar yaygın olduğunu gösteriyor.

Türkan evlendikten sonra ne yaptı?

Türkan bu doktorla evlendi ve ne beni ne de Yavuz’u nikâha

Yavuz Abadan'ın yeğenleriyle birlikte.
Türkan, Yavuz, Nermin, Sabahat ve öndeki Necmi.

çağırıldı. Uzun seneler arayıp sormadılar, bizi ziyarete gelmediler. Yavuz öldükten sonra bana başsağlığına geldiklerinde, Türkan'ı zorla amcasının mezarına götürdüm. Kocasının korkusundan bizi yıllarca yok saydı. Yani Türkiye'de kadın-erkek ilişkisinin düzelmesi için daha çok fırın ekmeğe yenmesi lazım.

Kendisine sahip çıkmış, okutmuş, evinde yaşatmış, bir gelecek hazırlamış insanları koca korkusu nedeniyle yok saydı, öyle mi?

Ben buna benzer o kadar çok örnek gördüm ki. Her zaman dediğim gibi insan çok yaşarsa, çok şey görür. Ben hep Shakespeare'in kısa yaşamasına rağmen insan hallerini nasıl bu kadar iyi tahlil edebildiğini düşünürüm.

Peki, avukatlık mesleğinde kalmıştık, oradan devam edelim...

O zaman avukat olabilmek için belli yerlerde staj yapmak zorunluymuştu. Değişik mahkemelerde birer ay staj yapılıyordu; sulh mahkemesi, borçlara bakan mahkeme, cezai fiillere bakan mahkeme, cürmü meşhut (suçüstü) mahkemesi... Bu değişik mahkemelerdeki stajı bitirdikten sonra bir avukat yanında altı ay daha staj yapılıyordu. Bir sene dolduktan sonra bir imtihana giriliyordu. Yani o zaman avukat olmak çok güçtü. Bugün bu stajı çok kolaylaştırdılar. Benim stajımda bana en ilginç gelen, suçüstü mahkemesiydi. Staj yaptığım suçüstü mahkemesinin başkanı merhum Melahat Ruacan'dı. Kendisi dünyanın temyiz mahkemesine seçilen ilk kadındır. Melahat Hanım asık suratlı, çok sert bir tip, yani makamının hakkını veren bir

kadıncı. Suçüstü mahkeme neye bakar? Bir suç işlendiği takdirde kişi eğer, ilk 24 saat zarfında yakalanırsa bu mahkemeye geliyordu. Bu mahkeme onu derhal mahkûm etmiyor, ama savcıya sevk ediyor ve prosedür devam ediyor. Orada tabii çok ilginç olaylara şahit oldum. Mêsela bir kişi geldi, tavuk çalmakla suçlanıyor. Sırf komşusunu sınırlendirmek için ikide bir kümesine dalıp oradan bir tavuk çalıyormuş. Tabii Melahat Hanım bu adamı bir güzel azarladı ve kanunun öngördüğü en ağır cezayı önerdi. Başka bir olay daha oldu. Bir adam birini bıçakla yaralamaktan dolayı suçüstü mahkemesine getirildi. Melahat Hanım, "Sen adamı yaralamak için bıçak kullandın mı?" diye sordu. Adam "Evet, ama 22 cm'lik bir yaralama yaptım" dedi çünkü bu derinlikte bir yaralama Ceza Kanunu'nda hafif bir cezayı öngörüyor. Ama yara 22 cm'den fazla ise cezan ağırlaşıyor. Bunun üzerine Melahat Hanım, "Sen Ceza Kanunu'nu çok iyi okumuşsun, belli ki kışı hapisshanedede sıcak bir hücrede geçirmek istiyorsun. Ama ben bunu yutmuyorum" dedi ve yine en ağır cezayı önerdi. Dediğim gibi insan yaşadıkça bunları öğreniyor, yoksa bunlar kitapta yazılı değil. Sonrasında Mazlum Kayalar isimli bir avukatın yanında stajımı yaptım. O daha çok ticari konularla ilgileniyordu ve bana fazla bir iş vermedi. Sonra yazılı imtihanı verdim ve belgemi aldım. Ancak bu staj dönemi sonucunda avukatlık mesleğinin benim için çok çekici olmadığı kanısına vardım.

Hiçbir davaya bakmadınız mı?

Baktım, iki boşanma davasına baktım. Yavuz'un İstanbul Erkek Lisesi'nden arkadaşı bestekâr müzisyen Ferit Alnar, meşhur opera sanatçısı Ayhan Aydan'la evlenmişti. Ayhan Aydan'ı Türkiye'de opera sanatının kurucularından Carl Ebert keşfetmiş ve Mozart'ın *Figaro'nun Düğünü* adlı operasında ona Susanna rolünü uygun görmüştü. Ayhan'a şöhret kazandıran ise *Madam Butterfly* operası oldu. Ferit Alnar kendisini seyredince hayran oluyor ve evlenme teklif ediyor. Evleniyorlar, çocukları da oluyor. Ayhan ne yazık ki, oğlunu henüz 16-17 yaşındayken, İngiltere'de, banyo yaparken bir kaza sonucu kaybediyor.

Nasıl bir kadındı Ayhan Aydan?

Fevkalade güzel, neşeli, seksi bir kadındı. Etrafına yirmi erkek çekebilecek kadar çekici, Tatar güzeli bir kadındı.

Siz bu çiftin boşanma davasını üstlendiniz...

Talep Ayhan'dan gelmiş. Karşılıklı anlaşma olduğu için ben ve

Vasfiye Abadan, Nermin Abadan, Ayhan Aydan, Ferit Alnar,
Yavuz Abadan Ankara Palas'ta.

karşı tarafın avukatı mahkemeye gittik. Bir celsede boşanma kararı verildi. Yani benim hiçbir özel çabam olmadı, sadece gerekli evrakı hazırladım.

Ayhan Aydan'ın adı Adnan Menderes'le ne zaman duyuldu?

Bilemiyorum. Ama Ayhan Hanım'ı ben hayatının sonuna kadar ziyaret etmişimdir. Yıllar sonra Egeli çiftlik sahibi, ona fevkalade iyi bakan, zengin bir adamla evlendi. Eşi ona her türlü rahatı sağladı. Her sene Çeşme'ye onu ziyarete gittim. Çok cömert bir kadındı. Sanatkârlara sahip çıkardı. Ne kadar opera, tiyatro sanatçısı varsa evini, sofrasını açardı. Ama Ayhan Hanım eşini kaybettikten sonra hayata küstü. Bir iki sene önce de öldü.

Menderes'in yargılandığı sürede de çok zor zamanlar yaşadı, fakat o davada ne kadar cesur bir kadın olduğunu gösterdi, yarğların gözünün içine bakarak "Bu adamı sevdim" demiştir.

Tabii, çok doğru söylüyorsun. Ama Adnan Menderes'in, Suzan Hanım'la da ilişkisi vardı, yani kadro biraz kalabalıktı.

Bir başka davaya daha baktınız...

İkinci avukatlık denemem ise 1954 yılında oldu. Mathews adında Fulbright bursuyla Türkiye'ye gelmiş bir Amerikalı akademisyen, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okuyan gençler üzerinde ilginç bir araştırma yaptı. Bu gençler ileride idareci olacak gençler. Bu

araştırmanın sonuçlarını içeren kitabı İngilizceden Türkçeye ben çevirdim. Mesela araştırmada “Daha önce bir erkek arkadaşı olmuş bir kızla evlenir misin?” diye soruluyor. Erkeklerin yüzde 60’ı “hayır” diyor. Yani Türkiye’deki erkeklerin muhafazakârlık derecesini ortaya koyuyor. Bu araştırma 1954’te yapıldı, yani 50 sene önce. Bugün belki bu derece bir muhafazakârlık yok ama kırsal kökenli erkekler ile kentsel kökenli erkekler arasında hâlâ dağlar kadar fark var. İşte bu Mathews, Amerika’da çok genç yaşta evlenmiş ama anlaşamamışlar ve ayrılmak istiyor. İlle de Türkiye’de boşanmak istiyor, çünkü Amerika’da boşanmak pahalıya mal olacak. Neyse ki eşi de razı oldu. Bu boşanma da anlaşmalı oldu. Yani iki defa mahkeme huzuruna çıktım, ikisinde de anlaşmalı boşanma davasına baktım. İkisinden de para almadım. Sonra baktım ki, baronun aidatı yüksek, ben ise hiç para kazanmıyorum. Sonuçta gidip barodan kaydımı sildirdim.

Avukatlıktan vazgeçtiniz. Peki, sonrasında ne yaptınız?
1949’da İsveç’e gittim.

İsveç

Çağdaş yaşam modeli...

Sedef Kabaş: İsveç seyahati nereden çıktı?

Nermin Abadan Unat: O zamanlar Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Edebiyatı hocası olan Mihri Pektaş Hanım'a İsveç'ten bir talep gelmiş. İsveç'te Ortadoğu'daki kadınlarla ilgili bir konferans düzenlenecekmiş. Zannedersem gazeteciliğim dolayısıyla benim isimim de akla gelmiş. Bir de Adana Milletvekili Makbule Dıblan seçildi. İkimiz Stockholm'e davet edildik. İskandinav Airlines ile önce Nice'e gittik. Bizi meşhur Negresco Oteli'nde misafir ettiler. Cannes Film Festivali'ne gelen ünlülerin kaldığı lüks otel. Bu oteli ben zaten önceden biliyordum.

Nereden biliyordunuz?

Çok gazete okurum, aktüaliteyi takip ederim. Bugün de ben Nişantaşı'nda hangi kafenin açıldığını ya da hangi dükkânın nerede olduğunu bilirim. Çünkü bunlar statü endeksi. Beni ilgilendiren, Türkiye'deki sosyal sınıfların içindeki dilimler yani kim tepede, kim onun altında. Mesela kuaföre gittiğim zaman *Alem* dergisini alıyorum ve diyorum ki şimdi sosyoloji tahsili yapıyorum. Kim ne giymiş, nereye gitmiş bakıyorum. Ben maliyede müfettiş olsam memurlara, "Evladım, önce *Alem*'i, sonra da gazetelerin magazin eklerini al, iyi oku, oradan kendine bir liste yap. Ondan sonra da vergi kaçırılıp kaçırılmadığını araştır" derim.

Süpersiniz vallahi...

Dünyanın her yerinde bu böyledir, benim icadım değil. Neyse bizi Negresco Oteli'nde misafir ettiler. Ertesi sabah Nice'ten Frankfurt'a gittik. Frankfurt'ta bir iniş yaptık, uçakta temizlik yapacaklarmış, bizi çıkardılar. O zamanki Frankfurt Havaalanı fevkalade

küçüktü. Hiç unutmam, Amerikalı bir subay sigarasını içtikten sonra izmaritini yere atmıştı. Orada yerleri süpüren zayıf, belli ki çok aç kalmış bir Alman hemen koşup bu izmariti aldı. Çünkü o zaman, o kadar büyük bir fakirlik vardı ki, izmaritleri toplayanlar, bunları temizleyip sarma sigara yapıyorlardı. Sigara büyük para yerine geçiyordu. Bu sahne bana çok dokundu. Tabii ki Nazilerin korkunç marifetlerini biliyordum, ama işte bu Alman'ın davranışından rencide oldum, ne de olsa Amerika işgal kuvvetiydi. Elbette yıllar içinde Almanya çok hızlı toparlandı, hem de pir toparlandı. Aktarma sonucu biz Stockholm'e geldik. Stockholm Havaalanı pırl pırl, çünkü hiç savaşa girmemiş, tarafsız kalmış, zaten oldum olası en zengin İskandinav ülkesi. Çünkü İsveç emperyalist bir devlettir. Zamanında Norveç'i, Danimarka'yı, Almanya'nun bir kısmını ve Finlandiya hariç Baltık kıyılarını fethetmiş.

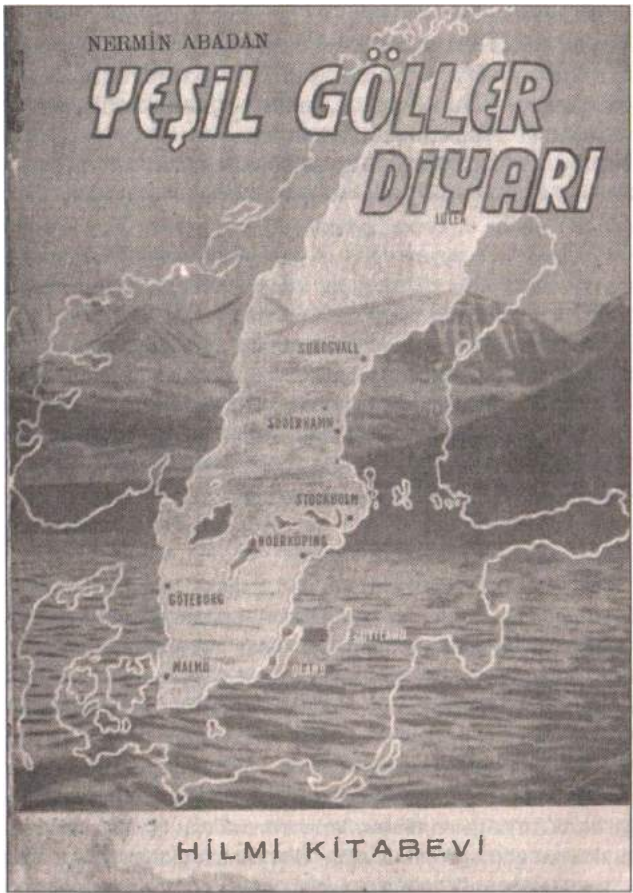
“Ortadoğu’da Kadınlar” konferansına başka hangi ülkeler katıldı?

Altı Ortadoğu ülkesinden seçme yapmışlar: Türkiye, Lübnan, Mısır, Ürdün, İran ve Irak. Bunu organize eden meslek kadınlarının sorunlarıyla ilgilenen Frederika – Bremer Förbundet ile International Alliance of Women adlı derneklerdi. İsveç derneğinin başkanı İsveç'te güçlü bir sivil toplum lideri sayılan Dr. Hanna Rydh'di. Bize üç haftalık bir program uyguladılar. Ben iki hafta süreyle Stockholm Şehir Kütüphanesi'nin müdürünün evinde misafir kaldım. İsveçliler için başkent kütüphanesinin müdürlüğü belediye başkanlığıyla eşdeğer bir makamdır. Çok güzel bir villada bana bir oda ve banyo tahsis ettiler. Sabah kahvaltısında ve yemeklerde son derece zevkli sofralar kuruluyordu. Ortada barok stilinde kocaman bir gümüş makas bulunurdu. Bu makasla ev sahibesi bir üzüm salkımından üç tane üzüm kesiyor ve tabağımıza koyuyordu. Tabii üzümler iri, fakat yine de sadece üç tane. Salatalık da öyle, yine tabağımıza bıçakla kesilen üç incecik dilim konuluyordu. Bunlar büyük ikram sayılıyordu. İsveç'te dün olduğu gibi bugün de taze meyve ve sebze son derece pahalı.

Gel de Türkiye'nin kıymetini bilme...

Tabii, bizde üzüm, salatalık eve kilolarca alınır. İşte bizi birçok kuruma, müzeye götürdüler, gezdirdiler, birçok konferansa katıldık. Bu arada bir de genel seçim oldu. Seçim günü de bizi toparladılar ve sandık başına götürdüler. Sandık bir okulda, önünde belli mesafede küçük masalar konmuş, her parti orada kendi broşürü-

İsveç dönüşü yazdığı kitabın kapağı.

nü verebiliyor. Komünist Parti'nin temsilcisi de çok şık giyinmiş genç bir hanım. Tayyörünün üstünde vizon bir şal, boynunda inci kolye ve elinde bir pankart. "Benim gibi giyinmek istiyorsanız, Komünist Parti'ye oy verin" yazıyor. Bu sahneyi çok yadırgamıştım. Neyse demokratik seçim nasıl oluyor, görmüş olduk. İnsanlar gayet medeni şekilde sıraya giriyorlar, bekliyorlar, oylarını kullanıyorlar. Sonrasında sandıklar kapanıyor ve aleni tasnif var. Türkiye'de biliyorsun, daha evvel kıyamet kopmuştu, "aleni oy, kapalı tasnif" komikliğini yaşamıştık, yani tam tersini. Bir başka gün ise

bizi kürtaj kliniklerine götürdüler. Tabii benim gözlerim fal taşı gibi açıldı, çünkü o tarihte Türkiye’de kürtaj yasak, çok ağır cezası var. Nüfusumuz azdı ve kürtaj kesinlikle yasaktı. Kürtaj yapan doktorlara hapis cezası veriliyordu. Ben İsveç’teki serbestliği görünce çok şaşırtdım. Daha sonraları kadının kendi bedeni üzerinde özgürce tasarruf edebilme hakkını savunmaya başladım. 1961’den sonra bizde nüfus planlaması kabul edildikten sonra kürtaj serbest bırakıldı. Stockholm’de geçen iki haftadan sonra grubu ikiye ayırdılar; yarımız İsveç’in kuzeyini, yarısı da güneyini gezecek. Ben güneydeki gruba dahil oldum. Linköping, Malmö, Göteborg gibi şehirlere gidildi. Ben bu gezi sonrasında *Yeşil Göller Diyarı* diye bir kitap yazdım. Mesela Malmö ideal bir kent tasarımı olarak imar edilmiş, küçük villalar ve bahçeleri, ortak bir yaya yoluna açılıyor, bu yolda çocuklar, büyükler olmaksızın ve hiçbir sokağa geçmeksizin okula kadar ulaşıyorlar. Oysa bugün Malmö Türklerin, çeşitli Ortadoğu ülkelerinden gelenlerin yaşadığı ve dolayısıyla İsveç’in en problemli şehri haline gelmiş durumdadır.

İsveç nasıl bir ülke?

Bana Amerika’yı çağırıyor, ileri, çağdaş. Mimari ve mobilya tasarımında da çarpıcı bir ülke. Ayrıca toplumsal adalet ve insan haklarına saygı açısından dünyanın önde gelen ülkelerinden biri. Bu vesileyle Türkiye’de şubeler açmış olan İsveç sermayeli IKEA mağazasından bahsetmek gerekir. Ben Münih’ten yeni geldim. Münih Çağdaş Sanat Müzesi’nde, *IKEA = Sanat* diye büyük bir sergi vardı. Serginin amacı, modern İsveç ev döşeme üslubunun nasıl bir halk okulu oluşturduğunu gözler önüne sermekti. Doğrusu Türkiye’de IKEA’ya gelen müşterilerin evlerinde, o eşyaları nasıl kullandıklarını görmeyi çok isterim. Ben sık sık gidiyorum ve orada her sosyoekonomik statüden kadın, erkek bütün insanların mutfaqlara girip çıktığını görüyorum. Mesela, orada satılan eşyaların bir kısmı İsveç’in beslenme tarzına uygun olarak satılıyor. Sos yapmak için küçük tencerecikler var. Bizim Türk mutfağında sos yok, acaba bizimkiler bunları ne için kullanıyorlar? Neyse sonra Linköping’te bizi bir huzurevine götürdüler. Odalar gayet modern döşenmiş. Bir tanesinde odanın tam ortasında kocaman bir çizgi vardı. “Bu nedir?” dedim. “Efendim, bu odanın sakinleri birbirine ölesiye dargın ve aralarına bir hudut çizdiler. Bu bize ders oldu, yeni bir huzurevi yaparsak, kesinlikle çift kişilik oda yapmayacağız” dediler. Ertesi gün Göteborg’a götürdüler. Şehrin en zenginlerinden birinin evinde bir akşam yemeğine davet edildik. Evin sahibi beyaz

saçlı, uzun boylu, crkck güzeli bir adama takdim edildik. Benim Türkiye'den geldiğimi öğrenince ilk sorusu şu oldu: "Atatürk yatağında mı öldü?" Şaşladım. "Evet" dedim, "yatağında öldü." "Öyleyse, diktatör değildi" dedi. Onun ölçüsüne göre, öldürülenler diktatör, yatağında ölenler değil. O akşam aslında ülkenin elit tabakasının bile ne kadar cahil olduğunu ya da dış dünyayla ilgilenmediğini net şekilde gördüm. İşte bizim İsveç seyahati böyle bitti.

İsveç dönüşü nasıldı?

Paris'e uğradık. O zaman Dışişleri bakanı olan Necmettin Sadak'ın eşi ki çok şık, son moda giyinen bir kadındı, beni George V Oteli'ne davet etti, buzda soğutulmuş şampanyalar ikram etti. Paris'teyken Richard Wagner'in *Usta Şarkıcılar* eserini seyrettim. Böylece fevkalade güzel, görkemli Paris Opera Binası'nı da görmüş oldum. Sonra bütün grup, Paris'in tek tepesi olan Sacre Coeur'de, Mere Catherine diye küçük bir meyhanede buluştuk. Gayet uyumlu bir gruptuk, mesela İran'dan gelen hanımlar gayet şıktı, Irak'tan gelenler de öyleydi. Hepimizin ortak görüşü şuydu: İsveç iyi bir model. Çağdaş yaşam modeli.

Türkiye'ye dönünce ne yaptınız?

Doktorama başladım. Ankara Üniversitesi'nde doktora programı ilk kez hukuk fakültesinde açıldı. O sırada Ankara Hukuk Fakültesi'nde, Profesör Ernst Hirsch ders veriyordu. Kendisi Almanya'dan Türkiye'ye gelen Yahudi hocalardan biri. Mükemmel Türkçe öğrenmiş. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde uzun zaman ders verdikten sonra Ankara Hukuk Fakültesi'nde hukuk felsefesi okutmaya başladı. Herkes savaş biter bitmez Almanya'ya dönerken Ernst Hirsch çok sonradan gitti, yani 50'lerden sonra gitti. Berlin'de rektör oldu. Bugün kullandığımız ticaret kanunu onun kaleminden çıkmıştır. Kendisi aynı zamanda Ankara Hukuk Fakültesi kütüphanesini yaratan kişi diyebilirim.

Yani doktoranıza hukuk fakültesinde başladınız...

Evet. O dönemde yaptığım ödevlerden biri çok ilginçti. Konu olarak İkinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren, Almanların "kayıtsız şartsız teslimi" doktrininin nasıl oluştuğunu araştırdım. 1943 yılında Churchill ve Roosevelt, Casablanca'da buluşmaya karar veriyorlar. Churchill çok içki içen, kendine özgü yaşam tarzı olan bir politikacı. Öğleden sonra üçe kadar uyuyor, sonra çok sıcak bir banyo alıyor, o banyo sırasında ne kadar erkek bakan varsa, ban-

yonun etrafına sıralıyor, onlarla günlük acil olayları konuşuyor. Ondan sonra giyinip öğle yemeği yerine akşam yemeğine geçiyor. Ama gece dörde beşe kadar çalışıyor. Roosevelt ise malum çocuk felci olmuş, dolayısıyla tekerlekli sandalyede yaşayan, hiç içki içmeyen, çok erken kalkan biri. Bu buluşmada Roosevelt'in kafasında, savaşı bir an evvel bitirme düşüncesi var. Nasıl Amerikan İç Savaşı'nda, Kuzey, Güney'e kayıtsız şartsız teslim formülünü kabul ettirdiyse, Roosevelt aynı şeyi Almanya'ya yaptırmak istiyor. Churchill uyurken, o erkenden kahvaltıya iniyor. Salondaki gazeteciler adamın ağzından bir an önce bir bilgi almak istiyorlar. Birtakım sorular soruyorlar. Açık gözün biri, "Mihver kuvvetlerine nasıl bir şart koşacaksınız?" diye soruyor. O da, "Kayıtsız şartsız teslim isteyeceğiz" diyor. Tabii bu açıklama hemen haber oluyor. İkinci Dünya Savaşı'na damgasını vuran bu özlü formül ayrıntılı şekilde tartışılmaksızın aniden ortaya çıkıyor. Şu kadar ki beklenen tepki ters bir sonuç veriyor, çünkü Hitler "kayıtsız şartsız teslim" açıklamasını duyunca, ölümüne kadar savaşma kararı alıyor. Böylece savaş bir buçuk sene daha uzuyor, daha çok insan ölüyor. İşte böylesine önemli tarihi bir dönemeç kişilerin haletiruhiyesine, bir adamın fiziksel yapısına göre yön değiştirebiliyor.

1950 seçimleri

Türk siyasi tarihinin kırılma noktası...

Sedef Kabaş: Önce İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'deki siyasi atmosferden biraz bahseder misiniz?

Nermin Abadan Unat: Halk Partisi 1940-50 döneminde dört kabine değişikliği yaşadı. Şükrü Saracoğlu, Recep Peker, Hasan Saka ve Şemsettin Günaltay. İsmet Paşa hükümetleri kurarken umumi konjoktüre göre aktörleri değiştiriyordu, fakat şaşmayan bir prensibi vardı: denge politikası. Her zaman uluslararası alanda iki tarafı da kontrol altında tutmak istiyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın en kritik yıllarında ılımlı muhafazakâr sayılan Saracoğlu'nu kabinesinin başına getirdi, buna karşın Milli Eğitim bakanı sol düşünceyi temsil eden Hasan Âli Yücel'di. Yücel, Sovyetler'e göz kırıyor, klasikleri tercüme ettiriyor, köy enstitülerini destekliyordu. Bana göre Türkiye'nin gelmiş geçmiş en önemli eğitim bakanı, bıraktığı eserler zaten ortada. Şükrü Saracoğlu, İkinci Dünya Savaşı sırasında başbakanlık yaptı. Savaş sırasında halk büyük bir yoksulluğa maruz kaldı; ekmek karneyle, şeker beş lira, yağ yok, neredeyse hiçbir şey bulunmuyor, çok sıkıntılı bir dönem. Bu sıkıntılı zamanda başbakan olarak İsmet İnönü, Şükrü Bey'i seçti. Şükrü Bey Egeli, Ödemiş'ten geliyor. Tam manasıyla Ege efesi ve futbola müthiş meraklı. Her pazar günü stad-yuma gider, halkla beraber maçı seyredirdi. Halk da, işte "Madem başbakan da bizimle futbol seyrediyor, herhalde çok önemli bir şey olmasa gerek" diye düşünüyordu.

Yani değişen pek bir şey yok. Bugün de halk kendi sorunlarını tartışmak yerine tuttuğu takımın maçlarını tartışmayı tercih ediyor. Futbol toplumları oyalamak için müthiş bir araç...

Çok doğru.

Peki, diğer başbakanlar nasıldı?

Recep Peker çok faşizan, otoriter bir tutumu temsil ediyordu. Hasan Saka daha nötr bir yol izledi. Hasan Saka'dan sonra gelen Şemsettin Günaltay ise 14 Mayıs (14 Mayıs 1950 genel seçimleri S.K.) hazırlayan dönemde başbakanlık yaptı. Şemsettin Günaltay muhafazakârdı, laiklik düşüncesine uzak duran bir anlayışı temsil ediyordu.

8 Mayıs 1945'te savaş sona erince neler oldu?

Hasan Saka kabinesi sırasında savaş bitti. Müttefikler San Francisco'da toplanıyordu ve İsmet Paşa için en önemli şey, o masada yer almaktı. İşte o masaya oturması için Hasan Saka ile beraber Paris Hukuk Fakültesi'nde doktora yapmış olan, Ankara Hukuk Fakültesi'nin parlak ve genç kamu hukuku profesörü Nihat Erim'i gönderdi. Bu İsmet Paşa'nın tahterevallı politikası, yani iki tarafı da hoşnut etmek ve dengeyi korumak için güttüğü politikanın bir sonucudur.

Nihat Erim, yıllar sonra başbakan oldu, değil mi?

Evet, ama çok sonra oldu. Kendisi ayrıca 27 Mayıs sonrası hazırlanan özgürlükçü anayasanın Türkiye'ye fazla geldiğine inanmış ve o meşhur lafını etmiştir: "Gerekirse özgürlüklerin üstüne şal örtmeli." Erim daha sonra bir suikasta uğradı. Nihat Erim benim aynı zamanda doktora hocam da oldu. Çok kendini beğenmiş, kibirli bir insandı.

Hasan Saka nasıl bir başbakandı?

Hasan Saka Karadenizli, fazla konuşkan olmayan, ağırbaşlı biriydi. Dışişleri bakanıydı, sonra başbakan oldu. Haruru fevkalade frapan, güzel sarışın bir kadındı. Süsüne püsüne son derece meraklıydı. Büyükkada'daki Anadolu Kulübü'nde yazın geniş bir çevre kurardı. Herkes kendisine kur yapar, "Hanımefendiciğim" diye hitap ederdi. Hasan Saka ise durgun bir kişiliğe sahipti. Dolayısıyla onun yanında Nihat Erim'i göndermek parlak bir fikirdi. İsmet Paşa zaten daha sonra parti içinde muhalefet yapmaları için bir müstakil grup kurdurdu. Nihat Erim'i de bu grubun başına getirdi.

Yani İsmet İnönü parti üstü bir adam gibi davranıyor...

Gayet tabii parti üstü, ama sözde parti üstü çünkü hâlâ parti başkanı sıfatını taşıyor. O zaman cumhurbaşkanı ile parti başkanlığı arasındaki çizgiler tam ayrılmamış. İsmet Paşa aslında bir as-

Muhalefet lideri İsmet İnönü ve eşi Mevhibe İnönü ile birlikte.

ker. Asker her zaman sert emirler vermeye alışmıştır; taviz vermek, gönül almak askeri yaşamın o militarist zihniyetinden uzak kavramlar. Ama İsmet Paşa olsun, Atatürk olsun 1923'ten sonra sivil olmaya çalışmış insanlardır. Taksim Meydanı'ndaki anıt bir semboldür, bir tarafta Kurtuluş Savaşı öncesi askeri üniformayla Atatürk ve İsmet Paşa, diğer tarafta ise savaş sonrası her ikisi de frakla. Ne Atatürk ne de İsmet Paşa 1923 sonrası askeri üniforma giymiş değildir. Bu üniformayı terk etmek sadece bir giysi terk etmek demek değildir, ayrı zamanda bir zihniyeti terk etmektir. İsmet Paşa 60'ından sonra keman dersi alıp klasik Batı müziğini öğrenmeye çalışıyor. İngilizce ders alıyor, Çankaya'da bir laboratuvar kurdurup orada deneyler yapıyor. Yani çağdaşlaşmak anlamında yeni bir şeyler öğrenmeye çalışıyor. Hem yurtiçi hem yurtdışı basını günü gününe takip ediyor. Zaten en büyük zevki dış politika. Ben tecessüs (merak S.K.) sahibi insanı çok takdir ederim. Aynı şekilde eşi Mevhibe Hanım, kızı Özdem Hanım ve torunu Gülsün Hanım, yeniliği özümstedikleri için Türkiye'nin önde gelen ve iftihar edilecek kadınları arasında yer aldılar.

İnönü'ye sizin duyduğunuz sempatiyi duymayan çok insan var.

Biz o kadar cepheleştik ki... Bütün insanlarımız marka oldu. Sağcı marka, solcu marka, dinci marka. Arada bir nüans yok, her şey ya siyah ya beyaz. Dediğiniz gibi benim İsmet Paşa hakkında

anlatmak istediklerimi bazı insanlar dinlemek bile istemez. Zannederler ki ben İnönü'yü göklere çıkarıyorum. Muhakkak ki büyük hataları olmuştur, ama onun yanında gerçek bir devlet adamı olduğuna inanıyorum. Mesela, dış politikayı katiyen kimsenin eline bırakmazdı, ama pek çok kişiye danışır, farklı kaynakları takip eder, sonra karar verirdi. Dış politika meselelerinde son derece titiz, Türkiye'nin hakkının yenmemesi için sonuna kadar mücadele eden biriydi. Bu yüzden savaş sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin San Francisco'da temsil edilmesini istemiştir, Avrupa Konseyi'nin kuruluşunda Türkiye'nin yer almasını sağlamıştır. Biz şimdi Avrupa Birliği bizi alsın diye bekliyoruz oysa vaktiyle Türkiye Avrupa Konseyi'nin kurucu üyesiydi. Yani o zamanlar Türkiye bir Avrupa ülkesi sayılıyordu, şimdi sayılmıyoruz. Bütün bunlar biraz da tutum meselesi. Mesela ben rahmetli Ecevit'i bu konuda sorumlu görüyorum, AB'ye Yunanistan'la beraber girebilecekken bu fırsatı elinin tersiyle itti.

Niye 1946 seçimlerine “sopalı seçimler” diyorlar?

Çünkü fiili terör estirdiler, sandık başında insanlara dayak atmaya kalktılar. Hilesi başından sonuna kadar açıkça görülen bir seçim. Tabii şunu da unutmamak lazım, o tarihte iki dereceli seçim vardı. Seçmenler seçicileri seçiyorlar, onlar oy kullanıyordu, böyle antidemokratik bir uygulama vardı. Tarihe şöyle dönüp bir bakacak olursak; Enver Paşa'nın Almanya ile o derece yoğun bağlantısı vardı ki, Osmanlı İmparatorluğu topraklarına “Enverland” deniyordu. Almanlar ülkenin her tarafına nüfuz etmişlerdi. İşte bunun sonucu Birinci Dünya Savaşı'na emrivaki şekilde girdik. 1918'den sonra bütün İtilaf Devletleri, Almanya, Avusturya, Macaristan'la birlikte yenildiğimizi kabul ettik, yöneticiler de kaçtı. Enver Paşa, Rusya'daki Türk kökenli bölgelere, “Belki bir destek bulurum” diye gitti ve oralarda hayatını kaybetti. Talat Paşa ise Berlin'e kaçtı, orada da bir Ermeni tarafından sokak ortasında öldürüldü. Almanya'da mahkemesi yapıldı ve o katil, Talat Paşa'nın Ermenileri sürgün etmesi dolayısıyla uyguladığı zorunlu sürgünü bütün delilleriyle anlattı. Türkiye'nin mağlubiyetini, müttefiklerin işgal hareketleri takip etti. Malum, işte Yunanlar İzmir'e çıktı, İngilizler İstanbul'u işgal etti, Fransızlar ve İtalyanlar güney sahillerimizi işgal etti. Bu şartlar altında, Atatürk önce Anadolu'daki yerel kongreler vasıtasıyla bir direniş cephesi kurulmasını destekliyor, sonra bildiğiniz gibi Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi toplanıyor. Netice itibariyle 1923'te Cumhuriyet'in

ilanıyla birlikte Cumhuriyet Halk Fırkası doğuyor. Yani hep olağanüstü durumlar sonucu siyasi partilere kavuşuyoruz, normal organik gelişim sonucu değil. Aslında Türkiye’de bugün bile doğru dürüst demokratik değerleri ön planda tutan bir seçim sistemine sahip değiliz.

Peki, bu utanç verici seçimlerin sorumlusu kim?

Efendim, aslında bunun yüz tane sorumlusu vardır, ama en önemli sorumlusu demokratik seçimlere alışık olmayan kamuoyu. Önemli olan, bir ülkenin seçmenlerinin tercihlerini yansıtacak seçimin adil ve meşru olduğu hususunda kesin bir kamuoyunun oluşmasıdır. Toplumdaki değişik siyasi akımların temsil edilebilmesi için uygulanacak seçim sisteminin aslında demokrasiye giden tek yol olduğu hususundaki inanç bugün de Türk kamuoyunun çeşitli odaklarında yeterli derecede tartışılmıyor. Türkiye’nin demokrasi tarihine baktığımız zaman, düzgün ve dürüst seçimler geçirmiş olduğunu söyleyemeyiz. Şimdi hatırlarsak önce meşrutiyet ilan edildi 1876’da, Abdülhamid üç ay sonra anayasayı askıya aldı. 33 sene Meclisi Mebusan seçim görmedi. Nihayet 1908’de yine bir darbeyle, Abdülhamid’i tahttan indirdiler. Seçimler yapıldı, ama hazırlıksız olarak yapıldı. Kapkaranlık bir odadan çıkıp birdenbire siyasi bir parti olunmaz. Siyasi partilerin hiçbir geçmişi yoktu. Mesela, İttihat ve Terakki parti olarak kurulmuş, dernek olarak kurulmuş, yani bir günde dernekçilikten partiye dönüştü. Hürriyet ve İtilaf Partisi bireyciliği savunan siyasi bir teşekküldü, ama henüz bir bebektir. 1913’te, Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa’nın sopalı seçimleri sonunda yine bir darbe sonucu ülkede tek parti sistemi kuruldu. İttihat ve Terakki iktidara geldi. Sürekli olarak Halk Partisi’ne İttihat ve Terakki’nin devamı denmesinin sebebi budur.

Peki, Demokrat Parti’nin 1950 seçimlerinde Halk Partisi’ni silip süpürmesini nasıl açıklıyorsunuz?

Bu noktada Nihat Erim’e dönmek istiyorum. 14 Mayıs 1950 seçimleri tek partili sistemin sona erip iktidarın devredildiği tarihi bir seçim. Bu seçimler öncesinde Nihat Erim’in idaresi altında bir seçim kanunu hazırlandı. Bu konuda Nihat Erim dünyadaki bütün seçim sistemlerinin incelendiği kalın pembe kapaklı bir kitap çıkardı. Bu kitapta Nihat Erim, hükümete nispi temsile geçmeyi önermişti. Eğer İsmet Paşa bunu dinlemiş olsaydı, Demokrat Parti’nin oyları bütün kapakların açıldığı bir baraj gibi ortalığı silip

süpürmeyecekti. Bu seçim sistemi Demokrat Parti'yi, tıpkı tasfiye ettiği tek parti sistemi gibi, başka bir tek parti sistemi kurmaya götürdü. 1954'te daha da büyük temizlik yapıldı ve 1957'de Adnan Menderes grupta "Siz isterseniz hilafeti bile geri getirirsiniz" lafını etmiştir. 27 Mayıs darbesi öncesi o meşhur Tahkikat Komisyonu'nu kurdu. Bu komisyon ile istedikleri partiyi kapatabilir, yani muhalefeti tamamen susturabilirlerdi. Bu işte Hitler'i iktidara getiren Weimar'ın son günlerinin tam benzeri.

Nihat Erim bu riskleri önceden görmüş demek.

Nihat Erim isabetli bir öngörüyle, siyasi güçlerin Meclis'te dengeli temsil edilmesi için nispi temsilin şart olduğunu görmüş, ama ne yazık ki bu önerisi kabul edilmedi.

1950, Türk toplumunun çok partili sisteme geçtiği kritik bir yıl...

Evet, Türkiye 14 Mayıs 1950'de çok partili sistemin gereği olarak, iktidarın barışçı yoldan devrini yaşadı. Bu, tarihi bir seçim oldu. Bu seçim endişeli bir şekilde beklendi, çünkü 46'daki seçim hileli bir seçimdi. Ve bunun hileli oluşu, hükümet tarafından da kısmen kabul edildi. Günümüze göre çok gülünç kurallarla yapılmıştı, seçimde "açık oy, gizli tasnif" kuralı uygulandı. İnsanlar perdenin arkasına geçip oylarını zarfa koyup sandığa atmak yerine oylarını açıkça belirterek vermek zorunda bırakıldılar.

CHP seçimleri kaybedeceğini düşünerek mi yaptı bunu?

O zaman CHP'nin kaybetme ihtimali yoktu, çünkü Demokrat Parti henüz ülkenin tümünde örgütlenmemişti. Halk Partisi mevcut seçim sistemi gereği çoğunluğu yine alacaktı, ama kuvvetli bir muhalefet olacaktı.

Bugünkü seçim sistemini nasıl tanımlıyorsunuz?

Orantılı.

Ama bugün hâlâ yine en büyük parti, aldığı oyların çok üstünde sandalye sahibi oluyor Meclis'te.

Evet, doğru çünkü rahmetli Turgut Özal, seçim sistemini öyle alayıp pulladı ki, orantılı olmaktan çıkardı. Yani fiilen bir çoğunluk sistemi gibi oldu. Mesela nispi temsile göre diyelim ki A partisi 50 bin oy, B partisi 40 bin oy, C partisi de 30 bin oy alıyor. O bölgedeki altı sandalye sayısı alınan oylara göre paylaşılıyor.

Yani 50 bin oy alan, altı sandalyenin yarısını alıyor. İkinci parti iki, üçüncüsü ise bir tane alıyor. Oysa Turgut Bey öyle bir hesap, öyle bir formül getirdi ki, mesela üç sandalye alan ayrıca bir sandalye daha alıyor.

Yani en güçlü partiyi, daha da güçlendirip diğerlerini zayıflattı...

Evet, seçim sistemini iktidar partisini güçlendirecek hale getirdi. Ayrıca hem Deniz Baykal'ın hem Turgut Özal'ın hiç affedilmeyecek tarafları seçimde yüzde 10 barajını kabul etmeleridir. Bugün Türkiye'de parlamentoya girebilmek için oyların yüzde 10'unu almak lazım. Bu demektir ki, yüzde 10'un altında kalan partiler Meclis'te temsil edilmiyor. Küçük partilerin oyları çöp sepetine atılıyor. Biliyorsunuz, CHP de bir dönem Meclis dışında kaldı.

Tüm partiler seçimlerde, seçim sistemi yasasını değiştireceğini söylüyor, ama iktidara geldikten sonra bu konu nedense unutuluyor.

Evet, hep unutuluyor. 46'daki seçimlerde kamusal denetim kamu yönetimine emanet edilmişti. Bu seçimler sonrasında ilk defa yargı teminatı geldi. 46 seçimlerinde denetim, valiler tarafından yapılmıştı. Valiler, İçişleri Bakanlığı'na dolayısıyla, iktidar partisine bağlı. Kendilerine talimat veriliyor "Kazarulsın" diye. CHP'liler bizim eve de geldiler ve Yavuz'a, "Yavuz Abi, sen işaret ver de, biz gidelim, vilayet binasındaki sandıkların hepsini yakalım" dediler. Bunun üzerine Yavuz müthiş kızdı. "Ben hayatımda hiç silah kullanmadım, fakat milletvekili olarak bana bir silah verildi, bir daha böyle bir şey duyarsam, hepinizi bu silahla kovalarım, şimdi gidin" dedi. 1946'da Batı Anadolu'da Demokrat Parti'nin kazandığı tek il Eskişehir oldu.

Bu seçim sonuçları CHP için büyük bir şok oldu, sanırım.

Tabii, büyük bir şok yaşadılar. Bu çetin mücadelelerin sonucu olarak 14 Mayıs 1950'de demokratik bir seçim yapılabilirdi. Her parti kendi partilisini gözetmen olarak tayin edebildi. Ben de CHP'li gözetmen olarak görevlendirildim. Oyumu da Ankara'da Kızılay binasında kullandım. Bizim sandık bahçede, bir çadırın içindeydi. Çok yüksek katılım oldu, herkes geldi, sırasına girdi, imzasını attı, zarflar kapatıldı. Tek bir sandık vardı, çünkü tek bir meclis için temsilci seçiliyordu. İşlem basitti. Bu arada birileri sandviç filan getirdi, yani biz hiçbir yere ayrılmadık. Derken saat 17.00'de oy verme bitti, sandıklar kapatıldı. Ondan sonra zarflar

açılıp tek tek partilerin aldığı oy yüksek sesle söylendi. O çadırın içinde 100-150 kişi ayakta, nefesini tutarak, gecenin birine kadar, put gibi durdular. Tek bir kelime etmeden beklediler, gözleri ile “aman bir tane oy kaçırılmasın” diye beklediler. Gözleriyle müthiş bir kontrol yaptılar. Ondan sonra Demokrat Parti’nin kazandığı ortaya çıkınca herkes birbirini kucakladı, hiçbir aşırılığa kaçmadılar, mutlu şekilde ayrıldılar. İşte bu yurttaş bilinçliliğidir. Halk ilk defa sandığına, oyuna sahip çıktı.

Bugün de artık halk oyuna sahip çıkıyor diyebilir miyiz?

Evet, 2002 seçimlerinde, önemli bir iktidar değişimi yaşandı, laik olan partilerin koalisyonu yerine, muhafazakâr ve İslamcı rengi belli olan bir parti iktidara geçti. Fakat kimse bu seçimin hileli olduğunu söylemiyor. 2007’deki seçimlerde de hile lafı çıkmadı. Bu şunu gösteriyor, halk artık seçim dendiği zaman oyunun ne kadar önemli ve yaşamsal olduğunun farkında. 1950 seçimlerinde halk sandığa atılan bir kâğıt parçasıyla iktidarın değişebileceğine inanıyordu.

Demokrat Parti’nin halktan bu kadar çok destek almasını nasıl yorumluyorsunuz?

Bir kere savaş sırasında müthiş bir karaborsa oluştu, yeni zenginler türemiştir. Hacıağa denen bu yeni zenginler, karikatür dergilerine sürekli konu oluyordu. Bir tarafta şişman, göbekli hacı ağalar, diğer tarafta yiyecek bulamayan sokaktaki vatandaş. Halk “CHP bize beş liraya şeker yedirdi” diyordu. O tarihlerde Türkiye’de şeker üretimi çok sınırlıydı, dışardan da ithal etmek imkânsızdı ve köylülerin çok büyük bir kısmı, bizim kıtlama dediğimiz, kuru üzümü ağza alıp çayı öyle içerdi. Halk bunu hiçbir zaman unutmadı, affetmedi. Diğer bir şikâyet, hükümetin kendilerine kara ekmek yedirmesi, üstelik bu ekmeğin çok pahalı olması. Adnan Menderes büyük toprak sahiplerini temsil etmesine rağmen konuşmalarında halkın yararını savunuyor gibi konuşuyordu.

Bugün hâlâ çoğu insan Adnan Menderes’in bir toprak ağası olduğunu bilmiyor ya da hatırlamak istemiyor.

Adnan Menderes Aydın’da çok büyük toprakları olan, çok genç yaşta yetim kalmış, akraba yardımıyla yetişmiş, İzmir Bornova’daki Amerikan Koleji’nde okumuş, benim rahmetli Sabri Amcamla sınıf arkadaşlığı olmuş, İngilizce bilen, varlıklı, tipik bir Ege ağası.

Amerika

Fulbright bursu ile yeni dünyayı keşfetme...

Sedef Kabaş: Doktora çalışmalarınız için Amerika'ya Fulbright bursuyla gittiniz. Kim vesile oldu buna?

Nermin Abadan Unat: Atatürk'ün sınıf arkadaşı Cemil Çambel'in Leyla, Halet ve Perihan adlı üç kızı vardı. Bu kızlar Birinci Dünya Savaşı sırasında Berlin'de büyüdüler, mükemmel Almanca biliyorlardı. Merhum tıp profesörü Perihan Çambel Türkiye'de onkoloji dalını kuran kişi. Halet Çambel ise Adana'da Karatepe hafriyatıyla ün yapmış bir arkeolog. En küçükleri Leyla ise gazeteciliğe merak saldı. Yıllarca İsviçre'de çıkan *Neue Züricher Zeitung* ve Alman Haber Ajansı'nın Türkiye muhabirliğini yaptı. Ankara'da yaşıyor ve bizi de çok seviyordu. Leyla Çambel hiç evlenmedi, ama evinde sürekli davetler veriyordu. Benim Uncle Moore dediğim Prof. Moore, Leyla'ya hayrandı. İkide bir Leyla'ya evlenme teklif ediyordu, ama Leyla yanaşmıyordu. Bu arada Uncle Moore bana Fulbright bursuna başvurma telkininde bulundu. İlk başvurum reddedildi. Çok canım sıkıldı. Ertesi sene, Uncle Moore bana, "Seni seçmediler, çünkü geçen yıl hiçbir evli çifti göndermediler. Ne kadar genç, bekâr varsa, onlara öncelik tanıldılar. Fakat bu gençler Türkiye'ye dönmeyince bu yıl öncelik evli olanlara tanınacak" dedi. Amerika'ya gitmem konusunda Yavuz da bana çok destek oldu. Bana "Sen çok kabiliyetlisin, benden daha çok dil biliyorsun, iyi yetişmelisin, uluslararası bir kişi olmalısın" diyordu. Amerika'ya gittiğimde 31 yaşındaydım. Bir Türk erkeği genellikle karısına böyle bir özendirilmede bulunmaz. Ama Yavuz bu tür konularda hiçbir zaman Türkiye geleneklerine aldırış etmiyordu, o eğitimin büyük gücüne inanmıştı. İkinci başvurumda kabul edildim ve Amerika'ya gittim. Oradaki bir yıllık öğrenim, hayatımı değiştirdi.

Siz Amerika'dayken Yavuz Bey ne yaptı?

Amerika'ya gittiğim zaman ortada çocuk yoktu, ama yeğenler vardı; Sabahat, Necmi, Türkan. Onların Yavuz'a iyi bakacaklarına inandım. Ancak en çok Yavuz'la uzaktan akraba olan ve Ankara'ya Sabahat'la birlikte gelmiş olan Kamile'ye güvendim. Benim kariyerimin ilerlemesinde Kamile birinci derecede rol oynamıştır. Daha sonraları Ankara'da bana büyük yardımda bulunan Kudret ve Nevin hanımlar geldi. Bugün de Birsen Hanım benim büyük destekçimdir. Bundan çıkan sonuç şudur: Bir kısım kadınlar, bir başka kısım kadınlara yardım ederlerse, o kadınlar yeteneklerini kullanabilirler. Bu yardımlaşma çok kez karşılıklıdır.

Kamile sayesinde yeğenleri ve eşiniz Yavuz Bey'i gönül rahatlığıyla geride bırakıp Amerika'ya gittiniz. Başka kimler vardı bu bursu kazanan?

Benimle beraber Ankara'dan, Nejat Bengül adlı Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden bir iktisatçı doçent, Mülkiye mezunu Kamil Şekeroğlu diye genç bir Maliye Bakanlığı memuru, İstanbul'dan ise VIP turizmin kurucusu olan Yasemin Pirinçcioğlu vardı. O zaman İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İngilizce Filolojisi'nde asistandı.

Nasıl bir yolculuktu?

Önce Ankara Vapuru'na bindik ve Marsilya'ya gittik. Oradan trenle Paris'e geçtik, orada bir gece kaldık. Sonra İngiltere'ye geçtik ve Southampton Limanı'ndan "Flandre" adlı Fransız bandıralı bir transatlantik gemisiyle yola çıktık. Çok adap bilen bir kaptanı vardı. Her akşam masasında farklı şeref konukları vardı. Bir akşam biz de çağrıldık. Beş gece yolculuk yaptık. Her akşam yemekten sonra müthiş danslar yapılıyor, süvariler herkesi dansa kaldırıyor, çok güzel eğleniyorduk. Ama içim biraz buruk. Yavuz tam o sırada Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne dekan seçilmiş ve ben dekan karısı olarak yola çıkıyorum, adamı yalnız bırakıyorum. Halbuki dekanın o dönemde bir sürü mükellefiyetleri var. Mesela konuk profesörler geliyor, onların ağırlanması gerekiyor. Ama Yavuz gitmemi çok destekledi. Zannetmiyorum ki aralarında on altı yaş farkı olan bir evlilikte, her eş bu kadar karısını desteklesin. Yavuz gerçek anlamıyla yaşam felsefesini oluşturan "herkese elinden geldiğince yardımcı olmak" ilkesini bana da uyguladı ve o sayede bilgi ufku genişletti. Böylece 1952 yılının temmuz ayında, fırtınasız masmavi güzel havalarda koskoca okyanusu beş günde geçtik ve New York'a ulaştık. New York'un manzarası tabii çok çarpıcı

cı, tıpkı fotoğraflarda gördüğünüz gibi: Manhattan Adası, Hürriyet Heykeli ve tüm göçmenlerin karaya çıktığı Ellis Adası'nı seyre ediyorsunuz. Bana Minnesota Üniversitesi'nden burs çıkmıştı. Ankara'da konuk öğretim üyesi olan ve Minnesota Üniversite'den Ankara'ya Fulbright profesörü olarak gelen Prof. Blackey, benim New York'ta bir ailenin yanında iki gece kalışımı ayarladı. Sonra yönlendirme için Michigan'ın en ünlü üniversitesi Ann Arbor'a gittik. Burada bizi yurda yerleştirdiler. Beş hafta her sabah önemli bir Amerikalı profesör, yönetici ya da bir bilim adamı geliyor, belirli konularda bize bilgi sunuyordu. Amerikan anayasa sistemi, federal sistem, kültürel haklar yani ülkeyi tanımak için neleri bilmek gerekirse, bunlar bize ders olarak veriliyordu. Öğleden sonra ise geziler vardı. Mesela Detroit'teki General Motors fabrikalarına götürdüler. Bir başka sefer bir hapishaneye götürdüler. Beş haftanın sonunda herkese okuyacağı üniversiteye gitmesi söylendi. Ben de Minnesota'nun başkenti Minneapolis'e gittim ve yine Anka-

Nermin New York'ta.

ra'daki Prof. Blackey vasıtasıyla kalacak bir yer buldum. İlk kez orada televizyonu gördüm. Eylül 1952'de Eisenhower ve Stevenson seçim kampanyaları vardı. Nixon, Eisenhower'ın yardımcısıydı. Aleyhinde haberler çıkıyordu. Nixon televizyona çıkıp bir konuşma yaptı, kendini savundu. Nixon'ın suratı zaten esmer. Televizyon da siyah beyaz olduğu için yüzü iyice karanlık çıkıyor. Kaşları da çatık, fevkalade çirkin bir görüntü veriyor. Fakat son derece heyecanlı şekilde, "Ben hiç kimseden beş kuruş almadım, hiçbir şeye tenezzül etmedim, benim için söylenenler büyük bir iftiradır. Ben yalnız bir kez rüşvet kabul ettim, o da kızlarımın hatırı için. O da bu kucağımdaki küçük köpektir" dedi. Köpeği de yanına almış, gösteriyor. Son derece patetik bir konuşma ki, ondan sonra herkes sözde gazetelere göre, gözyaşları içinde dinlemiş, adamın son derece namuslu olduğuna kanaat getirmiş ve ondan sonra işte Eisenhower'la birlikte seçilmiş. Benim televizyonla ilk merhabam Nixon Efendi'nin asık yüzünü izlemek oldu.

Nasıl buldunuz Minneapolis'i, beğendiniz mi?

Minneapolis, "Twin Cities" yani ikiz şehirler demek. Bir tarafta Minneapolis, diğer tarafta St. Paul var. İki ayrı şehir olarak kurulmuşlar. Minneapolis göl kenarında, daha büyük, ekonomisi daha güçlü, daha ilerici. St. Paul ise nehir kıyısında daha dindar, daha muhafazakâr. Her ikisi de İskandinav kökenli insanlar tarafından kurulmuş. Burası tam anlamıyla "Middle West" yani Orta Batı değerlerinin geçerli olduğu bir yer. Orta Batı'daki insanlar, dünyada olup bitenlere seçici gözle bakarlar. Yani dış dünyayla fazla ilgilenmezler. Katıksız Amerikalılardır. Mesela "East Coast" yani Doğu Kıyısı çok Avrupalı, "West Coast" yani Batı Kıyısı ise çok Asyalı; oysa Orta Batı, Amerika'yı Amerika yapan muhafazakâr değerlerin sahiplenildiği yer. Öte yandan İsveç'ten, Danimarka'dan, Norveç'ten göç etmiş insanların demokrasi anlayışı da hâkim. Yani geniş ölçüde eşitlikçi ve hoşgörüye prim veren düşünceler egemen.

Siz nasıl bir ailenin yanında kaldınız?

Benim kaldığım ev, küçük bir yamaca yaslanan ahşaptan yapılmış tipik bir Amerikan evi. Dört çocukları olan bir aile. Karı koca sosyal hizmet uzmanı. Minnesota'da genellikle hep Demokrat Parti iktidardadır. Buralar oldum olası, cömert, kamu alanına bir sürü yatırım yapan, yurttaşla hizmet üretmeyi benimseyen bir eyalet. Ben kaldığım aileyle çok iyi anlaştım. İlk geldiğimde ev sahibi karı koca ve üç çocuklarının harıl harıl seçimle ilgili ilanlar hazırladık-

Louisiana Üniversitesi'nde Hukuk Fakültesi dekanı ile 1953.

larını gördüm. Demokratların Senato için gösterdikleri adayı destekliyorlardı. Oysa evde ailenin en küçük oğlunun elinde bir sopa ve üstünde "I like Ike" yazıyor, yani "Eisenhower'ı seviyorum". Sadece o Cumhuriyetçi. Ben de küçük oğlana sordum, "Senin annen baban ve kardeşlerinin desteklediği adayı istemiyor musun?" Bana çataklık kaşla, "Bu evde muhalefet lazım" diye yanıt verdi. Tabii bu benim için çok ilginç bir örnek oldu, siyasal kültürün hangi yaşta başladığını saptamak için bir uyarı oldu. Neyse ben o sırada hâlâ *Ulus* gazetesine yazı yazıyordum. Her hafta seçimlerle ilgili gözlemlerimi yazıp gönderdim. Bunların hepsi yayınlandı.

Bu seçim sürecinde sizde iz bırakan başka neler hatırlıyorsunuz?

Hiç unutmuyorum, o yıllarda *Life* dergisi çıkıyordu, içinde çok güzel fotoğraflar vardı. Bir sayısında iki adayın fotoğrafını yan yana basmışlardı. Bir sayfada sağ tarafta Cumhuriyetçilerin adayı İkinci Dünya Savaşı'nu sonuçlandıran General Eisenhower, karısı, oğulları, gelinleri, torunlarıyla gayet mesut, kocaman bir aile tablosu içinde poz vermiş. Sol tarafta ise Demokratların adayı Stevenson tek başına bir sandalyede, ayak ayak üstüne atmış, başını hafif öne eğmiş, kafası dazlak, ışık arkadan geliyor, pabucunun altı

gözüküyor ve pabucunun altı delik. Bu fotoğraflar çok tartışıldı. Stevenson için “Karısını boşanmış, kendine bakamayan bir adam” denildi. Hatta “Delikli pabuç giyen bir adam memleketin ayaklarına da pabuç giydiremez” diye bir kampanya başlatıldı. Yani bir dergideki iki fotoğraf seçimlerde ciddi rol oynadı. Ben zaten giysinin her zaman müthiş bir mesaj olduğuna inanırım. Ne şekilde olursa olsun, insanlar kişinin giydiğine bakar. Turgut Özal’ın kalem, Turgut Özal kadar meşhurdur. Stevenson’ın yamalı ayakkabısı da asla unutulmamıştır. Gandhi denince aklımıza hemen çıplak bedenine dolağı beyaz bez kumaş gelir. Bu giyim Gandhi’yi, dünya nimetlerinden nasiplenmeyi reddeden Gandhi yapmıştır. Halbuki Gandhi’nin Güney Afrika’da avukatlık yaptığı günlerdeki fotoğraflarına bak, son derece şık bir İngiliz gibi giyinmiştir; kravat, kolalı yakalı gömlek, şık ceket. Bence her yerde kıyafet semboldür.

Üniversiteyle devam edelim. Doktora çalışmalarınız nasıl gitti?

Bana en fazla etki yapan iki hocadan biri iktidar olgusunu siyasal davranış açısından ele alan Herbert McCloskey, diğeri de ırkçılığı ve yabancı düşmanlığını irdeleyen sosyal psikoloji hocası Alfred Rose olmuştur. McCloskey siyasal davranışın temellerini anlatırken, yoğun şekilde Max Weber’in öğretilerinden bahsetti. Sürekli okuma listeleri veriyorlardı, haftada minimum iki üç kitap okumak gerekiyordu. Ben neredeyse hiç kütüphaneden çıkmıyordum. O zaman bilgisayar yok, hatta fotokopi makinesi yok, sürekli not alıyordum. Rose ise sosyal psikolog olarak Amerika’daki ırkçılık ve Yahudi aleyhtarlığı üzerine çalışıyordu. Bu iki hocanın derslerine çok büyük zevkle giriyordum. Derslerin dışında keyif aldığım şeyler oldu. Mesela, Minneapolis Orkestrası çok meşhur, şefi Dorati adında bir Macar. Konserler için abonman çıkmıştı. Baktım öyle ödenmeyecek kadar pahalı değil, “Ben şuna bir abone olayım, her zaman bu fırsat elime geçmez” dedim. Bir kişilik yer aldım, iyi bir yerde. İlk hafta yanıma bir hanım düştü. Biraz sohbet ettik. Ertesi hafta, yanıma bir erkek oturdu. Sonra bana, “Geçen hafta benim eşimle biraz konuşmuşsunuz, konserlere bir hafta o geliyor, bir hafta ben geliyorum. Çünkü evimizde iki küçük çocuğumuz var, onlara dönüşümlü olarak bakıyoruz” dedi. Sonra bu çiftle çok iyi dost oldum, onlara yemeğe de gittim. Hatta Türkiye’ye dönmeden önce, bana evlerinin anahtarını verdiler ve ben bu çiftin evinin bahçesinde beni yıl boyunca evlerine davet eden yüz yirmiye yakın kişiyi ağırladım.

Minnesota Üniversitesi'nde
arkadaşlarıyla birlikte.

O yılların Minnesotası'nda insanların Türkiye'ye dair herhangi bir algısı var mıydı?

Aslında Türkiye algısı hiç yok değil, çünkü o sırada Kore Savaşı var ve Kore'deki Türk tugayının kahramanlığı gazetelere konu oluyordu. Bir gün Türkiye ile ilgili bir konferans vermek üzere bir kilise grubu tarafından davet edildim. Kilise grubunun adı "Evergreen" yani sarmaşıktı. Biliyorsun, sarmaşık hiç solmaz, yıl boyu yeşil kalır. Meğer bu yaşı 70'ten yukarı olan kişilerin grubuymuş. Onlara Türkiye'ye dair çok temel şeyleri anlattım. "Türkiye'ye kar da yağıyor, üç tarafı denizlerle kuşatılmıştır" gibi, çünkü maalesef Ortadoğu denince akıllarına sadece ehram, deve, çöl geliyor. Okul programlarında coğrafya ve tarih o zamanlar, hatta bugün de çok sınırlı okutuluyor.

Amerikan'ın başka yerlerini de gezdiniz mi?

Evet, bir tren bileti aldım, Minneapolis'ten kalkıp önce San Francisco'ya gittim. San Francisco'da Erhart ailesinin yanında

kaldım. Erhart, Türkiye'nin karayollarının büyük ölçüde tasarımı yapan kişi. Onlarla beraber Noel'i geçirdim. Amerikalıların acayip çocuksu zevkleri var. Hiç unutmuyorum, Noel nedeniyle evlerinin çatılarına bütün masal kahramanlarının büyük maketlerini yerleştirmişlerdi. Dünyanın parasını harcıyorlar. Mesela, bir evin çatısında Kutup'tan kızak üzerinde gelen Santa Clause vardı. Kızağı da 12 tane küçük Ren geyiği çekiyor. Santa Clause'un sırtında kocaman bir çuval, içinde de hediyeler var. Bunu büyük maketler halinde, aydınlatılmış ve boyatılmış olarak evlerin çatısının üstünde düşün. Evler arasında müthiş bir yarış var, kiminki daha güzel olacak diye. Bunları görünce insanın kendini çimdikleyeceği geliyor, yani "Bu insanların yapacakları başka işleri yok mu?" diyorsun.

Malum Amerika tüketim toplumu. Tüketecek ki büyüsün.

Doğru. Neyse, San Francisco zaten çok güzel bir şehir, İstanbul'a en çok benzeyen şehir. Orada gayet güzel vakit geçirdim. Sonra Los Angeles'a gittim. Orada daha önce Ankara'da tanıştığım Dorothy Bennett adlı bir yayıncıyla yeniden karşılaştım. Bu harum fevkalade ilginç bir insandı. Benden yaşça büyüktü. Ben o zaman 31 yaşımıydım, işte o da en azından 48-49 yaşındaydı. New York'ta çok önemli bir yayınevinde editörlük yapıyordu. Gençliğinde nerede oturmuş biliyor musun, bir mavnada!

Mavna mı?

Evet, mavna mal taşımak için kullanılan büyük kayıktır. İngilizcesi "barge". Kendisi daha sonraları bu mavnada sürdüğü yaşamı bir kitabında anlattı. Yıllar sonra Disney'in yarattığı karakterleri "Little Golden Books" (Küçük Altın Kitaplar) serisinin yayımlanmasında görev aldı. Kendisini tanıdığım zaman artık New York'un ünlü Fifth Avenue'da yani 5'inci Caddesi'nde oturuyordu. Yılbaşını Dorothy ile beraber geçirdik. Daha doğrusu yolda geçirdik, çünkü arabayla dolaşp durduk, davet edildiğimiz evi bulamayınca eve döndük. Ertesi gün yani yılın ilk günü, Los Angeles'ta Rose Bowl adı altında, büyük bir maç yapılır, Amerikan futbolu oynanır. Diğer taraftan da sokaklarda büyük bir çiçek resmigeçidi yapılır, araçların, kamyonların üstü sökülür, farklı konularda çiçeklerden süslemeler yapılır. Mesela *Madam Butterfly* operasını yaparlar; güller, karanfiller, orkidelerle inanılmaz şekilde süslerler. Tabii her bir arabanın üstünde kızlar, kraliçeler, yaverler sağa sola selam verirler. Yani yine gösterişçi, amaçsız bir masraf ki, sorma.

Los Angeles'tan sonra başka nerelere gittiniz?

Los Angeles'tan sonra Grand Canyon'a gittim. Müthiş bir manzara. Sabahın erken saatlerinde kanyona geldi tren. Ben inip akşama diğer bir trenle yolculuğuma devam edecektim. Soğuk bir kış sabahıydı. Güneş kıpkızıl bir ışık halinde doğdu. Kanyon hari-kulade güzeldi. Sonra tipi başladı ve ben akşama kadar kapalı bir yerde beklemek zorunda kaldım. Oradan kendime bir bilezik aldım, Kızılderililerin mitolojisinin işaretlerini taşıyor. Ertesi gün trenle Texas'a, Carlsbad'a geldim. Burası dünyanın en büyük tuz mağaralarının bulunduğu yer. O kadar büyük ki mağaraların içini küçük bir trenle geziyorsun. Akşam olunca, bu kez trenle Houston'a geçtim. Houston, Texas'ın en zengin şehri. Orada bir tanıdık çıktı. Bir gece onların evinde misafir kaldım, duş yaptım, iyice dinlendim. Sonra beni bir otele götürdüler, her taraf meşin kokuyor çünkü çizmeli olmayan bir Allah'ın kulu yok. Herkes meşin şapka, meşin çizme, meşin ceket, meşin pantolon giyiyor. En lüks otelde bile kovboylar ülkesi Texas'ta olduğunu anlıyorsun. Ama tabii Houston aynı zamanda Amerika'nın tıp başkenti. Kalp hastanesi, damar hastanesi, kanser hastanesi, akla gelebilecek bütün ihtisas merkezleri orada. Bir gün orada istirahat ettikten sonra ertesi gün New Orleans'a geçtim. New Orleans biliyorsun, önce Fransızlar tarafından zapt edilmiş, sonra Amerikalılara satılmış, dolayısıyla Fransız karakteri hâkim. French Quarter en ünlü yer. Ahşap evler, oymalı balkonlar, caz barlar. O sıralarda artık Türkiye'yi, Yavuz'u çok özlemiştim. Sinemalarda *Cicero* adlı bir casus filmi oynuyordu, filmin Ankara'da geçtiğini okumuştum. Sırf memleket özlemi nedeniyle o filme gitmeye karar verdim. Bir tramvaya bindim. New Orleans, koyu ırkçılığın olduğu bir şehir. O zamanlar ırk ayrımını mutlak şekilde egemendi. Tramvayda ilk iki sıra için "*only for white*" yani "sadece beyazlar için" yazıyordu. Zenciler arkadan biniyor. Bindığın zaman aşağı yukarı dört sıra beyazlara ayrılmış, geri kısım zencilere. Bir de pek çok yerde "Buraya zenci giremez" yazıyordu. Mesela umumi çeşmelerde "Buradan zenciler su içemez" diye yazmışlar, yani böyle son derece haysiyet kırıcı durumlar. Sinemaya gittiğimde gişedeki kadın bana locadan yer verdi, zencilerin yanına oturtmadı. Filmde İngiliz Sefareti'nde Almanlar adına casusluk yapan biri anlatılıyor. Bu gerçek bir hikâye. Adam, İngilizlerin harp sırlarını çalıyor, Almanlara satıyor, ama Almanlar meğerse buna hep sahte para ödemişler. Benim için en önemli şey, filmde Ankara'yı görmektir. Neyse ertesi gün Chicago'ya geçtim.

New Orleans'ta caz dinlemediniz mi? Cajun soslu çok lezzetli yemekleri vardır, yemediniz mi?

Caz dinlemedim, vatan hasreti nedeniyle filme gidip Ankara sahnelerini görmeyi tercih ettim. Ama o yemeklerden yedim. Ondan sonra Chicago'da iki üç gün kaldım. Çok zengin bir şehir. Muazzam bir mimarisi var. Oğlum Mustafa Kemal'in şimdi ortağı olduğu şirket de Chicago'da kuruldu. Öyle apartmanlar yapmışlar ki, gölün üstünde. Herkesin kendi otomobili ve kotrası var. Kotrasına yukarıdaki kattan asansörle iniyor, binip gidiyor. Yani marinası olan apartmanlar yapmışlar. Simone de Beauvoir'ın *Gün be Gün Amerika* kitabında bahsettiği mezbahayı, et kesim tesislerini gidip gördüm. Ülkenin her tarafına fenni şekilde kesilmiş eti hazırlayıp gönderiyorlar. Ziyaretçileri belli bir kapıdan alıyorlar. Kesimleri adım adım izliyorsun. Hayvanların önce kafasına büyük bir çekiçle bir darbe indiriliyor, ondan sonra kanca takılıyor, yukarı çekiliyor. İkinci durakta bir adam neşteri vuruyor, üçüncü adımda bilmem ne, dördüncü adımda derisi soyuluyor, kanı akıtılıyor, bir sonraki adımda parçalanıyor filan. Ama arada bir cam var, sesi tamamen kesen. Dolayısıyla kan kokusunu ve hayvanların çıkardığı o korkunç sesi duymuyorsun. Ben oradan çıktıktan sonra uzun bir süre et yemedim.

Amerika'dan Türkiye'ye, Yavuz Bey'le dönüyorsunuz, değil mi?

Evet, benim için çok güzel bir dönüş yolculuğu oldu. Önce Türkiye'nin en çalışkan devletler hukuku profesörü olan rahmetli Seha L. Meray'la birlikte Amsterdam'a geldik. Seha'nın ileride evleneceği eşi Els ve onun annesi babasıyla tanıştık. Amsterdam'da müzeleri dolaştık, Rembrandt'ın ünlü *Gece Nöbeti* tablosunu seyrettik, La Haye'de Theo van Gogh'un yapıtlarına ayrılan müzeyi gezdik. İkinci Dünya Savaşı sırasında Hollandalı bir ailenin yardımseverliği sayesinde saklanabilmiş bir Yahudi ailesinin barındığı evi, bu ailenin genç kızı Anna Frank'ın anılarının geçtiği mekânları gördük, ırkçılığın günlük yaşama akseden korkunç baskısını ve zulmünü hissetmeye çalıştık. Sonra hayatımda ilk defa Almanya'ya geçtik. Yavuz bana doktora yıllarını geçirdiği Heidelberg kentini gezdirdi. Ünlü filozof Hegel'in oturduğu evi gördük, Neckar kıyısındaki ünlü şatoyu gezdik, öteki kıyıda "Filozoflar Yolu"nu birlikte kat ettik; bir zamanlar öğrencilerin devam ettikleri bugün artık pahalı bir lokantaya dönmüş bulunan "Perkeo"da yemek yedik, oradaki kocaman şarap fıçısını ve onun bekçisi

olan cüceyi gördük. Seyahatimizin son durağı Lemman Gölü'nün kenarında uzanan tüm uluslararası konferans ve kongrelerin toplandığı Cenevre oldu. Yemyeşil parkların süslediği bu ünlü kentte hasretimizi giderdikten sonra İstanbul'a ve sonra Ankara'ya döndük.

Eğitim felsefesi

Sıradışı bir hoca...

Sedef Kabaş: Amerika'dan döndükten sonra neler yaptınız?

Nermin Abadan Unat: Döndükten sonra tabii yoğun şekilde doktora tezime olan "Kamuoyu" konusu üzerinde çalışmaya devam ettim. Bu arada Amerika'daki üniversite sistemi üzerinde de fikirler geliştirdim. Amerikalının eğitim felsefesi, mümkün olduğu kadar çok sayıda insana yüksek tahsil yaptırmak. Ama sonra lisansüstü çalışma, doktora çalışması söz konusu olduğunda elit ölçekler devreye giriyor ve hiç kimsenin gözünün yaşına bakılmaksızın yetersiz öğrenciler tasfiye ediliyor. Türkiye'de bugün öğrenciye okuma parçaları verdiğiniz zaman şikâyet edip duruyor, oysa Amerika'da daha 50 sene önce öğrencilerin haftada dört veya beş kitabı yani yaklaşık 300 sayfayı okuması, yorumlaması beklenirdi.

Sizin derslerinizde de hep okurduk...

Ben şuna inanıyorum, bilim tuğla üstüne tuğla koymaktır. Bir insanın her şeyi bilmesi mümkün değil, dolayısıyla bir kere başkalarını ne yapmış ne etmiş onu çok iyi bilmek ve karşılaştırma yapabilmek lazım. Tabii sadece okumakla bitmiyor ki. Hoca okunan konularla ilgili tartışma yapılmasını sağlıyor ve ders baştan sona sorularla geçiyordu. Yani öğrencinin aktif katılımı çok önemli.

Siz de öyle ders yapan ender hocalardan biriydiniz...

Evet, ben bu yöntemi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde uyguladım.

Boğaziçi Üniversitesi'nde de uyguladınız...

Sizde yapmam daha normal, çünkü Boğaziçi Üniversitesi'ndeki hocaların büyük çoğunluğu zaten Amerika'da doktora yapmış, dolayısıyla öğrenciyle interaktif ders yapmayı benimsemiş kişiler. Fa-

kat Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, bunu benim dışımda yapan bir tek Şerif Mardin vardı, o zamanlar rahmetli Yavuz'un asistanıydı. Genelde hep hoca bir ders anlatır, öğrenciler de not tutardı. Bu yöntem tabii ister istemez öğrenciyi ezbere götürüyor. Halbuki Amerikan sisteminde konuyla boğuşacaksın, kendi görüşünü oluşturacaksın, karşı tarafın görüşünü dinleyeceksin, gerekirse münakaşa edeceksin. Mesela Minnesota'nun dünya ölçeğindeki en önemli tıp merkezlerinden biri Mayo Kliniği'dir. Bu kliniğin en önemli özelliği, hastalanmadan önce bireylerin sağlık durumunu incelemek. Gözlem çok mühim. Bugün son derece normal olan kan tahlili, şeker tahlili gibi türlü tahliller 60 yıl önce Mayo Kliniği'nde yapılıyordu. Ben gittim, bu kliniği ziyaret ettim. Orada bir duvar resmi dikkatimi çekmişti. Bir hasta sedyenin üstünde yatıyor, etrafında bir sürü insan var. Bu insanların içinde doktor yok; diyetisyen, fizik tedaviscisi, ilaçları hazırlayıp getiren kişi, hemşire filan var. Mayo Kliniği'ne göre doktor, hastanın tedavisiyle ilgili en önemli şahıs değildir, uygulayıcılar daha önemli. Amerika'da bilime bakış, teorik ve pratik bilgilerin bir arada yürütülmesidir. Aslında bu bakış ilk kez 19. yüzyılda Almanya'da, Alexander von Humboldt'un Berlin'de kurduğu üniversitede uygulanıyordu. Bu üniversitede müspet bilimlerde teori ile uygulamanın beraber gitmesi gerektiği savunuluyordu. Bu fikri daha sonra Amerikalılar benimsediler ve çok daha geniş bir çapta uygulamaya koydular.

Belki bu yüzden bugün hâlâ ABD'ye beyin göçü devam ediyor...

Evet, Amerikan terminolojisinde "*brain hunter*" yani "beyin avcısı" kavramı çok önemlidir. Üniversitedeki yöneticilerin bir kısmı bu işi yapar. Tabii Amerika'daki eğitim sisteminin en büyük kusuru, üniversitelerin büyük çoğunluğunun özel veya vakıf üniversitesi olması, yani paralı olmasıdır. Ama yine de olağanüstü kabiliyetli öğrencilere burs verilir. Kendi meslek alanında övgü alan genç bilim adamları üniversiteye kazandırılmaya çalışılır. Yabancı öğrencilere de destek verilir, çünkü şöyle bir düşünce hâkimdir: Yabancı öğrenci ülkesine dönse bile özgün bir fikri varsa, o özgün fikri gerçekleştirmek için yine Amerika'yla ilişki kuracak ve böylelikle yeni bir köprü kurulacaktır.

Öğretim üyelerinin yaşam standardı da yüksek...

Öğretim üyelerinin aldıkları maaş oldukça iyi. Eğer kitap yazmış ve yayınlanmışsa, daha da iyi maaş alır. Tarunmuş hocaların pa-

zarlık gücü daha fazladır. Bu hocalara “tenure” hakkı yani teminat verilir. Bu garantili istihdam demektir. Bu hakkı bir hoca aldı mı, artık ölene kadar o üniversitede çalışır. Oysa maalesef, Türkiye’de öğretim üyesine devlet memuru gözüyle bakılıyor. Bu yüzden bizleri 67 yaşında emekli ediyorlar. Halbuki 67 yaşındaki bir bilim insanı hâlâ çok verimli olabilir.

Hele de sosyal bilimlerde...

Sadece sosyal bilimlerde değil, tıpta bile. Mesela İstanbul International Hastanesi’nin kurucusu olan ve rahmetli Turgut Özal’ı ameliyat eden Dr. Michael DeBakey 98 yaşına kadar çalıştı. Bizde devlet üniversitesinden emekli olan eski bir öğretim üyesi, başka bir devlet üniversitesinde yarı zamanlı olarak çalışamaz. Buna karşın bir vakıf üniversitesinde ders verebilir. Bu kanunun amacı, emekli ettiği üniversite hocasının devlet üniversitelerinde çalışmasını engellemek, bir an önce özel üniversitelere gitmesini sağlamaktır.

Neden, peki?

Vakıf üniversitelerini güçlendirmek istiyorlar, herhalde.

Neden vakıf üniversitelerini güçlendirmek istiyorlar?

Çünkü devlet seçmenin dilediği sayıda devlet üniversitesi kuramıyor. Kurulan özel üniversitelerde de elemana ihtiyaç var. Eleman kuluçkadan çıkar gibi çıkmıyor, dolayısıyla devlet üniversitelerinden transfer ediliyor. Bir akademisyenin yetişmesi için ortalama otuz sene gerekir. 7 yaşında okul hayatı başladığına göre bu kişi 35-37 yaşında ancak olgunlaşmış olur. Tecrübe kazanmasıyla beraber 50-55 yaşında tam verimli zamanına gelir. Ama sonrasında bu insanı 65 yaşında gönderiyorsunuz. Ayrıca bizde birçok akademisyen yayın yapmıyor, çünkü özendirilmiyor. Yurtdışında isim yapmış iyi hocalara, emekli olduktan sonra “Arzu ederseniz üniversitede kalabilirsiniz, lojmanınızı muhafaza edebilirsiniz, ofisinizi kullanmaya devam edebilirsiniz, istediğiniz zamanlarda genç arkadaşlara bir sunum yapabilirsiniz” diyorlar. *Emeritus* statüsüne sahip bu dünya çapındaki akademisyenler böylece bilim üretmeye devam ediyor.

Yani üniversiteler bu bilim insanlarına sahip çıkıyor...

Tabii, mesela Colombia Üniversitesi denince akla Prof. Walter Gellhorn geliyor. Kendisi aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı son-

rası Japonya Anayasası'nu yazan kişidir. Bu anayasa kabul edildikten sonra Mikado yani Japon imparatoru için hukuki bir makam sağlanmış oldu. Daha öncesi imparator, güneşin oğlu sıfatıyla mistik bir kişiliğe sahipti. Mesela, "Güneşin oğlunun geçtiği yerden pencereye bakarsan gözün kör olur" gerekçesiyle vatan-daşlar panjurlarını örterlermiş. Japon Anayasası'yla güneşin oğlu yeryüzüne indirildi ve demokrasiye geçmeye çalışıldı. Gellhorn emekli olduktan sonra da bilimsel çalışmalarını sürdürmüştür, bu arada İskandinav ülkelerinde demokrasiyi güçlendiren "ombudsman" (kamu denetçisi) kurumunu kıyaslamalı olarak yorumlayan çok önemli bir kitap yayımlamıştır.

Son yıllarda devlet üniversitelerinde çalışan birçok öğretim üyesinin vakıf ya da özel üniversitelere transfer olduğunu görüyoruz. Ortaya şöyle bir tablo çıkıyor: Özel üniversitelerin öğretim üyesi kadrosu belli bir kalitenin üzerinde oluyor, ama öğrenciler için aynı şeyi söylemek zor.

İşte son yıllarda yaşanan problem bu zaten. Benim bir tek dene-mem oldu. Bir vakıf üniversitesine bir sömestr için ders vermeye gittim. Derse 14 master öğrencisi yazılmıştı. Okuma listesini dağıttıktan sonra bu sayı hemen 14'ten 7'ye düştü. Öğrencilerden biri, fevkalade frapan giyinen bir kız öğrenciydi. Ben güzel giyinmeye değer veren bir insanım, ama sabahın dokuzunda abartılı bir makyaj, payetli kot pantolonlar, topuklu ayakkabılarla geliyor. Neyse bir iki kez derse girdi, sonra ortadan kayboldu. Diğer öğrenciler ödevler yaptılar, tartışmalara katıldılar, ara sınava girdiler. Bu kız öğrenci fînal imtihanı öncesindeki son derse çıkageldi. "İmtihan ne zaman olacak?" diye sordu. Ben kendisine, "Kusura bakmayın, yönetmelik belli, derslere arka arkaya üç defadan fazla devam etmeyen, ödev yapmayan öğrenci imtihana giremez" dedim. "Nasıl olur?" filan dedi ve fevkalade sinirlendi. Ben katiyen düşüncemden vazgeçmedim. Baktı ki olmayacak, çekip gitti. Sonra öğrendim ki, bu vakıf üniversitesinin idaresi, bu kızı başka bir öğretim üyesinden ders almış gibi gösterip kıza imtihandan geçer not almış muamelesi yapmışlar. Aslında o kız ne o dersi aldı ne de imtihana girdi. Bu benim çok ağrıma gitti ve böyle bir üniversitede asla çalışamayacağımı söyledim.

Maalesef, bazı vakıf üniversiteleri öğrencileri âdeta birer müşteri olarak görüyor.

Evet, müşteri olarak görüyor. Bu çok vahim bir şey. Ayrıca öğretim üyesi, karşısındaki öğrenci kitlesinin düzeyinin, kendi bilgi-

Harvard Üniversitesi'nde Kissinger'ın potansiyel kamuoyu liderlerini bir araya topladığı seminere giderken gemide *Die Zeit* gazetesinin başyazarı Teo Sommer (arkada gözlüklü) ile birlikte.

sini kaldıracak kapasitede olmadığını fark edince, anlatacaklarını çok basitleştiriyor. Ya da “Beni anlayan anlar, anlamayan da sırufta kalır” diye bakıyor.

Özel üniversitelerde öğrenci bırakma diye bir şey pek söz konusu değil. Aslında mesele öğrenciyi sınıfta bırakmak da değil. Söylediğiniz gibi anlattığınız dersi anlamayan bir öğrenci kitlesi olunca, dersin kalitesi düşüyor.

Evet, bu ciddi bir problem. Zaten artık Türkiye’de ehliyet nasıl alınıyorsa, diploma da aşağı yukarı öyle alınıyor. Öğretim üyelerine de gereken destek verilmiyor. Mesela, araştırma yapmak isteyen bir akademisyene bir asistan lazım. Ama bizim üniversitelerde bir sekretere sahip olmak için bile çok üst düzeyde idari bir pozisyonda olman gerekiyor. Ben arkadaşlarıma vasiyet ettim, mezar taşıma şöyle yazsınlar: “Almanca, Fransızca, İngilizce, Türkçe yazabilen bir sekreter bulamadan bu dünyadan göçüp gitti.”

Böyle bir sekreteriniz olsaydı, neler yapacaktınız?

Daha çok şey yapardım. Mesela, bilgisayarın ben 70 yaşında öğrendim. Allahım, ne kadar büyük bir nimet. Düzeltmek istediklerini arında düzelterebiliyorsun. Oysa otuz sene önce, pelür kâğıdı koyacaksın, ondan sonra karbon kâğıt koyacaksın, bir yerde bir düzeltme gerekince altına küçük bir kâğıt koyacaksın, üzerine beyaz

mürekkep gibi bir şey süreceksin, ondan sonra tekrar tuşa basacaksın. Yani düzgün bir sayfa yazı yazmak için ne kadar zaman harcadık. Şimdi öyle yabancı bilim adamları var ki, her sene bir kitap çıkarıyor. Nasıl çıkarıyor, çünkü emrinde bir veya iki sekreter var, araştırma asistanı var. Araştırma asistanını sağa sola kütüphanelere gönderiyor, o yetmedi bir yerden bir para çıkartıyor, "Git Paris'e yahut Moskova'ya şunu araştır" diyor, sonra da bunların hepsini topluyor. Ardından danışmanları var, "Siz ne dersiniz?" diye soruyor, sonra da eli kalem tutuyorsa bir şeyler yazıyor. İşte o yüzden "Türkiye'den gitti, Almanya'da, İngiltere'de ya da Amerika'da başarılı oldu" diye çok haber duyarsın. Başarılı olurlar, çünkü bu ülkelerde akademik çalışmalarını destekleyen bir sistem var.

Özellikle Amerika kafası çalışan, yetenekli kişilere, Türk mü, Koreli mi, Fransız mı diye bakmadan destek veriyor. Beyinsel üretimden faydalanan bir sistem inşa ediyor.

Bu aslında Amerika'nın kuruluş felsefesinde var. Hiçbir ülkenin anayasasında, "mutluluğa sahip olma hakkı" diye bir madde yok. Ama Amerikan Anayasası'nda var. İnsan olduğu için mutlu olmaya da hakkı var. Bir hak olarak görülüyor mutluluk. Tabii bu Amerikalıların işlediği haksızlıkları görmeyelim demek değildir. Çünkü ırkçılıkları var, gaddarlıkları var, bir sürü suçları var. Her ulus gibi onlar da bunları yapmışlar, ama en azından itiraf etmesini biliyorlar. Halbuki birtakım çok gururlu ülkeler, hiçbir şekilde af dilemeyi bilmiyorlar. Mesela Japonlar, İkinci Dünya Savaşı sırasında Kore'yi işgal ettiler. Kore'deki kadınları "*comfort women*" yani rahatlık sağlayan kadın olarak kullandılar. Genelevler açmışlar ve bu kadınları buralarda çalışmaya mecbur etmişler. Bugün bu kadınların kızları, torunları Japonya'nın resmen özür dilemesini talep ediyorlar. Üç Japon başbakanı bu yüzden istifaya zorlandı. Mesela Almanya da bu konuda çok zorlandı. Willy Brandt Nazi kurbanlarının anıtının önünde diz çöktü ve özür diledi. Ama Alman milleti adına tümünden özür diledi mi, ondan kuşkuluyum. Almanlar olayı inkâr etmiyorlar, fakat kendi içlerinde başka düşüncelerini de muhafaza ediyorlar.

Özetlemek gerekirse Fulbright ile Amerika'ya gitmek bir anlamda size dünyanın kapılarını açtı diyebilir miyiz'?

Doğru, hayatımda çok önemli bir dönüm noktası oldu. Üniversiteye devam ettiğim yıllarda yani İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye cehennem hayatı yaşamadı, ama çok zor yıllar geçirdi.

Harvard Üniversitesi'nde ABD eski başkanı Franklin Roosevelt'in eşi Eleanor Roosevelt ile, 1960.

Ekmeğin karneye bağlandığı, hiçbir şeyin ithal edilemediği, bir genç kızın ayağına bir naylon çorap bulamadığı yıllar. Dolayısıyla yurtdışına çıkmak, bir seyahate gitmek ne gezer. Bizim için en büyük gezi, Büyükkada'ya gitmekti.

Eğitim açısından Anglosakson sistem ile Kıta Avrupası sistemi birbirinden çok farklıdır. Siz hangisini daha etkili buluyorsunuz?

Kıta Avrupası'nda kürsü sistemi vardır. Kürsünün başına geçen adam âdeta küçük bir tanrıdır, asistanlar ise onun köleleri değilse bile ona benzer bir ilişki içindedir. Almanya'da mesela hâlâ bugün kürsü sahibine bütçe veriliyor. Kürsü sahibi o parayı istediği araştırmaya kullanabilir. Kürsü sahibi öğretim üyesi mutlak yetki sahibidir. Yani âdeta küçük bir diktatördür. Mesela ben Almanya'da, Münih Üniversitesi'nde, 1969-1970 eğitim döneminde hocalık yaptım. Beni davet eden Profesör Hans Maier'in siyaset teorisi adıyla bir kürsüsü vardı. Siyaset bilimine giren diğer dalların da ayrı ayrı kürsüleri vardı. Kural olarak kürsü sahibi hocalara ödenek veriliyordu. Profesör bu bütçe üzerinde yetki sahibi. İsteddiği araştırmayı yapabiliyor, finanse edebiliyor. Bu, üniversitenin dolayısıyla kürsünün ne kadar özerk olduğunu gösteriyor. Mesela kürsü sahibi hoca, Vietnam Savaşı'yla ilgili araştırmalar yapıyorsa, bütün para oraya gidiyor. Peki, Almanya'da Vietnam Savaşı'yla ilgili araştırmalara ihtiyaç var mı, bu para başka şeyler için harcanabilir mi,

bunu kimse sorgulamıyor. Halbuki Amerikan üniversitelerinde mütevelli heyetinin vermiş olduğu direktifler var. Bir de eyaletlere bağlı olan üniversiteler var. Eyaletlere bağlı olan üniversiteler, kamu kuruluşu sayılıyor, orada hesabı seçmene vermek lazım. Yani üniversite, eyalet bütçesinden harcadığı parayı topluma faydalı şekilde kullanacak. Kürsü egemenliği Türkiye’de de bir ara geçerliydi. Biz asistan olduğumuz zamanlarda, “İstanbul Üniversitesi’nde dukalıklar var” derdik. Kürsü sahibi, asistana çantasını bile taşıttırır. Biz “Ankara’da dukalık sistemi istemiyoruz” dedik ve hiçbir hocanın çantasını taşımadık. İngiliz ve Amerikan sisteminde ise kürsü hâkimiyeti yok. Departman yani bölüm var. Bölüm başkanı seçimle işbaşına geliyor. Yani daha demokratik bir sistem. Avrupa’da doktora öğrencisi olmak istiyorsanız, önce kendinize bir doktor anne baba bulacaksınız.

Doktor anne baba ne demek?

Aldığınız diploma önemli değil. Önemli olan doktor anne veya baba hangi alanda çalışıyorsa, onun seminerlerine devam etmen, bunun sonucunda sertifika alman, ondan sonra hocaya gidip, “Efendim, ben sizin alanınızda çalışmak istiyorum” diye ricada bulunman. Önce göze girmen lazım. Eğer onayını alabilirsen, doktora çalışmana başlayabilirsin. Mesela, Basın Yayın Yüksek Okulu müdürü olduğum zaman, öğrenciler gelip benden referans mektubu istiyorlardı. Vermediğim öğrenciler müthiş kızardı bana, “Müdürümüzsünüz, vermek mecburiyetindediniz” diye. Ben de “Kusura bakmayın, sizi tanımıyorum, ben ancak tanıdığım öğrenciye referans verebilirim, benim imzamanın bir değeri var” dedim. Yıllar sonra bana kızan öğrencilerden biri gelip özür diledi. “Hocam, çok haklıymışsınız. Ben Almanya’da doktora yapıyorum. Bir profesörden randevu alabilmek için bir buçuk senedir bekliyorum ama bana hâlâ randevu vermedi” dedi. Doktor anne veya baba, lisansüstü çalışma yapmak isteyen öğrenciyi yönlendiren, çalışmalarını izleme sorumluluğunu alan öğretim üyesidir. Bu sorumluluğu hocalar ancak yakından tanıma fırsatı buldukları öğrenciler için yüklenirler.

Bizde artık doktora tezi için danışman, sonrasında da jüri var.

Evet, bir doktora baba ya da doktora anne yerine bir tane danışman oluyor. Ondan sonra jüri kuruluyor. Danışman da jürinin içinde bulunuyor. Öğrenci yazdıkça, tezini getirip parça parça danışmana okutuyor. Danışman “Burası eksik oldu, burası yanlış, şurada bir

kaynak lazım” diyerek tezi dört başı mamur bir hale getiriyor. Tez yazımı bittikten sonra jüri karşısına çıkıyor. Eğer danışman hoca tezi dikkatle incelemese, öbür jüri üyeleri haliyle “Aday bunu yapmamış, şunu yapmamış” diyecek. Dolayısıyla bir tezi yazan öğrenci kadar, o tezin danışmanlığını yapan öğretim üyesinin de çabası, katkısı çok önemlidir. Yayınevleri bazı tezleri basıp kitaplaştırır. Bunu yapmadan önce tezin danışmanının kim olduğuna bakarlar.

Genelde yurtdışındaki üniversitelerin yayınevleri, değerli tez çalışmalarını bu şekilde kitaplaştırıyor. Oysa Türkiye’deki üniversitelerin çoğunda yayınevleri yok.

Bilgi Üniversitesi bu bakımdan rakipsizdir, harika bir yayın müdürü var: Fahri Aral. Çok titiz çalışan bir ekibi de var. Üstelik bastıkları kitaplar satılıyor da.

Sizin profesörlük tezinizin konusu neydi?

Doktora tezimde “kamuoyu”, doçentlik tezimde “bürokrasi”, profesörlük tezimde ise “anayasa, seçim kanunu ve siyaset sosyolojisi açısından 1965 genel seçimleri”ni inceledim. Fakülte bunu kitap olarak yayımladı. Bu kitap dağıtıldıktan kısa bir süre sonra bir gün odamdaki telefon çaldı. “Buyurun” dedim, “Başbakan sizinle konuşmak istiyor” dediler. Önce benimle alay ediliyor sandım ve telefonu kapattım. Tekrar aradılar. Meğer hakikaten Süleyman Demirel arıyormuş. Ben kendisini hiç tanımıyordum, hâlâ da sadece Meclis’te karşılaştığım için bir merhabam vardır, o kadar. Hiçbir zaman fazla yakın bir ilişkim olmadı. Telefonda bana “Sizi tebrik ederim, kitabınıza baktım, konuyu son derece nötr bir şekilde ele almışsınız” dedi.

Eskiden öğretim üyesi olmak daha zordu, bugün ise daha kolay...

Bizim zamanımızın modeli Kıta Avrupası modeli, bugünkü model ise Anglosakson. Anglosakson üniversitelerinde bir öğrenci, beş yıldan önce doktora alamaz. Dersleri minimum bir buçuk sene sürer. Tezin yazılması ve nihai kabul de bir üç sene alıyor. Gözetici öğretim üyesi ile öğrenci çok yakın ilişki içindedir. Dolayısıyla elde edilen doktora payesinin hakikaten önemli bir ağırlığı vardır. Ama Avrupa’da öğrenciyle o kadar ilgilenilmiyor. Öğretim üyesi öğrenciyi kendi başına bırakıyor. O da ne kadar malzeme toplarsa, o kadar tez yazıyor. Türkiye’de evvela Alman ekolleri rol oynadı, ama şimdi yavaş yavaş Anglosakson sistem ağırlık kazanıyor.

Son yıllarda mantar gibi özel üniversite açılıyor. Bu üniversiteler için çok sayıda öğretim üyesine ihtiyaç var, dolayısıyla sanki bu ihtiyacı karşılamak adına akademik payeler daha kolay veriliyor.

Aslında taşra üniversitelerini desteklemek lazım. Ben mesela geçenlerde Sakarya Üniversitesi'nin kadınlarla ilgili üç günlük bir kongresine gittim. Sadece Ankara ve İstanbul'da oturmakla olmaz, Türkiye'yi anlamak için dolaşmak lazım. Bu bakımdan ben hiç yüksünmeden, kibirlenmeden, taşra üniversitelerinin çalışmalarına katkıda bulunmaya çalışırım. İlim, tuğla koyma işlemdir. Her bilim alanında çalışan kişi, bir tuğla koyuyor. Eğer çok üretkense, birkaç tuğla koyuyor. Birbirimize destek olmazsak, birbirimizi insan yerine koymazsak, küçümseyerek bakarsak, ilim olmaz.

Akademi dünyasında da adam kayırma, kıskançlık var mı?

Maalesef var. Rekabet ve kıskançlık, beşeri bir şey, insanın tabiatında var, hiç kimse Shakespeare kadar bunu anlamış değil. Tüm klasik eserlerde rekabet, kin, kıskançlık var. Şimdi Türkiye'de Anglosakson sistem egemen. Devlet ve vakıf üniversiteleri bu sistem çerçevesinde yükseltmede adayın yayın sayısına bakıyor, ayrıca yayının hakemli bir dergide çıkmasına önem veriyor. Bu prensibin kısaca adı "*publish or perish*" yani "yayınla veya silinirsin". Eğer bir kişi yayınlarıyla şöhret yapmışsa, bir başkası onun can düşmanı olabiliyor. Aslında bu eskiden de vardı. Rahmetli Yavuz'a gelip dert yanarlardı. Mesela arkeoloji bölümünden bir akademisyen, "Hitit zamanındaki buluntular, bilmem kimin dolabında kilitli, onun yüzünden yayın yapamıyorum" diyor. Buluntular belki 5000 sene öncesine ait dolayısıyla belki bizim için fazla bir şey ifade etmiyor ama arkeologlar için çok önemli. Dolayısıyla bizim evde ne dramlar cereyan etti. Hüngür hüngür ağlayıp, "Efendim topraktan ben çıkarttım bunları, bilmem kim alıp dolaba kapattı, yayın yapamıyorum, çünkü ele geçiremiyorum" filan diye. İnsanoğlunun hursı, kişiyi bilim alanındaki katkısının takdir edilmesi için yadırganacak eylemlere yönlendirebiliyor. Yalnız şunu da söyleyeyim, bilhassa 12 Eylül'den sonra bu ısmarlama doktora payeleri çok fazla arttı, çok fazla kayırma yapıldı.

Türkiye'deki pek çok üniversitenin diplomasının uluslararası arenada pek bir geçerliliği olmadığı söyleniyor, doğru mu?

Doğru. Ama öte yandan mesela Bush, Yale'den mezun, "C" notu ile mezun olmuş. Bir taraftan babası, bir taraftan babanın sa-

hip olduğu petrol hisseleri olmasaydı, Bush ne Yale mezunu olabilir, ne Texas valisi olabilir, ne de Amerika başkanı olabilirdi. Yani bir üniversitenin ön kapısından göğsünü gere gere çıkan, bir de üniversitenin arka kapısından çıkan var.

Obama da Harvard mezunu...

Babası da doktorasını Harvard'da yapmış. Obama, bence bileğinin hakkıyla diplomasını alanlardan.

Üstelik babası Harvard'da burslu okumuş...

Evet. Harvard bugün Amerika'nın en zengin üniversitesi. Ben birkaç sene önce Harvard'a "Avrupalı Türkler" üzerine bir konuşma yapmak için davet edildim. O zaman öğrenmiştim. Harvard Üniversitesi'nin bugünkü toplam değeri 45 milyar dolar civarında. İşte böyle üniversitelerde de kıskançlık maaş meselesinde oluyor. Her sene kitap çıkaran bir hoca, daha medyatik olduğu için daha yüksek maaş alıyor.

Ama siz pek çok kitap çıkarmanıza rağmen, doğru dürüst maaş alamıyorsunuz...

Benim hayat felsefem şöyle. Çeşitli meslekler denedim. Öğrenciyken sekreterlik yaptım, tercümanlık yaptım. Sonra gazetecilik yaptım, muhabirlik yaptım. Avukatlık mesleğini de denedim. Ondan sonra doktoramı yapıp, akademik kariyere başladım. Bunların içinde beni en çok tatmin eden akademik kariyerim oldu. Çünkü merakı gerektiren, fikri faaliyeti ön planda tutan bir uğraş. Derse girmekten sonsuz zevk alıyorum çünkü o sayede içinde yaşadığımız dünyayı anlayabiliyorum. Tabii ben de zaman zaman çok negatif şeyler yaşadım. Benimle de çok uğraştılar, ama ben yoluma devam ettim.

Nasıl devam ettiniz? Moraliniz bozulmuyor mu, motivasyonunuz kırılmıyor mu?

Hiç bozulmaz, çünkü ben bir şeyi bitirmeden, yeni bir şeyin projesine başlarım. Her zaman projem var. Şimdi de var projem. Şimdi bilgisayarda beni bekleyen bir kitap projem var. Sen gittikten sonra oturup, ona çalışacağım. Mesela rahmetli Yavuz'un hayatını yazmak istiyorum. Kitabın adı "Kırım'dan Gelen Bir Aydın" olacak. Kırım nasıldır, Tatar Kırımları nasıl bir topluluktur, Kazan Tatarlarından farkları nelerdir, Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri nelerdir, kimler onların sözcüsü olmuştur filan bunları araştırıyorum.

Siyasal Bilgiler Fakültesi

Mülkiye'de ilk kadın...

Sedef Kabaş: Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki ilk kadın öğretim üyesi siz oldunuz. Nasıl bir tecrübeydi, biraz açıklar mısınız?

Nermin Abadan Unat: Amerika'daki hocalarım, benim iyi bir öğrenci olduğuma dair o zamanın Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Fadıl Hakkı Sur'a referans mektupları yollamışlardı. Döndüğüm zaman 1953 aralık ayında asistanlık imtihanının açılacağını öğrendim. İşte o zaman Metin Kıratlı, Feyyaz Gölcüklü, Şeref Gözübüyük, Mehmet Gönlübol gibi on arkadaşla asistanlık için sınava girdik. Benden başka kadın aday yoktu.

Hani Atatürk'ün Türkiye'sinde kızlar da okurdu?

O tarihe kadar Siyasal Bilgiler'de erkek egemen bir görüş kök salmıştı. Buna kadın düşmanlığı denilemezdi, ancak eski adıyla "Mekteb-i Mülkiye" kadınların yer almadığı bir eğitim müessesesi sayılıyordu. Bu okulun amacı, devlet adına görev yapan elemanlar yetiştirmek. Kim bunlar? Vali, kaymakam, maliye müfettişi gibi devlet memurları. Yargıdakiler zaten hukukta yetişiyorlar. SBF'nin öğrencileri kamu yönetimi alanında yetişecek. Okul vaktiyle "Mekteb-i Mülkiye" adıyla 1859'da kurulduğu zaman yılda kırk öğrenci alıyormuş. Bu kırk kişi de imtihanla alınıyormuş. Onlara o zaman için çok ilerici bir düşünceyle burs da veriliyor, üst baş da veriliyor, her türlü ihtiyaçları karşılanıyor. Böyle çok seçkin, yani seçimi de çetin olan bir kurum. Bu müessese her zaman Türkiye'de gıptayla bakılan ve yeni fikirlere açık olan, yeni fikirleri yaymaya çalışan bir yer olmuştur. Bir ara öğrenci ve öğretim üyeleri fikirlerini beyanda fazla ileri gittikleri için Birinci Dünya Savaşı sırasında kapatıldı, sonra 1917'de tekrar açıldı.

Cumhur Ferman, Cahit Talas, Fikret Arık,
Nermin Abadan, SBF'nin kuruluş yıldönümünde, 4 aralık 1966.

“Mekteb-i Mülkiye” İstanbul'daydı. Atatürk bu kuruma “Siyasal Bilgiler Okulu” adını vererek, 1936'da Ankara'ya naklettirdi. Okul “Siyasal Bilgiler Fakültesi” adı altında 1948'de Ankara Üniversitesi'ne katıldı. İlk nakilde Ankara'da hazır bir bina yoktu. O sırada Ankara'nın şehircilik çalışmalarına katılan, Türkiye'yi çok seven, Egli isminde İsviçreli bir mimar vardı. Zürih Üniversitesi profesörlerinden olan Egli, Cebeci'de örnek bir ortaokul binası yapmıştı. İşte bu bina Siyasal Bilgiler'e tahsis edildi. Tabii o dönemde yatılı olmak kuralı devam ediyordu. Yatılı olmak bir ayrıcalık sayılıyordu. Siyasal Bilgiler'in yatakhanesinde kalmak son derece revaç gören bir durumdu. Raconu, öğrencilerin her gün birlikte yemek yemeleri, beraber her türlü şakayı yapmalarıydı. Mesele meşhur “inek bayramı” var. Günümüze dek devam eden bir gelenek. Her sene mezuniyete yakın inek bayramı kutlanır. Okulun en çalışkan öğrencisini sembolize eden inek fakültenin bahçesine getiriliyor, süsleniyor püsleniyor. İnek bayramının kraliçesi ve kralı seçiliyor. Hoca kılığına girmiş bir öğrenci bir ferman okuyor. Bu fermanla öğrencilerin hocalar hakkındaki şikâyetleri matrak şekilde dile getiriliyor, birtakım temennilerde bulunuyorlar, iktidarı adamakıllı eleştiriyorlar. Ben en son 4-5 sene önce bir “inek bayramı”na katılmıştım. İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu misafirler arasındaydı. Ferman okunduktan sonra hükümet aleyhinde çok ağır eleştiriler yapıldı. Baktım, Aksu hiç oralı olmadı. Yani bu öğrencilerin çoğunun siyasete ilgisi çok yüksek. Sonra

gece yatakhanedekiler arasında yastık kavgası oluyor. Tabii kız öğrenciler o yastık kavgasını görmüyorlar. O erkekler arasında yatakhane cereyan eden bir olay. Ancak günümüzde yatılılık kalkmış durumda.

Mülkiye’de kız öğrencinin az olmasının nedeni, bu yatılı kültürü mü?

Zihniyet şu: Devleti yöneten erkektir. Tamamen maço bir kültür. Tabii bu İslami kültüre de uygun bir zihniyet. Ama şunu da söylemek isterim, Batı dünyasında da devlet idaresinde kadının yeri çok yeni. 1957’de bağlı olduğum kürsü başkanı rahmetli Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta’nın ısrarıyla Batı Almanya’da Speyer kentinde bulunan İdari İlimler Akademisi’nde üç ay asistanlık yaptım. Bu akademi hukuk veya iktisat okuyan kız öğrencilere “Mezun olduktan sonra ne yapacaksınız?” diye soruyordum. “Evlendirsek, çalışmayacağız” diyorlardı, çünkü evli kadın ile idari görevin bağdaşmayacağını düşünüyorlardı. Bunu bana söyleyen İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman kadını. Bu kadınların düşüncesini değiştirip, “Kadın da erkek gibi, ister evlenir, ister evlenmez, ister çocuk sahibi olur, ister olmaz ama eşit olarak o görevi yapar” zihniyetinin yerleşmesini sağlamak uzun zaman alıyor. Türkiye’de de en ciddi mesele, kadının devlet mekanizması içinde belirleyici bir yerinin olmamasıdır. Nitekim bugüne dek Türkiye’de sadece bir kadın vali tayin edilmiştir.

Mülkiyeliler için söylenen “Önce Mülkiye, sonra Türkiye” sözüne ne diyorsunuz?

Bu gençlere kamu menfaatinin her şeyden daha önemli olduğu düşüncesi sürekli telkin ediliyordu. Devlet her zaman haklıdır, o

Asistanlığını yaptığı sosyoloji hocası Prof. Dr. Hans Freyer ile birlikte, 1955-56.

devlet kusur işlemez, o devlet kutsaldır. Şimdi bu anlayış vatan ile devleti karıştırmak gibi çok ciddi bir problem yaratabiliyor. Çünkü vatanına bağlı olmak başka, devlet otoritesini kullanan herkesin aldığı kararlara mutlak suretle uymak başka. Devlet adına hareket eden bürokrat, kendini sağlama almak için kanun maddesini harfi harfine tatbik eder, geniş şekilde düşünmez. Dolayısıyla Mülkiyeli, uzun yıllar boyunca "Devletin hizmetkârı olacağım" zihniyetiyle yetişiyordu. Son yıllarda Mülkiye eğitimine demokrasi düşüncesi de katıldı, ama kolay değil, bugünden yarına düşünceler değişmiyor. Bir de ancak 1948'den sonra Mülkiye'ye kızlar da gelmeye başladı. Yani erkek egemen bir topluluk-tur Mülkiyeliler, bu da maço değerlerinin ağırlığını artırıyor.

Türkiye'yi yönetenler de erkek egemen bir zihniyete sahip zaten...

Türkiye'deki ilk kadın büyükelçi benim bir öğrencim, Filiz Dinçmen oldu. Onu birçok hemcinsleri izledi. Ne var ki bugünkü iktidar partisi, son beş senedir çok iyi hizmet veren kadın diplomatları terfi ettirmiyor ve onların emekli olmalarını dört gözle bekliyor. İmtihana kız erkek giriyorlar, tabii çok parlak kızlar imtihanı kazanıyor. Tayinleri çıkıyor, ama evlenme halinde, eşini yakın yere tayin etmemek suretiyle, kadınları Dışişleri'ni terk etmeye özendiriyorlar.

Mülkiye'ye asistan olarak girdiğinizde, tek kadın olarak yadırgandınız mı?

Gayet tabii, son derece dikkat çekiyordum. Benden önce tek kadın öğrenci varmış. Mezunlardan biri sonra İstanbul Polis Müdürlüğü'nde suçlu gençlerle ilgili bir görev yapmış ve emekli olmuş. Ben onun mezuniyetinden üç dört sene sonra 1953 yılının sonunda fakülteye girdim. O tarihte sadece birkaç kız öğrenci vardı.

Yadırgadılar mı yoksa alıştılar mı size?

Ben kendime güvendiğim için hiç oralı olmadım. Ama tabii yadırgandığımı biliyordum.

Öğrencileriniz arasında kimler vardı, bugün tanıdığımız isimler var mıydı?

O dönemin parlak öğrencileri bugün kariyer sahibi, isim yapmış kişiler. Akademik alanda ilk aklıma gelenler: Taner Timur, İber Ortaylı, Emre Kongar, Zafer Toprak, rahmetli Ahmet Taner

Türkiye'nin ilk kadın büyükelçisi olan öğrencisi Filiz Dinçmen'le
Avrupa Konseyi'nde.

Kışlalı ve Ünsal Oskay, Üstün Ergüder, Serpil Üşür Sancar, Eser Köker, Levent Köker, Baskın Oran, Oya Tokgöz, Aysel Aziz, Korkmaz Alemdar, Artun Ünsal, Ercan Eyüpoğlu, Cüneyt Akalın, Mete Tuncay, Mehmet Selik, Gökhan Çetinsaya. Basın alanında: Şahin Alpay, Cengiz Çandar, Oral Çalışlar, İpek Çalışlar, Ertuğrul Özkök, Yazgülü Aldoğan, Hıncal Uluç. Diplomaside Türkiye'nin ilk kadın büyükelçisi Filiz Dinçmen ve eşi büyükelçi Üstün Dinçmen, yine aynı sınıftan keza büyükelçi olan İnal Batu, Umut Arık, Tanşuğ Bleda, Turhan Fırat, Cem Duna. Diploması ile siyaseti birleştirenlerden Onur Öymen. Öğrencilerim arasında parlamenter olanlardan: Deniz Baykal, Birgen Keleş, Tülay Öney, Dr. Sevil Korum, Abdülkadir Ateş, Hasan Celal Güzel, Abdülkadir Aksu aklıma ilk gelenler. Uluslararası kurumlarda önemli mevkiler işgal etmiş de var: UNESCO kadın araştırmaları ve göç daireleri başkanlığı yapmış olan Dr. Serim Timur gibi.

Farklı bir hocaymışsınız...

Doğru, 1961'de öğrencilerle ilgili bir araştırmaya yapmıştım. Ankette yer alacak soruları beğendiğim öğrencilerden oluşturduğum bir gruba formüle ettirdim, yani soru kâğıdını onlar hazırladı. Her gün eve gelirlerdi. O zaman oğlum küçüktü, Mustafa Kemal 2 yaşındaydı. Ben daha çok evde çalışıyordum. Öğrencilerimle çok hoş hatıralarım var. Mesela öğrenciler saat ikide geliyorlar, Umut Arık saat

dört oldu mu, “Müsaade eder misiniz ben yarım saat sonra geleceğim” diyor. Bu olay bir, iki, üç tekrar edince meseleyi öğrendim. Yakında Ankara Maarif Koleji var, Umut’un sonradan evleneceği eşi orada öğrenci. Onun çıkışını görüp sonra hemen tekrar geliyormuş.

Hocalarla böyle bir samimiyet Türk eğitim sisteminde pek rastladığımız bir durum değil.

Sadece ben değil, bilhassa rahmetli Yavuz, öğrenci ve öğretim üyesi ilişkisi içtenlikli olsun, eve gelip gitsinler isterdi. Ona bu alışkanlığı kazandıran uygulama ünlü Alman toplum bilimci Max Weber’in ölümünden sonra bile karısı Marianne Weber’in her hafta düzenli olarak doktora öğrencilerini evine çağırıp onlarla sohbet etmesi olmuştur. İşte Mete Tuncay, Mehmet Selik, Atilla Karaosmanoğlu bu çerçevede her zaman evimize gelen öğrencilerdendi. Bizim öğrencilerle arkadaşlığımız vardı. Her öğrenci değil ama birçok öğrenciyle. Onlar geliyor, icabında problemlerini de anlatıyorlardı. Mesela günün birinde sabah dokuzda baktım öğrencilerimden Baskın Oran kapırun önünde dolaşiyor. “Hayrola ne var?” dedim. “Bizim yatakhaneyi böcekler bastı. İdare karar vermiş, ilaçlanması gerekiyor. Hepimize ‘Alın eşyanızı, gidin, binayı kapatacağız, baştan aşağıya dezenfekte edeceğiz’ dediler.” “Peki, problem nedir?” diye sordum. “Rıfkı” dedi. “Rıfkı kim?” “Benim kanaryam.” Kanaryaya yer bulamıyordu, “Getir bana, odamı, Rıfkı’ya otel olarak tahsis ediyorum” dedim. Rıfkı 15 gün benim odamda kaldı. Yani böyle biz öğrencilerimizi tanıyorduk, onlar da bizi tanıyordu.

Size kızan öğrenciler de varmış...

Tabii kızan çoktu. Çocukların neredeyse hepsi solcuydu. Bu solcular kendi aralarında bölünmüşlerdi. Maocular vardı, Troçkistler vardı, Stalinistler vardı, Enver Hocacılar vardı. Ben kamuoyu ve siyasi partiler sosyolojisi derslerini okutuyordum. Siyasi partiler sistemini anlatırken, Doğu Bloku memleketlerini ele aldığımızda, Sovyetler dışında hiçbir sosyalist ülkede aslında tek partinin olmadığını görüyorsunuz. Yani çok partili sistem var, ama dominant olan parti dışında hiçbirine iktidara gelme şansı verilmiyor. Buna “hegemonya sistemi” deniliyordu. Mesela Polonya’da Köylüler Partisi var, Serbest Meslek Mensupları Partisi var. Yugoslavya’da Sosyalist Parti etnik esasa göre biçimlenmiş. Arnavutluk’ta Enver Hoca doktrini var. Arnavutluk o sırada Çin’le flört ediyor, Çin’den destek alıyor, Rusya’ya karşı. Fakat

Mao'nun çıkarttığı küçük Kırmızı Kitap'ın, ki bütün Çinliler için bir amentü gibidir, Arnavutluk'ta okunmasına izin verilmiyor çünkü bazı ilkeler Enver Hoca'nın işine gelmiyor. Bu defa Enver Hoca tipi bir kırmızı kitap çıkıyor. Yani sadece Enver Hoca'nun vizesinden çıkmış, Arnavut tipi küçük kitabı okuyabiliyorlardı. İşte bu derece bilgisizce, körü körüne inanışlar vardı. İlla bir şeye inanacaksın ve illa bir kalıbın içine gireceksin. Ben bunları anlattıkça öğrencilerin kafalarındaki klişeler tabii ki bozuluyordu. Bir gün dersi anlatırken, kapının önünde birisi çok gür bir sesle, "Bu kadını dinlemeyin, kafanızı karıştırıcı şeyler söylüyor. Çıkin dışarıya" diye arkadaşlarına seslendi. Bugün de benzer şekilde belli kalıpları ezberlemiş gençler, televizyonlarda bağırıp duruyorlar. Ayrıca zamanında belli kalıpların içinde yaşayan öğrencilerimi bugün yorumcu olarak izlediğimde hayrete düşüyorum. İsim vermek istemiyorum, ama öyle değiştiler ki, izleyince kahkahalarla gülüyorum.

Döndüler yani...

Hem de nasıl... Şimdi yazıyorlar ya, dönemler diye. Galiba insanoğlunun tabiatında var bu. Bakıyorlar ki, inandıkları şeyler onları bir yere götürmüyor, mesela Enver Hocacılık bir yere götürmüyor, zira bu inanış ne Evren Hoca'yı ne de Arnavutluk'u kurtardı, o zaman dönüveriyorlar.

Mülkiyelilerin önemli bir bölümünün imam hatip kökenli olması konusuna ne diyorsunuz?

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne imam hatip okulu mezunu epey öğrenci alındı. Bu imam hatiplilerin çoğu çok çalışkan oluyor. Tabii hepsinin dini öğretinin mutlak etkisi altında kaldıklarını veya kalacaklarını söylemek doğru olmaz. Ancak düşünsel ufukları sıkı sıkıya sarıldıkları inanç sisteminin yarattığı sınırlamalar nedeniyle dar.

Siz aynı zamanda Türkiye'nin ilk gazetecilik okulu, Basın Yayın Yüksek Okulu'nun kurucularındansınız...

Evet, doğru. 27 Mayıs 1960'ta müdahale oldu, 5 ocak 1961'de Kurucu Meclis toplandı ve 27 Mayıs 1961'de anayasa taslağı bitti ve aynı yıl referandum yoluyla kabul edildi. Bir kere son derece hızlı bir yeni anayasa yapıldı. Bu Kurucu Meclis'in ortaya çıkışı da çok önemli, çünkü sendikalardan, çeşitli sivil toplum kuruluşlarından, barolardan, üniversitelerden ve kapatılmamış olan siya-

Nermin Hoca'nın evinde öğrencileri kendisine bir armağan veriyorlar.

si partilerden de delegeler istendi. Yani görece demokratik bir niteliğe sahipti. Bu Kurucu Meclis'e bugün basında önemli rol oynayan Altan Öymen de girdi. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden rahmetli Bahri Savcı da seçildi. Bu sırada basın özgürlüğü fevkalade önemli bir konu çünkü zaten 27 Mayıs'ı tetikleyen olayların bir tanesi şu meşhur Tahkikat Komisyonu meselesiydi. Adnan Menderes Hükümeti, Tahkikat Komisyonu'nu kurdurttu ve bu komisyona hem yasama, hem yürütme, hem de yargı yetkisi verdi. Tahkikat Komisyonu'nun kurulma teklifi üzerine İsmet Paşa'nın meşhur lafı vardır, "Bu taslağı geri alın, yoksa ben dahi sizi kurtaramam" diye. Basın özgürlüğü her açıdan çok önemli, çünkü Demokrat Parti'nin on yıllık iktidar hayatı boyunca basına yaptığı büyük baskı iki şekilde gerçekleşiyordu. Birincisi, kâğıt ithali hükümetin iznine bağlıydı, istediği gazeteye kâğıt ithal etme izni veriyordu, istemediğine de vermiyordu. İkincisi de, resmi ilanlar meselesi. Resmi ilanlar, hükümeti tenkit eden gazetelere verilmiyordu. Mesela *Cumhuriyet* gazetesi yıllar boyu hiç resmi ilan alamamıştır. Bir de ispat hakkı büyük bir tartışma konusu oldu. Gazeteciye iddiasını ispat etme hakkının tanınup tanınmaması. Herhangi bir haberi yazan gazeteci, bunu ispat etme yetkisine sahip olmayınca, yasaların öngördüğü ölçüde cezalandırılıyordu. Çok sayıda gazeteci bu yüzden hapishanelerdeydi.

Yani bir gazeteci, yolsuzluk yapan bir bakan hakkında bir haber yazıyor. Konu yargıya gittiğinde, gazeteci "Evet, bende

bakanın yolsuzluk yaptığına dair belgeler var” diyemiyor.

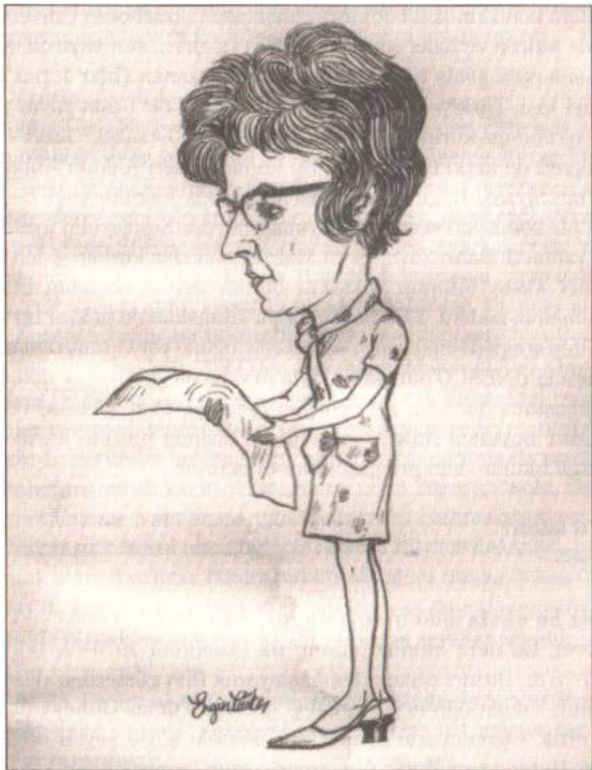
Evet, yargı bu belgeleri kabul etmiyordu. Aslında ispat hakkı, haber verme veya haber alma hakkı gibi temel haklardan biri.

Aslında bu ispat hakkı CHP döneminde de yok.

Tabii yok. Ama CHP dönemi demokrasinin emekleme aşaması. CHP, çokpartili sisteme geçtikten sonra 1946-50 yılları dışında hiçbir zaman tek başına iktidar olamadı.

O yıllarda gazeteler hep CHP lehinde mi yazıyordu, yani muhalefet yapan gazete yok muydu?

O dönemde muhalefet yapan gazete, eğer iktidarı rahatsız ediyorsa, kapatılıyordu.

Öğrencilerinin hediye ettiği karikatür.

Öyle ispat hakkı falan zaten söz konusu değil.

Evet, bu tür tartışmalar Demokrat Parti döneminde alevlendi. Dolayısıyla askeri müdahale sonrası ispat hakkı önemli bir gündem maddesi oldu. Basın İlan Kurumu kuruldu. Böylece belli objektif ölçüler ışığında yani gazetenin tirajına göre resmi ilanlar verilmeye başlandı. Tabii o yıllarda özel sektör gelişmiş olmadığından resmi ilanlar, gazeteler için hayati önem taşıyor. Ancak basın özgürlüğü için tabii daha başka şeyler de gerekiyor. Bir kere çok daha liberal bir anayasa gerekiyor. Ceza kanununun gözden geçirilmesi gerekiyor. Bir de vasıflı basın personeli gerekiyor. İşte bu dönemde Metin Toker, ki kendisi Demokrat Parti zamanında İsmet Paşa'nın damadı olması nedeniyle iki defa, birer yıl hapis yatmış bir gazeteci/yazardır, vasıflı gazetecilerin yetişmesini istiyordu. Bu arzusunu hararetle paylaşan diğer bir Türk aydını basın özgürlüğü konusunda ilk doktora çalışmasını Strasbourg Üniversitesi'nde bitiren ve daha sonra UNESCO'ya giren, son yıllarda tarihi romanlarıyla geniş bir okuyucu kitlesi kazanan Hıfzı Topuz'dur. Bu iki kişi, Türkiye'de üniversite düzeyinde bir basın yayın yüksek okulunun kurulmasında ön ayak oldu. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti de katkıda bulundu. Bu konuda öneri Ankara Üniversitesi'nin Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne yapıldı. Fakülte önce beş kişilik bir komisyon seçti. Komisyona Anayasa Komisyonu üyelerinden rahmetli Bahri Savcı, Şerif Mardin, suikasta kurban giden Muhammer Aksoy, Mümtaz Soysal ile birlikte ben de seçildim. Benim seçilmemin nedeni, 1956'da kamuoyu konusundaki doktoram ve o tarihten sonra derslerimde basın özgürlüğüne yer vermiş olmamdı. Bu arada UNESCO'nun yardımıyla Avrupa'da gazetecilik fakültesi oluşmasında öncü bir rol oynayan Belçikalı Prof. Clausse da bir sömestr boyunca Ankara'ya geldi ve bizimle birlikte kurulacak yüksek okulun ders programlarını oluşturdu.

Yıl kaçtı?

1965.

Siz bu okula müdür de oldunuz, değil mi?

Evet, iki defa müdür oldum. İlk dönemim 1970-71, ikincisi 1977-78'di. Birinci dönemden başlayarak film gösterileri düzenliyorduk. Okula öğrencilerin isteği üzerine Yılmaz Güney'i de davet ettik. Öğrencilerle sohbet etti. Mesela şöyle şeyler söyledi: "Ben 10 tane asparagas film çeviriyorum, sonra ondan kazandığımı parayla bir tane gönlüme göre eleştirel bir film yapıyorum."

Nasıl bir insandı?

Yeşilçam'dan gelen bir kişi olarak, kendisini oldukça entelektüel buldum. O yıllarda dile getirilmeyen Doğu sorununa değiniyor, demokrasiye ağırlık veren düşünceleri savunuyordu.

Başka neler yaptınız müdür olarak?

Bir radyo istasyonu kurdurttuk. Öğrenciler okul içi yayın yapıyor, programlar hazırlıyorlardı. Basın Yayın Yüksek Okulu Türkiye'de medya konularını akademik şekilde ele alan ilk yüksek öğrenim kurulu oldu.

Öğrencileriniz arasında kimler vardı?

Ertuğrul Özkök vardı. Arka sıralarda oturuyordu, iki de bir parmak kaldırıp bir şeyler soruyordu yani dersi canlandırıyor. İzmirli olduğu da şivesinden belliydi. Yazgülü Aldoğan vardı. İyi bir öğrenciydi, sonra Paris'e gitti. Eğitimini orada bitirdi.

Öğretim üyesi bulmakta zorlandınız mı?

Ajans Türk Matbaası'nun kurucularından Şevket Evliyagil, basın teknolojileri dersi veriyordu ve bu dersi çok önemsiyordu. Benim SBF'deki öğrencilerimden Oya Tokgöz, Boston Üniversitesi'nden mastır derecesini aldıktan sonra gazetecilik derslerini vermeye başladı. Keza SBF'de öğrenci olarak sivrilen Aysel Aziz de ekibe dahil oldu. Ahmet Taner Kışlalı, Paris'te doktorasını yapıp geldi ve bize çok yararlı oldu. Ünsal Oskay UNESCO'dan bir burs alarak Kaliforniya'ya gidip bir mastır ile döndü ve son derece bereketli bir yayın hayatı başlattı. TRT'den tanıdığım Mahmut Tali Öngören Radyo/TV Bölümü'nün başına geçti. Rahmetli Süha Arın belgesel filmler çevirmek suretiyle Türkiye'nin kültürel belleğini tarihe kazandırdı. Bütün bu gelişmelere rağmen sıkıntılarımız da vardı. Girişimlerimiz sınırlı kaldı, çünkü Basın Yayın Yüksek Okulu, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin bir çocuğu sayılıyordu. Bağımsız bütçesi yoktu. Bağımsız bütçesi olmadığı için Siyasal Bilgiler dekanıyla iyi anlaşmak zorundaydınız. Benim müdür olduğum zaman dekan Cevat Geray'dı, şehirciydi ve bize karşı çok cömert davranmamıştır. Dolayısıyla gerçekleştirmek istediğimiz birçok şeyi yapamadık.

“Artık basın okuyanlardan ziyade başka branşlarda okuyanlar daha başarılı gazeteci oluyor” diye bir yorum var. Katılıyor musunuz?

Evet, ben de şahsen böyle düşünüyorum. Günümüzde medya

mültidisipliner bir yaklaşım gerektiriyor. BYYO kurulurken sözünü ettiğim Belçikalı Prof. Clause da bu düşünceyi benimsemişti. Onun önerisi başka branşlardan mezun olan kişileri bir lisansüstü programda birleştirmektir. Ancak Gazeteciler Cemiyeti kendi üyelerine bu okuldan bir diploma kazandırmak istediği için bu fikre yanaşmadı ve BYYO dört yıl boyunca lisans öğretimi veren bir kurum olarak tasarlandı. Daha sonra kurulan bütün iletişim fakülteleri bu modeli benimsediler. Kanaatimce bugün çok fazla sayıda iletişim fakültesi var. Tabii iletişim fakültesinin kurulması çok kolay. Dolayısıyla ihtiyaçtan çok daha fazlası açılıyor, ama sonrasında mezunlar çalışma imkânı bulamıyor.

Yani iletişim fakülteleri ihtiyaç olduğu için açılmıyor...

Türkiye'nin iki şeye ihtiyacı var. Birincisi kalifiye eleman, diğeri güçlü bir yerel basın/medya. Münih'te bir gazetecilik okulu var, bu okul lisans sonrası eğitim verir. Bu okula sadece Almanya'nın belli başlı gazetelerinde şu veya bu şekilde çalışmış, yayın yapabilmiş, kuvvetli bir kaleme sahip olduğunu ispat edebilen kişiler girebilir. Münih'teki Gazetecilik Yüksek Okulu'ndan mezun olanlar derhal büyük bir gazetede iş sahibi olabiliyorlar. Oysa bizde kesinlikle tecrübe aranmıyor. Aranmadığı için de yazmaktan hoşlanmayan ya da doğru dürüst yazı yazamayan kişiler de gazetecilik okuyor. Ayrıca Türkiye'de YÖK'ün şiddetle karşı çıktığı bir sistem var, oysa bu sistem neredeyse Avrupa'nın çoğunda var. O da öğrencinin üniversiteye girdiği yıl belli bir alanda tercihini belirtmek zorunda olmamasıdır. Bu tercihi üçüncü yılda yapar. Böylece tekrar tekrar giriş sınavlarına girme durumu da ortadan kalkar. Mesela bugün gülmenecek bir durum var. YÖK Sabancı Üniversitesi'ndeki uygulamaya –bölümlere yatay geçiş yapma hakkı– karşı cephe almış durumda. Bu aynı zamanda Türk basınının hafızasının ne kadar zayıf olduğunu da gösteriyor. Çünkü aslında Sabancı modeli diye bir şey yok. Bu Siyasal Bilgiler Fakültesi modelidir. Bu model 1980'e kadar devam etti. Bizde öğrenciler ilk iki sıfta ortak dersler görür, üçüncü sınıfta arzularına göre şubelerini seçerdi.

Yurtdışında da çoğu üniversitenin sistemi budur...

Evet, doğru. Mesela Almanya'da 1980'lere kadar, normal bir öğrenci, diyelim ki bir hukuk fakültesi öğrencisi, ne yapar, birinci sönestr Münih'te okur, ikinci sönestr Frankfurt'a gider, üçüncü sönestr Bonn'a gider, bilmem nereye gider. Yani değişik üniversitelerde, değişik hukuk fakültelerinin derslerine devam eder

İsmet Giritli, Nermin Abadan Unat, Şerif Mardin ve Ali Gevyeli, Türkiye'nin siyasal durumuyla ilgili bir panelde.

ve sonunda bir fakültede karar kılar. Ya da beğenmediyse hukuku bırakıp iktisada geçebilir.

Peki, YÖK'ün bu tavrını doğru buluyor musunuz?

Tamamen yanlış buluyorum, savunulacak bir tarafı yok.

Üniversiteler bu anlamda zaten âdeta meslek yüksek okullarına dönüştürüldü. Bir meslek seçeceksin ve onu okumak için üniversiteye gideceksin.

Evet, ama zaten şimdi bütün mesele diploma almak, yoksa amaç öğrenmek değil. Eskiden üniversiteye giden insan, ufkunu genişletmek, yani dünyaya başka türlü bakmak için giderdi. Mesela Paris'te Ecole de Science Politique diye bir siyaset bilimi okulu var. Şimdi bu okula giren kişi, kesinkes diplomasiye girmek yahut gazetecilik yapmak istiyordur. Yani bir siyaset bilimini bir meslek olarak seçiyor. Fransız Akademisi'ne üye olan Helene d'Encausse Carrere adında Rus asıllı bir bilim kadını var. Bu kadın, Rus toplumu hakkında en ayrıntılı çalışmaları yapmış kişi. Akademi dünyasında çok şöhretli bir kadın. *Zaptedilmiş İktidar* ve *Çatlayan İmparatorluk* adında iki ciltlik bir kitabı var. 1989'dan önce Komünist Rusyası'nda olup bitenleri anlatıyor. Bu çalışması Batı dünyasında büyük yankı uyandırdı. Kendisi hem Ecole de Science Politique'de yani Siyaset Bilimi Okulu'nda, hem Paris Üniversitesi'nde ders veriyordu. Ona "Neden iki üniversitede aynı dersi anlatmıyorsunuz?" diye sormuştum. Bana, "Yoo, iki tane ders hazırlamam lazım. Çünkü Paris Üniversitesi'ndeki dersler herkese açık, isteyen herkes girip dinleyebiliyor. Derse gelen insanların yüzde 50'ye yakını, 40 ya-

şın üstünde. Aralarında okumuş ev kadınları, emekliler var. Onlara farklı bir şey sunmak zorundayım. Ama Siyaset Bilimi Okulu'nda, daha detaylı bilgi vermek mecburiyetindeyim" dedi.

Bizde ise üniversiteye nedense sadece gençler gider inancı hâkim...

Oysa yurtdışında üniversite dünyayı tanımak içindir, herkese açıktır. Ben gittiğimde, Münih Üniversitesi'nde de benzer bir sistemi uyguladılar. Türkiye'deki anayasal ve siyasal sistemi anlattığım bir dersim vardı. 1876'dan başlayarak, günümüze kadar gelen anayasa değişikliklerini anlatıyordum. Bu dersim herkese açıktı. Neyse Türkiye'nin ihtiyacı olan ikinci husus ise yerel basın. Yerel basın yani gazete/radyo/TV demokrasiyi gerçekleştiren bir deneticidir. Bir belediyeye ait yolsuzlukları, kayırmaları İstanbul öğrenmeden evvel Bursa'nun ya da Eskişehir'in sakinleri öğrenmeli. Türkiye'de bugün çok az şehirde insanı doyuran yerel basın var.

Genelde belediye başkanlarının sahip olduğu gazeteler ve televizyonlar var. Onlar da kendi reklamlarını yapıyor!

Türkiye'de yaşayan yabancıların bu konuda katkısı var. Antalya'da, Alanya'da, Didim'de Almanca ve İngilizce küçük gazeteler çıkmaya başladı. Baktığımızda Türkiye'de, Ankara ve İstanbul dışında önemli bir yerel yayın organına sahip tek şehir İzmir. *Yeni Asır* gazetesi bu anlamda iyi bir örnek, çok eski bir geçmişi var ve hâlâ devam ediyor.

Yerel basının yaşaması için sermaye gerekiyor. Sermaye genelde tüccarlarda, işadamlarında veya belediye başkanlarında var. "Parayı veren düdüğü çalar" misali, böyle bir sermaye yapısına sahip gazete, radyo ve televizyonlar sahibinin bora-zanlığını yapıyor. Halkın çıkarlarından ziyade patronun çıkarlarını koruyor.

Maalesef, çok haklısın.

Bir de üniversite gazeteleri vardır. Bizde maalesef örneği yok denecek kadar az.

Çok doğru, yurtdışında iyi üniversitelerin çoğunun mutlaka bir gazetesi vardır. Bu gazete genelde öğrencilerin düşüncelerini yansıtır. Türkiye'de maalesef ne devlet, ne özel, ne de vakf üniversitelerinde bir üniversite gazetesi çıkmıyor.

Öğrencileri Prof. Dr. Ahmet N. Yücekök ve Doç. Dr. Deniz Baykal'la. Birincisi akademik kariyerini sürdürdü, ikincisi siyaset bilimi yerine siyaseti tercih etti.

Siz bir yandan da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ders vermeye devam ettiniz, değil mi?

Ben Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde, Siyasal Davranış Kürsüsü'nü kurdum. O kürsüyü katiyen bırakmak istemedim.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki öğrenciler ile Basın Yayın Yüksek Okulu öğrencileri arasında farkı var mıydı?

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki öğrenciler kendilerini çok önemserler, devletin karar mekanizmalarının kritik yerlerine oturacaklarını düşünürler. Oysa Basın Yayın Yüksek Okulu öğrencileri tıfıl sayılıyor, daha küçükler. Fakat ben hiçbir zaman aralarında önemli bir fark görmedim.

Kaç sene hocalık yaptınız Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde?

1954'ten, 1989'a kadar 35 sene. 35 senenin iki senesini çıkartmak lazım, çünkü Senato'da kontenjan senatörlüğü yaptım, demek ki 33 sene. Yaş haddinden emekli oluncaya kadar Ankara Üniversitesi'nin Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ders verdiğim gibi kuruluşunda katkıda bulunduğum ilk adıyla Basın Yayın Yüksek Okulu'nda da iki kez müdürlük yaptım. Bugün o okulun adı İletişim Fakültesi'dir. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ilk kadın asistanı, ilk kadın doçenti, ilk kadın profesörü ve ilk kadın kürsü kurucusu olmaktan dolayı gurur duyuyorum. Ayrıca halkla ilişkiler (*public relations*), kanun simsarlığı (*lobbying*) gibi kimi siyaset bilimi verilerini, Türk bilimsel literatürüne kazandırmış olduğum

için de mutluyum. Anayasa çalışmalarına katılmış olmak da meslek hayatımı taçlandıran unsurlardan biridir.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde verdiğiniz son derste öğrencilerinizin size yaptığı çok hoş bir sürpriz var.

Evet, o son derste mevcut öğrencilerin yanı sıra ön sıralarda rahmetli Ahmet Taner Kışlalı, Türker Alkan, Serpil Üşür Sancar, Eser Köker, Levent Köker, Deniz Baykal, Ahmet Yücekök, Oya Tokgöz, Aysel Aziz, Aydın Uğur gibi isimler de vardı.

Müthiş bir sınıf olmuş...

O günkü dersin adı "Medya ve Siyaset"ti. Basın özgürlüğü üzerinde durmuştum. Dersin sonuna doğru çocuklara, "Ben size çok kısa da olsa hayatımdan bahsetme ihtiyacı duyuyorum. Çünkü son zamanlarda siz benim biraz garipsediğim sorular sormaya başladınız. O sorular önce 'İnönü savaşları hakikaten önemli miydi?' diye başladı, sonra 'Atatürk'ün devrimleri artık çağımıza uyuyor mu?' tarzı sorulara kadar geldi. Ben giderek bundan rahatsız olmaya başladım. Benim Atatürk'ün yapmış olduğu devrimleri ve kurmuş olduğu devleti niye çok önemseydiğimi, kendi açımdan anlamanız için hayatımı size özetlemem lazım" dedim. Sonra Viyana'da doğduğumu, babaannemin benim varlığımdan ancak altı sene sonra haberdar olduğunu, Viyana'da büyüdüğüm ve annem Avusturyalı olduğu için Türkçe öğrenemediğimi, babamı sürekli seyahat ettiği için fazla göremediğimi ve babamın ben henüz 9 yaşındayken ani ölümünü, annemin kararıyla okula gönderilmediğimi, bildiğim yabancı dillerde yani İngilizce, Almanca, Fransızca dillerindeki dergilerde Türkiye'nin bir mucizeyi nasıl gerçekleştirdiğini okuduğumu, gazetelerin Türkiye'den ve Atatürk'ten büyük övgüyle bahsettiğini, bu arada annemin kalan paraları çok kötü yönetmesi nedeniyle, maddi durumumuzun son derece bozulmuş olduğunu ve ortaokulun son sınıfından sonra beni herhangi bir okula gönderememelerini, bana çalışma hayatına girmek mecburiyetinde olduğumu tebliğ etmelerini, Türkiye'deki amcama bize para yollamasını istediğim mektuplar yazdığını, ama bunların hiçbirine cevap alamadığımı, 14 yaşındaki bir kız olarak Türk büyükelçiliğine gidip onlara okumak için Türkiye'ye gitmek istediğimi söylediğimi ve büyükelçinin beni Türkiye'ye yolladığını anlattım. Ve şöyle devam ettim: "İzmir'e vardım. Amcamdan para istedim. Amcam yine para vermedi. Sonra ben bir yandan Almanca ders verip para kazandım, diğer yandan da

Son derste çekilmiş fotoğraf.

Türkçe öğrenmeye başladım. İzmir Kız Lisesi'ni bitirdim. İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kaydoldum. Eğitim hayatım boyunca bir yandan da çalıştım. Türkiye'de eğitim tamamen parasız olduğu için okuyabildim. Geçimimi çalışarak sağladım, ama okuma parası vermedim. Ben ne olduysam, Atatürk'ün kız-erkek farkı gözetmeksizin uygulamaya koyduğu, eğitim reformlarının sayesinde. Ben bu sayede sizin karşınıza yetişmiş bir insan olarak çıkabildim. Bir bakıma hem dilimi hem devletimi kendim seçtim. İşte benim neden Atatürk'e bağlı olduğumu, kendimi neden Kemalist saydığımı anlamanızı istiyorum." Son dersi bu şekilde yaptım. Sonra Kışlalı bunu bir yazıya döktü.

Bu konuşma sonrası ne yaptılar?

Tabii çocuklar alkışladılar, çiçekler verdiler. Bana o münasebetsiz soruları soran çocukları hatırlamıyorum bile. Onlar sınıfta sadece bir iki kişiydi. Bugün tabii sayıları artmıştır. Tabii bu son ders sonrası içim epey burkuldu, hüznümlendim. Çünkü aktif çalışma hayatımın 35 senesini Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yaşadım. Başka hiçbir yere gitmedim ve 1988'de bu okula Allahısmarladık dedim.

Böylece hayatınızın bir dönemi kapandı ve başka bir dönem başladı. İstanbul'da başlayan bu yeni dönem daha sonra konuşacağız...

Annelik

---

3 Nobel ödülüne bedel...

Sedef Kabaş: Anne olmayı istediniz mi?

Nermin Abadan Unat: Çok, hem de çok. 1955 yılında İngiliz kültür heyeti, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne bir davet yaptı. En yetenekli 15 öğrenciyi İngiltere'de iki haftalık bir geziye davet etti. Aralarında ileride diplomat olacak olan Betin Yiğit ve günümüzün tanınmış gazetecilerinden Güngör Uras da vardı. Fakülte bu öğrencilere refakat etmek üzere iki kişi görevlendirdi. Biri Atilla Karaosmanoğlu, diğeri bendim. Atilla Bey o tarihte iktisat asistanıydı. Ben de Tahsin Bekir Balta'nın idare hukuku kürsüsüne bağlı, fakat siyaset bilimiyle uğraşan bir asistandım. İşte o sırada ilk çocuğumu bekliyordum. O tarihte bütün Avrupa yolculukları, Devlet Deniz Yolları'nın vapurlarıyla yapılıyordu. Önce gemiyle Marsilya'ya gidildi. Sonra Paris'e geçildi. Sonra da trenle Pas de Calais'ye gidildi. Oradan da vapurla Londra'ya geçildi. Çok kapsamlı bir geziydi. Fakat ben daha başlangıçta, daha Londra'ya varduktan iki üç gün sonra, bir kanama geçirdim ve bir İngiliz ahababımızın evinde kaldım. Bana istirahat etmem, mutlaka yatmam gerektiğini söylediler. Grup Atilla Bey'le mevcut programı tamamladı, ben onlara ancak dönüşte katılabildim. Dönüşte Marsilya'da vapura bindiğimiz zaman, 6-7 Eylül hadiselerinin cereyan ettiğini duyduk.

6-7 Eylül olayları gemide nasıl yankılandı?

Olayları gemiye binerken Fransız basınından okuduk. Fransız basını, İstanbul'da azınlıkların mağazalarının camekânlarının kırıldığını, malların talan edildiğini, eşzamanlı olarak hem Taksim, hem Kadıköy, hem İstanbul'un başka noktalarında da aynı saldırıların yapıldığını, bunun açık bir şekilde azınlıklara karşı bir hareket olduğunu yazdılar. Olayları iktidarın da teşvik ettiği, birtakım beya-

Bir grup SBF'li öğrenciyle NATO karargâhında. Sağdan ikinci Atilla Karaosmanoğlu, arka sırada papyonlu ise Güngör Uras.

natlar vermek suretiyle, halkın galeyana getirildiği yorumunu yaptılar. Gemide tesadüf eseri Sağlık Bakanı Yusuf Azizoglu ile aynı masaya düştüm ve onunla uzun uzun 6-7 Eylül olaylarını konuştuk.

Bakan Yusuf Azizoglu nasıl yorumladı 6- 7 Eylül olaylarını?

“Azınlıklar ne kadar bastırılırsa, o kadar direniş gösterirler” dedi. Lozan ile kabul edilen, resmi azınlıklara yani Rumlar, Museviler, Ermenilere karşı yeter derecede demokratik şekilde davranılmadığını, ama bu arada Türkiye’de ayrı bir düzenlemeye konu olmayan, önemli bir azınlık grubunun yani Kürtlerin de taleplerinin olduğunu, o taleplere kendisinin sempatiyle baktığını söyledi. Tabii o tarihte Kürt meselesi diye bir şey henüz telaffuz edilmiyordu. Fakat ben Diyarbakır Milletvekili olan Yusuf Bey’in bir Kürt yandaşı olduğunu çok yakın bir arkadaşımдан biliyordum. Sağlık Bakanlığı’nda, sosyal yardım bölümünde çalışıyordu. Bakanlığın bütün sosyal yardım ödeneklerinin, Doğu’ya aktarıldığından bahsediyordu. O dönemde Kürt davası henüz oluşum halindeydi yani pek konuşulmüyordu.

Peki, İstanbul’a döndükten sonra neler oldu?

Benim dönüşüm kasım ayına rastladı. Döndükten sonra Ya-

vuz'un yeğeni Sabahat ile küçük bir tartışma yaşandı. O tartışma sonunda birdenbire ağrılarım başladı. Bebeğim henüz 5,5 aylıktı. Sancularım sıklaştınca hastaneye kaldırıldım, kanama geçirdim ve sonuçta bebeği kaybettim. Bir erkek çocuktü. Bu bana çok ciddi bir darbe oldu. Onca seneden sonra büyük bir beklenti içinde, sevinçle çocuğumun dünyaya gelmesini bekliyordum. Olay sonrasında sokakta rastladığım her bebek gözlerimin dolmasına neden oluyordu. Bu psikolojim çok uzun sürdü. Kendimi ancak fakültedeki işlerimle avutabildim. Hep ümit ediyordum, belki ileride tekrar bir çocuğum olur diye. Ama diğer yandan da yaş ilerledikçe, çocuk sahibi olmanın güçleştiğini biliyordum. Özellikle meslek sahibi kadınlar ya da başka nedenlerle stres altında olan kadınların ileri yaşlarda hamile kalmasının daha zor olduğunu okuyordum. Ben o sırada 34 yaşındaydım. Biliyorsunuz, 35 yaşın üstünde hamile kalan kadınlara testler uyguluyorlar, riskli hamilelik olduğu için.

Neden çocuk sahibi olmak için dokuz sene beklediniz?

Daha evvel bebekleri düşürüyordum, hem de çok erken aşamada kaybediyordum. 1955'te dünyaya gelmesi beklenen çocuk, kısmen rahimde tutunmuştu ama sonuçta onu da altı aylık olmadan kaybettik. Neyse Allah ondan sonra 1957'nin sonunda, yeniden bir ümit bağışladı bana. "Bu sefer çok dikkat edeceğim, hiç yorulmayacağım, mümkün olduğu kadar kendimi koruyacağım" diye karar verdim. Fakat yine aralık ayında, henüz bir buçuk aylık hamileyken küçük bir kanama geçirdim. Doktorum Prof. Ahmet Şev-

Türkiye'ye dönerken Yusuf Azizoğlu ile gemide.

ket Esendal, meşhur romancı Memduh Şevket Esendal'ın oğlu bana yatmamı önerdi. Prof. Esendal'ı maalesef son yıllarda görmedim. Aslında çok görmek isterdim, çünkü çok açık sözlü, hastaya durumu olduğu gibi anlatan, sizi olmadık hayallere sevk etmeyen bir doktordu. Bana "Hiçbir şekilde dikey olarak durmayacaksın, yani 24 saat yatay kalacaksın" dedi. Bana tıp literatüründe denenmiş iki metodu uygulamaya karar verdi. İdrar muayenesinde ceninin anne vücudunda tuturuma derecesinin yoğunluğu saptanıyor. Bunun bir kritik eşiği var. 11 denen bir ölçeğin altına düştüğü zaman düşme tehlikesi var, 11'in üstünde olursa, yaşama kapasitesi sabit oluyor. Bir kere bu test bana her hafta yapılıyordu. Ayrıca benim daha evvelki düşüklerimde rol oynayan unsur, sabahın erken saatlerinde yaşadığım bulantı ve böğürmeydi. Kahvaltıda yediğim hiçbir şeyi midem kabul etmiyordu. Böğürmeye başlayınca, rahim üzerine baskı oluyordu ve bu da kanamaya neden oluyordu. Bunu önlemek için bana her sabah damardan Novocaine adında mide dondurucu bir ilaç veriliyordu. Bu ilacın çok dikkatli verilmesi lazım, çünkü müthiş çarpıntı yapıyor, bir eczacı ya da bir asistan yapamıyor. Ahmet Bey bunun için en sevdiği doçentini görevlendirmişti. Bu doçent her gün sabah saat 9'da geliyordu. Küçük bir ampulün zerk edilmesi, aşağı yukarı 20 dakika alıyordu. Bu sayede mide donuyor, bulantı önleniyordu. Ben ancak öğleden sonra saat bir civarı yemek yiyebiliyordum.

Aç mı kalıyordunuz sabahları?

Tabii, bir şey yiyeniyordum. Bu böyle 15 aralıktan mart başına kadar devam etti. Hiç ayağa kalkmadım.

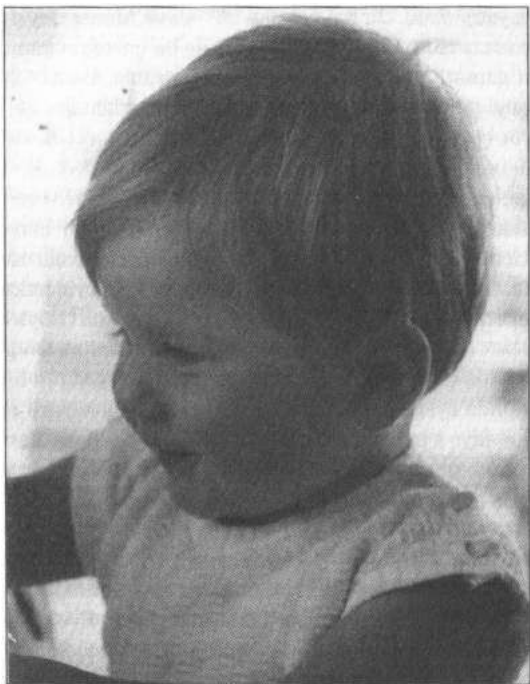
Neredeyse üç ay yatarak nasıl geçti?

Doçentlik tezimi yazdım. Konusu bürokrasi kavramı ve Türkiye ile diğer ülkelerdeki etkileriydi. Son derece zor bir konuydu. Ama daha evvel ne yazacağımı kafamda hazırlamıştım. Almanya'da Speyer İdari İlimler Akademisi'nde asistan olarak geçirdiğim sürede epey bilgi toplamıştım. Çok kitap biriktirmiştim. Doktorum Ahmet Bey ziyarete geldiğinde, başucumda sıra sıra dizilmiş kitaplara şöyle bir baktı ve "Bu çocuk dünyaya gelirse, bayağı akıllı olur" dedi. Önce kafamda oluşturduğum şeyleri bir taslak şeklinde karaladım. Sonra rahmetli Yavuz'un yardımıyla daktilo yazan bir hanım bulundu ve bu kadın her gün öğleden sonra eve geldi. Ben ona karaladığım şeyleri tek tek dikte ettirdim. Ama tüm bunlara rağmen canım müthiş sıkılıyordu. Evde, hatta yatakta hapissin. Sürekli

dümdüz yatıyorsun. Bir ara canıma tak etti ve Ahmet Bey'e telefon açtım ve ona "Siz böyle yattığım takdirde bu çocuğun dünyaya geleceğini garanti ediyor musunuz?" diye sordum. Bana, "Ben size hiçbir şeyi garanti etmem. Doğum odasının eşliğinden geçersiniz orada da çocuğu kaybedebilirsiniz, benden garanti beklemeyin. Arzu ederseniz kalkan ya da yatmaya devam edin" dedi. Bir ara her şeyi göze alıp kalkayım dedim. Tam kalkmaya karar vereceken, kapı çaldı. Yavuz'un Kıvrımlı akrabalarından Tatar bir hanım olan Zeliha Hanım beni ziyarete gelmiş. Bir sene önce çocuğu olmuş, ismi Atilla. Geldi, bebeği yatağımın üstüne koydu. Şöyle baktım, küçücük elleri var, küçücük burnu, ağzı var, çok şeker. "Böyle bir tatlı bir bebek olacaksa, ben iyisi mi kalkmayım" dedim. Ondan sonra, hakikaten biraz daha dayandım. Yaklaşık üç ay süren bir dönemin sonunda ayağa kalkmam için izin çıktı. Tabii sürekli yattığım için adale diye bir şey kalmamış, bacaklarım sarkıyor, kapıya kadar yürümek için bile Kamile'nin koluna girdim. Neyse ki yavaş yavaş on beş gün içinde yürüyebilecek hale geldim.

Zor bir hamilelik geçirmişsiniz...

Evet, çok zor. Ayağa kalktıktan kısa bir süre sonra hiç unutmuyorum 14 mart 1958'de ilk defa fakülteye gittim. Eve geldiğimde bir baktım herkesin yüzünde acayip bir ifade var. Sonra öğrendim ki, benim okulda olduğum sırada Yavuz banyodayken bir kalp spazmı geçirmiş. Bereket, Sabahat tesadüfen evdeymiş, derhal bir doktor bulmuş. Hemen gelip bir iğne yapmış ve Yavuz iyileşmiş. Eğer ben evde olsaydım, kesinlikle müthiş heyecanlandım ve garanti bu çocuk giderdi. Neyse ki böyle olmadı. Yedinci ayımı doldurduğumda bir kere daha kanamam oldu. O zamanda iki üç gün istirahat ettim. Bu gebelik sürecinde tezimi bitirip teslim ettim. Ondan sonra oturdum bir nakış işledim. Küçük bir elbise. Avrupa'da bebeklerin taşındığı port bebe vardır. Bebeği güzel bir kılıfın içine koyuyorsun, böyle oval bir kılıf, etrafında bir volan var. Ben böyle bir port bebe de işledim. Neyse artık doğum yaklaşıyor. Ahmet Bey'e, "Bebek geleceği zaman siz gelirsiniz, değil mi?" diye sordum. Bana "Ben cumartesi, pazar çalışmam, gece de gelemem. Eğer bebeğiniz mesai saatleri içinde gelirse, gelirim, yoksa doçentimi yollarım" dedi. Hiç sesimi çıkarmıyorum, ama tabii çok içerliyorum. Neyse bir akşam Ankara'da Amerikan büyükelçisinin resepsiyonuna katıldık. Davette önce yemek yendi, ondan sonra büyükelçinin hanımı, hanımları bir tarafta çağırdı. Yani kadınlar, erkekler ayrı ayrı oturduk. O zamanlar

Mustafa Kemal 1 yaşında. 28 temmuz 1959.

erkek erkeğe, İngiliz usulü puro içiliyor, viski içiliyor. Yani Batı tarzı harem-selamlık. Erkekler tarafında o akşam yoğun biçimde siyaset konuşulmuş. Saat 12'yi buldu. Oradan çıkıp eve geldik. Pazarı pazartesiye bağlayan gece, sabah saat altı buçukta sancılarım başladı. Ahmet Bey'e, telefon açtık, "Hemen hastaneye gidin" dedi. Son derece mütevazı bir odada, yataktan başka neredeyse hiçbir şey olmayan bir odada bekledim. Asistanlar gelip gidiyor. Ben tabii Ahmet Bey'i bekliyorum, çünkü kendisine fevkalade güveniyorum, bugün de hâlâ çok minnettarım. Normal doğum olacağı için ağrılarım iyice arttı. Ben "Bu insan haklarına aykırıdır" diye bağıyorum. Asistanlar aralarında "Daha önce hiç 'İnsan haklarına aykırı' diye bağırın bir hastaya rastlamadık" diye konuşmuşlar. Sonradan bana epidural iğne yaptılar, böylece helden aşağısındaki ağrıları hissetmedim. Sonra kendimden geçmişim, gözümü açtığımda "Bir oğlunuz oldu" dediler. Önce biraz afalladım. Yanıma getirdiklerinde baktım, çok şeker bir şey.

Oğlunuzun ismi Mustafa Kemal, son derece iddialı bir isim. Kim koydu?

Eğer kızsız Yavuz'un annesinin ismi Benlihan koyacaktık. Oğlan olursa babamın adı Mustafa üzerinde anlaşmıştık. Yavuz dışarıda beklerken yanında başkaları da var, onlar da "Siz 28 sene devrim tarihi okuttunuz, Atatürk'ün bütün devrimlerini anlattınız, bu konuda kitap yazdınız, oğlunuza Mustafa Kemal adını koymak sizin hakkınızdır" demişler. Yavuz biraz tereddüt etmiş, çok iddialı olur mu acaba diye. Sonra gelip, bana sordu. Ben "Aa çok güzel olur, ismi Mustafa Kemal olsun" dedim. Ben ona hep Mustafa Kemal diyorum, mesela karısı sadece Mustafa diyor. Resmi belgelere daima Mustafa K. Abadan diye imza atar.

Çok istediniz ve dokuz sene sonra anne oldunuz. Oğlunuzu kucağınıza aldığınızda ne hissettiniz?

Dünyada bana üç tane Nobel, beş tane bilmem ne ödülü verseler, oğlumun verdiği sevinci, saadeti hiçbir şey vermez. Üstelik öyle bir çocuk ki beni hiç üzmedi, telaşlandığım zamanlar oldu, tabii hastalandığı zamanlar oldu. Fakat hem tahsilinde, hem mesleki hayatında, hem de özel hayatında beni hiçbir şekilde üzmedi. Her zaman bana mutluluk veren, sevinç getiren, iftihar edebileceğim şeyler yapan bir insan oldu. Yaradılışı çok güzel, çok duyarlı bir insan. Başkalarına yardım etmek için çırpınan biri. Başkalarının kırılmasını istemez, kullandığı kelimeler, konuşma tarzı çok dikkatlidir. Bu konuda bana hiç çekmedi, benden çok daha sabırlı, çok daha iyi bir müzakereci ve çok daha düzeyli bir insan. Ben fevriyim, kızdığım zaman derhal dışarı vururum, o çok daha kontrollüdür. Zannedersem bütün bu özellikleri babasından aldı. Babası da etrafını yataştıran, insanlara güven telkin eden, güçlü biriydi. Mustafa Kemal de kendinden çok emindir. 1958 yılında, 28 temmuzda doğdu. Burç olarak Aslan burcu. Ahmet Bey'in istediği oldu, çünkü öğleyin saat 13.45'te, mesai saatleri içinde dünyaya geldi.

Mustafa Kemal nasıl bir bebektir?

Çok güzel bir bebeklik geçirdi. Ankara'dan İstanbul'a geldik. Denize girmek için Küçükalyalı'da bir ev kiraladık. Birinci yaş günü için küçük bir parti yaptık. Halam da hayattaydı, o da İzmir'den geldi. İlk defa o gün yani tam yaşında yürüdü.

Nasıl bir çocuktur?

Mustafa Kemal benim hayatıma geç gelen, muhteşem güzellik-

te bir olay. Ben tam kariyerimde zirveye doğru giderken anne oldum. Dolayısıyla çok güç oldu. Hem çocuğa gereken önemi vermek, hem de akademik çalışmalarını yerine getirmek zordu. Bunu fedakâr yardımcım Kamile Ertan sayesinde başardım. Uzaktan rahmetli Yavuz'un akrabası da olan Kamile, gerçekten bana büyük destek oldu. Bu vesileyle şunu söylemek istiyorum. Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde, meslek hayatında yükselen kadınların arkasında, anlayışlı bir eş, bir koca aranması gerektiği gibi, ona yardım eden ikinci bir kadına da bakmak lazım. O ikinci kadın öz annesi olabilir, kayınvalidesi olabilir, akrabası veya işte benim durumumda olduğu gibi dışardan gelip ailenin bir ferdi olan bir insan olabilir. Kamile olmasaydı, benim çocuğu ve kariyeri bir arada götürmemin imkânı yoktu. Dolayısıyla Kamile'ye çok minnettarım.

Mustafa Kemal çocukluğunu kalabalık bir evde geçirdi, değil mi?

Evet, kalabalık bir evde büyüdü. Kamile bir kere demirbaşı. Bi-

zim evde yaşayan ve tıp tahsili yapan Sabahat Halası vardı. 5 yaşına geldiğinde bir yabancı dil öğrensin diye, Almanya'dan bir üniversiteli genç hanım geldi ve bir yıl bizimle kaldı. Böylece oldukça kalabalık bir evin içinde, sevecen bir ortamda yetişti.

Bir hoca, bir eğitmen olarak kendi çocuğunuza nasıl bir eğitim vermek istediniz?

Bir kere şunu belirteyim, belli prensiplere uyulması gerektiğine ama onun dışında çocuğu serbest bırakmak gerektiğine inanıyorum. Uyku, yemek vesaire konularda birtakım prensipler olmalı, ama oyun ve arkadaşlar konusunda serbest olmalı.

Yemek konusunda annenizin sizi zorladığı gibi siz de Mustafa Kemal'i zorluyor muydunuz?

Hiç yemek seçmemesi için telkinde bulundum, gereğinde zorladım. Fakat torunum öyle olmadı. Torunum yemek konusunda çok seçicidir.

Çocukluğunda sizi endişenlendiren herhangi bir olay yaşadınız mı?

Evet, beni fevkalade üzen bir şey oldu. 2,5 yaşındayken, bir hastalık geçirdi. Sütten geçen ve verem mikrobuyla birleşerek

Soldan; Sabahat, Nermin'in kucığında Mustafa Kemal, Kamile ve Kadife.

lenf guddelerine sıçrayan adenit isminde bir hastalığa tutuldu. Yanağında kapanmayan bir yara açılmıştı. Bu yaranın iyileşmesi için bir ameliyat gerekti. Allah'tan erken teşhis yapıldı ve hastalığın süttten geçtiği ortaya çıktı. O zamanki sütler, bugünkü gibi pastörize değildi. Bir sene kadar çok üzüntü geçirdim çünkü güneşte oynamaması lazımdı. Günde on iki tane küçük draje şeklinde ilaç alması gerekiyordu. Küçük bir çocuğa bunca ilacı yutturmak bile bir mesele, ama hepsinin üstesinden geldi.

Ona asla savaşıla ilgili bir oyuncak almamışsınız...

Evet, ona savaşıla ilgili bir oyuncak almış değilim. Bu konuda çok titizlik gösterdim. Ne tüfek, ne tabanca, ne asker, ne böyle şeyler katiyen yok. En büyük oyuncuğu legoydu. Her seyahate gidişimizde birkaç lego daha getiriyorduk. O zaman Türkiye'de pek bulunmuyordu.

Sonra da mimar oldu zaten...

Evet, mimar oldu. Başkalarına karşı duyarlılığı çok yüksek bir çocuktur. Onu Prof. Nusret Hızır'ın eşi Ayşe Hanım'ın açtığı Ayşe Abla Yuvası'na gönderdim. Henüz 3,5 yaşındaydı. Çok küçük yaştan itibaren başka çocuklarla beraber olmasını istedim. Bir kış günü, yuvadan eve dönüyoruz, akşam çökmek üzere, iki tane yırtık giysiler içinde kendisinden büyük oğlan çocuğu gördük. Tahtaları tutuşturup, ısınmaya çalışıyorlar. Bana "Bunlar ne yapıyorlar?" diye sordu. "Isınmaya çalışıyorlar" dedim. "Evleri yok mu?" diye sordu. Ben de "Herhalde evlerinde soba yok ki böyle yapıyorlar" dedim. Bana döndü ve "Ben büyüdüğüm zaman ev yapacağım, başka çocuklara da ev yapacağım, size de ev yapacağım. Babamın ayakları ağrıdığı için ona giriş katı vereceğim, sana birinci katı vereceğim, Kamile Abla'ya da en üst katı vereceğim" dedi.

Siz yalnız bir çocukluk geçirmiştiniz, Mustafa Kemal ise kalabalık bir evde büyümüş ve henüz 3,5 yaşından itibaren arkadaşlar edinmeye başlamış.

Evet, ben çok yalnız bir çocukluk geçirdim. Bunu önlemek için Mustafa Kemal'in başka çocuklarla sosyalleşmesine dikkat ettim. Zaten bence çocuğun erken yaşta yuvaya gitmesi ve orada kendi yaşlılarıyla oynaması, kendini kıyaslaması çok önemli. Çünkü bir çocuk kendini büyüklerle kıyaslarsa çok çarpık bir şey olur. Kapasitesini kendi yaşlılarıyla ölçmesi lazım. Bizim Ankara'da Güven'de oturduğumuz apartmanda epey çocuk vardı, okulda olma-

dığı zaman bu apartmandaki çocuklarla oynuyordu. Mustafa Kemal'in şimdi kendi çocuğu var. Maalesef kendi çocukluğunda yaşadığı bu arkadaşlıkların Amerika'da olmadığını söylüyor. Evler arasındaki mesafeler o kadar büyük ki, iki çocuğun bir araya gelmesi için her defasında randevu almak lazım. Oysa Mustafa Kemal yuvadan eve geldikten sonra apartmandaki çocuklarla, dört beş kişilik bir çete oluşturup oynamaya başlardı.

Yazları da Şile'ye gidiyordunuz...

Evet, yazları Şile'ye gidiyorduk. Daha öncede söylediğim gibi Mustafa Kemal henüz yürümeden, Karadeniz'de denize girdi. Fener Mahallesi'nde ev tuttuk, Ağlayan Kaya'ya gittik, orada kumlarda oynadı. Kendisinden biraz daha büyük bir erkek arkadaşı vardı. Adı Mehmet'ti. Mustafa Kemal için bostana girip salatalık getirirdi. Maalesef Mehmet hayatta pek başarılı olamadı. Eldeki varlığı çıkardı.

Mustafa Kemal'le babasının arası nasıldı?

Babasıyla arasında büyük yaş farkı vardı. Ama yine de birbirlerine yakındılar. Aralarında öyle bir resmiyet yoktu, Mustafa Kemal babasına "sen" diyordu. Bilhassa Yavuz oğluna çok düşkündü. Her akşam onu uyurken seyrederdi. "Allah bana bu yaştan sonra bir oğul verdi" diye gözlerinin yaşardığını biliyorum. Yazları elimizden geldiği kadar tatil yapıyorduk. 1967 yılının baharında, 18 nisanda Yavuz'un son yaş gününü kutladık. O gün için Ya-

Bir yaz günü Şile'de, arkadaşı Mübeccel Kıray ve kızı Emine'yle birlikte.

vuz kalabalık istemediğini söyledi, yalnız en yakın kişiler geldi. Mete Tuncay ve karısı vardı, Alaattin Şenel adlı asistanı, ismini pek hatırlayamadığım bir iki kişi daha gelmişti. Yavuz o gün gençliğinden bahsetti, çektiği sıkıntıları anlattı. Bugünkü gençlerin çok daha geniş imkânlarla sahip olduğundan bahsetti.

Yavuz Bey'e dair bu son anılarınız mı?

Yavuz'la yaptığımız son bir seyahat var. 1966 yılında yönetim kurulu üyesi olduğu Uluslararası Siyaset Bilimi Derneği'nin (IP-SA) Varşova'da bir toplantısı olacaktı. Biz de davetliydik. Önce Prag'a gidip ablamla buluşmaya, sonrasında Varşova'ya geçmeye karar verdik. Nitekim ablam Budapeşte'den geldi ve Prag'da buluştuk. Çek kralların heykellerinin bulunduğu Prag'ın meşhur Şarl Köprüsü'nün kıyısında Üç Tavus Kuşu adlı bir lokantada yemeğe gittik. Burası popüler bir yermiş, güzel Çek yemekleri varmış. Ama bir baktık ki, mönü sadece Çek dilinde yazılı, biz tabii ne yapacağımızı şaşırдық. O sırada yakınımızda oturan ve Almanca konuştuğumuzu duyan bir bey bize yardımcı oldu. Sonra bizi evine kahve içmeye davet etti. "Yemeğinizi bitirin, yakında bir park var, oranın heykelleri de çok güzel, oraya gidin, bir 10 dakika orada oturun, sonra da benim evime kahve için gelin" dedi. Biz de öyle yaptık. Komünist yönetimin dorukta olduğu bir dönem. Bize şunu anlattı, binanın altında bir matbaası varmış, rejim değişince matbaayı elinden almışlar. Ama çalıştıracak kişi bulamadıkları için adamı müdür olarak yine matbaanın başına koymuşlar. Ben bir ara "Prag'da İngilizce çıkan bir gazete, rejimin getirdiği birtakım gevşetici tedbirlerden bahsediyor" deyince, adam birden yerinden fırladı ve "Eğer ajansanız, beni ihbar edin" dedi. Biz çok şaşırдық, "Bizim böyle bir niyetimiz yok, zaten bizi siz davet ettiniz" filan dedik. Komünist sistem altındaki günlük yaşam çok hüznü bir havaya sahiptir. İnsanlar hep korku ve şüphe içinde yaşar. Bu havayı ben birkaç kez teneffüs ettim. Hem ablamı Budapeşte'ye ziyarete gittiğim zaman, hem Yavuz'u kaybettikten sonra gittiğim Moskova'da böyle bir hava vardı. İnsanlar hiçbir zaman rahat olamıyorlar. Baskı çok açık şekilde kendini hissettiriyordu. Neyse Prag'da ablamdan ayrıldık sonra Varşova'ya gittik. Varşova tabii korkunç tahribata maruz kalmış bir şehir. İkinci Dünya Savaşı'nda hem Almanlar hem Ruslar şehre saldırmışlar. Varşova'da bizi Jablona'da güzel bir binada misafir ettiler. Jablona, Varşova yakınında bir sayfiye yeri, bir süre Chopin de orada kalmış. Sonra bizi Lubin'e götüreceklerini söylediler. Almanlar biliyorsun, İkinci Dün-

ya Savaşı'nın başlamasıyla bir gecede Polonya'yı işgal ettiler. Dolayısıyla Polonya bütün savaş boyunca Alman işgali altındaydı. Fakat Ruslar, savaşın sonuna doğru, yavaş yavaş ilerlediler ve ilerledikleri ölçüde, Polonyalıları Rus topraklarında bir başkent, yani geçici bir başkent kurma imkânı verdiler. İşte Lubin, bir ara Polonya'da geçici başkent oldu. Lubin'den sadece 10 kilometre ötede Maydanek'te bir ölüm kampı bulunuyor. Bizi oraya götürdüler. Bütün ölüm kamplarının kapısında bir slogan vardı: "Çalışmak hür kılar" diye. Tabii ne derece hür, çünkü oradakiler savaş esiri olarak köle gibi çalıştırılıyor. Maydanek, Yahudilerin sistematik olarak zehirli gazla öldürülüp yakıldığı bir yer. Biz kampın meşhur kapısından girdikten sonra ilerdeki bir binanın önüne gelince dehşet verici bir tabloyla karşılaştık. Binanın önünde bir binanın bir kat yüksekliğine gelecek kadar insan kemiklerinden oluşan bir yığın vardı. Yavuz bunu görünce bayağı kötü oldu, bir banka çöktü ve bana, "Ben içeri giremeyeceğim, ama sen gir ve iyice bak, tarihe şahitlik et ve bana sonra anlat" dedi. Ben içeri girdim. Gaz odalarını gördüm. Mahkûmları bu odalara tıkip siyanit gazı veriyorlar. Odalar çok dar, insanları tıka basa dolduruyorlarmış. Herhalde insanlar korkunç şekilde can çekişmiş olacaklar ki, son derece kalın duvarlarda insanların can havliyle betonu tırnaklarıyla oymaya çalıştıklarını görüyorsunuz. O derece korkunç bir can çekişme. Oradan çıkan cesetler, bilardo masasına benzeyen bir masaya getiriliyor. Bu masa başında doktorlar görevliymiş. Kimisi damardaki kanı akıtıyor, bu kanlar boya imalatında kullanılıyormuş. Kimisi saçları kesiyor, bu saçlardan yastık dolduruluyormuş. Birisi kerpetenle dişleri söküyor. Yani bir çeşit insan cesedini değerlendirme odası. Bu işlemden sonra cesetler arka tarafta bulunan fırınlara gönderiliyor ve yakılıyor.

İnsan dinlerken bile kötü oluyor...

Böyle bir tesisin var olduğunu nasıl kimsenin fark etmediğini sorduk. Anlattıklarına göre Lubin'deki insanlar, "Havada hep tatlı bir yanık kokusu vardı" diyorlarmış. Demek ki insan cesedi yanınca böyle bir koku çıkarıyor. Oradan çıktıktan sonra biz bir hafta kendimize gelemedik. Neşemiz kaçtı, doğru dürüst yemek bile yiyemedik, zaten üç gün sonra da ayrıldık.

Varşova'yı nasıl buldunuz?

Almanlar, şehri sonuna kadar savundular, Ruslar da Polonya'nın en uzun nehri Vistülü'yü geçerek, şehri almaya çalıştılar.

İki taraf da Varşova'yı bombardımana tuttu. Taş üstünde taş bırakmadılar. Mesela, şehrin güzel bir belediye meydanı varmış, tarihi bir meydan, tamamen harap olmuş. Savaş sonrası yaptıkları ilk iş, bu meydanı yeniden canlandırmaktı. Bir de bizi bir konse-re götürdüler. İnsanlara baktım, nasıl özenle giyinmişler, evde kalmış son güzel elbiselerini giyip gelmişler. Yani o kadar yokluk içinde çok itinalı giyinmişler. Savaştan sonra bütün Avrupa'da yapılan şey, uzun yıllar mahrumiyet çeken halkın moralini düzeltmek adına sanata önem vermektir.

Varşova seyahati sonrası ne oldu?

Yavuz, Siyasi İlimler Türk Derneği'nin başkanıydı. Yönetim kurulu, seyahatimizden yaklaşık sekiz ay sonra 1967 yılının mayıs ayında "Din ve Siyaset" adı altında bir seminer düzenlemeye karar verdi. Bu seminer Büyükkada'da gerçekleşti. Organizasyonunda Şerif Mardin önemli rol oynadı. Seminere London School of Economics'ten Ernest Gellner, Fransız devrim tarihçisi Rene Remond, Sovyet Rusya'dan Ateizm Enstitüsü direktörü, Ankara'dan Bahri Savcı, İstanbul'dan Tarık Zafer Tunaya ve daha başka birçok arkadaş katıldı. Gellner'in İslamiyet ile ilgili önemli bir teorisi var. Buna "rakkas kuramı" adını takmıştı. Gellner, İslam'ın bir kent dini olduğunu ileri sürüyor. İslam'ın kırsal kesime gittiği zaman kimlik değiştirdiğini ve kutsal kitabı, kırsal kesimdekilerin anlayamayacağı için araya şeyhlerin veya aracılarn girdiğini söylüyor. Yavuz bu seminerde çok yoruldu. Seminer sonrası hep beraber gittiğimiz Sanyer'deki yemekte çok neşeliydi. Boğaz'dan, her milletten tanker geçiyor, biz de "Bir gün bu sınırlar kalmayacak, dünya değişecek" gibi iyimser laflar ettik. Ertesi sabah Ankara'ya gidildi. Önce Atatürk'ün kabri ziyaret edildi, sonra Kapadokya'ya gidilecekti, fakat ben misafirlerden izin istedim çünkü Yavuz kendini iyice kötü hissetmeye başladı. Sonra doktorlara gidildi, birçok tahlil yapıldı. Bu olaylar mayısın son haftasında oluyor. Üç gün evde yattı. Hastalığının ne olduğu henüz teşhis edilmemişti. Sonra göğüs hastalığı kliniğine yatırdılar. 30 haziran günü onu kaybettik. Ölüm sertifikasında akciğer kanseri yazıyor. Hiç sigara içmezdi. Yıldırım süratiyle ilerleyen bir şey oldu. İstanbul Tıp Fakültesi'nden Prof. Dr. Reşat Garan sırf Yavuz için Ankara'ya geldi. Tevfik Sağlam Paşa da konsültasyon yapmak için geldi. Ama teşhis koyamadılar.

Sizin için büyük bir darbe olmuştur...

Benim için tarifi çok zor bir darbe oldu. 22 sene onunla bera-

Her zaman iyimserdi.

ber yaşadım. Tarifsiz şekilde sevdiğim bir insandı. Öldüğü gece Yavuz'u çok seven bir kaymakam öğrencisi geldi. İsmi Kaya'ydı. Çok güzel zambaklar getirmişti. Son nefesine kadar yanından ayrılmayan arkadaşım Mübeccel Kıray'ın eşi Dr. İbrahim çiçekleri göğsüne yerleştirdi. Ertesi gün ölüm haberini duyan, eve akın etmeye başladı. İsmet Paşa da taziyeye geldi. Asansör olmadığı halde o yaşta merdivenleri çıktı. Matem, insanı çok hissi yapıyor. Vaktiyle açımızın bana getirmiş olduğu küçük kediyi, babamı kaybettiğim zaman annem "Bu kedi uğursuzluk getirdi" diyerek evden uzaklaştırmıştı. O zamandan beri kedilere karşı bir alerjim vardı, fakat onu mantık ölçüleriyle yenmeye çalıştım hep. Bu nedenle Yavuz'un ölümünden iki ay önce bize çok sevimli beyaz bir kedi hediye edilince, önsezimlerimi yenmek için kedi yavrusunu kabul ettim. Mustafa Kemal de onu çok sevdi. Bu defa hiç beklemediğim bir anda Yavuz'u kaybedince eski refkles geri geldi ve ben de kediyi evden uzaklaştırdım.

Mustafa Kemal'e babasının ölümünü nasıl söylediniz? Duyunca ne yaptı?

Mustafa Kemal babası için resimler yapıyordu. Hasta olduğunu biliyordu, renkli kalemlerle geçmiş olsun resimleri çiziyordu. Ona, ölümünden sonraki sabah "Babayı kaybettik" dedim. Hiç-

Mustafa Kemal babasıyla vedalaşırken.

bir şey söylemedi, hiç renk vermedi. Ölüm 9 yaşındaki bir çocuk için bazen bir şey ifade etmeyebilir. Akşam oldu “Nerede kedi?” dedi, “Kediyi gönderdik” dedim. Der demez kendini yere attı ve delicesine ağlamaya başladı, ama nasıl ağlıyor, böyle yırtınırçasına. Demek ki her şeyi içine atmuş, ona reaksiyon gösterdi. Bana gelince, ben hiç ağlayamadım, bir sene hiç ağlayamadım, bir tek damla gözyaşı dökemedim. Boğazıma bir şey tıkanı. Bir sene sonra ise her vesileyle gözümden yaş damlıyordu. 30 haziranda kaybettik, 3 temmuzda cenazesi kalktı. Fakültenin önünde çok görkemli bir tören yapıldı. İsmet Paşa, Amerikan sefiri, Alman sefiri, daha başka diplomatlar, bütün öğretim üyeleri, herkes geldi. Hacı Bayram Camii’nde kılındı namazı. Ondan sonra Cebeci Mezarlığı’na gidilecek. O zaman Mustafa Kemal’i bir ar-

kadaşıma emanet ettim, mezara verilmesini görmesini istemedim. Mezara konduktan sonra ben mezara indim, göğsüne son çiçeği koydum ve “Biz senin adını sonuna kadar onurla yaşatmaya devam edeceğiz” dedim. Böylece benim hayatımın bir dönemi kapandı. Ondan sonra kendimi avutmak için ne kadar ders varsa aldım. Haftada 14-16 saat ders anlattım. Bir dersten çıkıp bir derse giriyordum. Bir de Eskişehir’e gidiyordum. Böyle robot gibi bir hayat sürdürmeye çalıştım. Yalnız Mustafa Kemal’le ilgili olarak, şunu yaptım. Ölümü takip eden bir yıl her hafta sonu Mustafa Kemal’le mezara gittik. Onu oyun haline getirdim. İşte gidiyoruz, babaya çiçek dikiyoruz, mezar taşı yapılacak, onu seçiyoruz filan. Mezara gitmek böyle ağlamaklı bir sahne değil de, babayı ziyaret etmek.

Mustafa Kemal ilkokulu bitirdikten sonra nerede okudu?

1969’da ilkokuldan mezun oldu. O sonbaharda ben Münih’te Siyasal Bilgiler Fakültesi anlamına gelen Geschwister Scholl Enstitüsü’nde bir yıllığına ders vermek üzere davet edildim. Scholl kardeşler, bilindiği üzere Hitler’e karşı isyan eden bir erkek, bir kız kardeş. Öğrencileri protestoya davet eden bildiriler dağıtmışlar. Yakalanır yakalanmaz, kafaları kesilmiş. Kurşuna da dizilmediler, doğrudan doğruya giyotinle idam edilmişler. Onun için Münih Üniversitesi’nin

Prof. Yavuz Abadan’ın vefatı sonrası SBF’nin önünde düzenlenen törende İsmet Paşa ve Mevhibe Hanım ile birlikte.

Eskişehir'de Yavuz Abadan'ın hatırasına, büyüdüğü sokakta yaptırılan çeşmenin başında Mustafa Kemal'le.

ana binasının önündeki meydanın adı da Geschwister Scholl Meydanı'dır. Mustafa Kemal'i Alpler'in eteğinde Marquartstein diye çok küçük bir kasabada bulunan Fen Bilimleri Gymnasium'una (Almanya'da üniversiteye hazırlayan ortaokul S.K.) yatılı olarak kaydettim.

Okula adapte olabildi mi?

Evet, oldu. Hatta orada kendimi hiç affetmediğim, çok büyük bir suç işledim. Bu okul Münih'ten arabayla aşağı yukarı bir buçuk, iki saat uzaklıkta, Avusturya sınırına çok yakın. Onu okula kayıt ettireceğim tarihten iki gün önce aksi gibi IPSA'nın İtalya'da, Torino'da bir toplantısı var. Yavuz'un ölümünden sonra beni IPSA'nın başkanvekili seçtiler. Bu IPSA açısından da önem taşıyor çünkü IPSA'da kalburüstü siyaset bilimcilerin hepsi erkek, hiç kadın yok. İlk kez başkanvekilliğine bir kadın, bir Türk kadını seçilmiş oluyor. Dolayısıyla ben bugün olsam, dünyada yapmayacağım bir şey yaptım. Okulda yatılı öğrencilerle meşgul olan bir hoca var, gidip o öğretmenle görüştüm. "Ben İtalya'ya gitmek mecburiyetindeyim, oğlumla siz meşgul olur musunuz?" dedim. Bir de yemek meselesi var. Öğretmen, "Ben hiçbir mesuliyet almıyorum. Çocuk gelebilir, benim oğlumla da oynayabilir, fakat yemekle ilgili hiçbir mesuliyet almam" dedi.

Bu Almanların katılığı da yani?

Evet. Bunun üzerine okula bağlı bir lokanta vardı, oraya gittim.

Orada babacan, şişmanca bir aşçı kadınla konuştum, “Benim oğlum gelecek, ne isterse seçsin yesin, parasını okula bıraktım, meşgul olur musunuz?” dedim. O daha bir anlayış gösterdi, kabul etti. Ve ben Mustafa Kemal’i yapayalnız o okula götürdüm, bıraktım ve kendim İtalya’ya gittim. Bugün kendimi hiç affedemiyorum.

Kaç yaşındaydı?

11 yaşındaydı. Bilmediği bir ülke, bilmediği insanlar. Bana yetişkin olduktan ve benim ısrarlı sorum üzerine “Yatakhane çok büyüktü, yapayalnızdım, ağladım, fakat seni hiçbir zaman suçlamadım” dedi. Bu bana çok dokundu. Niye yaptım ben bunu? Bu hareketimle Türk devriminin bir kadını hangi mevkie getirdiğini ispatlamak istedim. Değer miydi? İnsan sonradan bazı davranışlarının beklenen sonucu vermediğini ancak zaman geçtikten sonra anlıyor. Mustafa Kemal okulda çok çabuk arkadaş buldu. Tabii her cumartesi gidip onu alıyordum. O sırada dişleri çarpık çıkıyor diye, dişlerine “bridge” (diş teli S.K.) taktırmıştım. Bir gün yi-

Münih Üniversitesi'nde konuk profesörken oğlu Mustafa Kemal Alpler'in eteğinde yatılı okulda.

Hafta sonu anne-oğul
Münih'te bir panayırda.

ne okula gittim, bütün çocuklar etrafımı sardılar. Baktım Mustafa Kemal yok. Ne oldu filan derken, Mustafa Kemal'i öne itmişler, etrafını halka gibi sarmışlar, onu koruyorlar. "Ne oldu?" diye sordum. Ağladığı da belli. "Küçük bir dere vardı, dereyi geçerken birisi bana tekme attı, dişlerim suya düştü, kayboldu" dedi. Diğer çocuklar bana "Onu dövmeyeceksiniz değil mi?" diye sordular. Mustafa Kemal birkaç gündür ağlıyormuş, "Annem çalışıyor, paramız çok az, bu dişleri nasıl yaptıracağız?" diyormuş. "Hiç merak etmeyin, o kadar paramız var, dişleri yeniden yaptırınız" dedim. Yani onu savunan bir arkadaş grubu edinmiş. Bir de öğretmenleri babasının vefat etmiş olduğunu öğrendiklerinde şaşırıyorlar, çünkü Mustafa Kemal bütün konuşmalarında "Benim babam şöyle yapar, böyle yapar" diye söz almış, kırık dökük Almanca-sıyla babasını anlatmış. Bana "Sizi kutlarız. Hayatta olmayan ama kendisine göre var olan bir babayı nasıl yarattınız?" dediler. Ben de "Çok konuşmakla, bastırmamakla, inkâr etmemekle" dedim çünkü bende tam tersi yapıldı, hiçbir şey söylenmedi, inkâr edildi falan.

Oğlunuzla ilişkinizi nasıl tanımlarsınız?

Şimdi geriye baktığım zaman, bir kere Mustafa Kemal benimle daima içli dışlı oldu, bütün sıkıntılarını benimle paylaştı, ben de onunla paylaştım, biz birbirimize arkadaş olduk. İkincisi, hiçbir şeyi ondan saklamadım. Para durumumuzu da hep onunla konuştum. Üçüncüsü, ona hep çalışmanın çok onurlu bir şey olduğunu

söyledim. Bir gün Münih'te bir tenis maçı varmış, sosis satacak birini arıyorlarmış. "Acaba Mustafa Kemal'e izin verir misiniz?" diye sordular. Mustafa Kemal'e "Sen sosis satar mısın?" diye sordum. O da "Satarım" dedi. Üç gün sosis satıp para kazandı. Ondan sonra geldi, parayı getirdi. "Bu para senin. Bak görüyorsun, para kolay kazanılmıyor. Şimdi ne istiyorsan, gidip onu alacağız" dedim. Top istedi, gittik top aldık.

Siz bir sene sonra döndünüz, ama oğlunuz Almanya'da kaldı...

Evet, ben bir sene sonra Münih'ten dönmek zorunda kaldım. Ama daha önce söylediğim gibi Miss Hilde'nin vefatı sonrası Mustafa Kemal için bıraktığı 3 000 mark sayesinde onu üç sene yatılı okutabildim.

Mustafa Kemal ortaokulu böylece Almanya'da okumuş oldu...

Evet. Benim onu sürekli ziyaret etme imkânım yoktu. Birinci senenin Noel tatilinde yalnız kalmasın diye Bonn'da bir ahababınız vardı, aynı yaşta çocukları vardı, Mustafa Kemal'i oraya gönderdim. 12-13 yaşındaydı, trene bindi ve oraya gitti. Yani çok erken yaşta bağımsız oldu. Mart ayında bereket versin, bir toplantı için Strasbourg'a davet edildim. Hemen Bonn'a, onu görmeye gittim. Ona "Oğlum, bizim gelirimiz bu kadar, o yüzden gelip seni tatilde alamadım" dedim. Bana hiçbir zaman "Sana kırgınım, öfkeliyim" filan demedi. Her zaman çok anlayış gösterdi. Hatta bir keresinde yeni bir bot istedi, "Benim şimdi param yok" dedim. Bir tek ona biraz söylendi. Sonra düşündüm, "Başka bir şeyden kısıırım ve bu çocuğa bu botu alırım" dedim. Gittik, botu aldık. Neyse yazın İstanbul'a geldi. Almanya'ya gitmeden önce otomobilimi satmıştım, bir de profesörlük tezimi kitap olarak yayımlatmıştım. Bu ikisinin parasını birleştirerek, Bebek'te küçük bir çatı katı almıştım. Ankara'dan birkaç eşya parçasını, bir kamyona koyup İstanbul'a getirdim. Böylece evi elimden geldiği kadar döşedim. Mustafa Kemal bu evde çok neşuttu. O zamanki Bebek bugünkünden çok farklıydı, sahilde balık avlanıyordu. Oğlumla 1971 yılında güzel bir yaz geçirdik, Şile'ye de gittik.

Mustafa Kemal'in eğitim hayatıyla devam edelim...

Ben çocukluğumdan beri eğitime çok önem verdiğim için oğluma da verebileceğim en iyi eğitimi vermeye çalıştım. Öncelikle yabancı dil öğrenmesini istedim. Yabancı bir dil bilmek, insan

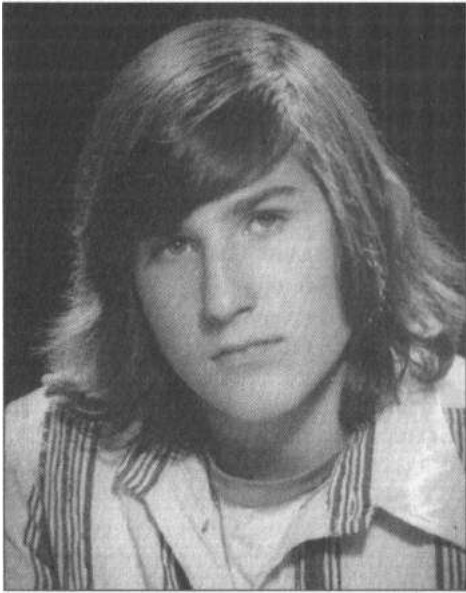
için büyük bir kazanımdır. Birden fazla dil bilmek ise insana dünyanın kapılarını açar. Benim İngilizce, Almanca, Fransızca bilmem bana çok şey kazandırdı. Onun için oğlumun da dil öğrenmesini istedim.

Konuştüğünüz diller arasında Macarca da var değil mi?

Macarcayı Budapeşte’de bulunduğum yıllarda konuştum, ama sonra konuşma fırsatım olmadığından zaman içinde unuttum. Ama diğer üç dil benim için çok belirleyici oldu. Kariyerimin her aşamasında dil bilgisi ön plana çıktı. Mesela, gazeteci olmanın bir numaralı sebebi yabancı dil konuşuyor olmamdır. Aynı şekilde akademik kariyerimde de yabancı dil bilgim büyük rol oynadı. Bu sayede yurtdışından burs kazandım yahut yurtdışına davet edildim. Dolayısıyla Mustafa Kemal’in de dil öğrenmesi hususunda çok ısrarcı olmuşumdur. Mustafa Kemal dört sene Almanya’da Fen Bilimleri Gymnasium’una devam etti. Orada ortaokulu bitirmiş oldu. Böylece Almancası bayağı gelişti. Bir öğretmen gözüyle baktığım zaman Mustafa Kemal daima vasat bir öğrenciydi. Öğretmenlerin sevdiği, düzenli, ikmale kalmayan, çok çalışkan olmayan bir öğrenciydi. Almanya’da okuduğu dört yılın sonunda bir dönüm noktasına geldik. Alman resmi makamları bundan sonra kendisinin artık o okulda okuyamayacağını ifade ettiler. Latinceyi zorunlu kılıyorlarmış. Ayrıca birtakım seçme sınavlarına girmesi gerekiyormuş. Dolayısıyla “Oğlunuzu başka bir okula götürün” dediler. Ben tabii bunu çok yadırgadım. Bu aslında bir bahaneydi. O tarihte bile Türklerin çocuklarına üniversiteye giden kapıyı mümkün olduğu kadar dar tutmaya çalışıyorlardı. Eğer mümkünse hiç açmamak istiyorlardı. “Öncelikle bizim gençlerimiz üniversitenin imkânlarından yararlansın, ondan sonra yabancılara sıra gelsin” diye düşünüyorlardı.

Zaten göçün başladığı 60’lı yıllardan beri Türklere geçici gözüyle bakılmadı mı?

Doğru, baştan itibaren Almanya Türkleri “konuk işçi” statüsünde gördü. Yerleşmesinler, geçici olarak yaşayıp gitsinler gözüyle bakıldı. Türk işçileri yedek güç olarak kabul edildi. Marksist literatürde işçilere hep “yedek ordu” adı verilir. Çünkü işçi ücreti ne kadar düşük tutulursa, o nispette kâr artıyor. Dolayısıyla işçinin isteklerini hiçbir zaman tümüyle tatmin etmemek esastır. Bu düşünce, kapitalist sistemin özünü oluşturur.

Oğlu Almanya'da ortaokul öğrencisiyken...

Mustafa Kemal'i Almanya'daki okuldan almak zorunda kalınca ne yaptınız?

Anladım ki Almanca devam etmenin bir faydası yok. O sırada bana Amerika'dan, New York Üniversitesi'nden bir sene için hocalık teklifi gelmişti. Böylece Almanya sonrası hep beraber Amerika'ya gittik. Mustafa Kemal, Princeton Üniversitesi'ne öğrenci yetiştiren Lawrenceville okuluna kaydoldu. Tesisleri çok güzel, spor imkânları çok zengin olan, İngiltere'deki ünlü Eton okulundan esinlenmiş bir kurum.

Paralı mıydı?

Paralı, hem de çok pahalı. Princeton Üniversitesi, Amerika'nın kalburüstü dört üniversitesinden biri. Lawrenceville ise Princeton'a öğrenci yetiştiren paralı bir okul. Dedim ya oğlum için yapmayacağım fedakârlık yoktu. Mustafa Kemal'e verebileceğim en iyi eğitimi vermek istedim. Manhattan'da, Birleşmiş Milletler'in karşısında çok küçük bir daire bulabildik. Benim ders verdiğim okul, New York Şehir Üniversitesi'ne bağlı City College of Brooklyn, dolayısıyla benim her sabah metroyla aşığı yukarı bir saati aşkın bir

yolculuk yapmam gerekiyordu, tabii bir de bunun dönüşü vardı. Brooklyn, New York'u oluşturan bölgelerin en büyüğü, 5 milyonu barındıran bir bölge. Nüfusunun çoğu Yahudi kökenli. Dolayısıyla Brooklyn College gayet kalabalık bir okuldu. Orada Ortadoğu ve Türkiye ile ilgili dersler okutuyordum. 1973-74 yıllarında oradaydık ve tam o sırada Yom Kippur Savaşı oldu. Araplar, Yahudilerin hayram günlerinin olduğu sırada bir saldırıda bulundular. Bu saldırı üniversitede büyük heyecan uyandırdı. Bir sürü öğrenci İsrail'e destek vermek adına dersi terk etti. Sınıfta Arap kökenli öğrenciler de vardı. Ben mümkün olduğu kadar tartışmaların tehlikeli bir çatışmaya dönüşmesini önlemeye çalıştım. Mümkün olduğu kadar nötr konuştum. Bu arada Mustafa Kemal yatılı hayatını sürdürüyor. Sağlık problemleri olduğu için, ilk yıl spor faaliyetlerine katılmadı. Dolayısıyla ders çalışmaya vakti oldu. Seçmeli derslerden biri olarak biyoloji dersini seçtirdim. Sonra öğretmen beni çağırdı ve "Sizin oğlunuzun İngilizcesi o kadar gelişmiş değil, biyoloji zor bir derstir. İyisi mi siz bu dersten vazgeçin" dedi. Bense katiyen vazgeçmek istemedim, çünkü Türkiye'de lise birinci sınıfta biyoloji dersi okutuluyor, denklik belgesi alması açısından bu ders çok önemliydi. Ondan sonra her pazar, Mustafa Kemal'le gidip Lawrenceville kampüsünde ders çalıştım. Oğlan dersi başarıyla geçti. Yılsonunda Mustafa Kemal'e burs verdiler.

Mustafa Kemal, anladığım kadarıyla yeni ortamlara çabuk alışıyor.

Üstelik okula başladığında İngilizcesi çok iyi değildi. Ama etkilmişler ki, ona burs verdiler. Böylece ben onu ikinci yıl da o okulda okutabildim. Bu arada ben de biraz daha para biriktirebilmek için yaz okulunda ders verdim. Bana o sırada birileri "Kedi bekler misiniz?" diye sordu. Meğer Birleşmiş Milletler'de çalışan ahbablarımızdan birinin aklına ben gelmişim. Daha önce eşini kaybetmiş olan tanıdık bir hanım, kızını da alıp Filipinler'e gidecekti. BM karşısında çok güzel bir dairede oturuyor. Bir kedisi var ve o seyahatleyken bu kediye bakılması gerekiyor. Ben "olur" dedim. Gerçekten çok güzel büyük salonları, muhteşem manzarası olan bir daire. Kediyi gösterdiler. Kedi buzağı kadar büyük bir şey, çünkü sokağa hiç çıkmayan bir hayvan, ayrıca çok iyi besliyorlar. Koskocaman bir yaratık. Adı da Puddy. Bana yiyeceğini, sütünü filan gösterdiler. Akşam oldu, yemeğini koydum, sonra yattım. Rüyamda bir değirmen taşı üstüme düşmüş ve ne-

Amerika'yı keşfe çıkan anne-oğul Büyük Kanyon'da.
1973 haziran.

fes alanuyorum. Bir uyandım ki, Puddy benim göğsümün üstüne yatmış. Mutfağa gittim baktım, hiçbir şeye el sürmemiş. Davet ettim, "Bak Puddy burada çok güzel yiyecekler var, sen lütfen başla yemeye" dedim. Meğer ona konuşmak lazımmış, konuşmadan yemezmiş. Neyse biz bunu da öğrenmiş olduk. Tabii ertesi akşam yatmadan önce odamın kapısını kapadım. Yaz okulu bitince Avrupa'ya geçtim. Mustafa Kemal'i yaz tatili için Almanya'da bir tırdığımızın yanına göndermişim. Oğlumla buluştuk. Tasarruf ettiğim parayla mütevazı ikinci el bir araba aldım. Oğlumla beraber Balkanlar'ı geçip Türkiye'ye döndük.

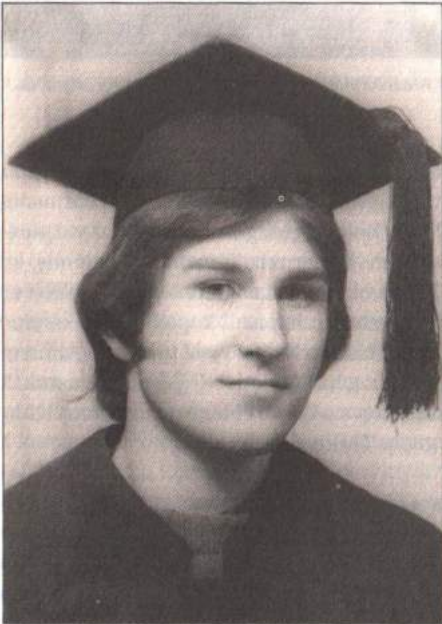
Arabayla uzun yol yapıyorsunuz yani...

Evet, araba kullanmasını, uzun mesafelerde sürmeyi çok severdim. Tam o sırada Kıbrıs müdahalesi oldu. Biz çok heyecanlandık ve "Bir an evvel Türkiye'ye dönelim" dedim. Avusturya'ya girdik, gece geç vakit, müthiş bir yağmur var. Hedefim Budapeşte'ye ulaşıp hiç olmazsa ablamı bir gün görmek. Yağmur o kadar çok yağdı

yor ki, önümü görebilmek için farları alabildiğine açtım. Yol تنها ve çok hızlı gidiyorum, içimden de dua ediyorum, “İnşallah kaymam, kaza yapmam ve geceyarısı ablama ulaşır ve orada dinlenirim” diye. Üç buçuk saat içinde Viyana’dan Budapeşte’ye ulaştım. Ablanın yanında bir gün kalıp ertesi gün yola devam ettik. O zamanlar Yugoslavya’nın yolları çok tatsızdı. Müthiş monoton, yorucu bir yol. Bulgaristan’a varıncaya kadar bu böyle devam etti.

Anne-oğul müthiş bir macera yaşamışsınız.

Evet. Sonra Mustafa Kemal tekrar Amerika’ya gitti. Amerika’da ikinci senesini burslu okudu. Ama sonra onu orada daha fazla okutacak param olmadığından Robert Kolej’e başvurduğum. O yaz Robert Kolej’in geçiş sınavlarına girdi. 10-12 kişiden üç kişi aldılar. Mustafa Kemal bu üç kişiden biriydi. Biz Ankara’da yaşadığımız için İstanbul’da yatılı olarak okudu. Okul hayatında edindiği birçok arkadaşıyla hâlâ görüşür. Bunlardan biri Doğan Holding Yönetim Kurulu Üyesi ve Genel Koordinatörü Nebil İlseven’di. Hem annesi hem babası öğretmendi, çok saygıdeğer in-

Mustafa Kemal, Robert Kolej’den mezun olurken, 1977.

sanlardı. Bir başka arkadaşı Robert Kolej'den sonra Harvard'a gitti ve orada kimya okudu. Sonra fen bilimleriyle ilgili belgesel filmler çekti. Kaya Sanan adındaki bu arkadaşı, bugün dünyadaki sayılı film yapımcılarından biri. Böyle güzel küçük bir arkadaş grubu edindi. İkinci sene kendisine "Sen yatılı okumak istemezsen Bebek'teki çatı katımızda oturabilirsin. Ama dikkatli hareket etmen lazım. Apartmanda en ufak bir şikâyet olursa, hepimiz için çok kötü olur. Bana söz ver" dedim. Genç insanlar elbette eğlenmek ister, ama buna rağmen gerçekten örnek gösterilecek biçimde davrandı. Hiçbir şikâyet gelmedi.

Mustafa Kemal gerçekten sizi hiç üzmemiş...

Üzmedi. Ben kendisini her zaman tamamen eşdeğer bir arkadaş gibi gördüm ve öyle davrandım. Ona "18 yaşına kadar son söz benim, 18 yaşından sonra son söz senin" derdim. Son sözü söylemeden önce muhakkak müzakere ederdik. Bağımsız olmasını çok önemsiyordum. Ne kadar bağımsız hareket ederse, o kadar memnun oluyordum. Arkadaşlarıyla istediği gibi görüştü. İsteddiği spor dallarını yaptı. Mesela, bir ara sırıkla atlamaya merak sardı. Bir defasında düştü, burnunu kırdı, ameliyat oldu. Ona bu konularda hiç karışmamaya çalıştım. Ama Türkiye'deki denklik sınavını kazanması için Amerika'da okutulmayan dersleri öğrenmesi için tavrımı koydum. Türkçe, coğrafya ve tarih öğrenmesi gerekti. Bu konuda çatışmalarımız oluyordu, çünkü Türk sistemi genelde ezber istiyordu. Öğrenci dersi bellediği sürece iyi not alıyordu. Oysa Amerikan sisteminde hiç böyle bir şey yok. Çok iyi hatırlıyorum Marmaris'te bir tatil köyünde kalıyorduk. Gündüzleri onunla diskoya kapanıp coğrafya çalışıyorduk. Neden disko, çünkü tek sessiz yer orasıydı. Tabii bu Mustafa Kemal'in hiç hoşuna gitmiyordu.

Üniversite tercihini neye göre yaptı?

Robert Kolej'de güzel iki sene geçirdi. Ondan sonra üniversite imtihanına girdi. Fakat bir yandan da Amerika'daki üniversitelere başvurduk. Mustafa Kemal daima en iyi notu resimden alıyordu. Resim dersinde her zaman sınıf birincisiydi. Yaptığı resimler sergileniyordu. Bir başka başarılı olduğu konu ise yabancı dil öğrenmektir. Dolayısıyla ne gibi mesleklerde başarılı olabileceğini konuştuk. "İngilizce ve Almanca bildiği için diplomat olabilir, çizimi iyi olduğu için mimar olabilir" dedik. Aslında Mustafa Kemal'in küçüklükten beri mimariye merakı vardı. Öncelikle mi-

marlık fakültesi olan üniversitelere başvurduk. Bu arada güzel bir tesadüf oldu. Rahmetli babası Yavuz, evlenmeden evvel bir pansiyonda kalıyordu. Pansiyonu Marika Yatropoulos isminde İstanbul doğumlu bir Rum hanım işletiyordu. Bu hanım bize fevkalade bağlıydı. Kaç sene sonra pansiyon satılınca, bizi arayıp "Telefon sizin" dedi. O tarihte İstanbul'da telefon muazzam para. Ben o telefonu 14 000 liraya sattım ve derhal bir uçak bileti aldım. Mustafa Kemal'i Amerika'ya gönderdim, başvurduğu yedi üniversiteye tek tek gidip oradaki insanlarla konuşup, kendini tanıtip, portfolyosunu göstermesini istedim. Bunu gayet güzel başardı. Sonuçta benim de favorim olan Cornell Üniversitesi onu kabul etti. Üniversite eğitimi dört senedir, ama Cornell Üniversitesi beş senelik bir mimarlık eğitimi veriyor.

Peki, Cornell Üniversitesi'ni nasıl finanse ettiniz?

Cornell'dan burs istedik, ama vermediler. Zaten Amerikan üniversiteleri bursu birinci seneden sonra veriyor. Daha birinci seneden itibaren projeler, yarışmalar başladı. Bu yarışmalar

Oğlu Mustafa Kemal'in Cornell Üniversitesi'nden mezuniyetinde.

onun çok hoşuna gitti ve müthiş çalışkan bir öğrenci oldu. O zamana kadar hiç alışık olmadığı ödüller aldı, müsabakalar kazandı, projeleri sergilendi. İlk seneyi finanse ettim, ikinci sene burs kazandı. Kazanmasaydı, Bebek'teki küçük dairemi satıp yine okuturdum.

Mustafa Kemal belli ki okulu çok sevmiş ve başarılı olmuş...

Çok sevdi, hocalar da onu sevdi. Bu arada ben senatör oldum. Senatör sıfatıyla Amerika'ya bir görev nedeniyle gitmem gerekti. Tabii böylece oğlumu da ziyaret ettim. Hocalarıyla tanıştım, baktım çok iyi bir intiba yaratmış. Bana Almanya'da soruyorlardı, "Siz nasıl çocuk yetiştiriyorsunuz?" diye, çünkü onlara göre bir çocuğu yatılı okula vermek kötü annelik demek. Halbuki ben tam tersine inanıyordum. Yani iyi bir anne çocuğunu yanından ayırmasını bilmeli ki, çocuk bağımsız olabilsin. Öte yandan ister Avrupa'da olsun, ister Amerika'da olsun, oğlumun vatanına bağlı bir dünya vatandaşı olmasını istedim. Zannedersen bu konuda muvaffak oldum. Bugün Amerika'nın en büyük mimarlık şirketlerinden biri olan Skidmore, Owings and Merrill yani SOM şirketinin ilk yabancı ortağı. Bu şirket Chicago'da üç ortak tarafından kurulmuş ve kurucuların isimlerinin baş harflerini almış. Chicago, New York, Washington, San Francisco ve Londra olmak üzere beş şehirde merkezi var, bugün toplam kırk ortaklı bir şirket. Bütün ortaklar senede iki defa toplanıyorlar.

Kırk ortak mı dediniz?

Evet, içerden seçim (*cooptation*) yoluyla yeni ortaklar alınıyor. Mustafa Kemal'i epey zaman önce yani 40 yaşına geldiği zaman ortak olarak aldılar. Şirketin benimsediği felsefeye göre mimarlık yaratıcılık ister. Yaratıcılık için de biraz deneyim gerekiyor. O deneyimi gençler 40 yaşına doğru gelirken elde ediyorlar. Ondan sonra yaratıcı ürünler vermeye başlıyorlar. 60 yaşından sonra ise sonraki kuşaklara yer açmak için şirket ortaklığından ayrılmak zorundalar. Ben Mustafa Kemal'i Amerika'ya yönlendir-

Mustafa Kemal mastırını tamamladıktan sonra.

Mustafa Kemal mezuniyet töreninde arkadaşlarıyla.

diğim için hiç pişman olmadım, çünkü kendisine verilen bu fırsatları Türkiye'de bulabilir miydi, bilmiyorum.

Dünyanın pek çok şehrinde binalar yaptı, değil mi?

Sadece New York'ta yedi binası var, bunlardan başka Filipinler, Brezilya, Şili, Hong Kong, Tayvan, Seul, Singapur, Tokyo, Arap Emirlikleri ve Hindistan'da tasarlayıp inşa ettiği binaları var.

Türkiye'de?

Bir Alman atasözü vardır, "Kimse kendi köyünde peygamber olmaz" diye. Birkaç denemesi oldu. Hatta İstanbul Festival Binası projesini ilk başta Mustafa Kemal kazanmıştı. Ama Nejat Eczacıbaşı Bey ölünce yeniden bir müsabaka açtılar. Ondan sonra proje başkasına verildi. Hâlâ daha bugün İstanbul Festival Binası yapılmış değil. Ama şimdi Gebze'de onun tasarladığı Akbank'a ait ve içinde beş bin çalışanı alacak bir bilgi işlem merkezi yapılıyor. Netice itibariyle ben oğlumla çok iftihar ediyorum. Ne yaptıysa kendi gücüyle yapmıştır. Hem şöhretini hem toplumsal saygınlığını kendi gücüyle elde etti. Ne benim ne de babasının isminin, unvanının hiçbir rolü olmadı. Mustafa Kemal ne yaptıysa, kendi bileğinin hakkıyla yaptı. Bana aldığından çok daha fazlasını vermiştir. Yani böyle bir evlat yetiştirdiğim için çok mutluyum.

Hem başarılı bir mimar, hem hayırlı bir evlat...

Öyledir. Çok ilginç projelere imza attı. Mesela SOM'a girdikten kısa bir süre sonra şirkete bir teklif geldi. Birleşmiş Milletler'e üye kırk Müslüman devletin verdiği parayla Manhattan'da bir İslam Kültür Merkezi inşa edilmesi. Bu merkezde tabii bir cami de olacaktı. Daha önce başvurdukları firmalar bu işi bir türlü başaramamış ve son olarak SOM'a teklif götürmüşler. Sonuçta çok güzel bir cami inşa ettiler, bu cami New York'ta "anıt bina" (*landmark*) olarak tescil edilmiştir. Bir başka ilginç projesi ise Tokyo'da "Tokyo Mid-Center" olarak adlandırılan, içinde 22 000 kişinin çalıştığı, yaşadığı, tedavi gördüğü bir binalar kompleksi. İmparator Sarayı'nın yakınında bulunan bu binalar bileşkesinin içinden metro geçer. Tokyo'nun bu en yüksek binasının tepesinden daima karla kaplı Fujiyama Dağı görünür. Komplekste iş merkezi, sanat galerisi, klinikler, bürolar, ikametgâhlar ve etrafında çok güzel bir park var. İlginç bulduğum diğer bir çalışması da New York'ta Sloan Kettering Kanseri Mücadele Vakfı'nın laboratuvar binası. Bu bina dünyanın en yüksek laboratuvar binası sayılıyor.

Özel hayatında da başarılı mı?

Evet. Manhattan'daki cami projesi sırasında hayat arkadaşına rastladı. Caminin çok güzel bir dizaynı var. Bu proje için davet edilen aydınlatma tasarımcısı, vaktiyle Süleymaniye Camii'nin içini aydınlatan, kubbeden sarkıtılan ufak cam kaplardan esinlenmiş. Buna benzeyen iç içe geçen daireler şeklinde bir aydınlatma tasarlamış ve cam kaplar yerine ampuller kullanmış. İşte bu aydınlatmanın tasarımını yapan genç hanımın adı Brady, bugün soyadına bir de Abadan'ı ekledi. Mustafa Kemal ile bu camii işi sırasında tanıştılar ve ilişkileri kısa bir süre sonra evlenmeyle neticelendi.

Nerede yaşıyorlar?

Önce New Jersey'de Secaucus'ta bir evleri vardı. Sonra 1995'te torunum Taner doğdu. Ondan sonra Montclair'e taşındılar. Manhattan'da çalışıyorlar, Montclair'de yaşıyorlar. Montclair'in bir özelliği pek çok sanatkâr ve fikir işçisi barındırması. *New York Times*'ta çalışan gazetecilerin önemli bir kısmı bu şehirde yaşar. Aşağı yukarı 35 000 nüfuslu, küçük bir yerleşim yeri ama çok güzel bir müzesi, üç tane tiyatrosu var. Mustafa Kemal'ler hafta sonu Catskill Dağları'nda dinleniyorlar. Orada bir kayak evi edindiler, çünkü torunum Taner tam bir kayak meraklısı, olimpiyatlara hazırlanmak için Catskill'e gidiyordu. Şimdi de Vermont'ta bir okula devam ediyor.

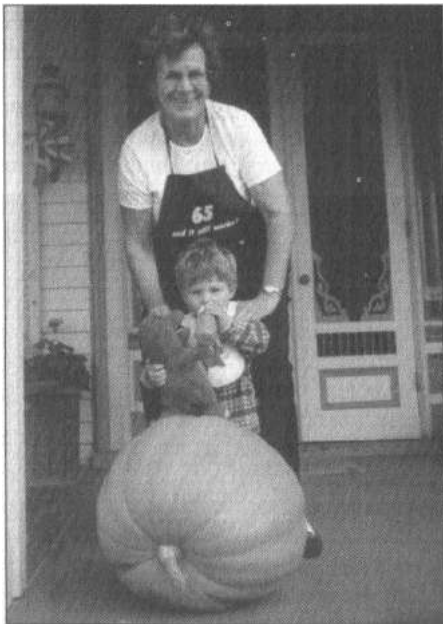
Oğlu ve geliniyle bir gemide gerekleŒen dđđün töreninde, 24 ağustos 1991.

Oğlunuz Mustafa Kemal nasıl bir baba?

ocuğu için yaptđđı fedakârlık, benim yaptđđımdan daha da büyük. Torunum Taner, mthiŒ bir kayak meraklısı. 2 yaŒından beri kayak yapıyor. Henüz 15 yaŒında, ama daha Œimdiden 50'den fazla dl var. Bütün derdi olimpiyatlara katılmak. Oğlum mimar, gelinim ise aydınlatma mimarı yani ikisi de çok meŒgul insanlar. Taner'i kendi arzusu zerine Kanada sınırında bir kayak okuluna vermiŒler, öyle bir okul ki hem kayak öğretiyor hem de okul müfredatını iŒliyor. Bu okul diyor ki: "Siz burasını bir depo olarak görmeyin, ben sizin çocuklarınıza hafta sonu bakmuyorum, aile hayatı yaŒamaları gerek, siz geleceksiniz, burada ev açacaksınız, her hafta sonu oğlunuzla birlikte olacaksınız." Œimdi oğlum ve gelinim her hafta sonu çocukla beraber olmak için beŒ saat araba sürüyorlar. Bir buçuk gün sonra bir daha beŒ saat araba sürüp geri dönüyorlar. Bu büyük bir fedakârlık, bu sadece parasal bir fedakârlık değil, fiziksel bir fedakârlık. Demek ki Œimdiki nesil giderek kendi çocuğuna daha iyi sahip çıkıyor. Gönül ister ki Türkiye'de kıyaslamalı kitaplar çıksın, mesela Osmanlı dönemindeki ocuk yetiŒtirme tarzı ile Cumhuriyet'in ilk yılları. Benim hatırladđđım kadarıyla Nezih Neyzi'nin böyle çok güzel bir kitabı var. Kızıtoprak'ta yaŒadıkları kŒk, geleneksel Osmanlı ailesinin yaŒam biçimini anlatıyor. Bir de iğdem KđitibaŒı'nın 'Türkiye'de DeđiŒen Aile ve ocuğun Değeri' adında bir araŒtırması var. Çok önemli bir eser, deđiŒen zaman içindeki büyük farkı gösteriyor.

Sonuçta Mustafa Kemal hem iş, hem özel hayatında başarılı olmuş.

Kendimle onu mukayese ettiğimde, ben çok zor şartlarda büyüdüğüm için ve mücadele ettiğim için daha sabırsız ve fevriyim. Tabii artık eskisi kadar sinirlenmemeye çalışıyorum, ama yine de eski Nermin arada sırada bir yanardağ gibi patlak veriyor. Oysa Mustafa Kemal müthiş sabırlı bir insan. Belki de bundan dolayı işle ilgili müzakerelere o gönderiliyor. Kırk kişilik bir şirkette ne zaman büyük bir müzakere söz konusu olsa, Mustafa Kemal gidiyor. Anlıyorum ki, iyi bir müzakereci. Benden daha duyarlı, birisi kırılabilir, birisi alınabilir mi diye dikkat ediyor. Sadece nefsine yeteri kadar hâkim olamıyor ve kilosunu atamıyor. Ama tabii o da iş seyahatinden ileri geliyor herhalde. Çok fazla seyahat edince insan düzensiz yemek yiyor ve kilo alabiliyor. Sonuç olarak şöyle bitireyim sözlerimi. Beş sene yalnız yaşadım. Babası hayatta en sevdiğim erkekti. Bu kadar sevdiğim bir insanı kaybettikten sonra geriye kalıyor bir küçük erkek çocuk. Bu küçük adamı yanı-

Şükran Günü için alınan balkabağının arkasında baldan tatlı torunu ile...

Mustafa Kemal, 1 yaşındaki oğluyla yılbaşını kutluyor.

dan hiç ayırmayabilirdim. Başka yerlere göndermek yerine yanımdaya tutabilirdim. Ama zannedersem ben anneliğimi bu konuda ispat ettim. Onun ilerlemesi, kabiliyetini geliştirmesi için benden kopması gerekiyordu. Hayatla yüzleşmesi, mücadele etmesi gerekiyordu. Ondan uzakta beş sene yalnız yaşadım. Ama onun iyiliği için bunu yapmam gerektiği konusunda kendimi sürekli telkin ettim. Genç annelere tavsiyem, kendilerini düşünmemeleri,

1995 doğumlu Taner Abadan 2014 Kış Olimpiyatları'na hazırlanıyor.

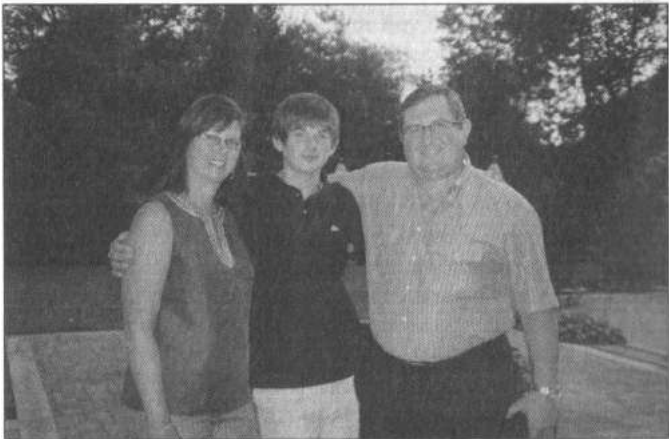

Taner ilkokulu bitirirken Amerika'daki arkadaşlarıyla, 2007.

çocuğun bir oyuncak olmadığını bilmeleri, yani sürekli seviyecek cici bir şey değil, bir insan yetiştiriyorsunuz. Yani bu açıdan bakarsan kendime iyi bir not veririm. Ama bu demek değil ki, ideal bir anneydim, tabii belki daha başka şeyler de yapabiliyordum.

Aslında çocukları özgür bırakmak çok büyük bir fedakârlık.
Dışarıya gönderdim çünkü daha çok şey öğrensin istedim. Mese-

Gelini, torunu ve oğlu ABD'de yaşıyor.

la Cornell Üniversitesi'nde okuduğu yıllarda bir yaz tatilinde, Roma'da altı hafta geçirdi. Kazı yapan arkeologların yanında Forum Romanum'da rölöve yaptı. Ben en azından tatilde oğlunun yüzünü görmek istiyorum, ama kendisine böyle bir teklif gelince İstanbul'a benim yanıma geleceğine Roma'ya gitsin istedim. Başka bir yaz da, Fransa'nın çok meşhur bir yazarı olan ve Paris'te yaşayan Grégoire'ın evinde kaldı. Böylece Mustafa Kemal Paris'teki bütün binaların mimarisini inceleme fırsatı buldu. Demek istediğim, yeni şeyler öğrenmesi için onu her zaman teşvik etmişimdir. Yine bir keresinde ahbabım olan Finlandiya Büyükelçisi Oktay Aksoy'un yanına gidip Helsinki'de üç gün kaldı. Helsinki'de Aalto Alvo diye çok meşhur bir mimar vardır. Onun yaptığı konser salonunu gidip görsün istedim. Yani bir annenin daima düşüneceği şey, çocuğunun şahsiyetini nasıl geliştirebileceği, onu nasıl hür kılabileceği ve iç dünyasını nasıl zenginleştirebileceğidir.

İkinci evlilik

Hayatta yalnız yaşanmıyor...

Sedef Kabaş: Benim de tanıdığım ikinci eşiniz İlhan Unat'ı, 19 ekim 2009 tarihinde kaybettiniz. İlhan Unat'la arkadaşlığınız nasıl başladı?

Nermin Abadan Unat: Meslektaşlarım, üniversitenin rahmetli Seha'nın anısına Meray Salonu olarak adlandırılan odaya "çan çan" odası diyordu. Öğretim üyeleri bu odada sohbet ediyor, satranç oynuyorlardı. Biz de İlhan'la orada karşılaşır, konuşurduk. Fransız Kültür Merkezi'nin filmlerine de gidiyorduk, böylece bir yakınlaşma oldu. Fakat evlenme kararını tetikleyen o sıralarda öğrencilerin tutuklanması, öğretim üyelerinin resmi makamlara giderek ifade vermek zorunda kalması gibi olaylardır. Gecenin bir saatinde, birtakım yerlere gidip ifade veriyorduk. Bu tür olayları yaşadığımız bir dönemde İlhan Bey bir gün bana "Mücteba Bey'e gidelim mi?" diye sordu. Ben Mücteba Bey'in kim olduğunu bilmediğim için önce cevap vermedim. Meğer Mücteba Bey, Ankara'da herkesi evlendiren nikâh memurunun ismiymiş. İlhan Bey ısrar edince, "Bir düşüneyim" dedim. Ertesi gün telefon etti, "peki" dedim. Ben kocamı kaybetmiştim, o da benim gibi eşini 1967 yılının ocak ayında kaybetmişti. Karısı rahmetli Bedia Hanım, çocuk mütehassısıydı. Mustafa Kemal'e de çok bakmıştı, fevkalade bir doktordu. Çok nazik ve sevecen bir insandı. Keçiören Çocuk Yuvası'nın müdürlüğünü yapmıştı. Bu evlilikten iki kızı var. İlhan Bey beni önce annesiyle tanıştırdı. Mediha Hanım, jimnastik hocasıydı. Rahmetli babası Faik Reşit Unat ise Milli Eğitim Bakanlığı'nda yüksek öğretim genel müdürüydü. Kendisi henüz 62 yaşındayken, kalp krizinden vefat etmiş. İlhan sadece annesinin fikrini aldı. Bu arada Mustafa Kemal tatil için Ankara'ya geldi. O akşam Mübeccel ile İbo Amcası ona "Annen evlen-

meye karar verdi” dediler. Hiçbir şey söylemedi. Ertesi gün kapının altında bir mektup buldum. Mektupta, “Senin hep ağlamaklı yüzünü görmekten bıkmıştım, istersen evlen” diyordu. Ondan sonra çok hızlı şekilde işlemleri tamamladık.

Mücteba Bey mi kıydı nikâhınızı?

Evet, 31 ocak 1972 için gün aldık. Sonra bir mektup geldi, “Sizin 1 şubat 1972’de sıkıyönetim makamına müracaat etmeniz gerekiyor” diye. Yani nikâhtan bir gün sonra. Biz “O tarihte nikâhımız var, daha önce gelsek olmaz mı?” diye sorduk, “Hayır” dediler. Neyse nikâha iki şahitle gittik. Mübeccel’in kocası İbo benim şahidim oldu. İlhan’ın şahidi de rahmetli Profesör Cahit Talas’tı. Yani toplam üç çift gittik. Hava çok karlıydı, çok soğuktu. Mücteba Bey bizi karı koca ilan etti. Ondan sonra Mübeccel’in evine gittik, orada bir şampanya içtik, pasta yedik, sonra da evimize döndük çünkü ertesi sabah erken kalkıp sıkıyönetime gideceğiz. Kar, tipi korkunç bir havada ben arabayı çalıştırmaya çalışıyorum. Hava çok soğuk olduğu için motor ısınmıyor. Karşıda bir hanım komşum var, benden pek hoşlanmıyor, işitiyorum benim adıma “Kızıl Nermin” takmış. O komşu hanım, o sabah, o saatte, aşağı inmiş. Yanıma geldi ve “Bende bir Volkswagen var. Ben sizi götüririm” dedi. Neyse ki bu sayede gidebildik. Önce İlhan Bey’i alacaklar zannettim, çünkü o eski dekan, ben ise müdür. Ama önce beni çağırdılar. İki subay hâkim “Siz evinizde öğrencilerle toplan-

tı yapıyor muşsunuz, doğru mu?” diye sordular. “Evet, öğrencilerle toplantı yapıyorum. Birlikte anket hazırlıyoruz. Ben her zaman anketle çalışan bir sosyal bilimciyim. Oğlum küçük, gece pek çıkmıyorum, öğrenciler bana geliyor. Şu konularda araştırma yapıyorum” dedim. Bunlar birbirlerine baktılar. Biri ötekine, “Sence Türkiye Cumhuriyeti Vehbi Koç’un mu yoksa Türkiye Devleti’nin mi?” diye sordu. Sonra bana döndü ve “Siz ne dersiniz?” dedi. Ben de “Gayet tabii Türkiye Cumhuriyeti kendisini temsil eden cumhurbaşkanı ile kaimdir” dedim. Bir tartışma açmak istediler, ama baktılar olmuyor, ondan sonra “Siz şimdilik gidebilirsiniz. Biz sizin oğlunuzun Almanya’da tahsil ettiğini de biliyoruz” dediler. Bana kalın bir dosya gösterdiler.

Ne olacak Almanya’da okuyorsa çocuğunuz, suç muymuş?

Yani işte ayağını denk al anlamında söylediler. Dışarı çıktım. Dışarıda genç subaylar vardı. Onlar “Siz eskiden gazeteye yazı yazıyordunuz, şimdi neden yazmıyorsunuz?” diye sordular. Onlara, “Bir şey yazmak için iyi haber almak lazım, gazeteciliğin birinci kuralı budur. Bir haberi alınca farklı kaynaklardan doğrulamak lazım. Ama bugünkü şartlarda ben iyi haber alamıyorum ve dolayısıyla yazmıyorum” dedim. Baktılar beni pek konuşturamıyorlar, sustular. Bu arada İlhan’ı da içeriye almışlar. İlhan’a da “Değerliğiniz zamanında siz konferans salonunu Türkiye Komünist Partisi’nin başı Mihri Belli’ye verdiniz” demişler. İlhan da “Ben vermedim, bu konferansları öğrenciler organize ediyor, öğrenciler her hafta bir kişiyi davet ediyor, Alparslan Türkeş’i de davet

Nikâh memuru Mücteba Bey yeni evli çifti kutluyor.

ettiler” demiş. Bunun üzerine İlhan’a da “gidebilirsiniz” demişler. Böylece bizi serbest bıraktılar. O akşam trene bindik ve İstanbul’a geldik. Birkaç gün İstanbul havasını soluduk ve sonra tekrar Ankara’ya döndük, herkes vazifesinin başına geçti.

Kaç senelik bir hayat arkadaşlığınız oldu?

İlhan’la otuz yedi sénélik bir hayat arkadaşlığımız oldu. Her ikimiz de ilk eşlerimizi unutmak şöyle dursun, daima gönlümüzde ve aklımızda yaşattık. Nitekim ben İlhan’ı kaybedinceye kadar her ikisinin fotoğrafları evde salonda yan yana duruyordu. İlhan’la çok güzel, birbiriyle örtüşen bir fikir ve duygu arkadaşlığım oldu. Onunla yaptığım günlük sohbetlerimizi hep arıyorum. Ülkemiz hakkında daima aynı doğrultuda gelişen görüşlerimiz vardı. Baş başa güzel zamanlarımız oldu.

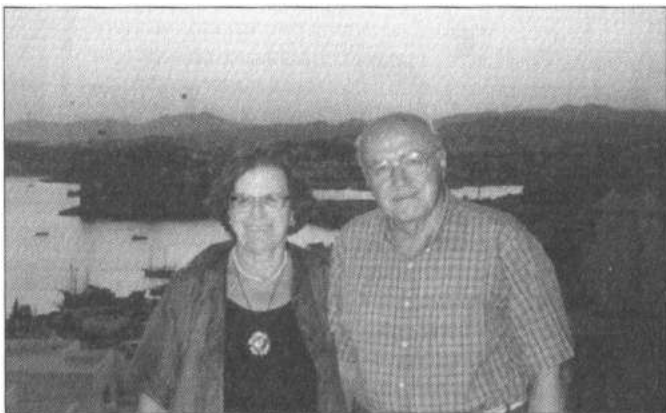
Washington’da kiraz ağaçları açarken. 1974 baharı.

Ahenkli ve sağlıklı günlerde birlikte.

İlhan Bey'in en temel özellikleri nelerdi?

İlhan'ın başat özellikleri dürüstlüğü, hukuk bilgisi, nezaketi ve beyefendiliğidir. Hukuk bilgisini Türkçe ve Fransızca dillerine olan hâkimiyetiyle birleştirdiği için Dışişleri'nde hukukla ilgili metinlerde çoğu zaman ona danışılırdı. Nitekim bir ara Dışişleri Bakanlığı'nın hukuk başmüşavirliğini de üstlendi. 1980'den önce fakülte'deki bildirilerin büyük çoğunluğu da onun kaleminden geçmiştir. Sanatı severdi, sanat dergilerine, sinemaya ve tiyatroya çok merakı vardı. Futbol ise onun için hayati öneme sahipti. Bu konuda şöyle anılarım var: 1972'de oğlumu Almanya'daki okuluna yerleştirdikten sonra arabayla İtalya'ya geçtik. Önce Venedik'e gittik. İlhan gittiğimiz akşam güzel bir piyesin oynanacağını keşfetmiş, bana gelip haber verdi. Meğer dünyaca ünlü Fenice Tiyatrosu'nda ünlü İngiliz rejisör Peter Brook'un sahneye koyduğu Shakespeare'in *Bir Yaz Gecesi Rüyası* oynanacakmış. Hemen bilet peşine koştuk. Tabii biletlerin hepsi bitmiş. Sadece "paradise" yani cennet anlamına gelen, tiyatronun en üst balkonunda ayakta durulacak yerler vardı, genelde oraya sanata çok meraklı, ama parası olmayan gençler gider yani biz yaştakiler falan gitmez. Ama biz "Artık ne olursa olsun, şunu bir görelim" dedik. Demek ki o kadar yaşlı değildik! O üç saatlik temsili ayakta izledik. İnanılmaz derecede güzel bir temsildi. Eğer İlhan haber vermeseydi, kaçırılmış olacaktık. Venedik'ten sonra Floransa'ya gittik. İlhan bu sefer de gazetede bir Türk futbol takımının Floransa'da maç oyna-

Seyahat etmeyi seviyorlardı. 1995'te Bodrum'da.

yacağını keşfetmiş. Tabii ben hiç ilgilenmediğim için o akşam sadece uyumayı planlıyordum. Floransa'ya vardık, ama kalacak yerimiz yok. İlhan, "Eğer şimdi maçın oynanacağı yere gitmezsek, geç kalırım ve içeri giremem" dedi. Bunun üzerine arabayı stad-yumun civarına çekti. Bana "Sen de benimle gel" dedi çünkü yapacak başka bir şey yok. İçeriye beraber girdik, ben çok yorgundum, bir yere oturdum, sonra bir gözümü açtım ki geceyarısı olmuş, stadyum tamamen boşalmış. İlhan ile ben bir bankta oturuyoruz. Ben uyuyorum diye herkesin gitmesini beklemiş. Sonra gidip kendimize bir otel bulduk. Bir seferinde de Paris'e gittik. Paris'te benim 1954'ten bu yana tanıdığım, fevkalade sevdiğim ve çok meşhur bir yazar Ménie Grégoire adlı bir dostum var. Kendisi Fransa'da televizyon yaygınlaşınca kadar RTL radyosunda telefon bağlantılı programlar da yapıyordu. Dinleyicileriyle kurduğu sıcak iletişim hattı yardımıyla birçok tabu sayılan konuları kamu alanına taşıdı. Kuvvetli kalemıyla pek çok tarihi roman ve deneme yayımladı. Fransız Danıştay üyesi, saygın birisiyle evliydi. Üç kızı var. Bugün hâlâ mektuplaşıyoruz, hiç kopmadık. Touraine bölgesinde Rochecorbon adlı bir kasabada, Loire Nehri'nin vadisinde yarı şatomsu, 16. yüzyıldan kalma bir evleri var. Genelde Paris'te yaşıyorlar, ama arada bir bu eve geliyorlardı. Paris'e yaptığımız bir ziyaret sırasında bizi de bu tarihi eve davet ettiler. İlhan hemen o yörenin en önemli kenti olan Tours'da bir maçın yapılacağını keşfetti. Biz Touraine'e trenle gittik, Gregoire'lar bizi istasyonda karşıladılar. Gregoire'lar ile ben Rochecor-

bon'daki ecdat evlerine gittik. Üçümüz güzel bir yemek yedik, sonra herkes dinlenmeye çekildi. İlhan maç sonrası bir taksiye binerek Rochecorbon'a gelecekti. Ancak bir türlü gelemedi. Gecenin yarısı oldu, gelmeyince çok merak ettim, kapının önüne çıktım. Karanlıkta gelen taksilere bakıyorum. Neyse karanlıkta yarım saat bekledikten sonra nihayet geldi. İlhan'ın futbol merakı uğruna böylece Fransa'nın şoselerinde geceyarısı bekleyişlerim de oldu.

Zihninizde yer etmiş başka anılarınız, başka seyahatleriniz var mı?

Özellikle Fazıl Sağlam'ların tavsiyesi üzerine İlhan'la Rusya'ya, bir nehir gemisiyle Volga turuna katıldık. Uçakla önce St. Petersburg'a geldik. Putin bu şehirde belediye başkanlığı yaptı, bu kent onun doğup büyüdüğü yer. Başbakanken buraya çok büyük paralar tahsis etti. Şehir baştan aşağıya ihya oldu. Zamanında St. Petersburg'u Deli Petro inşa ettirmiş, üç yüz kadar İtalyan mimarını getirip bataklığı kurutmuş, ayrı stil ve büyüklükte binalar yaptırmış. Dolayısıyla, 18. yüzyılın başında, İtalyan stiline Rusya'ya adaptasyonunu görüyorsun. Çarlığın Hermitage adındaki Kışlık Sarayı bugün inanılmaz derecede zengin bir müze. Ne kadar zengin olduğu hakkında fikir vermek için şunu söyleyebilirim. Ankara'da çalışan Alman bir kültür ataşesi, Helsinki'de görevli olduğu sırada Hermitage Müzesi'ni gezmek için St. Petersburg'a on yedi defa gitmiş! Hermitage Müzesi'nde yok yok, çarlar her dönemin

Ankara Kavaklıdere'deki evin terasında, kendilerini ziyarete gelen ablası Martha ile birlikte, 1979.

en güzel eserlerini toplamışlar. En üst katında çok zengin bir Fransız empresyonist koleksiyonu da var. Biz İlhan'la Hermitage'a gittiğimiz gün, biraz fazla mı oyalandık ne, grubumuzu kaçırdık. Grubumuz otobüsle döndü. Biz ise taksiyle güç bela, gemimizi bulduk. Bu gezide otelde hiç kalmadık, hep nehir gemisinde geceledik. Bu gemiler, dalgalı bir denizde seyretmedikleri için dışarıya bakan büyük pencerefere sahip, böylece kamaranızda yattığınız yerde bütün Rusya'nın peyzajı gözünüzün önünden geçiyor. Bu seyahatte Avrupa'nun en büyük gölü Ladoga Gölü'nü de kat ettik. Çok büyük bir göl, denizi andırıyor. Onu aşip kuzeyde Kiji Adası'na uğradık. Bu ada UNESCO tarafından dünya mirası ilan edil-

Sosyalizm yıkıldıktan sonra şaşaalı eski başkent St. Petersburg'da.

Dostları ve öğrencileriyle birlikte. Soldan sağa: Mesrure Yücekök, Hıfzı Topuz, Betin Yiğit, Nermin, İlhan, İpek Çalışlar, Ahmet Yücekök, Oral Çalışlar.

miş. Özelliği şu; küçük bir ada, çok az insan oturuyor. Belki 40-50 kişi. Üç tane kilise var. Bu kiliseler ağaç kabuğundan yapılmış. Geleneksel soğanı andıran kubbeleri var. Hiç çimento yok. Ağacın kabuklarını iç içe geçirerek, tek bir çivi kullanmadan yapılmışlar. Bu kubbeli kiliselerin içinde fevkalade güzel ikonlar var. Çok da soğuk bir yer. Temmuzda gittik, hava 9-10 derecedeydi. Sonra Volga'dan Neva'ya geçtik ve oradan da Moskova'ya döndük. Böylece komünizm sonrası Rusya'nın küçük ve orta çap kentlerini kısa da olsa görebildik.

Memnun kaldığınız belli, tüm detayları hatırlıyorsunuz...

Çok güzel bir başka seyahatimizi ise Fransa'nın güneyinde, Provence'ta, 2001'de oğlum Mustafa Kemal'in misafiri olarak yaptık. Onlar Arles'a uzak düşmeyen güzel bir ev kiralamışlardı ve bizi her gün değişik küçük kentlere gezmeye götürdüler. Gezilerimizde lavanta kokan küçük lokallere, şarap tattığımız şaraphanelere, göz alabildiğine uzanan muazzam bağlara, yerel sanatkarların atölyelerine uğradık. Sonra Avignon'a geçtik. Avignon'un diğer bir adı "Papalar Sarayı"dır. Ortaçağ'da, Roma'da papalığın halefiyeti sırasında büyük bir anlaşmazlık çıkmış. Bazı papalar Fransa'ya sığınıp Avignon'da büyük bir şato inşa etmişler. Papalar Sarayı'nı gezerken Çinli ressamların sergisini de gördük. Fevkalade büyük çapta tablolar yapmışlar, âdeta Çin'i andıran bü-

Her Őeye rađmen aŐklarını sŪrdŪren Ali Neyzi ile Ően Sahir Silan dostlar arasında.
Soldan, Ali Neyzi, Jale Eralp, Şen Sahir Silan, Nermin A. Unat, İlhan Unat.

yŪklŪkte. Avignon aynı zamanda Avrupa'nun en gŪrkemli tiyatro festivalinin yapıldıđı yer. Bu tiyatro festivalinin bir űzelliđi de, bir tarafta resmi programın olması diđer tarafta ise her sokakta alternatif gűsteriler yapılması. Bu festivali TŪrkiye'de en iyi izleyen kiŐi Zeynep Oral'dır. Her sene gider ve yazar. İlhan'la TŪrkiye'yi de epey dolaŐtık. Bodrum'da, Yalıkavak'ta, ŐeŐme'de, Alaĉatı'da, Antalya'da, Alanya'da gŪneŐin batıŐını, denizin mavisini, rŪzgârın yumuŐak okŐamalarını birlikte tattık, tarihi űren yerlerini geĉmiŐi tahayyŪl ederek gezdik. Mustafa Kemal'in davetiyle mavi yolculuklara katıldık, bűylece Ege'de geceleri yıldıŐları seyretmek, sabahları masmavi sulara atlayıp yŪzmek de nasip oldu. İlhan da, ben de dođal ve insan eli yapımı gŪzelliklerin âŐıklarıydık...

Kadın ve göç

Mağdurların savunucusu...

Sedef Kabaş: Sizin uzman olduğunuz iki konu üzerinde duralım: Kadın ve göç.

Nermin Abadan Unat: Akademik hayatımda ana alan olarak siyaset bilimini seçtim. Doktoranı kamuoyu üzerine yaptım. Yine siyaset biliminde önemli rol oynayan bürokrasi teorileri, Osmanlı'da bürokrasi, Türkiye Cumhuriyeti'nde bürokrasi üzerine çalıştım. Profesörlük tezim 1965 seçimlerinin çok ayrıntılı bir tahliliydi. Akademik çalışmalarım siyaset bilimi alanı içinde olan konulardı, fakat eğilim olarak hayatta mağdur olan yahut belli birtakım sebepler nedeniyle ezilen, hakkını alamayan insanlardan yana olmuşumdur. Daha önce de söylediğim gibi 1949 yılında İsveç'e gittim. Beni, İsveç'teki Frederika Förbundet Derneği davet etmişti. Bu dernek, kadınların toplumdaki konumunu inceliyor. Mısır, Ürdün, Lübnan, İran, Suriye ve Türkiye olmak üzere Ortadoğu'daki altı ülkeden, kadın-erkek eşitliği konusunu tartışacak kişileri çağırmışlardı. Bize aynı zamanda İsveç'teki uygulamaları gösterdiler. Bunların içinde aile planlaması vardı, şiddet gören kadınlara sığınma evleri açılması vardı. Zaten İsveç, kadın-erkek eşitliği konusundaki politikaları açısından dünyada öncü rol oynamıştır. Bir de İsveç'e tam seçimler arifesinde gittik, böylece kadınların nasıl aday gösterildiğini de gördük. Tabii bu İsveç seyahatiyle kadın konusunda epey bilinçlendim. Ama onun öncesi Atatürk Türkiyesi'nde kız-erkek farkı gözetmeksizin herkese eğitim hakkının sağlanması da beni çok etkilemişti. Zaten bu temel fikir benim annemi terk edip Türkiye'ye gelmeme sebep olmuştu. Dolayısıyla kadınlarla ilgili her sorun, benim özel ilgi alanıma girdi.

İsveç'te gördüklerinizden sonra Türkiye'ye döndüğünüzde neler yaptınız?

Türkiye'ye döndüğümde, Marshall Planı çerçevesinde çok sayıda Amerikalı Türkiye'ye gelmişti. Ben de 1948 yılında Ankara'da Türk-Amerikan Kadınları Kültür Derneği'ni kurdum. Temel fikir, birbirimizi anlamak için birbirimizin evine giderek uygulamalarımızı anlatmaktı. Bu arada tarih, arkeoloji, güzel sanatlar gibi kollar kuruldu. Değişik faaliyetler yaptık. Türk kadınlarının el işlerinin sergilendiği sergiler düzenledik. Atatürk'ün manevi kızı Afet İnan'ın girişimiyle daha o zamanlar Amerika kıtasını çizmiş olan Piri Reis'in haritasının tanıtımını yaptık. Bu yoldan kültürel çalışmalar gerçekleştirdik. Dernekte herkesin belli sürelerle görev alması ilke olarak benimsedik. Nitekim ben de bir dönem başkanlık yaptıktan sonra yerimi rahmetli Perihan Parla'ya bıraktım. 1962'de ise Üniversiteli Kadınlar Derneği'nin Ankara şubesini kurarak başkanı oldum. Merkezi İstanbul'daydı, başkan da Tezer Taşkıran'dı. Dernek olarak Türk kadınların okuma yazma düzeyinin yükselmesi için UNESCO ile işbirliği yaptık. Tezer Hanım daha evvel Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olduğu dönemde de eğitime çok önem vermişti. Benim kadın sorunlarına ilgilim, önce sivil toplum örgütü şeklinde başladı, sonradan akademik bir hüviyet kazandı. 1960'ta Raphael Patai isminde Amerikalı bir yazar, benden Türk kadınının hukuki ve sosyal durumu hakkında kapsamlı bir yazı istedi. Bu yazıyla birlikte kadın sorunları gözümde öncelik kazandı ve onu kadın odaklı birçok makalem ve derleme kitabım izledi. Kadın çalışmalarının tarutulmasına ve yüksek lisansta ders olarak okutulmasına yol açtı. *Türk Toplumunda Kadın* adlı kitabım Türkçede iki baskı gördü, Almanca ve İngilizce olarak da yayımlandı.

Bu kitap, sizin o yıllarda organize ettiğiniz önemli bir seminerin sonucu oluşuyor, değil mi?

Doğru, o dönemde, Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin başkanıydım. Bu semineri organize ederken, kadının toplumdaki durumu ve sorunlarıyla ilgili olarak, çeşitli kişilerden tebliğler istedik. Türkiye'nin nüfus yapısı, aile planlaması, Türk kadınının beslenmesi ve sağlık durumu, eğitim durumu, işgücündeki yeri, edebiyattaki işleniş biçimi, siyasete katılımı gibi pek çok konuyu tartıştık. Üç gün süren bu semineri, o zamanki Kültür Bakanlığı Ahmet Taner Kışlalı'nın da yardımıyla, Sait Halim Paşa Yalısı'nda düzenledik. Kendisi açılış konuşmasını da yaptı. Dışar-

"Türk Toplumunda Kadın" konulu konferans. Sait Halim Paşa Yalısı, Yeniköy, 1978

dan da misafir getirmiştik. Bu gelenlerden biri Hindistan'da çok tanınan, Vina Mazumdar adında bir kadındı. Kendisi uzun yıllar Hindistan'da kadına karşı işlenen şiddete dayalı eylemleri durdurmak için çaba sarf etmiş bir kadın. Biliyorsun, Hindistan'da evlenecek genç kızların varacakları erkeğin ailesine yahut kendisine yüklüce bir para ödemesi gerekiyor. Yani Avrupa'da drama dedikleri para ya da maddi destek. Tabii Hindistan'da kız evlat sahibi olan babalar için bu çok ağır bir yük. Özellikle birden fazla kız sahibi olunca bu baba için yıkım olabiliyor. Damat tarafı da genelde çok ağır şeyler istiyormuş, sadece çeyiz değil, otomobil, televizyon gibi şeyler de istiyorlarmış. Bunlar yapılmadığı takdirde veya düğünden sonra yeterli bulunmadığı takdirde, gazetelerde şöyle haberler çıkıyormuş, "Gelinin yemek pişirirken entarisi tutuştu ve yanarak öldü" yahut "Pencereden bir şey silerken dengesi bozuldu ve düşerek öldü." İşte Mazumdar bu konuda büyük bir mücadeleye girişmiş ve onun sayesinde bir kadın, evliliğini takip eden üç yıl içinde hangi sebeple olursa olsun hayatını kaybederse, cezai tahkikat yapılmasını zorunlu kılan bir yasanın çıkarılmasını sağlamış. Bir başka verdiği mücadele ise ultrasonun kötüye kullanılması. Hindistan'da bugün bile hâlâ doğacak çocuğun cinsiyetinin kız olduğu anlaşılınca kürtaj yaptırılıyor. Sırf ilerde büyük bir külfet altına girmemek için. Bu tabii Hindistan'daki nüfus yapısını tamamen değiştiriyor. Bugün dahi Hindistan'da erkek nüfus, kadın nüfusundan daha fazladır.

Çin'de de aynı problem yok mu?

Evet, ama aradaki fark şu; Çin'deki aile planlaması bir devlet politikası. Halbuki Hindistan'da bu olayların nedeni toplumsal inanışlar. Tabii her iki gerekçe de kadının aleyhine işliyor. Diğer bir konuğumuz Fas'tan gelen Mernissi isminde bir sosyologdu. Kendisi İslam âleminde kadınların ikinci sınıf yurttaş olarak görülmesinin ne kadar tahripkâr olduğunu, Kuran'ın nasıl yanlış yorumlandığını ve aslında doğru yorumlandığında Kuran'ın kadın lehine birçok hükmün bulunduğunu söyleyen bir akademisyen. Bir de Mısır'dan Naawal El Saadawi'yi çağırdık. Bu feminist kadın yazar aslında jinekologdur, Mısır'da uygulanan kadın sünnetini önlemek için uzun yıllardır mücadele veren bir kişi. Kendisi Kahire'de çok mühim bir hastanenin başhekimiyken görevinden alınmış. Bu üç yabancı konuk tartışmaları daha da nitelikli kıldı. Bu seminer Türkiye'de kadının toplumsal durumunu ele alan ilk seminerdi. Seminerin herkese açık olduğunu ilan etmiştik. Seminere davet edilmeden katılanlar da oldu. Bunlardan biri Emine Şenlikçi'ydi. Kendisi çarşafli, koyu dindar, İslamcı bir yazar. Seminerde ileri sürülen tezlere yüz seksen derece ters görüşler ileri sürdü. Seminerin konuşmaları teybe alındı, ama ne yazık ki bugüne kadar yayımlanmış değil. Ümit ederim ki, Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin yöneticileri bu meseleyi ele alıp 1978'deki tartışmaları bir kitap haline dönüştürürler.

Sonraki yıllarda hem kadın hem göç konusunda Türkiye'yi yurtdışında defalarca temsil ettiniz.

Evet, kadın meselesiyle ilgili olarak ilk defa 1966'da Avrupa Konseyi'ne gitmeye başladım. O sırada Avrupa Konseyi önce kadının toplumsal statüsünü inceleyecek geçici (ad.hoc) bir komisyon kurmaya karar verdi. Türkiye'den de temsilci istendi, Dışişleri Bakanlığı da beni yolladı. Sonra bu daimi bir Kadın-Erkek Eşitlik Komisyonu'na dönüştü. Ben on sekiz sene bu komisyonda çalıştım. Zaman içinde kadın göçmen, kadın işçi konuları da ortaya çıktı. Tabii bunu kadın düşmanlığı, mülteci kadın, kadın ticareti gibi başka konular da izledi. Avrupa Konseyi'nin yaptırım gücü yok, fakat Avrupa Konseyi'ni bir çeşit radara benzetebiliriz, yani toplumların dikkatini belli konular üzerine çekebiliyor. Bu belli konularla ilgili durum tespiti için uzmanlar davet ediyor, ondan sonra bu uzmanların raporları ışığında komisyon önce bir tavsiye kararında bulunuyor. Avrupa Konseyi'nde bir de bakanlar komitesi var, bakanlar bir araya geliyor, eğer onlar da kabul edi-

yorsa ondan sonra bu hükümetlere bir öneri olarak sunuluyor. Çoğu hükümet bunun icabını yerine getirmiştir. Maalesef Türkiye bütün bu çalışmalar içinde tavsiyeleri en az yerine getiren ülkedir. Tabii bugün artık Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yaptırım gücü çok daha fazla, eğer davacıyı haklı görürse, devleti çok yüksek para cezalarına mahkûm edebiliyor.

Türkiye, bugün Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne en fazla tazminat ödeyen ülke konumunda.

Maalesef, doğru. Şunu söyleyebilirim. Türkiye dışındaki dünya, bu kadın-erkek eşitliği konusunu ciddi şekilde ele alıyor. "Women studies" yani kadın çalışmaları artık üniversitelerde ayrı bir disiplin olarak değerlendiriliyor. Türkiye'de bu çalışmaları başlatanların başında ben geliyorum, çünkü 1980'den sonra Siyasal Bilimler Fakültesi'nde her sömestr bu tarz dersler vermişimdir. Yani kadın meselesinde ben hem öğrenci hem öğretmen oldum. Hem sivil toplum kuruluşlarında tecrübe edindim hem teorik tartışmaların yapıldığı organlarda yer aldım. Bugün yeni kuşaklar bu işi çok daha ileri götürüyorlar. Mesela kadın hukukçular, egemenlik kavramında kadına bakışı ele alıyorlar. Şiddet meselesinde son derece farklı disiplinlerden yardım istiyorlar. Yurtdışına giden pek çok genç kadın, erkek bu konular üzerine doktora yapmıştır. Eksik olan şey, bütün bu bilgileri kullanılabilecek akıllı bir devlet politikasıdır. Son Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararı sonrasında kimi siyasetçilerimizin yaptığı yorumlar karşısında hayretler içinde kaldım. Devletimiz türlü çeşit işkencelere maruz kalan bir kadını koruyamadı, bu kadının şikâyeti üzerine İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'yi mahkûm etti. Gerek Meclis'teki Kadın-Erkek Eşitlik Komisyonu başkanı eski bakan Güldal Akşit, gerek Aile ve Kadından Sorumlu Bakan Selma Kavaf, gerekse diğer siyasetçiler bu konuda "Hatalıyız, bu tutumun düzelmesi gerekiyor" diyemediler. Onun yerine ne dediler, "Bu münferit bir olaydır, bunu büyütmemek lazım" dediler. Halbuki bugün herhangi bir gazetenin üçüncü sayfasını açtığınız zaman benzer dört beş olay okuyorsunuz. Bu ülkede kadınlar başkalarının gözünün önünde öldürülüyor, dayak atılıyor, her türlü işkenceye maruz kalıyor. Gerçek anlamda modernleşme süreci içinde kadın-erkekten bağımsız şekilde yaşar, kadın kamusal alanda yer alır. Oysa Türkiye'de durum böyle değil. Bugün toplumumuz ikiye ayrılmış vaziyette. Taraflardan biri haklarından iyi kötü yararlanmaya çalışsan, bunun bilincine varan kadınlardır. Diğer taraf ise onları

bu haklardan uzaklaştırmaya çalışan bir zihniyetin temsilcileri var. Bunların başında tabii ki tarikatlar, muhafazakâr çevreler geliyor. Bunlara göre kadının yeri evidir, kadın sadece çocuk yapar. Kadınlarımız işte böyle birbirine yüz seksen derece zıt görüşlerin ortasında kalıyor.

Biliyorsunuz Nilüfer Göle gibi akademisyenler özellikle 1980 sonrası kadının başını örtmesinin aslında kadının özgürleşmesine yardımcı olduğu tezini savunuyorlar, siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Yani “Eskiden evde oturuyorlardı, şimdi başlarını bağlayıp çarşı pazar geziyorlar” deniyor.

Örtünmeyi somut bir kavram olan “özgürlük” ile açıklamak bana birkaç açıdan çok tutarsız geliyor. Baş örtme gerçek bir dini inanç gereği olabildiği gibi toplumsal denetime baş eğmek, aile baskısına uymak, belli bir çıkar sağlamak gibi gerekçelerin sonucu olarak da ortaya çıkabilir. Nasıl ki dış görünüşü nedeniyle muhafazakâr erkeği “özgür” düşünceye önem veren bir kişi olarak algılayamıyorsak, örtünen her genç kıza “özgürleşmiş” saymamıza imkân yoktur. Başını örten kızlara üniversiteye giriş meselesinde yasaklar kondu. Bu yasakların doğru olmadığı görüşündeyim, çünkü biz muhafazakâr erkekleri üniversiteye kabul ediyor ama kadınları damgalıyoruz, dolayısıyla yine erkekler lehine bir durum yaratıyoruz. Buna karşın Nilüfer Göle’nin tezini kesinlikle benimsemiyorum. Dinsel buyruklara uyan bir kadının özgür olabileceği ve özgürce yaşayabileceği görüşünde değilim. Böyle bir özgürlük anlayışı, toplumsal yaşamda eşitliği sağlayan tüm fırsatlardan baştan itibaren feragat anlamına geliyor. Ayrıca bu kadınların, sosyal demokrasinin hedef olarak gördüğü eşitlikçi bir toplumun yaratılmasına da yardımcı olamayacağı görüşündeyim.

Ama biliyorsunuz, yaygın söylem şu: “Kadınların vicdan özgürlüğü var, başlarını kapatma özgürlüğü var, onlar hallerinden çok memnun siz onların hayatlarına karışmayın.”

Ben kimsenin hayatına karışma hakkını kendimde görmüyorum. Fakat kendimde şu hakkı görüyorum, içinde yaşadığım toplumun eşitlik ve özgürlüğü tam olarak gerçekleştirilmesi için çaba sarf etmek. Sosyal demokrasinin var olabilmesi için kadın olsun erkek olsun eşitliğin tüm boyutlarının gerçekleştirilmesi gerek. Vicdan özgürlüğüne, diğer özgürlüklerden daha üstün tutan bir ağırlık tanınmasına kesinlikle karşıyım. Çünkü temel hak ve hürriyetlerin içinde erkek olsun kadın olsun vücudu üzerinde, her türlü

tasarrufta bulunma hakkı sadece bireye aittir. Bunu kadına uyguladığımız zaman kadın sünnet olmayacak, zorunlu kürtaj olmayacak, kadına herhangi bir şekilde bedeniyle ilgili bir müdahale olmayacak. Kadın istediği sayıda çocuk sahibi olma hakkına sahip olacak, zorla tüpleri bağlanmayacak ya da tüp bebek yöntemiyle zorla çocuk sahibi kılınmayacak. Çin'de birden fazla çocuk yapmayacaksın politikası ne kadar kısıtlayıcıysa, "En az üç tane yapacaksın" demek de o kadar kısıtlayıcıdır. Kadının istediği mesleği seçme hakkı olmalıdır, eğer balerin olmak istiyorsa balerin olabilmeli, eğer basketbolcu olmak istiyorsa, onu olabilmeli. Oysa bahsettiğimiz bu özgürlüklere sahip olmayan bir kadın için "Vicdan özgürlüğü bu özgürlüklerin tümünden daha önemlidir" dediğiniz an, özgürlüklerden bahsetmek inandırıcı olmaz.

Peki, siz Türkiye'de kadınların özgür olmak istediklerine inanıyor musunuz?

Zaten mesele eninde sonunda şu noktaya geliyor. Bugün Türkiye muhafazakâr değerlerin ipoteği altındadır. Evde, okulda, kurslarda, medyada sunulan örnekler sonucunda kadınlar "örtülü özgürlük" istiyorlar. Bu arada küreselleşmenin etkisini de katmak gerek. Göç yoluyla Batılı ülkelere giden emekçi erkek ve kadınlara uygulanan ikinci sınıf vatandaşlık muamelesine karşı göçmen kızları ve kadınları örtünmeyi bir protesto hareketine de dönüştürdü-

Strasbourg'da Avrupa Konseyi Kadın-Erkek Eşitlik Komisyonu 2. Başkanı.

ler. Günümüzde vicdan özgürlüğünün hangi toplumsal, siyasal ve stratejik amaçlar için kullanılmakta olduğu çok boyutlu bir sorundur. Öyle sanırım ki bu tartışma daha uzun yıllar gündemimizi işgal edecek. Türk toplumuna gelince değişik katmanlara mensup kadınların özgürlük mücadelesinin köklü bir geçmişi vardır. "Her şey Atatürk'le başladı" görüşüne kesinlikle katılmıyorum. Kadınlarımız 19. yüzyıldan itibaren yayınlar, romanlar, dergiler, derneklerle bu mücadeleyi başlatmışlar, kamusal alana girmişler, savaşa katılmışlar, emekçiler safında yer almışlardır. Türkiye'nin iç dinamizmi kanımca, önemli bir atılımla bu sorunu çözmeye çalışacaktır. Önemli olan bu doğrultuda rol modellerinin olmasıdır.

Batı'da kadınlar özgürlükleri için çok uğraşmak zorunda kalmışlar.

Evet, Batı'da süfrajetteer yani oy hakkından yana olan kadınlar, büyük mücadele verdiler. Kendilerini zincirlerle Buckingham Sarayı'nın kapısına bağladılar. Simone de Beauvoir, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde meşhur *İkinci Cins* kitabını yazıyor. Bu kitapta kadının konumunu açıklarken, onu "öteki" yani ikinci cins olarak tanımlıyor. Oysa biyolojik olarak baktığımız zaman kadın birinci cins. Paleolitik Dönem'e baktığımızda insanlar tanrıçalara tapıyor çünkü kadın bereketin sembolü. Kadın kutsal görülüyor. Ne zaman tek tanrılı dinler devreye giriyor, erkek yüceltiliyor. Meşhur Dan Brown'un filmi bunu anlatıyor işte...

Da Vinci'nin Şifresi filmi...

Evet, hem kitapta hem filmde Katolikliğin Bakire Meryem Ana figürü sorgulanıyor, bunun bir mit olduğu ileri sürülüyor. Zannedildiği gibi İsa çarmıha gerilerek ölmedi, Maria Magdalena ile evlendi ve çocukları oldu. Dolayısıyla günümüze kadar onun soyu devam ediyor. Tabii bu görüşte kadının rehabilitasyonu var, yani İsa ve Magdalena eşit kabul ediliyor, eş kabul ediliyor. Oysa Katolik Kilisesi tamamen erkek egemen bir yapıdır ve bunu kesinlikle reddediyor. Arkeoloji bize anaerkil toplum düzeninden ataerkil toplum düzenine geçildiğini göstermiştir. Bu dönüşümün bulguları ise ilk defa Anadolu'da Alacahöyük'te çıkmıştır. Küreselleşen bir dünyada düzen ne anaerkil ne ataerkil olmalı, fakat bu duruma ulaşmak için kim bilir kaç ışık yılı gerekecektir.

Özgür irade meselesi de tartışmalı. Zira Türkiye'deki kadınlar ne derece özgür iradeleriyle başlarını kapatıyor, kimse bilemez.

BM Dünya Kadın Kongresi 2. Komisyon Başkanı. Kopenhag, 1980.

Başı kapatılmak istenen 8-9 yaşındaki kız çocukları anne babalarına “Hayır, ben başımı kapatmak istemiyorum” diyebilir mi?

Diyemez, çünkü ailenin baskısı var, ayrıca mahalle baskısı var.

Mesela çoğu kadın kocası istediği için kapatıyor başını. Kıskanç kocalar dini bu amaç için vesile ediyorlar.

Bence devlet politikası hayati. Ama devlet politikasının oluşması için de siyasi irade lazım. Mesela bizim komşumuz İran’da bu son seçim göstermiştir ki, bütün dini baskılara rağmen, kadınların bir kısmı özgürlük istiyor. Yüzde 38’lik bir seçmen kitlesi çok daha yumuşak, çok daha demokratik bir adama oy kullandı.

İran’daki kadınların canı yandı. Oysa biz şu anda dini özgürlüğü ön planda tutuyoruz. İran’daki kadınlar dini baskıyı çok iyi yaşadıkları için şimdi özgürleşmek için mücadele veriyorlar.

Bu bana şunu hatırlattı. Bir zamanlar Türkiye’de sol şöyle bir tez yürütüyordu: “Var kuvvetle faşizmin gelmesine katkıda bulunalım, çünkü faşizm geldikten sonra onu devirmekle devrim olacak ve komünistler iktidara geçecek.” Şimdi senin söylediğin de bana bunu hatırlatıyor. Yani dini görüştekiler iktidara gelsin, ondan sonra demokrasi gelir düşüncesi çok yanıltıcı çünkü sandıktan çıkan diktatörlükler, fevkalade zor yıkılır. Hitler Almanyası sandıktan çıktı, dünyanın en yüksek okuma oranına sahip millet olan Alman-

lar, tıpış tıpış ırkçı olan ve jenosit yapan bir siyasi partinin arkasından gitmişlerdir. Dolayısıyla böyle hayallere kendimizi kaptırmayalım. “Henüz ciddi bir dini baskı görmedik, görelim de ondan sonra mücadele ederiz” dememek lazım. Şimdi sokakta görüyorsunuz, bu tesettürlü genç kadınlar son derece şık giyiniyorlar, fevkalade güzel renk kompozisyonu çiziyorlar falan. Halbuki dinci görüş bunu yasaklıyor, boşanmayı yasaklıyor, veraseti yasaklıyor, vekâleti yasaklıyor, çok kadını öngörüyor. Şimdi bu genç hanımlar bütün bunları gerçekten istiyor mu? Yoo, hiç böyle bir şey istedikleri yok. Bir yandan Atatürk’ün bütün kazanımları kalsın istiyorlar, ama öte yandan tutucu bir düzen içinde yaşamaya devam ediyorlar.

Peki, kadın meselesini halletmemiş bir toplum olarak sizce Türkiye nereye gidiyor?

Böyle bir öngörü yapmak çok zor, çünkü yarılma payı çok yüksek fakat şöyle düşünüyorum: Türkiye’deki kentleşme ve kadınların eğitim atılımları devam ettiği sürece daha çok kadın çalışma hayatına atılacak. Çalışma hayatına atılan bir yurttaş, aynı zamanda aktif bir yurttaştır yani belli konularda hakkını savunacaktır. Dolayısıyla ben iyimserim, ama yine de çok zor günler görmeyeceğiz diyemiyorum.

Neler olabilir?

Geri tepki olabilir. Mesela Necmettin Erbakan’ınki gibi bir parti yüzde 10’u aşabilir. Çünkü AKP “Biz Müslüman bir parti değiliz, biz muhafazakâr bir partiyiz” diyor, oysa Refah Partisi hiçbir zaman dinsel kimliğini inkâr etmemiştir. Öte yandan yeni kuşakların daha serbest bir yaşam için mücadele edeceklerine inanıyorum.

Peki, göç konusuna ilginiz nasıl başladı?

1963’te Devlet Planlama Teşkilatı, beni Almanya’ya gönderdi. Giden işçiler daha çok Almanya’da bulunuyordu. O sırada Almanya’da toplam 36 000 Türk işçisi vardı, yani sayı henüz çok küçüktü. Benim anadilim Almancaydı. Ayrıca dönemin çalışma bakanı Siyasal Bilgiler Fakültesi hocası, Profesör Cahit Talas’tı. Almanya’daki işçiler üzerine araştırma yapmak için bilgi toplamamı istediler.

Aradan neredeyse 50 yıl geçti, dönüp baktığınız zaman özellikle Avrupa’daki Türklerin durumu daha iyiye mi yoksa daha kötüye mi gitti?

Küçük bir azınlık, asimile olma pahasına, ailesiyle her türlü

Kadın+Siyaset kitabının editörü N. Chowdory ve Hülya Koçyiğit'le birlikte.

bağı kesip, bir Avrupalı ile evlenip, yahut kendi başına yalnız yaşayarak bireysel özgürlüklerini kazandı. Ama bu şekilde hareket eden çok küçük bir azınlık. Büyük çoğunluk Avrupa'ya gittiklerinde daha da baskıcı bir ortam içinde yaşamaya başladılar. Neden? Çünkü Avrupa'nın inanç sistemlerinin sunduğu özgürlükler sayesinde Türkiye'de yasak olan ne kadar tarikat varsa, onlar Avrupa'da çiçek gibi açıldılar. Bu tarikatların amacı Avrupa'yı er geç İslamlaştırmak. Unutmamak lazım, Araplar İber Yarımadası'nı yani bugünkü İspanya'yı geçip Fransa'da Poitiers şehrine kadar geldiler. Emevilerin o zamanki hedefi İslam egemenliğini kurmaktı. Biliyorsun İslam bir cihat doktrinidir, gerektiğinde savaşır, işgal eder. Dolayısıyla İslam'ı cihada dayalı yayılcı bir din olarak da yahut son derece ahlaki normları olan hoşgörülü, yumuşak bir din olarak da öğretebilirsin. İşte Avrupalıları ürküten bu. Mesela bugünkü gazetelerde yazıyor, Hollanda'daki sağcı bir partinin başkanı "Bütün Müslüman göçmenleri memleketten sürelim" diyor. Neden? "Çünkü bizi Müslüman yapmak istiyorlar" diyor.

Türkiye de Avrupa'daki vatandaşlarıyla yeterince ilgilenmedi, "Döviz getirsinler, gerisi önemli değil" diye baktı.

Göç meselesini ihmal ettiğimiz muhakkak. Ben bu konudaki ilk kitabımı 1963'te yazdım, 1964'te Başbakanlık yayını olarak çıktı. O zaman İtalya bize göre çok daha fazla işçi yollamıştı. İtal-

Türk işçilerin sorunlarını konu alan DPT araştırması yaptığı Disburg'da Türk işçileriyle, 1963.

ya göçmen işçiler için mezarlık bile yaptı, özel bir bakanlık kurdu. Yani her türlü tedbiri aldı. Biz yapmadık. Bizim Müslüman ölülerimiz, uçakla geliyor, burada toprağa veriliyor. Aile sahibine fevkalade büyük bir külfet oluyor. Biz Türkiye olarak işçilerin tasarruf sorununu, pasaport sorununu, çocukların eğitim sorununu, diplomaların denklik sorununu görmezden geldik. Bunlar için özel bir teşkilat kurmadık, bugün de hâlâ işleri böyle bölük pörçük halletmeye çalışıyoruz.

Almanya'yı suçluyoruz, ama diğer yandan biz de kendi insanımıza sahip çıkmamışız...

Evet, her iki taraf da, yani hem Almanya hem Türkiye bu insanları birer makine olarak gördü. Zaten şimdi Almanya'da gerçek makineler devrede dolayısıyla artık Ali'ye, Mehmet'e, Fatma'ya ihtiyaç yok diye bakılıyor. Tabii bu zihniyetin ne kadar yanlış olduğunu görenler de var. İsveç ve İspanya gibi ülkeler bu zihniyetin tam tersini savunuyorlar. Ama göçmenler konusunda en radikal tedbirleri alan Hollanda'dır.

Bitmeyen Göç adını taşıyan kitabınızda 50 yıllık bir süreci incelediniz. Bu yarım yüzyılın bilançosunun artılarını ve eksilerini nasıl özetlersiniz?

5 milyon insanımızın dilini, kültürünü, çalışma sistemini bilme-

dikleri ülkelere gidip yerleşmeleri, tasavvur edilenden çok farklı sonuçlar verdi. Olumlu yönü, yurtdışında yetişen üçüncü kuşağımızın olağanüstü yetenekli olduklarını kanıtlamalarıdır. Bugün başta Avrupa olmak üzere Türkiye dışında mesleki uzmanlık alanlarında, girişimcilikte, sanatta, siyasette isim yapmış pek çok gencimiz var. Onlara kamu yaşamının her kesiminde rastlamak mümkün. Bu gençler yaşadıkları ülkenin kendilerine sundukları eğitim olanaklarından faydalandılar; buluşlarıyla, eserleriyle ve yeni fikirleriyle topluma katkıda bulundular. Bilançonun olumsuz yönlerine gelirsek, bir kere giden yurttaşlarımızın çok önemli bir kısmı kendi içine kapandı. Çoğu “ayrılık adaları” halinde yaşıyor, ne kendi ülkelerinde olanlarla ne de dünyada olup bitenlerle ilgileniyorlar. Saatlerini Türkiye’den ayrıldıktan sonra bir daha kurmamış gibiler... Bu türlü kapalı gruplar halinde yaşayan Türklerin gittikleri ülkenin sadece iş alanlarıyla gerçek bir uyum göstermeleri, değer ve dünya görüşlerini değiştirmemeleri özellikle Batılı ülkelerde haksız bir aşağılanmaya, ikinci sınıf vatandaş muamelesine yol açıyor. Bu arada özellikle dini inanç pratiklerine sıkı bir sadakat göstermeleri yabancı düşmanlığı ve İslamofobi denilen olumsuz görüşlere neden oluyor. 1930’larda Avrupa’da küllerinden doğan bir Anka kuşu gibi gösterilen Türkiye Cumhuriyeti, 2000’lere doğru Avrupa Birliği’ni oluşturan ülkeler nezdinde makbul olmayan müstakbel bir ortak olarak görünüyor. Bu yanıltıcı imajda kuşkusuz aşırı muhafazakâr değerlere bağlı Türk yurttaşlarımızın rolü büyük. Ayrıca Batılı ülkelerde tanınan geniş özgürlükler sonucunda etnik ayrışmalar da hızla gelişti. Mesela Kürtler örgütlendiler. Bazı Kürt örgütleri illegal faaliyetlere bile giriştiler.

Türkiye’nin tutarlı bir göç politikası neden olmadı?

Gidenler ilk başta kararlaştırıldığı gibi bir yıl sonunda dönmedi, kendilerine Türk ekonomisine yararlı olabilecek bir eğitim verilmedi. Türkiye’nin en büyük kazancı, o sırada yokluğu çekilen döviz darboğazına yeni kaynaklar yaratılması oldu. Şunu da vurgulamak gerek: Başta Devlet Planlama Teşkilatı olmak üzere ilgili bakanlıklar ortak bir ulusal göç politikası oluşturmadılar. 1961 Anayasası’nın seyahat özgürlüğü sağlayan haklarla birlikte çok kısa bir süre içinde ivme kazanan dış göç bir oldubitti haline dönüştü.

Kitabınızda “Euro-Türk”lerden söz ediyorsunuz. Kimleri

Göçmenlerin geride bıraktıkları aileleri üzerindeki Yozgat Araştırması, 1975.
Soldan; Doğu Ergil, Gül Ergil, Nermin Abadan Unat ve Ruşen Keleş.

kastediyorsunuz? Bu grupta yer alan bireyler nasıl bir role sahipler?

“Euro-Türkler” Türkiye ile olan bağlarını koparmamış olmakla beraber günümüz Avrupası’nda demokratik hak ve hürriyetlerin tümünü ya da önemli bir kısmını benimsemiş kişilerdir. Avrupa’da ve başka kıtalarda yaşayan bu kişiler, kanaat önderi olarak bir yandan kendi yurttaşlarının ses ve isteklerini değişik forumlarda dile getirebiliyorlar, diğer yandan da Türkiye’nin imajına olumlu katkıda bulunuyorlar. Örneğin, Hollanda, Belçika gibi son zamanlarda yabancı düşmanlığı artmış olan ülkelerde genel seçimlerde daha çok Türk kökenli kadın adayların parlamentoya girmesi, Türk kadınına özgür olmayan, ataerkil düzenin kurbanı olarak gösteren olumsuz yayınlara karşı en ikna edici kanıt oluyor.

Sizce Avrupa’da bir Türk düşmanlığı var mı?

Avrupa’nın şu anda bir medeniyet odağı olduğu fikrini oluşturan başlıca etken, ilerleyen İslam’a karşı sürdürülen aydınlanma hareketi. Bu fikir kabul gördü. İşte bu yüzden neden AB’nin bir bakıma hâlâ bir Hıristiyanlar kulübü imajı verdiği daha kolay anlaşılır. Başta kültürel değerlerine ve geleneklerine bağlı olan muhafazakâr Avrupalılar ve Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra elde ettikleri imtiyazlı durumu kaybetmekten endişe duyan yeni Avrupalılarda başgösteren aşırı milliyetçi akımlar, öteden beri var olan yabancı düşmanlığını artırdı.

Yurtdışında yaşayan Türk kadınlarının ezici çoğunluğunun zora dayalı evlilik, aile içi şiddet, onur kırıcı davranış nedeniyle öldürülme, töre cinayetine kurban edildiği haberleri oldukça yaygın... Bu konudaki tablo nedir?

AB, 1960'tan bu yana kamusal ve özel alanda kadınların durumuyla yakından ilgileniyor. Çağdaş hukuk anlayışına aykırı şekilde baskı yoluyla genç kız ve kadınları aile kurmaya zorlamak, aile içinde şiddet uygulamak gibi olaylar günümüz Avrupası'nda kabul edilemez değerlerdir. Göç sonucunda yerleşmiş olan Türklerin önemli bir kısmı geleneklerine sadık kalarak evlenmeyi bireysel tercih yerine iki aile arasında varılan bir anlaşma olarak değerlendiriyor. Bu husus Avrupa'da her vesileyle eleştiriliyor. Ayrıca namus cinayetleri de küçük bir azınlığı ilgilendirdiği halde Türkleri barbar ve görgsüz bir ulus olarak gösteriyor. Medya ise bu olayları genelleştiriyor. İsveç'te bir babanın istemediği bir delikanlıyla evlendiği için öldürdüğü kızın cenaze alayının başında İsveç veliahdı sayılan prenses yürürse, medyanın bu olayı en geniş çapta yayınlaması doğaldır.

Türkiye kendini dış dünyada nasıl daha iyi tanıtabilir?

Bugün yurtdışında etkinlikte bulunan çeşitli sivil toplum kuruluşlarının her biri kendine göre tanıtım, reklam ve propagan-

Göç çalışmaları nedeniyle Almanya'da liyakat ödülü aldı. Ödül töreninde soldan sağa; İlhan Unat, Nermin Abadan Unat, Alman Büyükelçi Dr. Sahm ve Senatör Zeyyat Baykara.

da yapıyor. Bu faaliyetlerin önemli bir kısmı birbiriyle çelişiyor, oysa koordineli olmalı. Sosyal bilimcilerin son yıllarda olağanüstü önem verdikleri ve adını ulusötecilik (*transnationalism*) olarak tanımladıkları olgudan yararlandığını da ileri süremeyiz. Bugün ticari, etnik, kültürel ya da dinsel açıdan sayısız “transnational” ağıımız var. Bunların her biri usta bir koordinasyon yöntemi ile Türkiye'nin tanıtımı için kullanılabilir. Türkiye'nin en az bilindiği ülkeler hangisi diye soracak olursan, Almanya, Avusturya ve İsviçre diyebilirim. Bu ülkelerin üniversitelerinde çağdaş Türkiye odaklı bir araştırma merkezi yok, siyasi meclislerinde ise çok az sayıda Türk kökenli temsilci var.

Senatör Nermin

Siyasetin mutfağında...

Sedef Kabaş: Biraz da siyasi yaşamınızı konuşalım. Senatörlük yaptınız. Siyasi tecrübenizden ne gibi çıkarımlarda buldunuz?

Nermin Abadan Unat: Parlamento'ya kontenjan senatörü olarak seçildim. Daha önce bahsettiğim gibi 1978 yılında Türk Sosyal Bilimler Derneği adına Yeniköy'de, "Türk Toplumunda Kadın" konulu geniş çaplı bir seminer düzenlemiştim. Galiba bu olay senatör olarak seçilmemde rol oynadı. Seminerde sunulan tebliğleri Deniz Kandiyoti ve Mübeccel Kıray'ın önerileriyle birlikte bir kitap haline dönüştürdüm. Bu kitap iki baskı yaptı, sonra İngiltere ve Almanca dillerinde de yayımlandı. Bu seminer sonrasında TRT beni ve Şirin Tekeli'yi bir programa davet etti. Sanırım bunların etkisiyle Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk kontenjan senatörlerini seçerken beni de seçti.

Kontenjandan kaç kişi senatör seçiliyordu?

15 kişi. Aslında bu kontenjan senatörlüğü işlevselliği olmayan bir şey. 1961 Anayasası yapılırken birçok ülkeden örnekler alındı. Kontenjan senatörlüğü İtalya'da uygulanıyor. Bakan olabilecek vasıfları taşıyan kişiler yani gazeteci, sendikacı, emekli büyükelçi, emekli asker gibi kişiler senatör olarak seçiliyor. Bu mekanizma kabine kuruluşlarında ya da başka önemli kamusal görevleri doldurmak üzere tasarlanmış. Bence önemli bir katkı yapabilecek bir mekanizma değil, çünkü seçilenler demokratik bir süreç yani seçmen iradesi yerine atamayla bu mevkiye geliyorlardı. Bir kadın olarak benden evvel Adile Ayda kontenjan senatörlüğü yaptı. Kendisi İstanbul Üniversitesi'nin ünlü tarih profesörü Sabri Maksudi'nin kızı. Adile Hanım, Fransız edebiyatı profesörlü-

ğünden emekli olmuş çok değerli bir isim. Ayrıca Avrasya dediğimiz bölgenin uzmanıdır. Türk tarihiyle çok ilgiliydi, Etrüsklerin Türk kökenli olduğunu iddia etti. Adile Hanım emekli olduktan sonra, Dışişleri Bakanlığı'nın kadrosunda da yer aldı, İtalyan Büyükelçiliği'nde müsteşarlık yaptı. Meclis'e senatör olarak girdiğinde de heyecanlı tartışmalar yapan bir kişiydi. Senatörler altı yıl için seçiliyordu, sürəsi dolunca, yerine ben seçildim.

Neden kontenjan senatörlüğünün bir işe yaramadığını düşünüyorsunuz?

Onursal bir görev olmakla beraber parlamenter yaşamda etkili olma olanağı olağanüstü kısıtlı bir çalışma alanıdır. Bu görevi size devlet başkanı öneriyor, tabii ki reddetmek bir çeşit hakaret olur, dolayısıyla kimse hayır demiyor. Benim bildiğim kadarıyla sadece bir erkek akademisyen bu görevi askerlik yapmamış olduğu için kabul etmedi, zira bunun bir tartışma konusu olabileceğini düşündü. Zaten senatörlük için askerliğini yapmış olma, 40 yaşın üstünde olma ve yüksek tahsil yapmış olma kriterleri aranıyordu. İtalya'da bu sistem hâlâ uygulanıyor mu bilmiyorum ama İtalya'da kabineler çok sık değiştiği için bakan olabilecek özelliklere sahip kişiler senatör olarak el altında bulunsun istiyorlar. Dolayısıyla bu kontenjan senatörlüğü İtalyan siyasi atmosferi için kabul edilebilen yahut yadırganmayan bir husus. Ama Türkiye'de kontenjan senatörlüğünden bakan olmuş hiç kimseyi hatırlamıyorum. Galiba bir tek Mehmet Güneş, Diyanet İşleri'ne bakmak üzere devlet bakanlığı yaptı.

Sizinle beraber senatör seçilen başka kimler vardı, hatırladığınız isimler hangileri?

Benim zamanında Başbakanlık müsteşarlığından emekli Zeyyat Baykara senatör seçilmişti. Bir de amiral Fahri Çoker. Kendisi Fahri Korutürk'ün çok yakın arkadaşıydı. Süleyman Demirel ile Bülent Ecevit'in bir gece içinde konuşup Fahri Korutürk'ün cumhurbaşkanlığı konusunda anlaşmalarında aracılık yapan kişi de zannedersen Fahri Çoker'di. Gazeteci Metin Toker, hukukçu Aysel Baykal, Türk-İş'in başkanlarından rahmetli Halil Tunç hatırladığım diğer isimler. Milli Birlikçilerden de bazı isimlerin değişmez senatör olarak, parlamentoda yerleri vardı. Bunun dışında Senato'nun seçim yoluyla gelmiş 150 üyesi bulunuyordu. Senato'nun temelde kuruluş amacı ekspres kanunların geçmesini önlemektir, çünkü Demokrat Parti döneminde, başbakan gayet

18 Eylül 1978'de Senato'da ant içerken.

hızlı şekilde kanun kaleme aldırtıyordu. Meclis'e gönderdiği kanun teklifleri bir gece içinde hiç konuşulmadan kanunlaşıyordu.

Kaç kişiydi Senato?

150 seçilmiş, 15 de kontenjan olmak üzere 165 kişi. Bir de Milli Birlikçilerin sandalyeleri vardı, toplam 188 kişiydi. Senato'nun kanunları gözden geçirme ve ondan sonra onaylama fonksiyonundan başka bir görevi yoktu. Amerika'daki senatörler eyaletleri temsil eder. Almanya'daki ikinci meclis yerel temsil ile ulusal temsil arasında bir köprü oluşturur. Halbuki Türkiye'de bu böyle olmadı. Türkiye'de sadece yasama adına bir tampon fonksiyonu üstlendi. O bakımdan da başarılı olmadı. Çoğu defa partililerin baskısıyla, tabii onlar çoğunlukta olduğu için onların istediği kanunlar geçiyordu. Yani Senato üstlendiği görevi yerine getiremiyordu. Ayrıca Meclis'in tüzüğü gereği senatörlere son derece sı-

nırlı şekilde söz hakkı veriliyordu. Konuşmacılar listesini göz önüne getirirsen, önce hükümet partisinin seçtiği kişiler, ondan sonra muhalefet partisinin seçtiği kişiler, ondan sonra bireysel kendi adına söz alanlar konuşabiliyordu. Zaten çoğu zaman konular yeteri kadar konuşulmaz. Konuşmalar kesilir. Tabii bu şartlar altında söz almak, konuşmak çok zor.

Peki, siz Meclis'te hiç konuşabildiniz mi?

Ben karar verdim "Madem çok zor şartlar altında söz alma imkânı var, o zaman konuşmalarımı tamamen kadın konularına hasredeceğim" dedi. Tutanaklara bakıldığında görürsünüz, söz aldığım zamanlarda hep kadınlarımızın eğitim düzeyinin ne kadar düşük olduğundan, kız öğrencilerin okulsuz kaldığından bahsettim. Sağlık meselesinde de Türk kadınının bir sürü ciddi sorunları olduğunun altını çizdim. Mesela kadınlarımızda demir eksikliği çok yüksek. Sık sık doğum yaptıkları için çok kan kaybediyorlar. Bizim zamanımızda kürtaja ancak annenin hayatı tehlikeye girerse izin veriliyordu. Halbuki biliyorduk ki piyasada çok yüksek ücret karşılığında birtakım doktorlar bunu yapıyor. Tabii parası olmayan fakir ve çok çocuklu kadınlar birtakım ehliyetsiz insanların elinde ölümle sonuçlanan kürtajlar yaptırıyorlar. Ankara doğumevinde yapılan bir araştırmada ortaya çıkmıştır ki, aile planlaması için başvuran ve tüp bağlatmak isteyen kadınların hemen hepsinin altı yedi çocuğu var. İşte Meclis'te ben buna benzer sorunlar dile getirdim. Bunlar zabıtlara geçti. Bir defa da sıraya girmeden söz aldığımı hatırlıyorum. Gece saat 12'ye çeyrek kala, yani herkesin hafif kestirdiği bir zamanda, aklıvvelin biri bir önergeyi çabucak okutup milletvekillerinin maaşlarına zam maddesini geçirmek istedi. Bunu ben fark edince hemen kürsüye fırladım ve söz almadan, "Bu bizim için çok büyük bir ayıp, Kahramanmaraş ve buna benzer kanlı olaylar cereyan ederken, bu kadar insan dışarıda can verirken, bizim kalkıp kendi kişisel maddi durumumuzu düşünmemiz büyük ahlaksızlıktır, reddini istiyorum" dedim. Bu önerge böylece reddedildi.

Siyaset bilimci olarak, siyasetin içinde yer almak sizi mutlu etti mi?

Ben senatörlüğe 1978'in eylül ayında seçildim. Tesadüfen 18 eylül 1978'de, yani benim yaş günümde, Meclis'te yemin ettim. 12 eylül 1980'e kadar yani iki sene görev yaptım. Ama parlamento hayatına hiç ısınmadım. Diyeceksin ki, "Ama işin mutfağına gir-

diniz, yemeklerin nasıl pişirildiğini gördünüz”. Bir kere mutfak dediğin şey komisyonlardır. Komisyonlarda bir ölçüde yapılanları takip etmek mümkün, fakat bizde siyaset esas itibarıyla koridorlarda yapılıyor. Meclis koridorlarındaki fiskoslar, birtakım özel konuşmalar siyasetin rengini belirliyor. Benzer şekilde kadınların politikaya fazla heveslenmemelerinin bir sebebi de birçok konunun rakı sofrasında kararlaştırılıyor olmasıdır. Bence bu kültür pek değişmedi. Bugün bile bir kadın siyasette var olmak istiyorsa bunu göze almalı.

Senatör Nermin Abadan Unat olarak ne gibi icraatınız oldu?

Ben bir parti mensubu olmadığım için Meclis'te daha çok bir gözlemci olarak yer alıyordum. Aldığım maaşı nasıl hak ederim, nasıl faydalı olabilirim diye düşündüm. Meclis'in kütüphanesiyle ilgilenmeye karar verdim. Gözümün önündeki model Amerika'daki kongre kütüphanesi. O zamanlarda bu kütüphanede 22 milyon cilt kitap vardı, bugün sayısı daha da arttı. 1985 yılında Washington'da ders verdiğim zaman oraya sık sık gidiyordum. Bütün stoklar açık, insan istediği yere girebiliyor. İstedığınız kitabın ismini bir kâğıt parçasına yazıyorsunuz, ondan sonra bu kâğıdı metal bir kutunun içine atıyorsunuz. Kongre Kütüphanesi, yerin altı yedi kat altında, her katta görevliler var. Kutu aşağıya indiriliyor ve onlara ulaştırılıyor. Onlar kitabı bulup kutunun içine koyuyorlar ve kitap yukarı çıkarılıyor. 22 milyon kitabın içinden istediğiniz kitabı bulmaları 15 dakika sürüyor. Mesela Kongre Kütüphanesi'ndeki bilgisayara kendi adımı yazınca karşıma kitaplarım çıkıyordu. Sadece İngilizce değil, Türkçe yazdığım kitaplar da önüme çıktı. Demek ki her dilde çıkan her kitap, bu kütüphaneye geliyor. Kongre Kütüphanesi hakkında bir sene konuşsam yetmez. Zaten biliyorsunuz bir üniversiteyi üniversite yapan ya da bir parlamentoyu parlamento yapan kütüphanedir. Bilgileri oradan alıyorsunuz, ona göre daha iyisini yapıyorsunuz.

TBMM'nin kütüphanesi ne durumdaydı?

Kütüphaneye gittim baktım, kitaplar çok eski ve doğru dürtüst tasnif edilmemiş. Meclis'in Kütüphane Komisyonu'nda kimler var diye baktım. Üyelerden biri Korkut Özal'dı. Muhafazakâr, dindar bir kişiydi ama merhabanı vardı. Kendisine “Eski meclis binasından bir sürü kitap geldi, bunlar demirbaşa geçmemiş. Bunları demirbaşa geçirelim” dedim. Hakikaten eksik olmasın gayet saygılı bir kişiydi. Birlikte aşağıya indik, baktık. Mesela İkinci Dünya Sa-

vaşı'nın bitiminde yapılan barış görüşmelerine ilişkin Birleşmiş Milletler'in tutanakları var. Bunların hepsi böyle yerlerde sürünüyor. Daha eski, eski Türkçe basılmış kitaplar var, onlar da böyle fevkalade ihmal edilmiş vaziyette. Takriben 15 000 kitap bu durumdaydı. "Bunu mutlaka düzeltmemiz gerekiyor. Bütçeye ödenek koymak lazım, memur almak lazım ve çağdaş bir yaklaşım lazım" dedim. Amerikan Sefareti'nin kültür ataşeliğine gittim, "Bize altı aylık ya da bir senelik burs verir misiniz, kütüphanenin müdürünü Washington'a gönderelim, bir meclis kütüphanesi nasıl organize edilir, bizzat yerinde görsün" dedim. Hemen kabul ettiler ve bursu verdiler. Fakat Kütüphane Müdürü Hilmi isminde biriydi. Sanırım MHP milletvekiliydi ve bu bursa hiç ilgi göstermedi. Ben tabii çok safım, sonradan öğreniyorum ki, kütüphanenin kadrolarını partiler parselleşmişler, kendi adamlarını ileri sürmek suretiyle tayin ettiriyorlardı.

"Kütüphane müdürü MHP'liydi" diyorsunuz. Peki, milliyetçilik biraz da milletin, devletin malına sahip çıkmak değil midir?

Efendim, bu şahsın İngilizce bilmediği de sonradan ortaya çıktı. Netice itibariyle bu burs yandı, kimse gitmedi. Yalnız şunu söyleyeyim, 1983'ten sonra Meclis'e gelenler daha farklı davranmışlar. Şimdi çok yüksek sayıda kitap bilgisayara geçmiş vaziyette. Yani epey düzelmiş. Ama maalesef bu kütüphane hâlâ halka kapalı. Mesela Amerika'da Kongre Kütüphanesi'ne kimliğinizi gösterdiğiniz zaman girebilirsiniz. Yani sokaktaki adam da kimliğini göstermek suretiyle orada gidip kitap okuyabiliyor. Türkiye'de ise Meclis kütüphanesi sokaktaki vatandaşa kapalıdır, parlamenter olmayan giremez. Ben Meclis'in Kütüphane Komisyonu'na seçilmek istedim, ama seçimi kaybettim. Kazanan Ahmet Şenel adında Adana milletvekili bir zat oldu. Ahmet Bey'in kitapla hiç alakası yoktu. Ama o dönemde Meclis binasında oda darlığı vardı. Hiçbir milletvekilinin odası yoktu. Dolayısıyla en gözde yerlerden biri Meclis kütüphane başkanının odasıydı, çünkü milletvekilleri o odaya kapanıp kulis yapabiliyorlardı.

1979 yılı Meclis'in bir türlü cumhurbaşkanı seçemediği yıl. Zaten sonrasında meclis filan kalmadı, askeri darbe oldu. Meclis'te o sıralarda neler yaşandığından biraz bahsedebilir misiniz?

Aralarındaki çekişmelerden dolayı partiler genel kurula girmiyorlardı. Girmemek suretiyle Meclis'i bloke ediyorlardı. 1979'un

sonuna doğru cumhurbaşkanı seçiminin geleceği belli. 61 Anayasası'nın bence büyük eksikliklerinden biri, cumhurbaşkanı seçimini ayrıntılı biçimde ele almamış olmasıdır, böyle gelişigüzel bir havaya bırakmış. Başka ülkelerde cumhurbaşkanı ister halk, ister parlamento seçsin, aday olan kişiler üzerinde, bir süre konuşmalar, tartışmalar olur. Adayları tanıtma faaliyeti olur, bir gece içinde bir kişi ortaya çıkıp cumhurbaşkanı olmaz. Mesela Fahri Korutürk böyle cumhurbaşkanı olmuştu. Demirel ve Ecevit, bir gecede Amiral Korutürk ismi üzerinde anlaşmışlardı, yani Korutürk hakkında hiçbir tartışma yapılmadı. İşte esen hava yine aynıydı yani meclis bir meçhule doğru gidiyordu. 5 nisanda cumhurbaşkanının süresi doluyordu, ama ortada doğru dürüst bir aday yoktu. Bir ara Milli Birlikçilerden olup daha sonra CHP'ye geçen Muhsin Batur yani Enis Batur'un babasının adaylığı söz konusu oldu. Batur'un cumhurbaşkanı seçilmesi konusunda hem Adalet Partisi'nden hem Halk Partisi'nden hem kontenjan grubundan destek vardı. Yani seçilebilirdi fakat Ecevit ve etrafındaki çok yakın birkaç arkadaşları tekrar asker kökenli bir cumhurbaşkanının olmasını istemediler. Batur, 12 Mart'ta darbe teşebbüsüne dahil olmuş, Esenboğa üzerinden Hava Kuvvetleri uçaklarını uçurmuş biriydi. İşte Batur'un cumhurbaşkanı olmasını istemeyen bu beş kişiye, nadir kuşlardan olan "kelaynaklar" adı takılmıştı. 5 nisan günü Meclis'e gitmeden önce bir benzin istasyonuna girdim. Benzin istasyonunun sahibi, eşim İlhan Bey'in öğrencisi, tanıdık. Girdim, benzini aldım tam hareket edeceğim, o sırada bu genç adam önüme fırladı ve "Hoca Hanım, bugün Meclis'te oylama var, sakın o komünistte oy vermeyin" dedi. "Kim o komünist?" dedim. "Kim olacak Muhsin Batur" dedi.

Bu toplumda insanlar genelde kızdıkları, sevmedikleri kişilere hemen "komünist" diye damga vururlar ya, o hesap herhalde...

Neyse Meclis'e gittim, oylama yapıldı ve Muhsin Batur altı oy farkıyla cumhurbaşkanı seçilemedi. Yani Ecevit ve "kelaynaklar" lehte oy vermedi. O gece Fahri Korutürk, ailesini de alıp Çankaya Köşkü'nü terk etti. İhsan Sabri Çağlayangil, Senato başkanıydı, cumhurbaşkanlığına o vekâlet etti. Ondan sonra meşhur nafille turlar başladı. Hem Süleyman Demirel hem Bülent Ecevit olmayacak isimleri aday gösteriyorlardı. Mesela bir ara Adalet Partisi, İstanbul'da sıkıyönetim komutanı olarak görev yapmış ve bir sürü zalim kararlar almış olan Faik Türün'ü aday gösterdi. Tabii

bu adayların ciddiye alınması mümkün değildi ve çok az oy çıkıyordu. Fakat toplantılar devam ediyor, beni fevkalade rahatsız edecek biçimde mevsim ilerliyor, havalar ısınıyor, Meclis idari işleriyle uğraşanlar, Meclis'in bahçesinde sanki gitmeyecekmiş gibi bir hava içinde çadırlar, masalar kuruyorlardı. Meclis oturumlarına neredeyse hiç kimse girmiyor, dışarıda çay kahve içiyorlardı. Sadece Erbakan konuşacağı zaman herkes genel kurula doluşuyordu. Âdeta bir temsil, bir tiyatro varmış gibi Erbakan'ın konuşmasını dinlemeye geliyorlardı. Tabii Erbakan'ın da konuşma tarzı acayıpti. Neyse uzatmayayım, bir siyaset bilimci için mevcut insanlar son derece sorumsuz davranıyorlardı. Bir de herkes cumhurbaşkanlığının kendisine teklif edileceği beklentisine girmişti.

Neden herkes kendisinin cumhurbaşkanı olacağını sanıyor?

Şöyle açıklayayım, gazetecinin biri bana, "Sizce kim cumhurbaşkanı olacak?" diye sordu. Ben de, "Ben ve Sevil Hanım'dan başka herkes aday olabilir" dedim. "Bu ne demek?" diye sorunca, "Ben olamam çünkü Türkiye'nin siyasal kültürü, demokratik olgunluk derecesi bir kadına cumhurbaşkanlığı teklif edecek duruma gelmemiştir. Sevil Hanım ise çok çalışkan ve saygın bir milletveklimiz, ama hem bir kadın hem de henüz 40 yaşında değil. Dolayısıyla bizim dışımızda Meclis'teki herkes aday olabilir" diye açıkladım. Nitekim doğruyu da söylemişim. Allah rahmet eylesin, çok sevdiğimiz ve saygı duyduğumuz, asli hukuk profesörü olan Gündüz Ökçün vardı. Sonra Dışişleri bakanı oldu. Bir gün koridorda konuşuyoruz, koluma girdi ve bana usulca "En sonunda bana gelecekler" dedi. O zaman ben iyice anladım ki, herkes gönlünde bir aslan besliyor. Gündüz fevkalade muhterem bir insandı ama siyasetin girdisini çıktısını bilemeyecek kadar kısa bir parlamenter hayatı vardı. Yani böyle bir mevkiye önerilmek için siyasette 10-15 sene çalışmış olmak lazım. Netice itibarıyla ben her iki partiyi de 12 Eylül'den sorumlu sayıyorum. Ne Halk Partisi ne de Adalet Partisi ciddi şekilde bir araya gelmek için çaba sarf etti. Üstelik dışarıda büyük çatışmalar oluyor, sokaklarda kan akıyordu. Süleyman Bey, İhsan Sabri Bey'i aday göstermiş olsaydı, büyük bir olasılıkla seçilirdi ve 12 Eylül darbesi olmazdı.

Demirel, sizce İhsan Sabri Çağlayangil'i niye aday göstermedi?

Bence başarılı bir gazeteci gidip bunu Süleyman Bey'e sormalı.

TBMM'de yapılan bir panel vesilesiyle genç siyaset bilimci kadınlarla.
Soldan; Serpil Sancar, Nermin Abadan Unat, Ayşe Ayata, Ümit Cizreli.

Bunun yanıtını ben de öğrenmek isterim. Neyse bu arada haziran geçti, hâlâ nafîle turlar devam ediyor. Temmuzta geldik ve eşim İlhan Bey'le Akçay'a tatile gittik. Tabii bir oturum olursa Ankara'ya dönerim diye düşündüm. Gerçekten bir sabah gazeteden öğrendim ki, Meclis toplanacak. Hemen koştum, bir otobüs şirketinden Ankara için bilet alacağım. Adam bana "Yer yok" dedi. "Nasıl yok, en öndeki koltuğun bir yanı boş" dedim. Meğer o koltuğu bir erkek yolcu satın aldığı için yanındaki koltuğu bana vermek istemiyormuş. Nasıl sinirlendim anlatamam. "Bu ülkede kadın erkek yan yana oturuyor mu, bu ülke laik bir ülke değil mi?" diye adama çıktım. Neyse münakaşa sonunda o yeri aldım, ama olağanüstü şekilde kazdım. Ankara'ya geldim, yine bu nafîle seçimler devam ediyor. O sırada oğlum Amerika'da okuyordu, tatil için Türkiye'ye gelmişti. 25 ağustosta, Amerika'ya döneceği gün sabah çok erken bir saatte onu havaalanına götürmek üzere yola çıktım. Oturduğum apartmanda oğlumun bir arkadaşı vardı, ona da bizimle gelmesi için ricada bulundum, çünkü yalnız dönmek istemedim. O sabah hep beraber arabaya bindik, Esenboğa'ya giden yolun başında bir de baktık ki, eski lastikleri yan yana koyup yakmuşlar yani ateşten bir barikat kurmuşlar, geçmek mümkün değil. Fevkalade paniğe kapıldım, oğlum uçağı kaçırarak diye çok endişelendim. O sırada Lufthansa'nın küçük bir minibüsü geldi, yolcuları taşıyor. Yolun aşağısına doğru bir çukur var, o çukura girdi ve yolun ilerisine çıkabildi. Ben de aynı şeyi yaptım ve barikatı bu şekilde geçebildik. Neyse havaalanına girdim, baktım ki, yerin bir tek kare mermeri bile gözükmüyor, çünkü bütün yolcular yerde yatıyor. Sıkıyönetim nedeniyle herkes geceyi havaalanında geçirmek zorunda kalmış. "Polis yok mu?" dedim. Bir

tek memur bulamadım. Sonunda uykulu muykulu bir polis çıkageldi. “Nedir bu hal, siz karışmıyor musunuz?” diye sordum. “Efendim biz karışmıyoruz. Sıkıyönetim karışıyor” dedi. “Bakın şimdi telefonu açacaksınız ve polise haber vereceksiniz. Esenboğa’ya giden yolun başında ateşten bir barikat var. Oradan geçecek olan insanlar için bir tehlikedir” dedim. Zorla telefon açtırdım. Karşı taraf ne dedi bilmiyorum. Oğlum uğurladım ve dönüşte gördük ki, barikat kalkmış. Fakat hâlâ kendi kendime şu soruyu cevaplandıramıyorum: “Sıkıyönetim niçin hiçbir tedbir almadı?” Bunun cevabı yok. Zaten çok kısa bir zaman sonra 12 Eylül oldu.

Darbe sizin için sürpriz oldu mu?

Sürpriz değildi, sadece zamanlaması sürprizdi çünkü böyle devam etmeyeceği belliydi. Dolayısıyla benim vardığım sonuç sıkıyönetimin darbeye yeşil ışık yaktığı yönündedir.

12 Eylül 1980 günü ne yaptınız?

Evden çıkmadık. En çok üzüldüğüm şeylerden biri benim kadar askeri müdahaleye karşı olan birinin, televizyonda o nafile turları gösteren filmde sürekli görünmesidir. 214 defa oylama yapıldı, bu haberi verirken sürekli beni ve benim dışımda beş on kişiyi oy verirken gösterdiler, televizyon sürekli bu görüntüleri yayınladı. Buna çok canım sıkıldı. Canımı sıkıyan bir başka konu da şudur. Kanuna göre benim fakülteye dönme hakkım vardı. Daha 67 yaşını doldurmamıştım. Fakat profesör olduğum için üçlü kararnameyle dönebiliyormuşum. Senato’dan da bir karar çıkması gerekiyormuş. İş Millî Eğitim bakanına, oradan da devlet başkanına gitti, dolayısıyla benim yeniden fakülteye dönüşüm bir seneye yakın sürdü. 12 Eylül’de çok büyük haksızlıklar yapıldı, birçok insan fakülteden istifa etti. Bir kısmı yurtdışına gitti. Orhan Aldıkaçtı’ya hazırlattıkları anayasa da hemen hemen hiç tartışılmadı.

Yapılan referandumu nasıl yorumluyorsunuz?

Referandumda halk sivil hayata geçmek için oy verdi. Yoksa anayasanın otoriter bir anayasa olduğu çok açık. Referandumdan önce YÖK kuruldu. YÖK’ü bir sürü akademisyen arkadaş protesto etti veya istifa etti. 1402 sayılı kanunla da bir sürü arkadaşın görevine son verildi. Bu zaman dilimi baştan aşağıya hüzünlü yıllar.

12 Eylül’ün Türkiye’yi geri götürdüğünü düşünüyor musunuz?
Türkiye’yi şüphesiz geri götürdü, bu konuda en ufak bir tered-

düt yok. Bütün siyasi partilerin kapatılması, partilerin hepsini sıfırdan yeniden başlatmaları, Erdal İnönü'nün sosyal demokrat bir parti kurma isteğinin reddedilmesi demokrasiye giden yolları tıkadı. Ama 1983 seçimleri cuntayı gerçekleştiren kişilerin beklentilerinin tam tersine sonuç verdi. Onlar kendi arkadaşlarına kurdurdukları partinin kazanacağını zannettiler. Halbuki Anavatan Partisi'nin seçimleri kazanmasıyla yeni bir dönem başladı. Bu dönem Türkiye'nin ekonomik yapısını tamamen değiştirdi, ülke dış dünyaya açıldı. Tökezleyen devlet yapısı tasfiye edildi, Türkiye'nin ekonomik dinamizm kazanması sağlandı. Tabii Turgut Özal'ın dönemi aynı zamanda örtülü muhafazakârlık akımının başladığı yani takunyalıların söz sahibi olduğu bir dönemdir. Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalıştığı yıllarda Turgut Özal abdest almak için koridorlarda takunyayla dolaşmış. Onun için onun ve arkadaşlarının adı takunyalılarıydı. Güttükleri politika melazım bir politikaydı. Bir taraftan Turgut Bey'in eşi Semra Hanım liberal bir kadın görünümü veriyor, puro ve içki içiyor, diğer taraftan ise Nakşibendi tarikatının öğretilerinin yaygınlaşmasına yardımcı olunuyordu. İşte bu dönem aynı zamanda Türk-İslam sentezinin ortaya atıldığı dönem. Bu Özal'ın ölümüne kadar devam etti. Ondan sonra Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanı olduğu dönem başlıyor. Süleyman Bey'in en az partizan olduğu dönemdir yani halkın, milletin cumhurbaşkanı olmaya çalışmıştır. Koalisyon hükümetlerinde ise olumlu olarak söyleyebileceğimiz şey, Hikmet Sami Türk'ün adalet bakanı olduğu dönemde Türk Medeni Kanunu'nun yeniden gözden geçirilip, günümüz şartlarına uygun hale getirilmesi ve ardından Meclis'te kabul edilmesidir. Böylece Medeni Kanun'daki "koca ailenin reisidir" maddesi kalktı. Kadının katkısı kabul edildi. Kadının birçok hakkının altı çizildi. Ancak evlilikte mal ayrılığı rejimi sadece yeni evliler için söz konusu edildi, bu da büyük bir haksızlık oldu.

Böylece Meclis'teki milletvekilleri kendilerini korumuş oldu...

Evet, bu çok büyük bir haksızlık oldu çünkü asıl korunması gereken nesiller güme gitti. Türkiye'de mevcut evli çiftlerin içinde kadınların mal mülk sahibi olma oranı zannedersen sadece yüzde beştir.

Siyasi analizler

Dünden bugüne kritik siyasi dönemeçler...

Sedef Kabaş: Bir siyaset bilimci olarak bazı kritik siyasi olayları yorumlamanızı rica edeceğim. Mesela 1959 yazında kritik bir toplantıya katıldınız, değil mi?

Nermin Abadan Unat: Evet, haziran sonu Columbia Üniversitesi'nin işbirliğiyle İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi bir araya gelerek, Kilyos'ta, bir anayasa semineri düzenlendiler. O seminere katılanlar arasında Hüseyin Nail Kubalı, Ali Fuat Başgil, Vakur Versan, Bahri Savcı, Tahsin Bekir Balta ve Yavuz vardı. Amerikan tarafından ise Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında anayasa metnini hazırlayan Walter Gellhorn ve Charles Fraenkel vardı. Columbia Üniversitesi'nden çok önemli üç dört Amerikalı profesör daha gelmişti. Basına ve halka kapalı bir seminerdi. Türk demokrasisinin gelişmesi için nasıl bir anayasa yazılması gerektiği üzerinde duruldu. Üç gün boyunca yargının bağımsızlığı, anayasa mahkemesi, dengeli bir seçim kanunu, bir senatonun kurulması, ekspres kanunların önüne geçmek gibi konular ele alındı. Biz Mümtaz Soysal ile birlikte gece gündüz tercümanlık yaptık. Bu seminerde konuşulanlar 1961 Anayasası'nın bel kemiğini teşkil etti. 1961 Anayasası'nın şeceresinde Amerikan liberal devlet tasavvurunun önemli unsurları yatıyor.

1961 Anayasası'nın Türkiye'ye bir beden bol geldiği yorumuna katılıyor musunuz?

Bir kere bunu söyleyen adam Nihat Erim'dir. Bu noktada Nihat Erim'in kişiliğine de bakmak lazım. Ben kesinlikle üniversitelerde siyaset psikolojisinin okutulması gerektiğine inanıyorum. Çünkü ister Bush olsun, ister Obama olsun, ister Sarkozy olsun,

1961 Anayasası'nın çatısının tartışıldığı Kilyos semineri, temmuz 1959.

Soldan; Columbia Üniversitesi'nden Walter Gellhorn, Yavuz Abadan, bir akademisyen, Bahri Savcı, İsmet Giritli, Hüseyin Nail Kubalı, Vakur Versan, Tarık Zafer Tunaya, Mümtaz Soysal, önde oturan ise Sulhi Dönmezer.

ister Adnan Menderes olsun yahut başka herhangi bir siyasi şahsiyet olsun, o kişinin psikolojik özellikleri, alınan kararlara damgasını vurur. Gelişmiş parlamenter sistemlerde dahi, liderlerin kişilikleri siyaset dünyasını şekillendirir. Mesela Tony Blair ile Gordon Brown'u mukayese edin. Aralarındaki en büyük fark, kişilik farkı. Tony Blair'de şeytan tüyü vardı, belagati, konuşma kapasitesi, kelimeleri doğru zamanda doğru yerde kullanması sayesinde insanları rahatlıkla ikna etmesini biliyordu. Brown'da bu eksik. Atatürk'ün karakteri de Türkiye'nin kaderinin çizilmesinde büyük rol oynamıştır. Kesinlikle alelade bir lider değil. Celal Bayar da çok önemli bir kişilik. Mesela Yassıada duruşmaları sırasında, hâkim karşısındaki tutumu dikkate değerdir. Adnan Menderes son zamanlarda zavallı bir hale gelmişti. Yani olanlara dayanamadı. Bu arada yapılanları şiddetle kınadığımı belirtmek isterim. Ama Celal Bayar, eski bir komiteci olarak, Ege'nin efeliğini yapmış biri olarak, boyun eğmedi. Nihat Erim de güçlü bir elitist çizgiye sahipti. Aydın kesimi, halktan ayrı kalması gereken bir zümre olarak görüyordu. "Bir ülkeyi seçkinleri yönetir" düşüncesindeydi. Tabii bu büyük bir yanılğı. Ayrıca bu düşünce demokrasi ile hiç bağdaşmıyor. Nihat Erim'in inanmış bir demokrat olduğunu söylemek biraz güç. Evet, seçim öncesi Türkiye'ye nispi temsil sistemini öneren oydu. Ancak bunu yapmasının nedeni,

Halk Partisi'nin iktidarda kalmasını istemesiydi. Halbuki gerçekten inanmış bir demokrat olsaydı, halk partisinin demokrasinin temel unsurlarını kendine mal etmiş bir parti olmadığını görürdü.

Kendisi 12 Mart sonrası başbakan oldu...

Evet, çünkü 12 Mart'ta Silahlı Kuvvetler'in parlamentoyu feshetmeksizin, yeni bir iktidar partisi, yeni bir hükümet kurma teşebbüsü vardı. Nihat Erim otoriter idari tedbirlere taraftar olan bir şahıs olduğu için başbakan olarak tercih edildi. Mesela Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş, çok sert tedbirler alıyordu. Ben o sırada Basın Yayın Yüksek Okulu müdürüydüm. Sadi Koçaş'ın kızları da, Basın Yayın Yüksek Okulu öğrencileriydi. Beni bir gün telefonla aradı ve "Öğrenciler olayları fazla protesto ediyorlar, siz bu konuda nasıl bir tedbir alıyorsunuz?" diye sordu. Ben kendisine, "Öğrencilerin düşüncelerini kontrol edecek bir mekanizmaya sahip değilim, genç insanlar, siyaset bilimi okuyorlar, elbette farklı görüşleri olacak, bunlara karşı da herhangi bir şey yapabilecek durumda değilim. Kızlarınıza gelince de, kızlarınızın derslere daha sık gelmelerini tavsiye ederim, çünkü devamsızlıkları çok" dedim.

82 Anayasası, daha da devletçi bir anayasa ve şu sıralarda bu anayasanın değişmesi tartışmaları yapıyor. Belki de mevcut hükümete duyulan güvensizlikten ötürü bazıları buna karşı çıkıyor. Siz ne düşünüyorsunuz?

Türkiye'nin 1876, sonra 1921, sonra 1924, sonra 1961, sonra 61 Anayasası'nın değiştirilmiş biçimi, sonra 1982 Anayasası olmak üzere altı tane anayasası olmuştur. Bunların içinde Türkiye'ye bir ölçüde demokrasiyi getirebilecek olanı kuşkusuz 61 Anayasası'ydı. Mükemmel miydi, hayır, değildi. Kusurları vardı, ama geliştirilebilirdi. Ancak toplum içindeki güçleri dengede tutan, çoğulcu bir espriyle yazılmış bir anayasaydı. Toplumun değişik gruplarına ifade özgürlüğü tanıyan bir anayasaydı. Özerklik tanıdığı kurumlar vardı. Bir kuruma özerklik vermek demek, kendi kendine karar verme yetkisini vermek demektir. Yargıya karar verme hakkını tanıyor, Anayasa Mahkemesi'ne bir nevi anayasayı kontrol yetkisi veriyor, TRT'yi özerk kılıyor, üniversiteleri özerk kılıyor.

Bugün, 1961 Anayasası gibi liberal ve özgürlükçü bir anayasayı Türkiye hak etmiyor mu?

Elbette fazlasıyla hak ediyor, ancak şöyle de düşünmek gerek. 1961 Anayasası'nı hazırlayan bir kısım kafalar, demokratik dü-

şünceye gönül vermiş kişilerdi. Onlar hukuk devletini teminat altına alacak bir anayasanın demokrasiyi kökleştirmek için yeterli olacağına inanmışlardı. Ancak böyle bir anayasanın işleyebilmesi için eğitimin toplumun tüm katmanlarına yayılmış olması gerekiyor. Çevre-merkez ilişkisinin iç içe eklemlenmesi gerekiyor. Oysa bugün hâlâ merkez, yarı çevre ve çevre var. Yani Güneydoğu'da, Harran Ovası'ndaki köyler ile Diyarbakır eklemlenmiş değil. Diyarbakır'daki üniversite oldukça iyi bir üniversite, hatta Harran'da da bir üniversite var, ama köyler ile bu üniversiteler arasında herhangi bir buluşma noktası yok. Yani bir ülkenin bir anayasayı tümünden taşıyabilmesi için bu üç dairenin, çevre, yarı çevre ve merkezin iç içe girmesi, entegre olması gerekiyor. Bunu biz yapamadık.

Yani "Vatan bütündür, bölünmez" söylemleriyle olmuyor bu iş. Sosyolojik, ekonomik ve kültürel olarak bir bütün olması lazım memleketin. Sizce biz bunu neden gerçekleştiremedik?

Maalesef, Türkiye'nin idari teşkilatı ülkeye demokratik bir akıl getirmedi. Aşırı merkeziyetçi kaldı. O bakımdan ben, ileri sürülenin aksine, toplum olarak ileri gittiğimizi, ama iktidar anlayışı bakımından geri gittiğimizi düşünüyorum.

Bunu biraz açıkla mısınız?

Mesela, Ankara'da Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nün yaptığı çeşitli hafriyatlarda bir sürü fosil bulundu. Bu fosiller bir müzede sergileniyor. Bu müze, Tabii Bilimler Müzesi olarak açılabilir. Açıldığı zaman evrim teorisinin doğruluğu da ortaya çıkar. Ama hâlâ bekliyoruz, bu müze hâlâ açılmadı. Yani biz nerede duruyoruz, bilimsel, evrensel değerlere sahip miyiz, değil miyiz?

Sadece iktidarlar mı bundan sorumlu? Türk toplumu da genelinde muhafazakâr ve dini değerleri ön planda tutan bir toplum değil mi? Ne zaman bilimi, ilimi kucakladı ki?

Evet, çağdaş anlamda dini değerlere önem veren bir toplum değiliz çünkü öyle olsaydık, İslami felsefeyi özümsemiş olurduk, bu felsefenin ufuklarını genişletmiş olurduk; oysa bugünkü uygulamalar daha çok şekilsel. İlgilendiğimiz şeyler, saç baş, kılık kıyafet, yeme içme. Düşünce dünyasını genişleten, kişiyi mezheplerin ötesine taşıyan felsefeye önem verme yerine "habitus" yani günlük yaşamdaki uygulamalar değerlerimizi belirliyor.

1998 Cumhuriyet gazetesi Aydınlanmacı Kadınlar Ödülü'nü
Ahmet Taner Kışlalı'dan alırken.

AKP'nin yükselişi konusunda ne düşünüyorsunuz?

Turgut Özal'ın getirdiği ekonomideki yeniden yapılanma, dış açılma, Anadolu aslanlarının birdenbire parlaması, Kayseri, Denizli, Adana, Gaziantep gibi şehirlerin astronomik bir süratle büyümeleri, yeni bir burjuvazi sınıfının ortaya çıkmasına neden oldu. Farklı bir modernleşme yarattı. Muhafazakâr ailelerde yeni tüketim alışkanlıkları başladı. Geçenlerde Bursa'ya gittim. Bütün şehirde, beş yıldızlı oteller dışında, bira satılması dahi yasak. Bunun benzeri Anadolu'nun diğer şehirleri için de fazlasıyla geçerlidir. Mesela, geçen sene ailemle beraber Kapadokya'ya gittim. Torunumla beraber balon seyahati yapmak istiyordum. Önce uçakla Kayseri'ye gidiliyor. Kayseri'de hiçbir yerde içki içilmiyor, içki içmek isteyen kişinin turistlerin geldiği Kapadokya'ya gitmesi gerekiyor. Aynı şekilde Balıkesir'de, kadınların siyasete atılması için çalışan KADER'in organize ettiği bir konferansa konuşmacı olarak davet edilmişim. Akşam "Sizi yemek için çok özel bir yere götüreceğiz" dediler. Bir de baktım ki şehir dışında orman mühendislerine ait böyle saklı, küçücük bir lokal. Lokalin üst kattaki bir odasına götürdüler, daha büyük odada erkekler oturuyordu. O küçücük odada bize akşam yemeği yedirdiler. Balıkesir gibi büyük bir şehirde, belki içki içmek isteriz diye, bizi götürecekleri bir yer yoktu. Zaten sorun sadece içki de değil, sorun kadın oluşumuz. Yani Anadolu şehirlerinde akşam iki hanım dışarı çı-

kıp bir yerde yemek yiyemez. İşte bu tarz modernleşme Turgut Bey'in zamanında başladı ve bugün iyice alan kazandı. Bu eğilimi en açık biçimde Prof. Dr. Binnaz Toprak "Türkiye'de Farklı Olmak" adlı saha araştırmasıyla ortaya koydu, egemen bağınazlığın parametrelerini gösterdi.

Yani daha zengin ama daha da muhafazakâr...

Evet, daha muhafazakâr. Ama her zaman söylüyorum, bu gelişmede dış dinamiklerin de büyük rolü var. Amerika'da faaliyetini sürdüren bir tarikat başını hesaba katmıyorum. O bütün dünyada yaygınlaşıyor. Fakat dış göç de önemli bir etken, çünkü Türkiye'de radikal dinci görüşleri serbestçe örgütleyemeyen kişiler, dışarıda örgütlenme fırsatı buldular. Bunun en güzel örneği Kaplanlılardır. Mesela, Almanların sözlüğünde Köln karnaval başkentidir. Türklerin sözlüğünde ise Avrupa'nın Mekkesi, çünkü Kaplanlıların merkezi orada. Benim Köln'de bulunduğum kısa ziyaret sırasında, 5 000 kişilik bir spor salonunda bir güç gösterisi yapmışlardı. Üyeleri oyuncak Kalaşnikof silahlarla spor salonunun içinde yürüyüşler yapıp Türkiye'de İslam Cumhuriyeti kuracaklarını ilan etmişlerdi. Oysa Almanya ve Türkiye, NATO çerçevesinde müttefik. Türkiye Cumhuriyeti laik demokratik bir sosyal hukuk devleti. Bu devleti lağvetmek isteyen bir kişiye Almanya kendi topraklarında böyle faaliyetlerde bulunmasına göz yumdu. Türkiye'ye dönünce, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin yönetim kurulu üyeleri olarak Türkan Saylan, Necla Arat, Aysel Çeliker gibi arkadaşlarla beraber Alman cumhurbaşkanına ortak bir mektup yazdık. Böyle bir şeye nasıl izin verildiğini anlamadığımızı ve çok üzüldüğümüzü dile getirdik. Bize çok nazik, ama hiçbir şey ifade etmeyen bir cevap geldi. Amerika'daki 11 Eylül saldırısı da bize gösteriyor ki, çok radikal elemanlar ancak terör olayları olup bittikten sonra fark ediliyor. Son 20 senedir Türkiye'de hızlı bir ekonomik büyüme, zenginleşme kaydedildi. Fert başına düşen milli gelirden artış oldu. Ama aynı paralelde sosyal adalet korunmadı, bir kadın politikası oluşturulmadı.

AKP hükümetinin kadına bakışını nasıl yorumluyorsunuz?

Başta AKP olmak üzere din ağırlıklı partiler kadınları çok iyi kullandılar. Seküler olduğunu ileri süren partiler ise kadınlarla hiç meşgul olmadılar. Laik görüşlü kadınlar da kendilerine bir görev düştüğünün farkına varmadılar. 2002'de iktidarın tamamen el değiştirmesi, muhafazakâr dinci bir partinin iş başına gelmesi,

Türkiye için kayıp mıdır, kazanç mıdır, onu bilmiyorum. Ama Türk kadını için büyük bir kayıptır. AKP Türk kadınına dair olumlu bir politika izlememiştir. İslam dininin bundan 1 400 sene önce kadın erkek için öngördüğü görev bölümüne sadık kalıyor. Buna göre kadının görev alanı evin içi, erkeğin görev alanı evin dışıdır. Bütün kamusal yaşam buna göre organize edilir. Sadece AKP için değil, bütün muhafazakâr partiler için kadın değil, aile ön plandadır. Türk kadınlarını giderek kamusal alandan uzaklaştıran, karar verme mekanizmalarından uzak tutan bir ülke olarak Türkiye özellikle kadınlara karşı sürdürdüğü politika nedeniyle eleştiriliyor. Avrupa Birliği adaylığını da belirleyen kadının durumu olacağına inanıyorum. Tabii beni iyimser kılan gelişmeler de var. Mesela kadın hâkimlerimiz çok ilginç kararlar veriyorlar. Bir kadın hâkim, karısına dayak atan bir adama, “Karıma bir daha dayak atmayacağım. Dayak attığım için çok özür diliyorum” diye yazan 1 000 tane afiş basıp dağıtma cezası vermiş. Ben böyle kadının hâkimin önünde şapka çıkartırım. Ümidim barışçı yollarla Türk kadının öncelikle hayat hakkının korunması yani öldürülme ya da dayak yeme korkusu duymaması sonra da istediği yerde çalışma hakkına sahip olması.

Geçmişle mukayese ettiğinizde dinin siyaset arenasında bu kadar güçlenmesini nasıl açıklarsınız?

Bu dönüşümün tarihi çok belli 12 Eylül 1980. Ne zaman ki Türk-İslam sentezi ortaya atıldı, ondan sonra her şey derece derece değişti. 1980 öncesinde kime sorsan, herkesin ailesinde namaz kılan, oruç tutan bir veya birkaç kişi vardı. Mesela benim halam ömrü boyunca başı eşarplı gezdi, namaz kılıyordu, oruç tutuyordu. 1946’da Yavuz Bey’le evlendikten sonra onun çocukluğunu geçirdiği Şerefiye köyüne gittik. Orada sürekli benim peşimde dolaşan, kaybolan gözlüğümü bulan bir genç kıza, “Gel ben seni Ankara’ya götürüyüm, seni okula yollayayım” dedim. Geldi ve Ankara’daki akşam sanat okullarına gitti, biçki dikiş öğrendi. Kendisini çok iyi yetiştirdi. Ondan sonra oğlum Mustafa Kemal’e baktı. Yıllar sonra benden ayrıldı, evlendi, bir kızı oldu. Kızının da yetiştiğini gördüm. İşte köyde karşılaştığım ve Ankara’ya getirttiğim o küçük kız gayet dindardı. Hâlâ da dindardır. Benim yanımda kaldığı 24 yıl boyunca bu konuda hiçbir şey değişmemiştir. Hatta sonra hacca da gitti. Hacı hanım oldu geldi. Şimdi başı bağlı olarak dolaşiyor, ama boynu açık. Bana diyor ki: “Ben yalnız saçımı kapatıyorum.” Mesela yüzmeyi çok sever.

“Peki, ne yapıyorsun, yazın denize nasıl giriyorsun?” diyorum. “Sabahleyin beş buçukta gidiyorum, o saatlerde denizde kimse olmuyor. Rahatlıkla giriyorum, çıkıyorum” diyor. İşte bana göre dindar insan budur. Onu 14 yaşında tanıdım, şimdi 70 küsur yaşında. Çizgisinde hiçbir değişiklik olmadı. İslam’ı kendine göre yaşıyor. Oysa Türkiye’de 1980’den sonra tarikatların arttığını, örgütlendiğini ve çeşitli vasıtalarla gençlere el attıklarını görüyoruz. Mesela, bundan altı yedi sene önce Uludağ Üniversitesi’ne davet edildim. Oradaki öğretim üyesi bana şöyle bir şey anlattı. Üniversiteyi kazanan gençler kayıt yapmaya geldikleri zaman, tarikatlar gelip teklifte bulunuyorlarmış. “Sıcak suyu, doğalgazı olan, dayalı döşeli yurt var, kalmak ister misiniz?” diye. Üstelik para da istemiyorlarmış. Bu şekilde gençlerin çoğunu kendi safalarına çekiyorlarmış. Bu gelişmeler üzerine Bursalı laik düşünceli bir kısım vatandaş da yurtlar yapmaya başlamışlar. Yani ülkede şimdi yurtlar savaşı da yaşanıyor. Gerçekte bir öğrenci için en zor dönem ilk senedir çünkü o sene etrafı öğrenir, çevreye adapte olmaya çalışır. Onun için Amerika’da olsun, Avrupa’da olsun, üniversitelerin sahip oldukları yurtlar, üniversitede birinci ve ikinci yıllarını geçiren öğrencilere tahsis edilir.

Türkiye’nin yön değiştirdiği yorumuna katılıyor musunuz?

Baktığımızda bugün kamuoyunu meşgul eden davaların altında iki büyük akım var. Bunlardan biri dini her şeye egemen kılmak isteyen akım, yani cemaatçilik, ümmetçilik. Diğeri ise Cumhuriyet’in değerlerini, demokrasinin değerlerini savunurken Cumhuriyet’in ana kurumlarından biri sayılan Silahlı Kuvvetler’i şiddetle eleştiren, radikal liberal akım. Aslında bu iki akım Osmanlı’dan beri var. Cumhuriyet’in temelleri bir gecede atılmadı, bunun 150 senelik bir geçmişi var. 1800’lü yılların sonundan itibaren pek çok fikir tartışması yapılmıştır. 1880’den sonra ümmetçilik, Türkçülük, ferdiyetçilik tartışılmıştır. 1923’te ise ciddi bir atılımla, ülkenin gideceği istikamet belirlenmiştir. Ben anadilimin Almanca olmasından dolayı her zaman Almanya tarihine özel bir ilgi duydum. Alman siyasi tarihini anlattığım “Weimar’dan Bonn’a” ve “Weimar’dan Berlin’e” derslerini verdim. Nazi tarihini ayrıntılı şekilde inceledim. Şunu anladım ki, bir ülkede bazı kurumlar, bazı kanunlar ve bazı uygulamalardan vazgeçildiği zaman dünyanın en iyi eğitilmiş memleketi bile olsa totaliter bir ideolojiye saplanabilir. Almanlar dünyanın en yüksek okuryazar toplumdur. 1933’lerde, üniversiteye devam edebilecek kişi sayısı nüfusun yüzde 30’uydu, yani son derece yük-

Strasbourg'da, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin önünde.

sekti. Bu oran bugünkü Türkiye ile bile mukayese edilmez. Fakat değişik kanunlar, değişik uygulamalar, büyük ekonomik kriz, diğer Avrupa memleketlerinde diktatörlüğe olan heves Hitler'in yolunu açtı. Tarihi biçimlendiren milletlerdir, insan topluluklarıdır. Yoksa tek bir adam, tarihi değiştiremez. Mesela Vietnamlılar Fransız, Amerikan ve Çin sömürgeciliğine karşı çıkmıştır. Bugün görece demokratik bir Vietnam varsa, bunun nedeni Vietnam halkıdır. Bu nedenle kurumları, anayasal kurumları çok önemsiyorum.

Bir ülkenin kamusal hayatını düzenleyen iklim ne derece önemli?

Çok önemli. Almanya'yı bu korkunç sona sürükleyen "Benden yana dost olmayan benim düşmanumdur" anlayışındı. Aynı düşüncede olmayan kişiler düşmansa, aynı düşüncede olan insanlar, milis kurar. O milis gayriresmi olarak silahlanır. Ondan sonra düşman dediği kesime saldırır. Bu demokratik iklimle hiçbir zaman bağdaşmaz. Aynı ülke içinde bir kesimi düşman olarak gördüğünüzde çö-

küntü başlamış demektir. Hitler kendi partisi içinde ona karşı çıkmaya çalışan partili arkadaşlarının hepsini bir sene içinde öldürttü. Sonra da Alman radyosuna çıkıp “Adaleti ben temsil ediyorum, ben Alman milletinin menfaati için bu muhalifleri temizledim ve öldürttüm” dedi. Gayet açık şekilde ve iftiharla söyledi. Almanlar bunu kabullendiler. Yahudilere sarı Zion yıldızının takılması, kaldırılma iki Alman yurttaşı yürürken, sarı yıldızının yola inip yürümesi emrini verdiler. Belli lokallerin kapısına “Buraya köpek ve Yahudi giremez” yazdılar. Okumuş bir millet tüm bunları benimsemiştir.

Aslında bugünkü Almanya’da bile hâlâ ırkçılığın emareleri mevcut. Bu sefer hedef Yahudiler değil, Türkler...

Carl Schmitt’in öğretisi bu açıdan çok önemli. Eğer vatandaşlığı bir ırkın mensubiyetine bağlarsan, aynı kandan olmayan, Germen olmayan, sarışın mavi gözlü olmayan kişileri düşman görmeğe başlarsın.

Alman vatandaşı olmak için Alman kanı mı taşımak gerekiyor?

Şimdi artık gerekmiyor, ama Hitler zamanında öyleydi. İrkçi düşüncenin ne kadar aptalca olduğunu Budapeşte’de okuduğum sınıfta şahit olmuşum. Hitler iktidardaydı. Budapeşte’de bazı öğretmenler Nazi taraftarlığı yapıyorlardı. Bizim coğrafya öğretmenimiz de onlardan biriydi. Bir gün derste Ortadoğu’daki değişik ırklardan bahsediyor. “Sami ırk ile Alman ırkı arasında, zekâ bakımından, görünüm bakımından, boy bakımından çok fark vardır” dedi. Önde oturan bir oğlanı kaldırdı. “İşte bakın bu Sami ırkın tipik bir temsilcisi” dedi. Bu oğlan küçük, esmer, burnu biraz kemerli, kara gözlü bir öğrenciydi. “Bu kişiler bizim ırkımızı yüceltmez, bunlardan yetenekli kişiler çıkmaz” falan dedi. Sonra da Germen ırkının üstünlüğünü göstermek için sarışın, mavi gözlü, iriyarı, uzun boylu bir oğlanı kaldırdı. “İşte Germen ırkının en güzel örneklerinden biri” dedi. Bunu der demez sınıfta bir kahkaha koptu. Meğer iki çocuk da Yahudi’ymiş. Adam kıpkırmızı kesildi, dersi kesti, çıkıp gitti. Yani ırkçılık ne kadar aptalca, bu olay bana çok güzel göstermiş oldu. Hitler zamanında ırkçılık sadece Yahudilere karşı yapılmadı. Temerküz kampları denilen yani eğitilmek suretiyle “iyi vatandaş” yapılması istenen kişilerin konulduğu kamplar vardı. Temerküz kamplarına sosyal demokratlar, eşcinseller, Çingene yani Romanlar, anarşistler de kondu. Onları

kamlara öldürmek için değil de, eğitmek ve aynı zamanda işçi olarak kullanmak amacıyla koydular.

Sizce Almanlar bu ırkçı geçmişleriyle yüzleşti mi?

Ben bir sene Münih'te ders verdim, bu şehre en fazla 65 km uzaklıkta, Dachau diye bir temerküz kampı var. Dachau ölüm kampı değil, fırın yok. Savaş bittikten sonra bu temerküz kamplarına girdiklerinde görmüşler ki, insanların hepsi bir deri bir kemik çünkü fevkalade az yemek verilmiş. Çoğu veremli, sürünüyor, öldürülmemişler ama çoğu hastalıktan, bakımsızlıktan ölmüş. Savaş sonrası bölge kaymakamı şöyle bir şey yapmış. Kamptakilerin hepsini serbestiye kavuşturduktan sonra şehirdeki tüm yetişkin erkek ve kadınları yolun kenarına bir sıra halinde dizdirmiş. Kamptan çıkanlar onların önünden geçirilmişler. Dachau'lular sürekli ikaz edilmiş "Geçenlere bakınız, bunlar aranızdaydı" diye, çünkü Dachau'da yaşayan insanlar görmemek için kafalarını çeviriyorlarmış. "İşte siz hiç görmedik, bilmiyoruz, diydünüz, yakınınızda bunlar oluyordu" açıklamaları yapılmış. Bir ülkede etnisitiye, dine ve siyasi görüşe dayalı bir dost düşman ilişkisi yaratılması çok vahim sonuçlar doğurabilir.

Merak ediyorum, Almanya'daki okullarda, tarih derslerinde bu dönem okutuluyor mu?

Okutuluyor. Genç nesiller bunları okumak mecburiyetinde, yani bunlar ders kitaplarında var. Ben inceledim, hakikaten son derece çarpıcı şekilde okutuluyor.

Peki, niye bugün hâlâ gençlerden Neo Naziler çıkıyor?

Alman sosyolog, Ulrich Beck, *Riziko Toplumu* adlı kitabında "Artık hiçbir şeyden emin olamazsınız" diyor. Yani "Ben okuyacağım, mezun olduğumda iş bulacağım, işim olduğu zaman sigortam olacak, ihtiyacım olursa bankaya gider kredi alırım diye düşünmeyin, bunların hiçbirinin garantisi yok" diyor. İleride içecek su bile bulamayabiliriz, bunun bile garantisi yok. Günümüz dünyası, hem çevresel, hem siyasi, hem ekonomik bakımdan müthiş belirsizlikler barındırıyor. Dolayısıyla bunun gençlere yansımaları şöyle: "Eğer benim hiçbir garantim yoksa her şey belirsizse, benim yerime yabancılar alınıyorsa, onları bir an önce kovalım." Bundan dolayı da birçok değerden, insan haklarından, eşitlikten vazgeçiyorlar. Dün hippiler vardı, bugün toplumun temel değerlerinden kopmuş gençler var.

Herhalde bundan dolayı Hrant Dink'i öldüren Ogün Samast'a özenip onun gibi olmak adına beyaz bere takan gençler türeyebiliyor..

Evet, gerçekten çok vahim. İşte Almanya'da yabancı düşmanlığını körükleyen şeylerden bir tanesi bu. Ayrıca Almanya'nın birleşmesi de bir başka etmen. Mesela, Doğu Almanya'dakiler kendilerini teselli için "Alman dilinin bekçisi biziz, Alman kültürünün bekçisi biziz, Protestanlığın bekçisi biziz" diyorlar. Batıdakileri tamamen Amerikalılaştırmış, tüketim düşkünü olarak görüyorlar. Batı Almanya'yı böyle kötölemek suretiyle kendi üstünlüklerini vurgulamaya çalışıyorlar. Küreselleşme her yerde global ile lokal arasındaki ilgi ve çıkar çatışmasını görünür hale getiriyor. Türkiye'de de Güneydoğu -Batı çekişmesi, İtalya'da Po Vadisi-Sicilya çekişmesi, İspanya'da kuzey-güney çekişmesi var. Bu çekişmelerde kimlik sorunu, ekonomik yapı, yeraltı kaynaklarının kullanımı sorunu rol oynuyor. Tabii görsel medya da bu rekabeti, kıskançlığı körüklüyor. Çünkü sokaktaki adam, televizyonda süper lüks villalarda yaşayanları görüyor, bahçesinde yüzme havuzu olan, oysa o adam evinde bir duş bile yapamıyor. Türkiye'de bu haset ilginç bir yöntemle düşürülüyor. Bizde şöyle bir alışkanlık var. Birçok kişi bir ev yapınca, evi tamamen bitirmiyor, dış sıvayı yapmıyor. Bir yoruma göre bu "Hele bu ev bir otursun, komşular bize alışsın, evimizi sonra güzelleştiririz" düşüncesinin bir sonucu. Böylece kör gözüm parmağına, "Gel bak ben ne güzel ev yaptım, sen yapamadın, seninki eğri benimkisi çok güzel" dememek için bizim ülkede evlerin dış cephesi gayet çirkin bırakılıyor. Okullardaki üniforma da aynı işleve sahip. Ben üniforma aleyhtarım ama düşünüyorum yarın öbür gün üniforma kalktığı zaman zengin çocuk ile fakir çocuk arasındaki uçurum daha da net şekilde çıkar ortaya.

Üniforma aynı olsa da, pabuçları farklı.

Evet, pabuç değilse, cep telefonu; cep telefonu değilse İpod farklı. Yani insanlarda mutlaka bir fark yaratma arzusu var. Oysa eğitimin bir amacı mümkün olduğu kadar eşitliğin bir erdem olduğu düşüncesini yaygınlaştırmak, vatandaşlık kavramını geliştirmek. Biliyorsunuz manken bir genç hanım, "Benim oyum çobanın oyuyla nasıl bir olur" demişti. İlk bakışta gayet çarpıcı bir şey söyledi. Ama zaten mesele o çobanın oyunun belli bir değer taşıdığını kabul edebilmek, bunu içselleştirebilmek.

Türkiye'ye ilişkin kaygılarınız var mı?

Darbe, askeri müdahale kastediyorsanız, bu konuda herhangi bir korku duymuyorum. Türk demokrasisinin tüm kusurlarına rağmen bu safhayı aşmış olduğunu düşünüyorum. Buna karşın farklı endişelerim var. Türkiye jeopolitik açıdan çok özel bir konumda olduğu için dünyaya bakışını ve dış politikasının rotasını belirlemede tarihinin her döneminde güçlük çekmiştir. 1980'den bu yana küreselleşmenin hız kazanması, Sovyet sisteminin içten yıkılması, Avrupa Birliği'nin dünya sahnesinde güçlü bir aktör olarak ortaya çıkması Türkiye'yi bu yön tayin etmede önemli bir yol ağzına getirmiştir. Son seksen yıldır Cumhuriyetimizin kuruluş felsefesi gereği siyasal ve kültürel plandaki tercihlerimiz hep Batı, daha doğrusu gelişmiş ülkelerin düzeyine ulaşma olmuştur. Bu hedef belirlemede son sekiz yıldan bu yana önemli bir eksen kaymasına tanık oluyoruz. Bugün Türkiye'yi değerlendirmeye çalışanların bir kısmı Türkiye'yi Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası, Avrupa Konseyi'nin kurucu üyesi olarak değil, farklı bir modernite izleyen, demokrasiye ulaşmayı zaman zaman ertelemeyi de kabul eden bir Ortadoğu ülkesi gözüyle değerlendiriyor. Uluslararası göç hareketi ve bu bağlamda Avrupa'ya yerleşen yurttaşlarımızın yaşam biçimleri de bu algılamaya neden olmuştur. Böylece Türkiye muhafazakâr değerlerin egemen olduğu, kamusal yaşamda dinsel öğelerin ön plana çıktığı bir ülke görünümünü kazanmıştır. Batılı ülkelerin de destekledikleri ve adına "ılımlı İslam" dedikleri bu model, gerek insan haklarına öncelik tanıyan demokratikleşme süreci, gerekse kadın-erkek ilişkilerinin eşitlenmesi açısından birçok soruyu açık bırakıyor. Bu gelişim çok hızlı şekilde endüstrileşen Türkiye'de, kamusal alanda sert bir otoriterlik yaratmış, Türkiye bir yandan tüketim toplumu olmaya itilirken, diğer yandan kültürel açıdan düzey kaybına uğramıştır. Avrupa Birliği'nin çifte standardı bu gelişmede büyük bir rol oynamıştır. Beni yoğun bir kaygıya iten diğer önemli bir değişiklik ise gerçek demokrasinin vazgeçilmez şartı olan yurttaşlar arasındaki eşitliğin, ırk ve mezheplere dayalı büyük çatışmaların arkasından kesilmemesinden dolayı bir türlü gerçekleşmemesi ve bu anlaşmazlıklara çözüm olarak tonu giderek sertleşen, saldırgan bir milliyetçiliğin kök salmasıdır.

Sizce Türkiye'deki bu iki akımdan hangisi daha etkindir?

Türkiye daha önce belirttiğim gibi küreselleşme ve ekonomik krizin etkisiyle son yıllarda bir yandan demokratikleşme özle-

mi, öte yandan demokratikleşmeyi engelleyen iki otoriter akımla karşı karşıya kalmaktadır. Bu otoriter akımlardan biri inanç sistemini ortalama vatandaşın mutlak değerler sistemi arasına sokma gayreti içindedir. Bu akım yeni orta sınıfların yaşam tarzındaki tercihleri nedeniyle demokratik, hoşgörülü bir yaşamı engellemektedir. Bu “mahalle baskısı” yaşam tarzını belirleyici bir sosyal güç olarak karşımıza çıkıyor. Bu otoriter akımla eşdeğer olan ve aynı ağırlıkta demokratikleşmeyi, eşitlikçi bir düzene kavuşmayı, farklılığa saygıyı yadsıyan diğer bir akım ise dozu giderek yükselen milliyetçiliktir. Yer yer saldırganlığa dönüşen bu milliyetçilik toplumsal tansiyonu yükseltiyor, özünde tehlikeli gerilimler barındırıyor. Öyle görünüyor ki şu anda her iki akım eşdeğer oranda etkili. Anadolu'nun birçok milyon nüfusu aşkın kentine ya da İstanbul, Ankara gibi anakentlerin varoşlarına baktığımızda bu akımların el ele gittiklerini görebiliyoruz. Türkiye'nin özellikle Anadolu'nun yeni gelişen il merkezlerinde İslami değerler çok güçlü bir toplumsal iklim yaratıyor.

Türk toplumunun yaşadığı siyasi, ekonomik ve kültürel değişimleri hâlâ analiz etmeye çalışıyor.

Örneğin, kadın-erkek ayrılığını esas alan otellerin reklamları, kadın ve erkeklerin ayrı yaşam alanlarına sahip olmasını normal bir değer olarak sunuyor. Tabii aksini de ileri sürmek mümkün. Böyle bir istek bir azınlığın isteğine saygı göstermek gibi. Kanımca, önemli olan toplumun her türlü yasaklardan arınmış bir duruma gelebilmesidir. Bunun da tek anahtarı eğitim ve bilime birincil önem vermektir. Düşünce ve eğitim sistemimizde “tek doğru” yerine “her çözüme merak ve şüphe” ile yaklaşma kuralı egemen olmalıdır.

Ümitlerinizden de bahsetmek ister misiniz?

Türk toplumunun her şeye rağmen kadın-erkek farkına dayalı cinsiyet ayrımcılığını aşmış, çağdaş, rasyonel düşünceyi esas sayan, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte vatandaşlarımıza sunulan ve günümüz insan hakları anlayışına dayalı eşitlikçi, paylaşımcı, demokratik bir düzeni muhafaza etmek için direneceğini ümit ediyorum. Tabii aslında muhafazakâr değerlerin ve dinin bu kadar güç kazanmasının nedeni ekonomide yatıyor. İşsizliği yenebilmek için büyük devletlerin hegemonya isteğine karşı koyabilmek gerek. Bir gün otomobillerin elektrikle yahut güneş enerjisiyle çalıştığı, şehirlerin rüzgâr enerjisiyle ısındığı zaman, yani benim artık yaşamadığım zaman, dünyadaki ülkelerin karşılıklı pozisyonları A'dan Z'ye değişecek. O zaman dinler herhalde yine kalacak, fakat daha kişisel bir inanca dönüşecek sanırım.

Öyle bir dünyada din toplumları şekillendirmek yerine belki daha ahlaki, daha bireysel bir boyut kazanabilir.

Öyle olmasını ümit ediyorum.

Türkiye'nin dış siyasette eksen değişikliği yaşadığını düşünüyor musunuz?

Türkiye'nin komşuları ile “sıfır sorunlu” bir dış politika gütmek istemesi aslında Atatürk'ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesinin yeni bir ifadesi. Ancak arada önemli bir fark var. O dönemin dış politikasına egemen düşünce eski düşmanlarla dost olmak, ülkenin amaçladığı gelişme endeksi olarak da Batı medeniyetini esas almaktı. Günümüz dış politikası ise öncelikle kültürel kimlik olarak türdeş ülkelerle yakın bir ilişki sürdürme isteğini içeriyor. Buna örnek 1980'den bu yana kurulmuş olan İslam ülkeleri teşkilatına verilen önem ve Afrika'da bulunan İslam ülkeleriyle başlatılan

ekonomik ilişkilerdir. Öte yandan Türkiye Filistin'deki Hamas, Brezilya ve İran'daki yönetimlerin isteklerini desteklemek suretiyle ideolojik bir saflaşma içine girmiş görünüyor. Bu yeni cepheleşmeler AB üyeliğinin şart koştuğu demokratik kriterlerle bağdaşmıyor. Dolayısıyla yürütülen dış politikamızı "birbiriyle çelişkili ve çok eksenli" bir dış politika olarak nitelendirebiliriz.

Boğaziçi Üniversitesi

İkinci bahar...

Sedef Kabaş: 1989'da yaş haddinden emekli oldunuz. Ama sonra İstanbul'a geldiniz ve Boğaziçi Üniversitesi'nde ders vermeye başladınız...

Nermin Abadan Unat: Evet, hayatımın ikinci dönemine İstanbul'da başlamaya karar verdim. "Ankara artık bana yetti" dedim. Ankara doğa bakımından da çok sınırlı, suyu yok. Bozkır üzerine güneş indiği zaman çok güzel oluyor da, artık her gün onu seyrettiğin için bir noktadan sonra başka bir şey görmek istiyorsun. Su benim için çok hayati bir şey. Bir insan hakkıdır suyu görebilmek. Göl olsun, nehir olsun, deniz olsun su harekettir; bozkır ise statiktir, hiç değişmez. Daha evvel küçük bir tasarrufla Bebek'te çok küçük bir daire satın almıştım. İki odalı bir çatı katıydı. Boğaz'ı görüyordu. Önce orasını elden geçirdim, ama İlhan'la orada yaşamak zordu, yemek odamız ve yattığımız yer aynı odaydı. Birisi biraz daha fazla uyumak isterse veya bir misafir gelirse zorlanıyorduk. Ayrıca asansörü de yoktu. İlhan merdivenleri çıkmak da güçlük çekiyordu. Yine de bu evde beş sene oturduk. Daha sonra İlhan'ın annesinin Etiler'deki evine taşındık. Çok daha ferah, balkonu, bahçesi olan bir ev. Bugün ise Etiler'de bir apartman katında oturuyorum. Fakat Bebek benim mahallem. Ben Bebek'teki manava da, berberi de, eczacıyı da, yufkacıyı da tanıyorum.

Hayatınızın ikinci döneminde Boğaziçi Üniversitesi'nin ayrı bir önemi var.

Evet, Boğaziçi Üniversitesi'nde daha Ankara'daki evi satmadan önce de ders veriyordum. Bu konuda Prof. Üstün Ergüder'e çok müteşekkirim. Üstün Ergüder, o sırada Boğaziçi'nde Uluslararası İlişkiler Bölümü başkanıydı. Kendisi benim eski bir öğren-

Boğaziçi'nde mezuniyet töreni öncesi ikinci ailesiyle. 1996. Yılmaz Esmer, Çiğdem Kâğıtçıbaşı, Nermin Abadan Unat, Güler Fişek, Zafer Toprak, Ayşe Öncü, Ayşe Buğra; ön sırada oturanlar, Binnaz Toprak, Yeşim Arat, Yalçın Koç.

cim. Önce İngiltere'ye gidip doktorasını bitirdi, sonra Amerika'ya da gitti. Çok çalışkan, eğitim konusunda çok bilgili bir kişi. Aynı zamanda çok girişken bir insandır. Üstün Ergüder'in Boğaziçi'ne kazandırdıkları, küçümsenmeyecek şeylerdir. Uçaksavar evlerine yakın, dört tane süper yatakhane yaptırdı. O yatakhanelerde her öğrenci, tek başına bir odada kalabiliyor. Boğaziçi'nin Kuzey Kampüsü'nde, eskiden futbol oynanan yeri çimle döşetip orada hoş bir alan yarattı. Birtakım ekstra ek binalar yaptırdı. Kız öğrenciler için mevcut olan bir binayı baştan sona yeniden döşetti. Üstün Bey'in sonuçlandıramadığı projesi, Aydın Doğan'ın hibe ettiği parayla kurulacak olan medya merkezi projesidir. Aydın Doğan bu proje için üç milyon dolar vermişti. Projenin tasarımları yapıldı, tanıtıldı. Bu anlaşma uyarınca üniversitede bir gazete çıkarılacak, bir televizyon kurulacak ve İstanbul çevresine yayın yapılacaktı. Fakat Aydın Doğan, bu merkezin adının Boğaziçi Aydın Doğan Medya Merkezi olmasını şart koştu. Boğaziçi'ndeki öğretim üyelerinin önemli bir kısmı bunun üzerine "Biz satılık değiliz" diye karşı çıktılar. Bu itirazlar nedeniyle proje iptal edildi ve üniversite parayı iade etti. Ben açıkçası çok üzuldüm ve bu kararı çok yanlış buldum. Bence Boğaziçi Üniversitesi büyük bir şansı kaçırdı. Bu olaydan iki ay sonra Mithat Alan Film Merkezi kuruldu.

Boğaziçi gibi bir üniversitenin medya dünyasına katkıda bulunmuyor olması gerçekten büyük kayıp.

Ayrıca medya derslerinde başarılı olmak sadece medyada değil, çok sayıda meslek alanında da önemli bir kriter. Mesela, bir yöneticinin, bir işadınının da medyayı tanması ve medyayla iyi ilişkiler kurması lazım. Bugün herhangi bir konuyu doğru, az ve öz şekilde ifade etmek bugünkü bir yönetici için altın bir anahtardır. Akademik kariyer yapmış kişiler için de doğru hitabet, dersi ilginç şekilde anlatmak gibi beceriler çok önemli. Biz buna kürsü hâkimiyeti diyoruz.

Boğaziçi Üniversitesi'nde ders vermeye başlamak sizi memnun etti mi?

Evet, etti ama Boğaziçi Üniversitesi'nin bana verebileceği bir kadro yoktu. Mevcut kanun buna mani. Var olan kanun, bir devlet üniversitesinden emekli olan kişinin, bir başka devlet üniversitesine gitmesini hukuken engellemiyor, ama fiilen engelliyor çünkü hiç para alamıyorsunuz. Ekstra ders ücreti olarak sembolik bir para ödeniyor. Bu para hakaret denecek kadar düşük. İlk yıllarda ayda 34 lira alıyordum, bu para 20 yıl içinde arttı ve şimdi ayda 114 lira alıyorum.

Sizin gibi bir hocaya verilen para bu mu? Kıdemin, bilginin, tecrübenin pek bir kıymeti yok galiba...

Herkes bana soruyor, "Niye herhangi bir vakıf üniversitesine gitmediniz?" diye. Daha önce de bahsettiğim gibi bir kere dene-dim. Ama hem çok yoruldu, hem de hiç memnun kalmadım. Bu özel üniversitelerde öğrenciden toplanan aidatlar, öğrencinin bilgi edinmesinden daha önemli sayılıyor. Bunu doğru bulmadığım için devam etmedim. Boğaziçi Üniversitesi'nde maddi bakımdan hiç tatmin etmeyen şartlara rağmen, oradaki genç meslektaşlarım bambaşka. Yılmaz Esmer, Ersin Kalaycıoğlu, Kemal Kirişçi, Dilek Çınar, Aysen Bilgen, Hakan Yavuz, Selcan Kaynak, Binnaz Toprak, Zafer Toprak... bazıları başka üniversiteye geçti, onları açıkçası arıyorum. Sanki emekli olduktan sonra, nüfus kâğıdımı yakmışım ve yeni baştan ikinci bir kariyere başlamışım gibi. Üniversitenin entelektüel atmosferini, liberal tavırlarını çok beğeniyorum. Mesela Türkan Saylan olayında, hiçbir üniversitenin göstermediği ya da gösteremediği cesareti Boğaziçi Üniversitesi gösterdi. Henüz Türkan Hanım hayattayken, iki fakülte, mühendislik ve idari bilimler fakültesi, birbirinden habersiz olarak, aynı gün

senatoya teklif getiriyorlar, Türkan Hanım'a fahri doktora verilmesi için. Hemen karar alınıyor. Türkan Hanım hayattayken, rektör gidip kendisine hasta yatağında tebliğ ediyor. Onu böyle sevindiriyorlar. Sonra bunun töreni yapılıyor. Fevkalade vakur konuşmalar yapıldı. Sonra Fazıl Say çok güzel bir konser verdi. Törenin yapıldığı salondan çıkarken, böyle bir akademik topluluğun üyesi olmaktan dolayı gurur duydum.

Sizden ders alan şanslı öğrencilerden biriyim. 1988 girişliyim. Üçüncü ve dördüncü sınıfta sizden ders aldım.

Evet, senin ders aldığın yıl, benim Boğaziçi Üniversitesi'ndeki ilk yılımdı. Ama ben de çok şanslıydım çünkü çok iyi öğrencilerim oldu, yani senin gibi iyi bir öğrencim oldu, başka iyi öğrencilerim de oldu. Sen de doktoranı yaptın, hayatta pek çok şeyi başardın. Almanların dediği gibi "Bahnbrecher" yani yol açıcı, buz kırıcı oldun. Mesela, Amerikan CNN televizyonunda çalışan ilk Türk gazeteci oldun. Bu küçümsenecek bir şey değil, çünkü Amerika'da insanın sadece yeteneğine bakarlar. Orada kalabilirdin, ama Türkiye'ye geldin. Türk televizyonlarında son derece kaliteli röportajlar yaptın, kendi tarzını yarattın. Sonra Türkiye'de doktora yapmak da kolay değildir, hele alan çalışması yapacaksan.

Boğaziçi Üniversitesi'nde hangi dersleri verdiniz?

"Weimar'dan Bonn'a" adlı dersin ismi Almanya birleşip başkent Berlin olunca "Weimar'dan Berlin'e" dönüştü. Bu derste Alman siyasi tarihini anlatıyordum. Ayrıca "Medya ve Siyaset", "Bürokrasi ve Devlet", "Küreselleşme" derslerini değişik dönemlerde lisans düzeyinde 2008 yılının bahar sömestr sonuna kadar verdim. Sonuncu ders çok ilgi görüyordu. En son elli beş kişilik bir sınıfım vardı.

Sizden aldığım "Medya ve Siyaset" dersi inanılmaz keyifli ve aynı zamanda çok şey öğrendiğimi düşündüğüm bir derstir.

Ders vermeyi severim, fakat artık ayakta duramıyorum, bir saat ayakta ders vermek bana çok zor geliyor. İşitme kapasitem de azalınca, arkadan gelen sorulara cevap veremez oldum. Sonuçta şuna kanaat getirdim ki, ben demokratik bir ders verme yöntemini yerine getiremiyorum, çünkü sadece anlatmak değil, tartışmak lazım, tartışamayınca iyi bir hoca olamam. Ama yine de gençlerle irtibatımı kaybetmek istemiyorum. Yaşlılarla, hatta 70 yaşındakilerle bile, ki bunlar bana göre çok daha genç oluyorlar, pek gö-

Boğaziçi Üniversitesi'nde Zafer Toprak'la birlikte.

rüşmüyorum, çünkü mütemadiyen sağlık sorunlarını konuşuyorlar. Evet, tabii bizim yaşlarımızda sağlık çok önemli, ama bunu hayatın merkezi haline getirmemek lazım. Ben yazın her gün yüzmeye gidiyorum. Saat sekiz buçukta çıkıyorum evden, yüzüyorum ve saat dokuz buçukta tekrar eve geliyorum. "Ama bakın ben her sabah bunu yapıyorum" diye ilan etmenin bir manası yok. Yüzmek benim için harika bir meditasyon oluyor.

Boğaziçi Üniversitesi'ndeki öğrencileri genel olarak nasıl buluyorsunuz?

Bir kere Boğaziçi Üniversitesi'ndeki öğrencilerin çoğu iyi dil biliyor. Takdir ettiğim bir başka özellikleri ise verilen ödevleri yapıyor olmaları. Mesela, Ankara'da ödevi sınıfın yarısı yapar, öteki yarısı yapmazdı. Yani Boğaziçi Üniversitesi'ndeki öğrenciler metodik çalışır, ödevi zamanında teslim eder, kaliteli iş çıkarır. Fakat aynı öğrenci toplumsal sorunlara karşı, istisnalar hariç, çok duyarsızdır. Mesela, gazete okumuyorlar. Bir de sadece çocuklarda değil, bazı öğretim üyelerinde de, Türkiye'ye tepeden bakma zihniyeti var. O tepeden baktıkları Türkiye'yi daha yakından tanımak için bir çaba sarf etmiyorlar. İstanbul'daki gençler için bazen kedilerin bakımı Türkiye'nin siyasal geleceğinden daha önemli olabiliyor. Ayrıca İstanbul genç bir insana, parası olmasa bile çok şey sunar. Üç kuruşu olsa bile gider, yanına kız arka-

daşını alır, Boğaz'da bir yerde bir çay içer, martılara bakar. Ama Ankara'daki çocuk, kız arkadaşını yanına alsa bile nereye gidecek, Mogan Gölü var, Eymir Gölü var, ama kıyıya yanaşmak için başkalarını ittirmek lazım, yani tabiat cömert değil, atmosfer çok siyasi. Sonra Ankara çok çirkinleşti artık, çocuklar daha çok lollere gidiyorlar ve işte oralarda da tabii politika konuşuluyor. Ama şunu çok net söyleyebilirim. Özel veya vakıf üniversitelerindeki öğrenci kalitesi beni hiç tatmin etmedi. Kuşkusuz bir kısım vakıf üniversiteleri iyidir. Mesela Bilgi Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi gibi. Ben zaten bundan sonra sadece kitaplarımı yazacağım, bir de Boğaziçi Üniversitesi'ndeki mastır dersini vermeye devam edeceğim. Bu bana yeter.

Şunu da sormadan edemeyeceğim. Ankara Siyasal Bilgiler ile Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler arasında gizli bir rekabet olduğu söylenir. Bu konuda ne söylemek istersiniz?

Bu rekabet şundan kaynaklanıyor. Dışişleri Bakanlığı'nın açtığı imtihanlarda hukuk bilgisi de gerekli. Çünkü herkes büyükelçi olmuyor, herkes müsteşar da olmuyor, birçok insan konsolos oluyor, başkonsolos oluyor. Bu kişiler dışarıdaki vatandaşın nüfus işlerini yani ölüm, doğum gibi her türlü kişisel durumlarına ilişkin belgeleri hazırlamak mecburiyetindedir. Bunların hangi kanuna dayandığını bilmek gerekiyor. Medeni Kanunu, Borçlar Kanunu'nu, devletler hususi hukukunu bilmedikçe başarılı olamazsınız. İşte maalesef Boğaziçi Üniversitesi, bir türlü karar verip de bir hukuk fakültesi kuramadı. Dolayısıyla Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler mezunu pek çok yetenekli, dil bilen, genel kültürü zengin gençler Dışişleri'ne girmiyor. Ben bu konuda şahsen uğraşıp şöyle bir ilerleme elde ettim. Artık son sekiz senedir, Boğaziçi Üniversitesi'nde anayasa hukuku dersi Türkçe okutuluyor. Ben geldiğim zaman bu ders Türkçe olarak okutulmuyordu. Oysa anayasayı bilmeyen bir genç diplomat düşünülemez. Doğrusu aralarında çok büyük bir fark yok. Ankara'daki çocuklar İngilizce olarak gayet güzel dergiler çıkarıyor yani bizim İstanbul'daki çocuklarla rekabet edebilecek kadar iyi. Ancak şöyle bir fark var: Siyasal Bilgiler öğrenciyi devlet hizmeti için yetiştiriyor, Boğaziçi Üniversitesi ise özel sektör için.

Boğaziçi Üniversitesi'nden 61 akademisyen Ergenekon davasına ilişkin tarihi bir deklarasyon yayınladı. Siz bu dekla-

rasyona imza atan ilk kişisiniz... Bu konuda neler söylemek isterseniz?

Bildiriyi hazırlayan meslektaşlarım halen Ergenekon adı altında yürütülen çeşitli adli soruşturma ve yargılama sürecinde tutuklu bulunan sanıklara yasanın öngörmüş olduğu “makul süre” içinde tebliğ edilmemiş olmasına, iki seneye yaklaşan bu süre içinde –ileride aklanmaları halinde– telafisi imkânsız maddi ve manevi zararlara uğramakta olduklarına dikkati çekmeyi amaçlıyordu. Ben de gerek Anayasamızın 19. maddesi gerekse Avrupa Konseyi İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 5. maddesinde belirtildiği üzere sanık durumunda bulunan kişiler hakkında yetkili mahkemelerin maddede ifade edilen “kısa bir zamanda” karar verilmesi dileğiyle imzayı attım. Sanıkların ileride aklanmaları halinde kendilerine verilebilecek maddi bir tazminatın asla kaybettikleri yılları, sevdikleriyle geçirebilecekleri zamanı karşılamayaacağına inanıyorum. İmzaman ilk sırada yer alması ise dizinin alfabetik sıraya göre hazırlanmış olmasından ileri geliyor.

Biz, aşağıda imzası bulunan Boğaziçi Üniversitesi öğretim elemanları, Silivri’de görülen dava kapsamında yıllarla ölçülen sürelerdir tutuklu olan aydınların durumunu hukuka ve insan haklarına olan saygımız çerçevesinde kaygıyla izlediğimizi duyurmak istiyoruz.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına göre tutukluluğun devamı için “sanığın suçu işlediği hususunda şüphenin varlığı” şeklindeki genel gerekçeler yeterli görülmemekte, kişinin davranışlarının kaçacağı, delilleri karartacağı veya tanıklara, mağdurlara baskı girişiminde bulunacağı yolunda kuvvetli şüpheye neden olduğunun ayrıntılı biçimde gösterilmesi gerekmektedir.

Söz konusu aydınların çoğu için böyle nedenlerin bulunmadığı kanısındayız. Kendileri serbestken haklarında basında çıkan suçlamalara ve açıklanan iddianamede adlarının geçmesine karşın görevlerini olağan biçimde sürdüren bu kişilerin kaçacaklarını düşündüren somut olgular yoktur. Bu aşamadan sonra delillerin karartılması veya ilgililere baskı yapma olasılıkları da gerçekçi görünmemektedir. Nitekim otuz civarında sanık için mahkeme heyeti başkanı bu gerekçelerle tahliye yönünde oy kullanmaktadır.

Yasalar önünde herkes eşittir. Bilim adamı veya yazar olmak kimseye bu anlamda bir ayrıcalık kazandırmaz. Yargılananlar mahkemece suçlu bulunurlarsa kuşkusuz yasada belirtilen cezaya

çarpıtılacaktır. Fakat yakın tarihimizde sanıklarının yıllarca tutuklu olarak yargılandıkları ve beraatla biten davalar hatırlıyoruz. Hiçbir yurttaşımız için tutuklamanın bu şekilde telafî edilmesi olanaksız fiili bir cezaya dönüşmesini istemiyoruz. Amacımız kesinlikle adaletin yerine gelmesini engellemek değil, tam tersine, ülkemizde evrensel hukuk ve insan hakları ilkelerinin tümüyle yerleşmesi için bu bağlamda göze çarpan olumsuzlukların düzeltilmesi dileğimizi seslendirmektir.

Kamuoyuna duyurulur.

Dostlar

Hayatında iz bırakanlar...

Sedef Kabaş: Biraz da sizin hayatınızdaki güzel insanlardan bahsedelim. Ailenizi konuştuk, ailenizin dışında sevdiğiniz, hayatınıza değer katan kimler var?

Nermin Abadan Unat: Hayatımda iz bırakan kişilerden biri, önemli bilim adamlarından Almanya'da Leipzig'de ilk sosyoloji kürsüsünü kuran Hans Freyer'dir. Kendisi Türkiye'de Ankara'da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde bir yıl konuk öğretim üyeliği yaptı. Asistanı olarak çok önemli bilgiler kazandım. Benzer şekilde yine Türkiye'ye gelmiş olan kamu yönetimi alanında önemli yapıtlar vermiş olan Marshall Dimock da benim bilimsel ufku genişletti. Türkiye'ye gelince bir kere her zaman rahmetle anacağım Tahsin Bekir Balta var. Yavuz'un yakın arkadaşıydı. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde idare hukuku hocasıydı, İdari Bilimler Enstitüsü'nün kurucusu ve müdürüydü. Laz'dı, Rizeliydi. Karadeniz şivesiyle konuşurdu. Mükemmel Almanca ve Fransızca biliyordu. Ama bütün dilleri Laz aksanıyla konuşurdu. Tahsin Bey toplumda kadın-erkek farklılığının bulunmaması gerektiğini, Türklerin uzmanlaşmış olmaları halinde Avrupalılardan geri kalan hiçbir durumları olmadığını, üniversitenin her türlü siyasi telkenden uzak kalması gerektiğini, uluslararası akademik alışverişin çok önemli olduğunu her vesileyle vurguluyor, bu arada beni akademik alanda destekliyordu. Nitekim Almanya'da katıldığı bir seminer sonucu olarak beni Speyer'deki İdari Bilimler Yüksek Okulu'na, Prof. Dr. Uhle'nin yanına asistan olarak yolladı. Bir bakıma akademik eşdeğerliliği böyle vurguladı. Sert görünüşlü bir adam olmasına karşın fevkalade toleranslı bir insandı. Özel hayatında mutluluğu yakalayamamış bir insan. Tahsin Bekir Balta'nın, Kemal Balta adında bir akrabası vardı. Bu adamın kız kardeşi ile

Karadenizli, deniz düşkünü Tahsin Bekir Balta, arkadaki Alageyik (Lostar) Aksal. Büyükkada, 1954.

Tahsin Bey beşik kertmesi yapılmış. Yani beşikteyken nikâh kıyılmış, kıyılan nikâh da muteber, çünkü Medeni Kanun'un kabulünden önce yapılmış. Fakat bu iki insan hiçbir zaman bir araya gelmemişler, Tahsin Bey buna hiçbir zaman yanaşmamış. Tahsin Bey bakan olduktan sonra Rize'ye ziyarete gitmiş, hanım da bunu duymuş. Kadın, "Ben bakan karısıyım, beni de vapura alacaksınız" demiş. Hakikaten de vapura çıkmış. Tahsin Bey bunu duyunca, kendini kamaraya kilitlemiş, İstanbul'a gelene kadar da odadan çıkmamış. Tahsin Bey hiç evlenmedi. Her yaz Cambridge'e giderdi, oradaki kütüphanelerde kitap karıştırırdı. Zaten bir sabah bir pansiyonda ölü bulundu. Kalpten gitmiş. Uğur Mumcu bir ara Tahsin Bekir Balta'nın asistanlığını yapmıştı. O bana sonra söyledi. Tahsin Bekir Balta'nın, Weimar Cumhuriyeti döneminde bir Alman kadınla arkadaşlığı olmuş, ondan da bir çocuğu olmuş. Fakat İkinci Dünya Savaşı sonrası o bölge Doğu Almanya'da komünist idare altında kalmış. Sevdiği kadın da Doğu Almanya'da önemli bir siyasi mevkiye yükselmiş, Tahsin Bey bunu hiçbir zaman açığa vurmamak istememiş. Uğur Mumcu'nun bana gösterdiği aile fotoğraflarında Tahsin Bekir Bey'in yanında ona çok benzeyen genç bir delikanlı vardı. Anlaşılan bu hasreti hep içine gömmüş. Aile mutluluğu yaşayamamış "ıssız" bir adam...

Uğur Mumcu ile ilgili neler hatırlıyorsunuz?

Berlin'de bir konferansa çağırılmıştım, Uğur da orada araştırma yapıyordu. Aynı uçakla yurda döndük. Uçakta yan yana oturduk. Kucağında bir bilgisayar vardı, bana "Nermin Hanım her şeyi burada topladım" dedi. PKK'nın kirli işleri yani finansman sağladığı uyuşturucu ticaretiyle ilgili araştırmalar yapmıştı. Bana

uzun uzadıya, Berlin'de aralarında Türk çocuklarının da bulunduğu, genç çocukları nasıl önce uyuşturucuya alıştırdıklarını sonra da onları nasıl satıcı yaptıklarını anlattı.

Başka kimler var?

Hem öğrencim hem meslektaşım Taner Timur ve eşi Serim Timur var. Taner bence Türkiye'nin en çalışkan, en birikimli tarihçilerinden biri. Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi için çok çaba sarf etmiştir. Aynı zamanda Atatürk hayranıdır. Doçentlik tezi Türk Devriminin Felsefi Temelleri üzerineydi. Taner 12 Eylül'den sonra Siyasal Bilgiler'deki hocalığından istifa etti. Karısı UNESCO'da uzun yıllar, kadın sorunları ve göç üzerine çalıştı. Her ikisi benim de çalıştığım konular olduğu için biz çok sık bir araya geldik. Taner benim çok takdir ettiğim bir akademisyendir. Nasıl Marks her sabah British Museum'daki kütüphaneye gidip kitap okuyorsa, Taner de benzer şekilde Paris'te yaşadığı süre boyunca her sabah Bibliotheque Nationale'e gidip kitap okurdu. Fransız düşünürlerin gözünde Türkiye nasıl görünüyor, 16. 17. ve 18. yüzyıllara ait ne kadar malzeme varsa topladı.

Rahmetli Tarık Zafer Tunaya'dan da bahsetmişsiniz.

Tarık Zafer Tunaya ile çok uzun bir dostluğumuz oldu. Onu ilk defa Eminönü Halkevi'nde, Yavuz'la tanıştığım yıl tanıdım. Tarık Zafer Tunaya, Şevket Evliyagil, Necdet Evliyagil, iki doktor ve bir-

Nermin ve İlhan iki başarılı öğrencisiyle. Solda UNESCO'da daire başkanlığı yapmış olan Serim Timur, Nermin Abadan Unat, İlhan Unat, sağda eşi Taner Timur.

Aysel Çelikel, Atilla Karaosmanoğlu, Nermin A.U., İlhan Unat, Taner Timur.

kaç kişi daha Eminönü Halkevi'nin yönetim kurulu üyeleriymi. Sonra Tarık Zafer, Yavuz'un asistanı oldu. Yavuz milletvekili seçildikten sonra Ali Fuat Başgil'in kürsüsünde bulundu, sonra da kendi araştırmalarını yapmaya başladı. Türkiye'de birçok genç tarihçiyi etkilemiş, yani bugünkü Zafer Toprak, Ethem Eldem, Cemil Koçak, Sina Akşin gibi birçok genç tarihçiye yol açmış biridir. Eski Türkçe okumasını çok iyi biliyordu. Evinde küçük bir servet sayılabilecek kadar paraya satın almış olduğu çok değerli belgeler vardı. O belgeler yardımıyla Türkiye'de siyasi partilerin tarihini yazdı. Türkiye'de Tarık Zafer Tunaya'nın yazdığı siyasi partiler kitabının yerine kolay kolay başka bir şey konamaz. Çünkü çok detaylı yazdı, her birinin kurucu listelerini buldu, yönetmeliklerini buldu, faaliyetlerini tespit etti. Eşi Melahat Tunaya kimyagerdi, Sümerbank'ta çalışıyordu, fakat evlendikten sonra işini bıraktı ve kendini Tarık Abi'ye vakfetti. Her hafta çarşamba günü akşamüstü Ayazpaşa'daki evde Tarık Abi'ye gelinirdi, evinde çay içilir, pasta yenir sohbetler edilirdi. Çarşamba günleri eğer bir dost görmek isterseniz, oraya giderdiniz. Fatma Mansur, Şener Şen gibi çok farklı insanların, tarihe meraklı Türk aydınlarının buluşma yeri idi. Tarık Ağabey'in çok sevdiği Tarhan Erdem ve karısı Gülseren Erdem vardı. Tarhan Erdem şimdi yaptığı kamuoyu yoklamalarıyla biliniyor. Öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi milletvekiliydi, ben senatörken, o da Meclis'teydi ve Meclis'te kütüphaneye devam eden üç kişiden biriydi. Biri ben, biri Nejat Bey isminde bir milletvekili ve

Tarhan Bey. Yani biz üçümüz orada karşılaştık, onun dışında kütüphaneye pek uğrayan yoktu. Gülseren Hanım, Nurettin Sözen İstanbul belediye başkanı olduğu zaman Beyoğlu'ndaki nikâh dairesinin, Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi haline dönüştürülmesini sağladı. Gülseren Hanım uzun yıllar orada Tarık Tunaya anısına bilimsel toplantılar, paneller düzenledi. Ancak İstanbul Belediyesi AKP'ye geçtikten sonra artık bu yer tahsis edilmedi.

Tarık Zafer Tunaya'nın çarşamba toplantılarına katılan başka hangi isimler vardı?

Rona Aybay ve Sevinç Aybay çifti. Rona eşim İlhan Unat'ın kürsüsünde önce doçent, sonra profesör olarak görev yaptı. 12 Eylül'den sonra 1402 sayılı kanunla üniversiteden uzaklaştırıldıktan sonra İstanbul'a geldi. İstanbul'da kardeşi Aydın Aybay'la birlikte bir avukatlık bürosu kurdular. Bu büro Sıraselviler'de Yeni Hayat Apartmanı'ndadır. En üst katta Aybay Hukuk Araştırmaları Vakfı var. Tarık Zafer Tunaya'nın en yakın arkadaşı rahmetli Prof. Bahri Savcı'nın eşi Sudiye Savcı gerek Tarık Tunaya'nın sağlığında, gerekse ölümünden sonra Melahat Hanım'ın sürdürdüğü bu toplantılara hep katılırdı. Ayrıca Bahri Ağabey'in anısını yaşatmak üzere her yıl Aybay Vakfı eliyle insan hakları konulu bir yarışmanın ödülleri finanse ederek genç araştırmacıları teşvik etmek suretiyle eşini yaşatmaya çalışan çok değerli bir dosttur.

Çeşme'de lise arkadaşlarıyla. Ayaktakiler Günseli Tamkoç ve Nermin Abadan Unat; oturanlar Türkan Erkin, Güniz İçgezer.

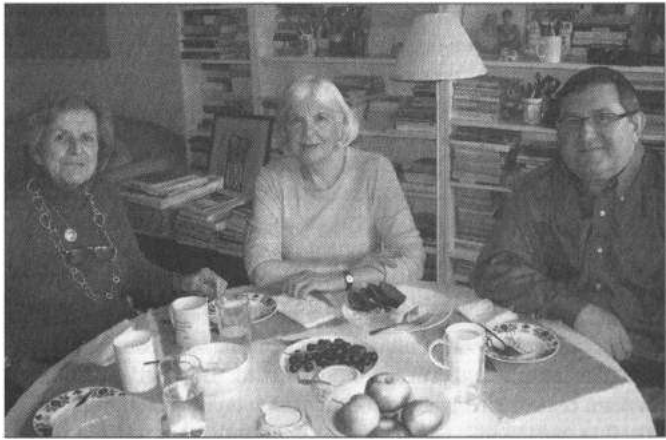
Muazzez İlmiye Çığ, Türkan Erkin ve Nermin Abadan Unat.

Türkan Saylan da sizin hayatınızda önemli bir dost...

Evet, Türkan Saylan, Aysel Çelikel, Aysel Ekşi, Necla Arat, Gülseren Erdem. Bu arkadaşlarla Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin kuruluş aşamasında sık sık bir araya geliyorduk. Tabii zaman içinde koştuk herkes kendi tarafına gitti. Türkan Hanım'a ölümünden önce kendisine reva görülen muameleye çok üzüldüm. Hayatımda önemli bir yer işgal eden yetmiş iki yıllık arkadaşım Türkan Erkin ile altmış altı yıllık arkadaşım Nilüfer Reddy de var. Aramızda mesafeler ve zaman etkili olmadı, dostluklarımız sürüyor.

Türkan Erkin sizin ünlü "çete"nin bir üyesi, değil mi?

Evet, İzmir Kız Lisesi'nden arkadaşım, yani 1937'den beri. Kendisi katıksız bir Atatürk hayranıdır. Cumhuriyet Gazetesi Okurları (CUMOK) adında bir sivil toplum hareketi başlattı. Her pazar bir Kadıköy otelinde konuşmacılar davet ediyor ve sabah kahvaltısıyla birlikte güncel politikayı tartışıyorlar. Eşini kaybettikten sonra bir kedi aldı. Safran adını verdiği kedinin marifetlerini hikâyelere dönüştürüyor, fotoğraflarını çekiyor. İki gün önce 85 yaşına girdi. Biz ikimiz çok iyi kafadarız. Ankara'daki gazetecilik günlerimden beri hiç kopmadığım diğer bir gençlik arkadaşım Nilüfer Reddy'dir. Ankara Üniversitesi'nde Sosyal Psikoloji Bölümü'nü bitirdikten sonra ABD'de Columbia Üniversitesi'nde doktora çalışmalarına başlamış, orada Enuga Reddy isminde ilerde

Nilüfer Reddy ve Mustafa Kemal ile New York'ta, 2008.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne kadar yükselen Hintli bir öğrenciyle tanışarak evlendi. İki kızından biri olan Mina, çifte doktora yaptı, çok çalışkandır. Şimdi Massachusetts eyaletinin yetişkinler eğitimini yönlendiriyor. Diğer kızı Leyla, Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'nun Hindistan, Nepal, Seyşeller gibi yerlerde temsilciliğini sürdürüyor. Nilüfer her gün üç dört Türk gazetesini internetten okur, Türkiye ile manevi bağları hiç kopmamış bir insandır. Ressam, çevirmen, yazar olarak önemli eserler vermiş, Nâzım Hikmet'in şiirlerini çevirmiş, çok aydın ve entelektüel biridir. Her Amerika'ya gidişimde onunla müzeleri, sergileri gezer, uzun konuşmalar yaparız.

Fazıl Sağlam'dan da bahsetmek ister misiniz?

Avrupa hukuku konusunda çok köklü çalışmaları bulunan, SBF'de rahmetli Bahri Savcı'dan sonra Anayasa hukuku kürsüsünde Cem Eroğlu, rahmetli Yavuz Sabuncu gibi değerli meslektaşların yetişmesinde rol oynamış, Anayasa Mahkemesi üyeliği yapmış biridir. Fazıl aynı zamanda bir doğa dostudur. Çeşme'de yazlığı var. Eşi Hanife Hanım, Köln Spor Akademisi'nden mezun, çok iyi bir spor hocasıdır, anatomiden de çok iyi anlar. Her ikisinden de her zaman çok yakınlık görmüşümdür. Mesela bir gün "Hadi Tire'ye gidelim" dediler. Tire'ye gittik. Tire'nin yakınında bir Kaplan Dağı var. Dağın tepesinde bir lokanta var. Onun çok meşhur bir kebabı varmış, onu tattık. Bir başka gün de ben onla-

rı Ege'de, Sığacık yani eski Teos denilen yere götürdüm. Orada güzel bir kumsal var. İnanılmaz incelikte bir kum, inanılmaz güzellikte bir deniz. Denizden çıktıktan yarım saat sonra sofraya balık getiren lokantalar var. İşte biz bu tür zevkleri beraber tattık, aynı zamanda ülke sorunlarını değerlendirmekten hiçbir zaman geri kalmadık. Benim yurtdışında da böyle arkadaşlarım var. Mesela Münih'te yaşayan Zülal Aytüre, –kendisi Yavuz tarafından akrabam da olur– eskiden TRT'de çocuk programı müdiresiydi. Eşiyle televizyonun Türkiye'ye ilk girdiği yıllarda tanıştı, halen Münih'te yaşıyor. Eşi Dr. Eberhardt Scheele medya konularının çeşitli yönlerini konu alan seminerler düzenleyen aynı zamanda müziği çok seven biri. Çello çalıyor, amatör bir orkestranın üyesi. Zülal, Münih'teki Türk-Alman Dostluk Derneği'nin bir süre başkanı olarak Türkiye'yi tanıtmayı amaçlayan programlar yaptı. Münih'e gittiğimde şehrin güzelliklerini birlikte keşfediyoruz, müzelere, kafelere gidiyoruz. Geçen kasım ayında Alman/Türk ikinci kuşak ve Türkçeyi çok iyi öğrenmiş olan kızı Selma'yı burada İstanbul'da evlendirdik.

İlber Ortaylı sizin öğrencinizdi, değil mi?

Hem benim hem Yavuz'un öğrencisiydi. Biz ilginç fikirleriyle derslerimizi zenginleştiren öğrencilerimizle yakın ilişkiler kurardık. İyi öğrenci, insanın çağını anlamasına yardım eder. Gençlerle konuşmazsan, gençleri anlayamazsın.

İlber Ortaylı ile Topkapı'daki çalışma ofisinde İlhan ve Nermin.

İlber hem Siyasal Bilgiler'de, hem de Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi'nde okuyordu. Kendisi Kırım Tatarı'dır. İkinci Dünya Savaşı'nda Alman orduları Rusya'ya girince, ailesi Batı'ya gitmiş. Dolayısıyla İlber Viyana'da dünyaya gelmiş. Sonra aile Türkiye'ye gelmiş. İlber, çok yönlüdür, bir Rönesans adamıdır. Tiyatro, sinema, resim, tarih, edebiyat her şeyi merak eder. İlber bir ara Ankara'da bizim apartmanın alt katında oturdu. Hiçbir zaman kopmadık, ahbablığımız hep devam etti. Çok takdir ettiğim, eskilerin deyimleriyle fevkalade velut yani bereketli bir çocuk. Kalem kuvvetli, özgüveni de çok yüksektir. Türkiye'yi dışarıda iyi temsil ediyor. Sözüne hiç sakınmayan bir insan. Hem geleneklere bağlı, hem yeniliklere açık bir insandır.

Eser Köker ve Levent Köker çifti...

Eser de, Levent de benim lisansüstü öğrencilerim. Levent'i takdir ediyorum, kendisi iyi bir hukukçu. Yıllarca Kıbrıs'taki üniversitelerde hukuk fakültesinde hocalık ve dekanlık yaptı, iyi bir anayasacıdır. Kızım gibi sevdiğim Eser ise medya ve kadın sorunlarıyla uğraşan bir insan. Ankara'da eski Basın Yayın Okulu'nda hocalık yaptı, şimdi İletişim Fakültesi'ne dönüştürülen bu kurumun dekanlığını yapıyor. Benim 80. yaş günümde çok güzel küçük bir kitap çıkarttı. Benim dostlarımın benim hakkımda söylediklerini bu kitapta topladı. Ankara'ya gittiğim zaman Eser ve yine emekli olduktan sonra benim halefim olan Serpil (Üşür) San-

Nermin Hoca yetiştirdiği iletişimcilerle. Soldan, Eser Köker, Nermin Hoca, Aysel Aziz, Oya Tokgöz, Oya Çiftçi; oturanlar, Neşe Kemiksiz, Serpil Üşür Sancar.

car mutlaka ziyaret ettiğim, ortak akademik konularımızı tartıştığım çok saygı duyduğum iki önemli kadın akademisyendir. Eser'in kızı Neveser ile Serpil'in oğlu Emre'nin kariyerlerini izliyor, her ikisinin nikâhında, ömrüm elverirse, şahitlik yapmak istiyorum. Eskilerin deyimiyle "elime doğdular" ve şimdi Neveser siyaset teorisi alanında doktora yapmak peşinde, Emre ise Dubai'de dünyanın yaşamsal enerji kaynaklarının değerlendirilmesi alanlarında çalışıyor.

Çok sevdiğiniz ve artık aramızda olmayan kimler geliyor aklınıza?

Kadın gazeteciler deyince her zaman anmayı borç bildiğim kişi Müşerref Hekimoğlu olacak. Türkiye'de kimsenin yapmadığı, emsaline yurtdışında da çok az rastlanılan bir atılımla Müşerref sadece çeşitli basın organlarında yazılar yazmakla kalmamış, ANKA adlı haber ajansını devralarak bağımsız bir haber sağlama kurumunun önemini savunmuş, bu kurumda çalışanları hissedar yaparak, demokrat bir yöneticilik örneği vermiş, ajansı ölümüne kadar ayakta tutmuş bir insandı. Hoştu, zarifti, emsalsiz bir ev sahibesiydi, yüreği başkent için çarpan, güzel sanatlara, müziğe, resme değer veren bir insandı. Yakınlarda kaybettiğimiz Şen Sahir Silan da duygularını kalemle ifade etmekten çekinmeyen, kaderin darbelerine karşı yürekli şekilde savaşmış, çocukları için hayat mücadelesi vermiş bir insandı. Onu özellikle Antalya'ya gittiğimizde, kışları ise İstanbul'a geldiğinde görürdüm. En takdir ettiğim tarafı, büyük aşkı herkese karşı haykırmaktan çekinmeyen yapısıydı.

Nermin Abadan Unat ve 2010 yılında aramızdan ayrılan Şen Sahir Silan'la birlikteyiz.

Türkiye'nin unutulmaz seramik sanatçısı Füreyya Koral'ın sergisinde. Soldan Müşerref Hekimoğlu, Nilüfer Reddy, Günseli Tamkoç, Füreyya Koral, Türkan Erkin ve Nermin Abadan Unat.

Gençlerle de aranız oldukça iyi...

Genç kalabilen yaşlılar dışında, yaşlılarla olmaktan mümkün olduğu kadar kaçınıyorum. Çünkü benim akranlarım haliyle genelde hastalıktan, dertten bahsediyorlar. Tabii bazen teselli etmek için dinlemek lazım, fakat bana yaşam zevkini veren gençler oluyor. Onun için ben her zaman gençlere çok değer veriyorum ve onlara şükrediyorum. Şimdi İstanbul Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden bir genç delikanlı, Yavuz Bey'in yazılarını ve benim 50 sene önce yazdığım *Kamuoyu* kitabımı bugünün Türkçesine adapte etmek için gönüllü olarak çalışıyor. İsmi İnanç Özekmekçi. Bu proje tamamlanmak üzere. Çok önemseydiğim diğer bir genç Boğaziçi Üniversitesi'nden Derya Özkul. Kendisi London School of Economics'te master derecesi aldı, şimdi ise benim de merakla izlediğim göç alanıyla ilgili "*transnationalism*" (ulusötesi-ulusçuluk) akımının teorik yönleri konusunda doktora yapmak istiyor. Bakalım bu çalışmayı İngiltere'de mi, Avustralya'da mı yoksa Amerika'da mı sürdürecektik...

Am a hayal kırıklığı yaşadığınız isimler de var...

Hayal kırıklığı en çok Mete'de (Tunçay) yaşadım. Mete'yi henüz birinci sınıftayken tanıdık. Bir gün Yavuz'a gelip, "Hocam bunu okur musunuz?" diye bir zarf vermiş. Kocaman kabarık bir

2000 yılına girerken, Nermin Abadan Unat, Adalet Ağaoglu, Yıldız Kenter ve İlhan Unat.

zarf. İçinde yirmi sekiz sayfalık bir mektup. "Allah var mı?" diye başlayıp giden bir sürü felsefi soru. Yavuz mektubu bana da okuttu. Düşündük, "Bu gençle tanışalım" dedik. Mete'nin Dışişleri'ne katılan sonra çok erken yaşta ölen bir arkadaşı vardı: Orhan Kulin. Her ikisini eve davet ettik, tanıştık. Ondan sonra Mete'nin annesi ve babası bizi davet etti, İstanbul'a gittiğimizde Küçükyaılı'daki evlerine gittik. Daha sonra ilk eşi Ece'yle tanıştık. Mete 1958'de mezun olduktan sonra Yavuz'un kürsüsüne asistan oldu. SBF'nin 1959'daki yüzüncü yıldönümü vesilesiyle çok yakın bir işbirliğimiz oldu. Yavuz'u kaybettikten sonra fakülte Yavuz'un anısına bir armağan kitabı çıkardı. Bu kitapta onun yaşarını kaleme alan da Mete oldu. İlişkimiz uzun bir süre devam etti ta ki karısından ayrılıncaya kadar, ondan sonra zaten fakülteden de ayrıldı. Ayrılmadan önce birtakım özel hayatını ilgilendiren meseleler dolayısıyla hakkında disiplin tahlakatı açılmıştı. Gerek benden, Basın Yayın Yüksek Okulu müdürü olarak, gerekse İlhan Bey'den senatör olarak Senato'da onun lehine şahitlik etmemiz için geceyarısı telefon açıp ricada bulundu. Biz de meslektaşımızı savunmada geri kalmadık. Ne var ki, böyle bir geçmişten sonra bizden giderek uzaklaşmaya başladı. Bu uzaklaşmayla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı olan eleştirel tavrı da çok arttı. Mustafa Kemal Atatürk'e ait görüşleri çok değişti. Tabii değişen görüşlerine dair bir şey diyemem, katılmamakla beraber saygı

duyarım. Fakat çok kırıldığım hususlardan birisi şudur. Bilgi Üniversitesi bu kez Mete için bir armağan kitap çıkardı. Bu kitapta kendisiyle yapılan bir söyleşi de yer alıyor. Mete, Yavuz'la geçen asistanlık yıllarını anlatıyor. Yavuz'un kendisini eve davet ettiğini, bir hoca tarafından eve davet edilmenin normal bir şey olmadığına bilincinde olduğunu ekledikten sonra Yavuz'un rakıya çok düşkün olup belli etmeksizin fevkalade sarhoş olabildiğini, bu arada ne dediği belli olmayan ifadeler kullandığını söylüyor. Keza Yavuz'un Ankara Hukuk Fakültesi'nde daha sonraları Almanya'ya dönmüş olan Prof. Hirsch'le takışmış olduğunu belirtiyor. Mete'nin doğruluğunu soramayacağımız ve bir insanın şahsiyeti hakkında çok subjektif görüşler ileri sürmesini akademik dürüstlük ve ahlakilikle bağdaştırmıyorum. Ben kendisiyle herhangisi bir tartışmaya girmedim, fakat çok üzüldüm. Bugün benim için Mete Tuncay sadece eski bir öğrencimdir. Kürsümüze asistan ve doçent olarak katılanlardan Serap Can, Doğu Ergil gibi bir kısım öğretim üyeleri ise 12 Mart'tan sonra ya da ben emekliye ayrıldıktan sonra beni aramadılar. Bu tavırlarını yadırgadım. Buna karşın Türkiye'de dinin örgütlenmesi konulu doktora teziyle önemli bir yapıt ortaya koyan Ahmet Naci Yücekök ve demokrasinin ana temalarından biri sayılan kadın erkek eşitliği konusunda daha 1970'lerde kitap yazmış olan Türker Alkan'la dostane ilişkilerimiz

Türk sosyal bilimlerinin duayenleri bir arada: Mübeccel Kiray, Çiğdem Kâğıtçıbaşı ve Nermin Abadan Unat.

uzun yıllardan beri hep devam ediyor. Ahmetler –daha çok Urla'daki çiftliklerinde yaşayan ve onu işleten karısı Mesrure ve kendisi– nerede olurlarsa olsunlar her bayram sabahı, yaş günümde beni telefonla ararlar. Sağ olsunlar...

Bir dünya vatandaşı

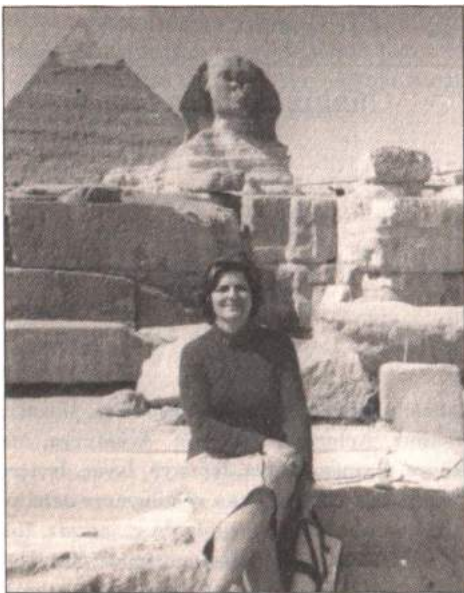
Günlük yaşama dair...

Sedef Kabaş: İngilizce, Almanca, Fransızca, Macarca, Türkçe konuşuyorsunuz. Amerika, Almanya, Avusturya, Macaristan, Polonya, Rusya, Fransa, İtalya, İspanya, İsveç, İsviçre, İngiltere, Mısır, Ürdün, Kuveyt, Pakistan ve dünyanın daha pek çok ülkesine gittiniz, gezdiniz, bazılarında da yaşadınız. Herhalde sizi bir dünya vatandaşı olarak nitelendirmek yanlış olmaz...

Nermin Abadan Unat: Evet, çok doğru bir saptamada bulundun, kendimi öyle hissediyorum. Mustafa Kemal küçükken bana sorarlardı, “Nasıl yetişmesini istiyorsunuz?” diye, ben de hep “Bir dünya vatandaşı olarak yetişsin, fakat kalbi daima anayurdu için çarpsın” derdim. Gerçekten öyle oldu. Ben çok seyahat ettim, ama şimdi Mustafa Kemal her sene dünyayı en azından üç dört defa turluyor. Beş kıtada tasarım yapıyor. Benim dünya vatandaşlığımın birkaç katı onda var. Anlaşılan benim torunum da öyle olacak. Delikanlı şimdi 15 yaşına bastı. Kayak meraklısı. Kendi akranlarıyla bu sene eylülde, Şili’ye gidecek, orada bir kayak yarışına katılacak. Malum mevsimler güney ve kuzey yarımkürede değişik oluyor. Henüz 15 yaşında ama Avrupa’da gezmediği ülke kalmadı. Türkiye’yi de babasının ülkesi olduğu için biliyor. Spor karşılaşmaları dolayısıyla belli ki daha çok yere gidecek.

Anlaşılan sizin seyahat sevginiz, ailenize de geçmiş.

Evet, öyle görünüyor. Gerçekten bizim ailemizde dünyayı gezmeye ve farklı yerlerden zevk alma alışkanlığı var. Ben her gittiğim yerde bir güzellik bulmaya çalışırım. Bir keresinde Venedik’te saat 6’da kalktım, henüz ortada hiç kimse yokken, büyük meydana çıktım. Bir de baktım ki, benden daha erken kalkanlar var. İngiliz’in biri meydanın ortasında, elinde bir kronometre, arkadaşı da

Kahire'de piramitlerin önünde, 1975.

meydanın etrafında koşuyor. Çok hoş bir görüntüydü. Dünyada gerçekten çok güzel yerler var. Ama ne yazık ki, yaşamın sınırı var, bütün o güzellikleri görmek nasip olmayacak. Yine de çok yer gördüm. En güzel yerler de Türkiye'de; Çeşme, Bodrum, Ege Denizi, Boğaz, Karadeniz. Türkiye'nin her yeri çok güzel.

Özellikle Şile'nin sizin hayatınızdaki yeri bambaşka...

Evet, doğru. Şile'yi bana Falih Rıfki Atay sevdirdi. Kendisini evlendikten sonra daha yakından tanıma imkânı buldum. İstanbul Üniversitesi'nin ünlü iktisat profesörlerinden Refik Şükrü Suvla, eşim Yavuz'un yakın arkadaşıydı. Bir gün bize "Gelin sizi Şile'ye götüreyim" dedi. Yanında bir Rum kız arkadaşı da vardı, ismi Marie idi. Daha önce Şile'yi hiç görmemiştim. Benim için fevkalade bir gezi oldu. Bugünkü mendirek henüz yapılmamıştı. Bir fener vardı. Fenerin dibinde bir balıkçılar kahvesi var, oraya girip bir şeyler yedik. Sonra denize girmeye kalktık. Deniz çarşaf gibi dümdüz ama müthiş soğuk. Ben daha ayaklarımı sokar sokmaz, kas stresinden gideceğim zannettim. Nihayetinde yüzemedik. Yolu da epey virajlıydı, ama ben yine de o gün Şile'ye hayran

Kanallar diyarı Amsterdam'da, 1970.

kaldım. Zaten sonra fazla vakit geçirmeden Yavuz'u ikna ettim ve biz Şile'ye tekrar gittik. Hatta arabamız olmadığı için Üsküdar'daki Kanaat Lokantası'nın yakınından kalkan Şile otobüsüne binip gittik. Daha önce bahsettiğim balıkçılar kahvesine geldiğimizde üst katta Falih Rıfki Bey'in de kaldığı, dört odanın bulunduğunu öğrendik. Gayet basit, salaş bir yerdi. Falih Bey o sırada artık Mîna Urgan'ın annesiyle olan evliliğini bitirmiş, Mehrüba isminde bir başka hanımla evliydi. İşte biz de Şile'ye gittiğimizde, bu odalardan birinde kaldık. Dört oda için tek bir tuvalet vardı. Lokanta da yok. Peki, yatıya kalınca ne yiyeceğiz? Gidip kasaptan bir tepsi alıyorsun, içine et doğruyor, üzerine kekik serpiliyor, biraz da yağ. Ondan sonra bu tepsiyi fırına götürüp veriyorsun. Pişmesini bekliyorsun. Fırında piştikten sonra tekrar o tepsiyle dağ bayır yürüyüp fenerin olduğu yere dönüyorsun.

Yemek için epey çaba sarf etmek gerekiyormuş...

Evet, şartlar çok ilkel ama doğa, manzara, deniz harika. Hiç unutmuyorum, bir gün yine Falih Bey ve bu kez eşiyile birlikte Şile'de bulunan terk edilmiş bir mezarlıktaki ağaçların altına otur-

maya gittik. Falih Bey uzun uzun konuştu, biz de onu dinledik. Son derece güzel bir gün geçirdik. Geçen yaz gittiğimde, o mezarlığı çok aradım. Ama mezarlık yok edilmiş, ağaçlar da kesilmiş. Maalesef biz de böyle şeyler çok oluyor. Balıkçılar kahvesinin tam karşısında son derece basit, ahşap bir ev vardı. İçinde yaşayan yaşlı hanım, Şile bezinden gecelikler yapıp satıyordu. Ben de almak için bir gün gittim, kapıyı çaldım. Yaşlı hanım kapıyı açtı, içeri buyur etti. Güzel nakışlı bir şey aldım. Sonra birkaç kez daha gittim. O yaşlı hanım torunuyla birlikte çok mütevazı bir yaşam sürüyordu. Şimdi tabii bu ev de yok, yerine bir apartman dikilmiş. Kadına "Oğlunuz var mı?" diye sormuştum. Bana "Oğlumu kaybettim" demişti. Sonradan öğrendim ki meğer oğlu hayattaymış, ancak hırsızlık yaptığı için Şile'de yaşaması mümkün olmamış. Şile'nin böyle köklü bir ananesi var. Bu taa fetih zamanından kalma bir anane. Fatih'in askerlerinin bir bölümü Şile'ye yerleşmiş. Zaten limandaki kayalar üzerinde eski kilise ve sur kalıntılarını bugün bile görülebilir. O dönemlerden kalma çok güçlü bir ahlak anlayışı var. Herkes herkesten mesul. İşte yaşlı kadının oğlu da hırsızlık yapınca, onların nazarında ölümden beter hale gelmiş. Şile'de barınamaz olmuş ve terk etmiş. Bu yıllarda Şile'ye tayin edilen Yavuz'un uzaktan akrabası olan bir maliye memuru da annesiyle bir ev tutuyor. Onları ziyarete gitmiştik. Ev sahibi bize şöyle ilginç bir şey söyledi. Anne oğul Şile'ye taşındıktan birkaç gün sonra komşular ziyarete gelmişler. "Efendim, biz ne kusur et-

Nermin Hoca'nın hayatında Şile'nin ayrı bir yeri var.

tik size karşı, ne yaptık öğrenmek istiyoruz” diye sormuşlar. Bizimkiler şaşırmış. “Niye?” diye sormuşlar. “Efendim, siz her gece kapınızı kapatıyorsunuz, bizde âdet kapının açık kalmasıdır, bizden niye şüpheleniyorsunuz?” demişler. Yani 1950’ye kadar Şile’de güçlü bir değerler sistemi vardı. Tabii bugün bunların hiçbirinden eser kalmadı.

Daha sonraki yıllarda da Şile sizin için hep özel bir yer olarak kalıyor..

Evet, mesela oğlumun bütün çocukluk dönemini, Şile’de geçirdik. Her yaz oraya gittik. Oraya mendirek yapacakları zaman çok karşı çıkmıştım. Ne kadar haklıyım. O mendireğin içi şimdi hep kum doldu, kullanılmaz hale geldi. Gemiler sığınabilsin diye yaptılar, halbuki şimdi gemiler giremiyor. Güzel doğanın oluşturduğu adacıklara doğru çimentoyla köprüler yaptılar. Bu güzelim adacıkları da yok ettiler. Ben Şile’ye ilk geldiğim zamanlarda ister yerli olsun, ister yabancı olsun herkes birbirini selamlıyordu. Kadınların başında hoş görünlü beyaz örtüler vardı. Kadınlar Hamamı denen koyda aynı mahalleden kadınlar el ele tutuşarak halka oluşturur, böyle suyun içinde hoplayarak oturur ve saatlerce konuşurlardı. Buna “hamama girmek” diyorlardı, yani denize girmek. Bu unutulmaz tatlı bir anıdır..

Şile’ye özel bir sevginiz var..

Evet, bu sevgim o kadar baki ki, günün birinde emri hak geldiği zaman bir yerde yatmam lazım. Biliyorsun, oğlum Amerika’ya yerleşti. Ankara’ya yolu düşmüyor. Rahmetli ilk eşim Ankara’da yatıyor. Onun yanına gömülebilirim fakat belki oğlum beni ziyaret etmek ister, o zaman İstanbul daha uygun. Araştırdım artık İstanbul’da hiç kimseye mezarlık yeri satmıyorlar. Ama Şile’de yer alınabiliyormuş. Belki kendime orada bir mezar yeri alırım..

Allah gecinden versin. Ama bakıyorum her zaman olduğu gibi kendi işinizi kendiniz hallediyorsunuz. Mezar yerinizi bile kendiniz ayarlamaya çalışıyorsunuz.

Şile çok sevdiğim bir yer. Kısmet. Kadınlar deyince şu hatıranı da paylaşmak isterim. *Ulus* gazetesi bir hikâye yarışması açmıştı. Beni de jüriye seçtiler, jüride Falih Rıfkı Bey de vardı. Gelen hikâyeleri bana da verdiler ve ben hepsini okudum. Öteki jüri üyelerinin ne kadar okuyup okumadığını bilemiyorum. Bunların

Oğlu Mustafa Kemal ile Efes'te.

içinden en çok “Enik” yahut “Encik” yani kedi köpek yavrusuna verilen ismi taşıyan hikâyeyi beğendim. Hikâye, bir deniz kasabasında yaşayan hamile kadınların, nasıl kıyıya gidip sonra elleri boş döndüğünü anlatıyordu, yani imalı bir şekilde çocuk düşürdüklerini anlatıyordu. Bir çeşit doğum kontrolü. Anadolu kadınının dramını ortaya koyan bir hikâyeye. Yazan Dursun Akçam'dı. Ben hikâyenin müthiş güçlü şekilde yazıldığını savundum. Sonuçta birincilik ona verildi.

Sizin beğendiğiniz hikâye birincilik aldı...

Evet. Biliyorsun, Dursun Akçam daha sonra Halk Partisi'ne yönelik çok ağır eleştiriler yaptı. Tek parti döneminde Halk Partisi'nin eleştirilecek çok yönü vardı. Bu olaylardan birini bizzat Yavuz anlatmıştı. O dönemde köylerde okul yapma mecburiyeti var. Her köy, kendi okulunu yapacak. Bazı idareciler çok insafsız. Bir parti müfettişi, Eskişehir civarındaki bir köyü dolaşırken, okul olmadığını görüyor ve “Okulu niye hâlâ yapmadınız?” diye soruyor. Köyde hiç mahsul olmamış, kuraklık yaşanmış, köy sefalet içinde. “Okul yapacak paramız yok” dediklerinde, parti müfettişi “Paranız yoksa karınızı satın, öyle yapın” diyor. Şimdi tabii şehirden gelmiş yetkili bir kişi böyle bir laf ettikten sonra insanlar o kişiye de, o ki-

şinin temsil ettiği partiye de ölünceye kadar kin besler ve haklıdır- lar da. Dursun Akçam kim bilir daha neler gördü duydu. Çünkü o da Yaşar Kemal gibi Anadolu'nun dertlerini dile getiren bir yazar- dı. Bak, benim evimde Mehmet Güler'in birtakım tabloları var. Mehmet Güler Malatya doğumlu. Bugün Almanya'nın en kalbu- rüstü ressamlarından biri. En küçük resmi 15 000 avrodan başlı- yor, fevkalade aranan bir ressam. O da resimleriyle Anadolu kadı- nın çilesini ortaya koyuyor. Bakın bana ithaf ettiği bir resim var (duvardaki tabloyu gösteriyor). Bu resimde bir göl kenarında iki kadın yatıyor, yeni doğum yapmışlar, çocuklarını sarmuşlar, işleri- ni görmüşler, öyle eve gidiyorlar. Yani Anadolu kadınının çilesi an- latmakla bitmez.

Hâlâ görmek istediğiniz nereler kaldı?

İnsan yaşlandıkça zamanı geri çevirmeye çalışıyor. Bir kere Bosna-Hersek'e gitmek istiyorum. Oradaki akrabalarımınla hiçbir zaman tanışmadım, ama belki bir irtibat bulabilirim.

Roma'da, 1992.

Kitap Fuarı nedeniyle Frankfurt'ta, 2002.

Bosna-Hersek babanızın ailesinin geldiği yer...

Evet, baba tarafım Bosna-Hersekli. Bir de rahmetli Yavuz nedeniyle Kırım'a gitmek, Kırım Tatarlarını görmek isterim. Ben evlendiğim zaman Stalin, Kırım Tatarlarını Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Türk cumhuriyetlerine sürmüştü. Ancak Berlin Duvarı yıkıldıktan sonra yurtlarına geri gelmeye başladılar. Bir de Kazan Tatarları var ki, onların da çok eski bir tarihi var. Tarihte çok önemli bir hanedan kurmuşlar. Kültürleri, dinleri farklı ama yine de Kırım Tatarlarıyla ortak bağları var. Avrupa'da görmediğim sadece üç ülke kaldı: İrlanda, Finlandiya ve Portekiz. Bu ülkeleri görmek isterim. Bir de Türkiye'de görmediğim Göller Bölgesi var. Özellikle gül mevsiminde Isparta ve civarına gitmek lazım.

Siz hem çok okuyan hem çok gezenlerdensiniz...

İnsan gezince çok hoş insanlara da rastlıyor. Bir defasında Denver'dan New Mexico'ya otobüsle bir gece seyahati yapıyordum. Otobüs bir yerde mola verdi. Hangi vesileyle bilmiyorum, zenci bir hamalla bir konuşmam oldu. Adama "Hayata nasıl bakıyorsunuz?" diye sordum. Bana, "Benim üç çocuğum var, üçü de okudu, meslek sahibi oldu. Ben okuyamadım, hamal olarak kaldım. Ama çocuklarım okuyup meslek sahibi oldukları için ben bu mesleği severek yapıyorum" dedi. Bu sözleri çok hoşuma gitti. Yüksünmeden, şikâyet etmeden, var olanın kıymetini bilmek. İş-

te böyle insanlara rastlıyorsunuz. Bir keresinde de İsviçre’de, Yavuz’la beraber mütevazı bir pansiyonda kalmıştık. Başka bir çift daha orada kalıyordu. Bizim Türkiye’den geldiğimizi duyunca, “Biz bugün Aare Nehri’ni otomobille gezeceğiz. Siz de gelin” dediler. Aare Nehri, İsviçre’nin en uzun ve dolambaçlı nehridir. Manzarası çok güzel, kanyon gibi. Böyle spontane, çok güzel bir gezi yaptık. Yani çok gezince, güzel insanlara da rastlıyorsunuz.

Biraz da günlük yaşamınızdan bahsedelim.

Daha gençken uykuya fazla zaman ayırmamaya gayret ediyordum. İnsana günde dört beş saatlik bir uyku yetebiliyor. Eskiden beri erken yatan bir insandım. Akşamları onda yatağa girerdim. Bu-

Bir daha Paris, Notre Dame'un sol kıyısında.

nun sonucu olarak daha gençken sabah dört buçuk, beşte kalkardım. Bugün kalkış saatim yediye kaydı. İster beş olsun, ister yedi sabahın erken saatlerini çok severim. Bir kere sokaklar sessizdir. Hava müsait olursa balkona çıkarım. O sessizliğin tadına varırım. Uyuyan bir şehirde böyle gökyüzüne bakarsınız, yıldızları yahut bulutları izlersiniz. Sabah kahvaltısı çok hoşuma gider. Hiç üşenmem, masamı gayet güzel şekilde düzenlerim, masa örtüsünü koyarım, çayımı sevdiğim fincanımda içerim. Sonra bilgisayarımı açarım. Önce mesajlarıma bakarım, sonra yapacağım işleri bitirmeye çalışırım. Sabah saatleri kafam çok daha aydınlık oluyor. Gece çalışmıyorum, sadece okuyorum. Yorgunluk dereceme göre daha hafif, daha ağır, daha soyut ya da daha somut şeyler okuyorum.

Daha somut ya da soyut şeyler okumak ne demek?

Mesela, somut okuma olarak şu anda üç kitabı aynı zamanda okuyorum. Ulrich Beck'in din ve küreselleşmeyle ilgili çok ciddi bir kitabı var, onu okuyorum. Bir taraftan Serpil Sancar'ın, *Erkeklik: İmkansız İktidar* adında Türkiye'deki erkek sorununu

Büyük tutkusu kitap.

hem siyasal, hem sosyolojik, hem de kültürel açıdan irdeleyen kitabını okuyorum. Diğer taraftan da Yılmaz Büyükerşen'le yapılan bir söyleşi kitabını okuyorum.

Televizyon izler misiniz?

Televizyon konusunda çok seçiciyim. Sadece seçtiğim, belli programlara bakarım, öyle rasgele televizyon seyretmem. En sevdiğim kanallardan biri Mezzo, inanılmaz güzel programlar var. Mesela Wagner'in dört operadan oluşan meşhur *Nibelungen Yüzüğü*'nü her cumartesi, modern bir rejikle veriyorlar. Geçen akşam ise Monte Carlo Balesi, *Uyuyan Güzeli* yepyeni bir rejikle oynadı. Bazen CNN ve NTV'deki tartışma programlarına bakıyorum. Bir de Euro News ile BBC'yi takip ediyorum. *Aşk-ı Memnu* adındaki diziyi izledim. Romanı beğenerek okumuştum, çünkü o dönemin konaklarında süre giden yaşam biçimini ve değer yargılarını iyi yansıtıyordu. Ama günümüz şartlarına uyarlanmış diziyi beğenmedim. Romanın anlatmaya çalıştığı Osmanlı sınıf yapısı televizyonda çarpıtılarak yansıtılmış. Günümüzde birkaç kuşağın bir çatı altında oturması söz konusu değil. Günümüz varlıklı anne babaları çocuklarını kısa bir süre için bir dadiya emanet ederler, fakat mürebbiye tutmazlar. Buna karşın Orhan Kemal'in *Hanımın Çiftliği* gerek romanda, gerekse televizyonda Türkiye'nin çok partili siyasal yaşamına geçişin ilk yıllarını ve sınıfsal ayrılıklarını çok çarpıcı şekilde veriyor. Çukurova tipleri mükemmel çizilmiş ve rol alan sanatkarlar harika bir oyun sergiliyorlar.

Sizin evinizde hep hoş davetler olur, güzel yemekler yenir. Yemek yapmayı seviyorsanız, değil mi?

Yemekle ilgili şunu söyleyeceğim. Birtakım insanlara rastladım, "Efendim biz okuduk, biz üniversite bitirdik, yemek yapmak da ne oluyor" diyen. Açıkçası bu bana son derece aykırı gelen bir görüş, çünkü bir kere yemek yapmak, bir şey yaratmaktır. Temizlik yapmak, bulaşık yıkamak, yer silmek, ütü yapmak, bunların hiçbiri yaratıcı işler değildir, ama yemek yapmak yaratıcıdır. Dolayısıyla ben yemek yapmayı, yeni reçeteleri denemeyi severim. Tabii her zaman vakit bulamıyorum. Mesela "boeuf stroganoff"u iyi yaparım, bonfileyi küçük parçalara ayırdığın için yanılmak pek olası değildir. Ama kötü pişmiş bir rostoyla misafire karşı mahcup olabilir insan. Karidesli avokadoyu da çok severim. Tabii bu yemeğin hazırlanması çok kolay. Ayrıca sebze yemeklerini, Akdeniz mutfağını çok severim. Arkadaşım Türkan çok güzel re-

çel yapar, benim özellikle portakal reçeline zaafım vardır. Tü bu konuda beni her zaman sevindirir. Bir de çikolataya da mam. Biliyorsun, çikolata serotonin yani mutluluk hormo faaliyete geçiriyor. Tabii çok fazla yememek şartıyla.

Kitap, konferans, seminer, ders derken sürekli bir j üzerinde çalışıyorsunuz...

Doğru, bir sonraki projem Yavuz'la ilgili bir kitap çıkarmı vuz Abadan'ın düşüncelerini ve yaşantısını anlatacağım. Zati tabın aşağı yukarı, yarıya yakını hazır. Yaşantısını tekrar ka almam gerekiyor, bir de doktora tezinden parçalar koyacı Fakat dediğin gibi her zaman projelerim vardır.

Size boşuna “Proje Nermin” lakabını takmamışlar...

Bu ismi bana İstanbul Üniversitesi'nde taktılar. Son sınıf miştik, savaş zamanı, paramız yok, mezuniyet balosu için ye

Boğaziçi Üniversitesi'nden arkadaşlarıyla 80. yaşını kutluyor.

kıyoruz. Ben “Baloyu İstanbul Üniversitesi'nin ana binasında yapalım” dedim. Bu ana binaya girdikten sonra aşağıda kocaman büyük bir avlu var. Merdivenler bir kare çiziyor. Birinci kat, ikinci kat, üçüncü kat tırabzandan aşağı bakabiliyorsunuz. Ben dedim ki “Birinci kata masaları koyalım, avluyu pist yaparız, daha yukarı çıkmak isteyen çıkar.” Efendim beni bir alaya aldılar, işte “Nermin Hanım üniversiteyi balo için kapatıyor” diye. Böylece adım “Proje Nermin”e çıktı. Yani benim daima bir projem var. Hiçbir şey olmazsa, senede iki defa oğluma ziyarete giderim. Gitmeden önceki bir ay çok güzel bir dönem çünkü sevinçle dolu, her günü hesaplıyorum, işte kaç gün kaldı, kaç gece kaldı. Tabii dönüş çok hüzünlü oluyor. New York'tan ayrılırken içimden şöyle geçiyor: “Acaba bir daha gelmek nasip olur mu?” Ama gitmeden evvel de oğlumla konuşurum, “Sen beni bir daha ne zaman davet edeceksin?” diye sorarım, onun projesini yaparım. Projelerle yaşamak iyi bir şey, çünkü istikbale bakıyorsun.

Bir başka lakabınız da “Tempo Nermin”...

Bu sıfatı bana çok beğendiğim öğrencim ve meslektaşım halen *Radikal* gazetesi yazarı Türker Alkan takmıştır. Galiba kızına hocasını anlatmak için bir yazısında bana bu sıfatı yakıştırmıştır. Herhalde kısa zamana çok iş sığdırma isteğimi kastetmiş olacak. Ben her zaman kendime bir hedef koyarım ve onu gerçekleştirmek için harekete geçerim. Hangi tarihte ne yapacağımı aylar ön-

cesinden planlarım. Daha önce de söylediğim gibi oğlumu, torunumu görmek için gittiğim Amerika seyahatleri benim için birer projedir. Gidiş tarihime göre her günü çizerim, geceleri hesaplarım, sevinerek beklerim. Amerika'da geçirdiğim zamanları ise hesaplaman, sadece yaşarım. Onlardan ayrılırken ise hep "Acaba bir daha gelmek nasip olur mu?" diye düşünürüm. Türkiye'ye döndükten sonra ise tekrar çalışma tempoma dönerim, günde şu kadar sayfa yazılacak ya da şu kadar sayfa okunacak diye bir programım vardır. Katılacağım konferanslar, gideceğim yerler vardır, ona göre kendimi planlarım.

Pek çok konferansa konuşmacı olarak davet ediliyorsunuz, dolayısıyla sürekli seyahat halindesiniz...

Evet, mesela geçenlerde Eskişehir'e gittim. Rahmetli Yavuz'un ailesinin orada yaşaması nedeniyle bu kente 1944'ten beri defalarca gittim. Fakat bu kez Eskişehir benim için inanılmaz bir sürpriz oldu. Eskiden alelade bir endüstri şehriydi; demiryolları atölyesi, şeker fabrikaları, un fabrikaları ordaydı. Yani daha çok işçi ağırlıklı bir şehirdi. Şimdi ise nefis bir şehir olmuş, bir üniversite şehri olmuş. Şehirde iki üniversite var, Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi. Bir prens gelmiş ve bu şehri uykusundan uyandırmış gibi. Yılmaz Büyükerşen, Porsuk Nehri'nin iki tarafını çim ve çiçeklerle donatmış, plaj yapmış. Bozkırın ortasındaki bu şehirde gondola binebiliyorsunuz. Strasbourg'dan esinlenmiş, çok şık son model otobüsler bulmuş. Bir çağdaş cam müzesi açmış. Şimdi de Anadolu Üniversitesi bir cam atölyesi açacakmış. Odun Pazarı mevkiinde bir lületaşı müzesi yapılmış. Şehirde üç park, iki tiyatro, bir opera binası var. Bu arada ben Odun Pazarı'nda masif bakırdan yapılmış, çok güzel bir kap buldum. Okunmuş, etrafında dua var. Şimdi ona lehim çektireceğim. Böylece altındaki bakır ortaya çıkacak. Oğluma güzel bir armağan olacak.

Bildiğim kadarıyla alışveriş için Kapalıçarşı'ya gitmeyi de çok seviyorsunuz...

Kapalıçarşı'nın faresi sayılırım. Bir kere Sultanahmet'i çok seviyorum. Bu tarihi yarımada'yı bir İlber Ortaylı, bir de ben çok seviyoruz. O tarihçi olarak meşgul oluyor, bense o tarihi atmosferi çok seviyorum. Sultanahmet ve civarı gerçek İstanbul'dur. Açık-hava, Yeşil Ev, Sultanahmet Camii, Kapalıçarşı hepsi canlı bir şehrin yansımaları. Ben gençken iki sene üst üste Cumhuriyet Halk Partisi Talebe Yurdu'nda kalmıştım. Savaş zamanı kızların

kalacağı yurt sayısı azdı, dolayısıyla odalar kalabalıktı. Ben de altı kişilik küçük bir odada kalıyordum. Sabaha doğru odanın havası çok kötü oluyordu. Ben artık bu kokulu odaya tahammül edemeyince, aldım karyolamı, balkona kurdum. Balkondan çıktığında Ayasofya'nın kubbesi görünüyordu. Bahar gelince ben her akşam balkonda yatmaya başladım, sabah erkenden dünyanın en güzel manzarasına karşı uyanıyordum. Güneş Ayasofya'nın kubbesinin üstünden doğuyordu. Ne yazık ki bu denemem müfettişin gelmesiyle son buldu. Kendisi balkonda yatmamı kabul edilemez olduğuna karar verdi. Sabahları Kapalıçarşı'dan geçip hukuk fakültesine giderdim. Onun için o bölgenin yollarını çok iyi bilirim. Geçenlerde nefis bir kitap buldum, Kapalıçarşı ve etrafını anlatıyor. Efendim, ne kadar çok han varmış, hiçbirini bilmiyorum. Yani İstanbul'da daha keşfedecek bir sürü yer var. İstanbul öyle bir şehir ki, bir ömür yetmiyor. Kapalıçarşı'ya ne zaman gitsen mutlaka iç bedestene uğrar özellikle bakırdan yapılmış semaver, tepsi, şamdan, buhurdanlık vs gibi objeler konusunda çok

Bir göç konferansı vesilesiyle gittiği Paris'te,
en modern bölgesi Defense'in önünde.

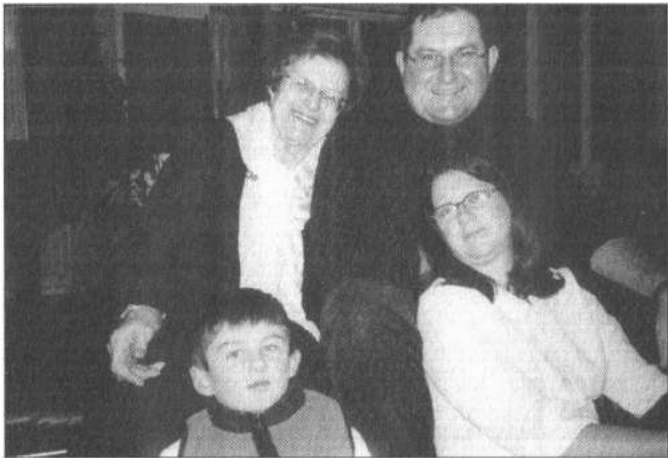
etraflı bilgi sahibi olan Murat Bilir'e uğrar, onunla bir bardak elma çayı içerek sohbet ederim.

Çok gazete okuyan birisiniz...

Evet, gündemi yakından takip ederim. Geçenlerde *Cumhuriyet* gazetesi gençlerle ilgili güzel bir haber yapmış, Emocu denen yeni bir akımla birlikte diğer akımları irdelemeye çalışmış.

Ne akımı hocam?

"Emo" adlı bir akım var, Emo kelimesi "emotional" yani duygusal sözcüğünden geliyor. Bir kere Türkiye'de oluşmuş bir akım değil, dışardan gelme. Bunun dış görünüşe ilişkin ölçütleri var, saçını uzatıp bir gözü örtmek, Converse ayakkabı giymek, yırtık blucin giymek gibi. Sözümlü ettiğim röportaj ayrıca heavy metal, pop, hip-hop, reggie gibi müzik türlerini takip eden gençlere de değiniyor. Benim Amerika'da ders verdiğim zaman "flowers children" yani "çiçek çocuklar" vardı. Bunlar Vietnam'a karşı isyan bayrağını çekmiş, bir kısmı askere gitmemek için Kanada'ya kaçmış, "don't make war, make love" yani "savaşma, seviş" diyen gençlerdi. Bugün Türkiye'de bize özgü sayılabilen inanca endeksli akımlar var, onların da kendilerine göre kıyafetleri, ritüelleri var. Gençler bu akımları ya da fikirleri uzun boylu irdeleme ihtiyacı duymaksızın kolaylıkla benimseyebiliyor. İletişim alanındaki inanılmaz gelişmeler ideolojik akımların da hızlı bir biçimde yaygınlaşmasına imkân tanıyor. 1990'da Avustralya'ya gitmiştim. Sydney'de bir süre kaldım, ondan sonra Melbourne'a geçtim. Orada verdiğim bir konferansta Türk kökenli son sınıf lise öğrencileriyle sohbet ettim. Herkes ileriye dönük hayalleriyle ilgili bir şeyler anlattı, Avustralya'da ya da İngiltere'de gitmek istedikleri üniversitelerden bahsettiler. Bir çocuk gözüme çarptı, saçları düzgün kesilmiş, diğer arkadaşlarının tümü spor giyinmişken, o banka memuru gibi kravat takmıştı. Ona "Sen ileride ne yapacaksın?" diye sordum. Bana, "Ben Türkiye'ye gideceğim, burada okumayacağım" dedi. "Niye, bu ülkede çok iyi üniversiteler var" dedim. "Hayır, ben Türkiye'ye gideceğim. Orada ihtilal yapacağım ve şeriatı getireceğim" dedi. Bunun üzerine ona, "Çok güzel. Peki, sen hiç Türkiye'ye gittin mi?" diye sordum. "Hayır" dedi. Bu çocuk daha Türkiye'yi görmemiş bile ama anlaşılan çeşitli kaynaklardan edindiği bilgiler, karşılaştığı kişiler ona anlamını bilmediği bir kavramı benimsetmiş, anlamını, kapsamını bilmediği bir toplumsal harekete katılması için onu istekli bir hale getirmiş. Gençleri tanımaya çalışmak lazım.

Biricik ailesiyle.

Geriye baktığınız zaman akademik çalışmalarınız açısından nasıl bir bilanço çıkartıyorsunuz? Hangi alanda sizce kalıcı bir etki yarattınız?

Kanımcı Türk sosyal bilimler alanında birbirinden farklı üç alanda bir çeşit önderlik yaptım. Bunların birincisi özellikle Amerika'da Minnesota Üniversitesi'ndeki lisansüstü öğrenimim sonrası kamuoyu, baskı grupları, siyasi partilerde oligarşik eğilimler, seçim sistemleri, referandum, halkla ilişkiler gibi temel kavramları tahlil etmem ve bu şekilde benden sonraki kuşaklara yeni araştırma alanları açmış olmam. Öncülük yaptığım bir diğer alan ise dünyada ve Türkiye'de kadınların karşılaştıkları sorunlar. 1949'dan bu yana kadın-erkek eşitsizliği, kadınların iş yaşamında, eğitimde ve siyasette eksik temsil edilmesi üzerine çalışıyorum, araştırmalar yapıyorum ve yazıyorum. Bugün akademi dünyasında, kamu yönetiminde, yerel yönetimlerde ve sivil toplum örgütlerinde kadın çalışmalarının belli bir düzeye ulaşmış olmasını kıvançla izliyorum ve bu alanda öncü olmaktan dolayı büyük bir memnuniyet duyuyorum. Önderlik ettiğim üçüncü alan ise 1960'tan bu yana önce Batı Avrupa sonra Ortadoğu, Rusya ve Avustralya'ya kadar uzanan Türk göçmen işçilerinin yasal, sosyal, ekonomik, kültürel sorunlarıdır. Değişik dillerde yabancı literatüre girmiş olan çalışmalarım ile entegrasyon, çok kültürlülük, ulusötesi-ulusalcılık (*transnationalism*) gibi kavramlar konusundaki yorumlarımla akademik tartışmalara yeni boyutlar kazandırmış bulunuyorum.

2009'da artık delikanlı olan Taner'le birlikte.

Peki kişisel olarak kendinizi nereye ulaştırmış sayıyorsunuz?

14 yaşında Türkçe bilmeksizin tek başıma Türkiye'ye geldim ve Mustafa Kemal Atatürk'ün modernleşme sürecinin en etkili dinamosu saydığı eğitimden umduğumdan daha fazlasıyla yararlanabildim. Kimliğimi, mesleğimi bu yaşamsal destek sayesinde tamamlayabildim. Aydınlanma felsefesini Türkiye'ye yerleştirmeye çalışmış olan Atatürk ve arkadaşlarına şükranım sonsuz, hâlâ da bu konuda uğraşmamın nedeni bu derin minnettir.

Son olarak şunu çok merak ediyorum. Sizinle bu kitap için uzun saatlere yayılan pek çok görüşme yaptık. Yıllar öncesine dönüyorsunuz ve anılarınızı, yaşadıklarınızı, tanıdığınız insanları, seyahatlerinizi en ince ayrıntısına kadar anlatıyorsunuz. Mimariden operaya, resimden tiyatroya, yazarlardan araştırmacılara, ev adreslerinden şehirlerin tarihi yapılarına kadar neredeyse her şeyi dün gibi hatırlıyorsunuz. Bu güçlü hafızanızı neye borçlusunuz?

Bunu hakikaten izah edemiyorum. Oğlum da hayret ediyor. Yer hafızam çok iyidir. Mesela, Amerika'da bir yere gidiyoruz. Oğlum "falanca sene burada şu olmuştu" diyorum. O da bana şaşkınlık içinde, "Ya anne bunları nasıl hatırlıyorsun?" diyor. Demek ki bu bir Allah vergisi. Buna mukabil işitme kaybına uğradım. Başkası olsa çok ciddiye alır, çok üzülür. Büyük bir handikap sayar. Ben hiç öyle düşünmedim. Yani bazı şeyleri de boş vermek lazım,

hayatı çok sevmek lazım. Ben hayatı çok seviyorum. Yani yaşadığım her an için Allah'a şükrediyorum. Herkesin de hayatı sevmesini, memleketi sevmesini, Atatürk'ü de tapılacak bir lider olarak değil, tarihin seyrini değiştirmiş çok önemli bir insan olarak görmesini istiyorum.

Ben sizinle yaptığım söyleşiden çok büyük keyif aldım ve çok şey öğrendim. Ağzınıza sağlık hocam.

Ben de sana çok teşekkür ederim. Senin gibi bir öğrenciye sahip olmak hayatımın önemli mükâfatlarından biridir. Bunu ciddi söylüyorum, çünkü sen benim beklentilerimi aştın. Nasıl ki, benim oğlum da benim beklentilerimi aştı. Ben hiçbir zaman oğlumun beş kıtada tasarım yapan bir mimar olacağını düşünemezdim. Seni, dersten çıktıktan sonra beni koşarak merdiven başında yakalayıp sorular soran öğrenci Sedef olarak hatırlıyorum. Sen de benim beklentilerimi on kere aştın. Bu da benim için büyük bir mükâfat. Öldükten sonra değil, yaşarken bunları görebildim. Ayrıca düğününü ve şimdi de bebeğini görmek nasip oldu, ona çok sevindim. Hele oğluna Yavuz adını koymanız beni fazlasıyla mutlu etti....

Çok teşekkür ederim hocam.

Öğrencisinin mürvetine tanık oldu. Sedef Kabaş'la 2009.

Dizin

A

- Abadan, Brady 229, 230
Abadan, Mustafa Kemal 36,
40, 72, 137, 166, 185, 205-
209, 213-229
Abadan, Necmi 137, 139, 158
Abadan, Sabahat 136-139, 158,
201, 203, 207
Abadan, Taner 229-234, 328,
Abadan, Vasfiye 120, 141
Abadan, Yavuz 36, 39, 48, 49,
78-80, 84, 87-90, 97, 98,
105, 113, 115-119, 120-124,
126-140, 155, 157, 158, 165,
166, 170, 178, 179, 186, 200,
202, 203, 205, 206, 209, 210-
213, 226, 273, 279, 297, 299,
300, 304, 307-309, 313, 314,
316, 318, 319, 322, 324
Abdullah Efendi (Ağababa)
120, 137
Abdülhamid 94, 111, 153
Ağaoğlu, Adalet 103, 308
Ahmed Midhat 106
Akalin, Cüneyt 185
Akbay, Muvaffak 107
Akçam, Dursun 316, 317
Akel, Baha 58
Aksal, Alageyik (Lostar) 298
Aksoy, Muammer 190
Aksoy, Oktay 234
Aksu, Abdülkadir 182, 185
Akşin, Sina 300
Akşit, Güldal 249
Alan, Mithat 290
Aldıkaçtı, Orhan 270
Aldoğan, Yazgülü 185, 191
Alemdar, Korkmaz 185
Alkan, Türker 196, 309, 323
Alnar, Ferit 127, 140,
Alpay, Şahin 185
Alvo, Aalto 234
Aral, Fahri 177
Arat, Necla 278, 302,
Arat, Yeşim 290
Arık, Fikret 182
Arık, Umut 185
Arkan, Saffet 123, 126
Arın, Müstecap 57, 58
Arın, Süha 191
Artan, Nurettin 105, 107
Arzık, Nimet 103, 111
Aslan, İffet 98
Aşkın, Bekir 81, 92
Ataç, Nurullah 105, 107
Atatürk, Mustafa Kemal 13,

27, 38, 40, 43, 45, 46, 51,
54, 64, 65, 69, 72, 75, 77,
81, 83, 95, 96, 101, 102, 112,
147, 151, 152, 157, 181, 182,
196, 197, 205, 212, 245, 246,
252, 254, 274, 287, 299, 302,
308, 328, 329

Atay, Falih Rifkî 101, 102, 111,
112, 312, 313, 315

Ateş, Abdülkadir 185

Ayata, Ayşe 269

Aybar, Mehmet Ali 78

Aybay, Aydın 301

Aybay, Rona 301

Aybay, Sevinç 301

Ayda, Adile 261, 262

Ayhan, Aydan 140, 141,

Aytüre, Zülal 304

Aziz, Aysel 185, 191, 185, 196,
305

Azizoğlu, Yusuf 200, 201

B

Baban, Şükrü 86

Balta, Tahsin Bekir 129, 133,
183, 199, 273, 297, 298

Barlas, Cemil Sait 115, 116,
127, 128, 135

Barlas, Fatma 128

Barlas, Mehmet 115, 127, 128

Başgil, Ali Fuat 85, 273, 300

Batu, İnal 185

Batur, Enis 267

Batur, Muhsin 267

Bayar, Celal 274

Baykal, Aysel 262,

Baykal, Deniz 155, 185, 195,
196

Baykam, Bedri 109

Baykan, Muammer 87

Baykara, Zeyyat 259, 262

Beauvoir, Simone de 166, 252

Beck, Ulrich 320

Beethoven 88

Belbez, Hikmet 133

Belli, Mihri 237

Bengül, Nejat 158

Bennett, Dorothy 164

Berik, Münir 106

Berker, Nihat 80

Berker, Ratip 80

Bil, Hikmet 86

Bilgen, Ayşen 291

Bilir, Murat 326

Biret, İdil 108, 109

Birsel, Cemil 82

Blackey (Profesör) 159, 160

Blair, Tony 274

Bleda, Tanşuğ 27

Boran, Behice 71

Boulangier, Nadia 109

Brandt, Willy 174

Brejnev 93

Brook, Peter 239

Brown, Dan 252

Brown, Gordon 274

Buğra, Ayşe 290

Bush, George W. 178, 273

Büyükerşen, Yılmaz 321, 324

C

Can, Serap 309

Carrere, Helene d'Encausse
193

Cemal Paşa 101, 153

Chopin 109, 210,

Chowdory, N., 255

Churchill, Winston 120, 127,
148,

Cizreli, Ümit 269

Clausse (Profesör) 190, 192

Cooper, Gary 46

Crozat, C. (Profesör) 97

Ç

- Çağlar, Behçet Kemal 64
 Çağlayangil, İhsan Sabri 267,
 268
 Çalışlar, İpek 185, 243
 Çalışlar, Oral 185, 243
 Çambel, Cemil 157
 Çambel, Halet 157
 Çambel, Leyla 157
 Çambel, Perihan 157
 Çandar, Cengiz 185,
 Çelikel, Aysel 300, 302
 Çetinsaya, Gökhan 185,
 Çığ, Muazzez İlmiye 302
 Çınar, Dilek 291
 Çınar, Esat 61, 69
 Çınar, Mediha 61, 69
 Çiftçi, Oya 305
 Çoker, Fahri 262,

D

- Demirel, Süleyman 116, 177,
 262, 267, 268, 271
 Derbil, Süheyl 107
 Dimock, Marshall 297
 Dinçmen Filiz 184, 185
 Dinçmen, Üstün 185
 Dink, Hrant 284
 Doğan, Aydın 290
 Doğramacı, İhsan 83
 Doğudan, Atilla 20
 Dorati, Antol 162
 Dostoyevski 46
 Dönmezer, Sulhi 274
 Dranas, Ahmet Muhip 106,
 110
 Duna, Cem 185

E

Ebert, Carl 140

- Ecevit, Bülent 152, 262, 267
 Eckstein, Albert 83
 Eczacıbaşı, Nejat 228
 Eddie, Uncle 68
 Edis, Kemal 58
 Edis, Mehmed Emin 57
 Edis, Samiye 58
 Egli (Mimar) 182
 Eisenhower (General) 109,
 160, 161
 Ekşi, Aysel 302
 El Greco 42
 Elbe, Nerime 61, 63, 71
 Elbir, Halit Kemal 75, 81, 86,
 98
 Eldem, Ethem 300
 Elizabeth (Kraliçe) 14
 Enver Hoca 186, 187
 Enver Paşa 152, 153
 Eralp, Jale 244
 Erbakan, Necmettin 254,
 268
 Erdem, Gülseren 300-302
 Erdem, Tarhan 300, 301
 Erez, İsmail 80
 Ergil, Doğu 309
 Ergil, Gül 258
 Ergüder, Üstün 75, 93, 185,
 289, 290
 Erim, Nihat 107, 113, 150-154,
 273, 274, 275
 Erişirgil, Emin 107
 Erkin, Behiç 43, 45, 48
 Erkin, Türkan 63, 68,69, 70,
 301,302, 307
 Eroğlu, Cem 303
 Ertan, Kamile 137, 158, 203,
 206-208
 Esendal, Ahmet Şevket 201-
 204
 Esendal, Memduh Şevket 202

Esin, Seyfullah 128
 Esmer, Ahmet Şükrü 107
 Esmer, Yılmaz 291, 290
 Evliyagil, Necdet 88, 299
 Evliyagil, Şevket 88, 191, 299
 Eyüpoğlu, Ercan 185

F

Fenik, Advıye 103
 Fenik, Mümtaz Faik 103, 104,
 106, 110
 Ferman, Cumhur 182
 Fırat, Turhan 185
 Fişek, Güler 290
 Fraenkel, Charles 273
 Frank, Anna 166
 Franko 46
 Franz Joseph II 41, 55
 Freyer, Hans 183, 297
 Fulbright (Senatör) 107, 108,
 141, 157, 159
 Fuzuli 106

G

Gandhi 162
 Garan, Reşat 212
 Gellhorn, Walter 171, 172, 273,
 274
 Geray, Cevat 191
 Gevyeli, Ali 193
 Gide, André 68
 Giritli, İsmet 193
 Goethe 13,
 Gogh, Theo van 166
 Gökçer, Cüneyt 88
 Gölcüklü, Feyyaz 181
 Göle, Nilüfer 250
 Gönensay, Samim 85
 Gönlübol, Mehmet 181
 Gözübüyük, Şeref 181
 Grégoire, Ménie 234, 240

Güleç, Altıntaş 71
 Güler, Mehmet 317
 Günaltay, Şemsettin 149, 150
 Güneş, Mehmet 262
 Güntekin, Reşat Nuri 106
 Güvenç, Faruk 109
 Güvener, Halit 109
 Güzel, Hasan Celal 185

H

Hatipoğlu, Şevket 120
 Hegel 166
 Hekimoğlu, Müşerref 90, 104,
 109, 113, 306, 307
 Henry VIII. 14
 Hepburn, Audrey 46
 Hızır, Ayşe 208
 Hızır, Nusret 208
 Hilde, Wiblishauser 32-37,
 106, 219
 Hirsch, Ernst 133, 147, 309
 Hitler 38, 46, 47, 89, 93, 133,
 148, 154, 215, 253, 281, 282
 Honig, Richard 79

İ

İbni Sina 67
 İçgezer, Güniz 301
 İçseven, Güner 63
 İlseven, Nebil 224
 İnan, Afet 246
 İnönü, Erdal 271
 İnönü, İsmet 38, 88, 93, 108,
 110-112, 120, 123, 133, 149-
 153, 188, 190, 213-215
 İnönü, Mevhibe 108, 151, 215

K

Kâğıtçıbaşı, Çiğdem 230, 290,
 309
 Kalaycıoğlu, Ersin 291

- Kan, Suna 108, 109, 292
 Kandiyoti, Deniz 261
 Karaosmanoğlu, Atilla 186,
 199, 300
 Karwinsky, Elfriede 13, 14
 Karwinsky, Martha 13, 22, 25,
 30, 32, 36, 43, 45-49, 241
 Kavaf, Selma 249
 Kayalar, Mazlum 140
 Kaynak, Selcan 291
 Keleş, Birgen 185
 Keleş, Ruşen 258
 Kemiksiz, Neşe 301
 Kent, Muhtar 29
 Kent, Sevim 29
 Kenter, Yıldız 308
 Keşmir, Halit Nazmi 123
 Kırathı, Metin 181
 Kıray, Emine 209
 Kıray, İbrahim 105, 213, 135,
 136
 Kıray, Mübeccel (Belik) 63,
 66-72, 105, 126, 209, 213,
 235, 236, 261, 309
 Kışlalı, Ahmet Taner 10, 184,
 191, 196, 246, 277
 Kili, Suna 93
 Kissinger, Henry 173
 Klimt 43
 Koç, Vehbi 237
 Koç, Yalçın 290
 Koçak, Cemil 300
 Koçaş, Sadi 275
 Koçyiğit, Hülya 255
 Kongar, Emre 184
 Koral, Füreyya 307
 Korkmaz, Zeynep (Dengi) 71
 Korum, Sevil 185
 Korutürk, Fahri 98, 261, 262,
 267
 Köker, Eser 25, 185, 196, 305
 Köker, Levent 185, 196, 305
 Köksal, Gürsel 116
 Kreisky, Bruno 16
 Kubalı, Hüseyin Nail 273, 274
 Kulin, Orhan 308
 Kuschi 22, 26
- L**
- Lamar, Hedy 81
 Le Corbusier (mimar) 66
 Leonardo da Vinci 42
- M**
- Maier, Hans 175
 Maksudi, Sabri 261
 Mansur, Fatma 300
 Mardin, Ebulullah 83-85
 Mardin, Şerif 170, 190, 193,
 212
 Maria Antoniette 47, 55
 Maria Stuart 14, 46
 Maria Teresa 55
 Mazumdar, Vina 247
 McCloskey, Herbert 162
 Menderes, Adnan 98, 103, 114,
 120, 141, 154, 156, 188, 274
 Menemencioğlu, Numan 114
 Meray, Seha L. 166, 235
 Mernissi (Sosyolog) 248
 Michael De Bakey 171
 Molvan, Leyla 81
 Molvan, Naim 81
 Montgomery 92
 Mozart 13, 55, 140
 Mr. Moore 104, 110, 123, 157
 Mucho 43
 Mumcu, Uğur 298
 Mussolini 46
- N**
- Napoléon 14, 46, 93
 Nâzım Hikmet 103, 111, 303

Nedim 106
 Neyzi, Ali 244
 Nixon 160

O

O'Brien, Peter 39
 Onan, Necmettin Hahl 61, 69
 Onay, Gülsin 109
 Oral, Zeynep 29, 244
 Oran, Baskın 185, 186
 Orhan Kemal 321
 Ortaylı, İlber 184, 304, 305,
 324
 Oskay, Ünsal 185, 191

Ö

Ökçün, Gündüz 268
 Ömer, Sezai 29
 Öncü, Ayşe 94, 95, 290
 Öney, Tülay 185
 Öngören, Mahmut Tali 191
 Öymen, Altan 90, 188
 Öymen, H. Raşit 107
 Öymen, Onur 185
 Özal, Korkut 265
 Özal, Semra 271
 Özal, Turgut 154, 155, 162,
 171, 271, 277
 Özekmekçi, İnanç 307
 Özgüç, Nimet 98, 99
 Özgüç, Tahir 99
 Özkoçak, Vasfiye 103
 Özkök, Ertuğrul 185, 191
 Özkul, Derya 307

P

Pamuk, Orhan 77
 Pamuk, Şevket 77
 Parla, Perihan 246
 Patai, Raphael 246
 Patton (General) 110, 246

Peker, Recep 116, 149, 150
 Pektaş, Mihri 143
 Perçin, Perihan 63, 71
 Petöfi, Sándor 41
 Petro I (Deli) 241
 Piri Reis 246
 Pirinçcioğlu, Yasemin 158
 Putin 241

R

Rado, Şevket 77
 Rado, Türkan 77
 Rafael 42
 Rákóczi, Ferenc 41
 Reddy, Enuga 302
 Reddy, Nilüfer 302, 303, 307
 Rembrandt 43, 166
 Renda, Abdülhalik 123
 Rommel 92
 Roosevelt, Eleanor 175
 Roosevelt, Franklin 147, 148,
 175
 Rose, Alfred 162
 Ruacan, Melahat 139
 Rubens 43
 Rudolf (Veliaht) 55
 Rydh, Hanna (Doktor) 144

S

Saadawi, Naawal El 248
 Sabuncu, Yavuz 303
 Sachs, Erika 89
 Sadak, Necmettin 147
 Sağlam, Fazıl 241, 303
 Sağlam, Hanife 303
 Sağlam, Tevfik 93, 125, 212,
 Saka, Hasan 149, 150
 Samast, Ogün 284
 Sancar, Serpil (Üşür) 138, 185,
 196, 269, 305, 320
 Saracoğlu, Şükrü 123, 124,
 149

Sarıca, Ragıp 86
 Sauerbruch, Ferdinand 113
 Savcı, Bahri 93, 188, 190, 212,
 273, 274, 301, 303
 Savcı, Sudiye 301
 Say, Fazıl 292
 Saylan, Türkan 278, 291,
 302
 Sazak, Emin 120-122
 Scheele, Eberhardt 304
 Schmitt, Carl 282
 Scholl kardeşler 215
 Schwartz, Andreas 77
 Selik, Mehmet 185, 186
 Sertel, Sabiha 103
 Silan, Şen Sahir 244, 306, 309
 Sommer, Teo 173
 Soysal, Mümtaz 190, 273, 274
 Sökmen, Nüveyda 322
 Sönmez, Sabahattin 105, 106
 Sözen, Nurettin 301
 Stalin 26, 89, 92, 93, 318
 Stevenson 160-162
 Strauss, Richard 20, 42
 Sur, Fadıl Hakkı 181
 Suvla, Refik Şükrü 312
 Süleymanoviç, Mustafa 11, 12,
 14, 30, 31, 52
 Süleymanoviç, Sabri 11, 12,
 45, 51-54, 56, 61, 66, 70,
 101, 104, 156
 Süren, Faruk 76, 81
 Süren, Reha 81

Ş

Şekeroğlu, Kamil 158
 Şemsettin Sami 106
 Şen, Şener 300
 Şenel, Ahmet 260
 Şenel, Alaattin 210
 Şenlikçi, Emine 248

T

Talas, Cahit 182, 236, 254
 Talat Paşa 152, 153
 Talleyrand 14
 Tamkoç, Günseli 63, 66, 126,
 301, 307
 Taşkıran, Tezer 248
 Taylor, Elizabeth 75
 Tekeli, Şirin 261
 Tesar, Mesude 58
 Timur, Hıfzı 85
 Timur, Serim 185, 299
 Timur, Taner, 184, 299
 Toker, Gülsün 151
 Toker, Metin 113, 190, 262
 Toker, Özdem 151
 Tokgöz, Oya 185, 191, 196, 305
 Toprak, Binnaz 278, 290, 291
 Toprak, Zafer 184, 291, 293,
 300
 Topuz, Hıfzı 113, 243
 Troçki 26, 27
 Tunaya, Melahat 300, 301
 Tunaya, Tarık Zafer 78, 87, 88,
 97, 212, 299, 300, 301
 Tunç, Halil 262
 Tunçay, Mete 83, 185-186, 210,
 307-309
 Turan, İlder 93
 Tuzcuoğlu, Oya 43
 Türk, Hikmet Sami 271
 Türkeş, Alparslan 237
 Türün, Faik 267

U

Uğur, Aydın 196
 Ulanova, Natalia 42
 Ulpianus 80
 Uluğ, Naşit Hakkı 101, 111
 Unat, Faik Reşit 235

Unat, İlhan 13, 235-244, 259,
267, 269, 289, 299-301, 304,
308

Uras, Güngör 199, 200

Urgan, Mîna 112, 313

Uz, Behçet 66

Ü

Ünsal, Artun 185

V

Velidedoğlu, Hıfzı Veldet 81

Versa, Veysel 66

Versan, Vakur 273, 274, 274

Vetsera, Maria (Barones) 55

W

Wagner, Richard 147, 321

Weber, Marianne 162

Weber, Max 162

Wilde, Oscar 42

Wilhelm (Alman İmparatoru)
13

Y

Yalçın, Hüseyin Cahit 107

Yaşar Kemal 86, 105, 317

Yatropoulos, Marika 226

Yavuz, Hakan 291

Yaybulak, Tefvik 80

Yeğen, Ekrem Muhittin 128

Yıldız, Ahmet 114

Yiğit, Betin 199, 243

Yonsel, Atif 81, 92

Yücekök, Ahmet Naci 185,
196, 243, 309

Yücekök, Mesrure 243

Yücel, Hasan Âli 124, 149

Z

Zweig, Stephan 31, 47